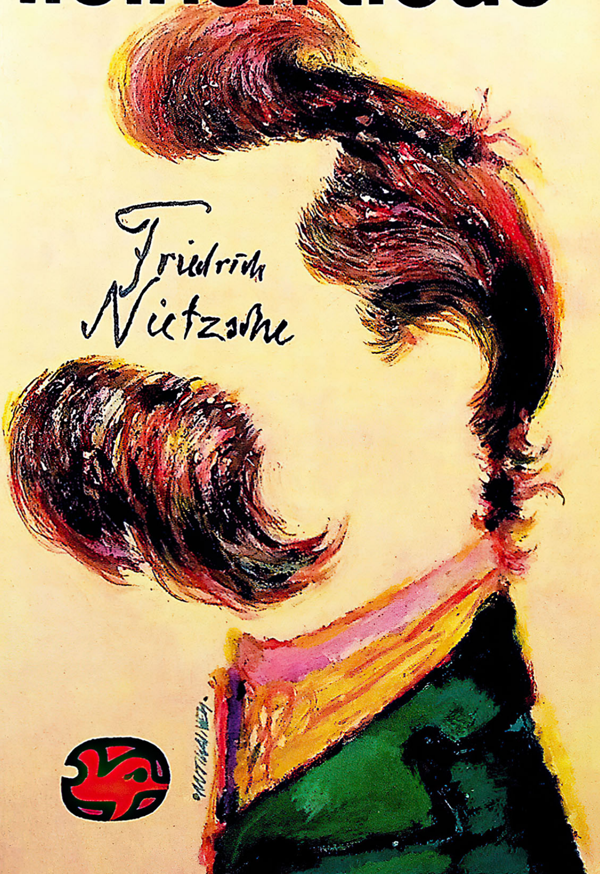
Friedrich Nietzsche

Iloinen tiede

Friedrich Nietzsche • Iloinen tiede

»Me filosofit emme saa erottaa toisistaan sielua ja ruumista ja vielä vähemmän meillä on lupaa erottaa toisistaan sielu ja henki. Me emme ole mitään ajattelevia sammakoita, emme mitään kylmennetyin sisuksin toimivia objektivoimis- ja rekisteröimiskojeita, — meidän täytyy aina synnyttää ajatuksemme tuskastamme ja antaa niille äidillisesti mukaan kaikkea sitä verta, sydäntä, tulta, intohimoa, tuskaa, omaatuntoa, kohtaloa, sallimaa, mitä itsessämme on. Elämä — se merkitsee meille, että muunnamme alati kaiken, mitä olemme, valoksi ja liekiksi.» Friedrich Nietzsche syksyllä 1886.

Otava 844

Tilno 5191

Delfiinikirjat Otava

Friedrich Nietzsche

Iloinen tiede

Delfiinikirjat

Friedrich
Nietzsche

Iloinen tiede

(La gaya scienza)

suomentanut
J.A. Hollo
säkeiden suomennokset
Aarno Peromies ja Toivo Lyy

Helsingissä
Kustannusosakeyhtiö
Otava

Saksalainen alkuperäisteos
Die fröhliche Wissenschaft
(La gaya scienza)
ilmestyi ensimmäisen kerran v. 1882
toinen painos v. 1887

Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino
Helsinki 1972

Oman taloni itse rakensin,
en koskaan taipunut matkimiseen
ja — nolasin jokaisen mestarin,
joka itse ei nauranut itselleen.

Taloni ovessa

TOISEN PAINOKSEN ALKULAUSE

1

Tämä kirja tarvitsee kenties useampia kuin yhden esipuheen, ja lopulta jäänee yhä vielä jäljelle epäilys, voiko ketään, joka ei ole elämässään kokenut jotakin samanlaista, ohjata esipuheilla lähemmäksi tämän kirjan *elämystä*. Se näyttää kirjoitetun suojatuulen kielellä: siinä on ylimielisyyttä, levottomuutta, ristiriitaa, huhtikuun säätä, niin että mieleen muistuu lakkaamatta sekä talven läheisyys että talvesta saatu voitto, joka tulee, jonka täytyy tulla, kenties on jo tullut ... Kiitollisuus kumpuaa alinomaa ilmi, ikäänkuin olisi tapahtunut se, mikä oli odottamattominta, toipuvan kiitollisuus, — sillä *toipuminen* oli tuo odottamattomin. »Iloinen tiede»: se merkitsee saturnalioita hengessä, joka on kärsivällisesti kestänyt hirvittävän pitkäaikaista painoa — kärsivällisenä, ankarana, kylmänä, alistumatta, mutta ilman toivoa —, ja jonka nyt yhtäkkiä valtaa toivo, terveyden toivo, toipumisen *päihtymys*. Eipä ihmekään, että tällöin tulee päivän valoon paljon järjetöntä ja narrimaista, paljon huimaa hellyyttä tuhlattuna sellaisiinkin ongelmiin, joiden pinta on täynnä piikkejä ja jotka eivät sovellu hyväiltäviksi ja houkuteltaviksi. Tämä koko kirja ei näet ole mitään muuta kuin huvittelua kauan kestäneen puutteen ja voimattomuuden jälkeen, siinä riemuitsee palautuva voima, uudestaan eloon herännyt usko huomiseen ja ylihuomiseen, tulevaisuuden, läheisten seikkailujen, jälleen avoimien merien, jälleen sallittujen, jälleen uskottujen päämäärien äkillinen tunto ja aavistus. Ja mitä kaikkea olikaan nyt takananil Tämä kappale erämaata, uupumusta, epäuskoa, jäätymistä keskellä nuoruutta, tämä väärään kohtaan sijoitettu vanhuus, tämä tuskan tyrannius, ja toinen sitäkin suurempi, nimittäin ylpeyden, joka torjui tuskan *päätelmät* — ja päätelmät ovat lohdutuksia —, tämä täydellinen yksinäistyminen hätäpuolustuksena selvänäköiseksi tullutta ihmishalveksuntaa vastaan, tämä periaatteellinen rajoittuminen

siihen, mitä tiedossa on karvasta, katkeraa, kipeätä tekevää, niin kuin sen määräsi *inho*, joka oli vähitellen kasvanut varomattomasta henkisestä dieetistä ja hemmottelusta — sitä sanotaan romantiikaksi — oi, ken voisikaan tuntea kaiken tämän minun tavallani! Mutta se, joka tuohon pystyisi, jättäisi varmaan moittimatta muutakin kuin vähäisen hulluuteni, hillittömyyteni, »iloisen tieteeni», — esimerkiksi sen kourallisen runoja, joka on tällä kertaa kirjaan liitetty — runoja, joissa eräs runoilija tekee vaivoin anteeksiannettavalla tavalla pilaa kaikista runoilijoista. — Niin, tämän jälleen-syntyneen täytyy purkaa ilkeyttään muuhunkin kuin runoilijoihin ja heidän kauniisiin »lyyrillisiin tunteisiinsa»: ken tietää millaisen uhrin hän itselleen etsii, millainen parodisaiheinen hirviö häntä piankin ärsyttää? »Incipit tragoedia» — näin sanotaan tämän arveluttavan-arvelemattoman kirjan lopussa: on paras olla varuillaan! Jotakin verrattoman pahaa ja ilkeätä tuntuu olevan tulossa: incipit parodia, epäilemättä ...

2

— Mutta jättäkäämme herra Nietzsche: liikuttaisiko meitä se, että herra Nietzsche on tullut jälleen terveeksi? ... Psykologi tuntee vain vähän yhtä viehättäviä kysymyksiä kuin se, joka koskee terveyden ja filosofian kesken vallitsevaa suhdetta, ja siinä tapauksessa, että hän itse sairastuu, hän tuo sairauteensa myös koko tieteellisen uteliaisuutensa. Ihmisellä näet on, edellyttäen, että hän on persoona, välttämättä myös oman persoonansa filosofia: mutta eräs huomattava ero siinä on. Toisessa näet filosofoivat hänen vajavaisuutensa, toisessa hänen rikkautensa ja voimansa. Edellinen *tarvitsee* filosofiaansa jonkinlaisena tukena, rauhoitteena, lääkkeenä, vapahduksena, mielenylennyksenä, itsestäänvieraantumisena; jälkimmäiselle se on vain kaunista ylellisyyttä, parhaassa tapauksessa voitonriemuisen kiitollisuuden hekuma, jonka täytyy viimein vielä kirjoittaa itsensä kosmillisin isoin kirjaimin käsitteiden taivaalle. Mutta toisessa, yleisemmässä tapauksessa, kun hätätilat harjoittavat filosofiaa, kuten on kaikkien sairaiden ajattelijain laita — ja sairaita ajattelijoita ehkä onkin filosofian historiassa enemmän kuin muita —: mitä tuleekaan itse ajatuksesta, joka saatetaan sairauden *paineen* alaiseksi? Juuri tämä kysymys koskee psyko-

logia: ja tässä on koe mahdollinen. Niin kuin tekee matkustavainen, joka päättää herätä tietyllä hetkellä ja käy sitten levollisesti nukkumaan: niin me filosofit, jos me yleensä tulemme sairaiksi, antaudumme joksikin ajaksi ruumiinemme ja sieluinemme sairaudelle — me ikäänkuin suljemme silmämme itseltämme. Ja samoin kuin matkustavainen tietää, että jokin *ei* nuku, että jokin laskee tunnit ja herättää hänet aikanaan, samoin tiedämme mekin, että ratkaiseva silmänräpäys tapaa meidät valveilta, — että silloin työntyy esiin jotakin, mikä tavoittaa hengen *itse teosta,* tarkoitan heikkoudesta tai kääntymisestä tai antautumisesta tai paatumisesta tai synkistymisestä ja kaikista niistä hengen sairaalloisista tiloista, joiden vastustajana on terveinä päivinä hengen *ylpeys* (paikkansa näet pitää vanha säepari »hepo, riikinkukko, henki ylpeä täällä, ovat ylpeimmät eläimet maan päällä» —). Sellaisen itsensä-surkuttelun, itsensäkiusaamisen jälkeen oppii katselemaan hienommalla silmällä kaikkea, mitä tähän saakka yleensä on filosofoitu; arvaa entistä paremmin ne ajatuksen välttämättömät harhatiet, syrjäpolut, lepopaikat, *aurinko*kohdat, joihin kärsivät ajattelijat juuri kärsivinä ohjautuvat ja harhautuvat, silloin tietää, mihin sairas *ruumis* ja sen tarve tiedottomasti henkeä pakottaa, työntää, houkuttelee — aurinkoon, hiljaisuuteen, lempeyteen, kärsivällisyyteen, lääkitykseen, jonkinlaiseen virkistykseen. Jokainen filosofia, joka asettaa rauhan sotaa korkeammalle, jokainen etiikka, joka määrittelee onnen käsitteen kielteisesti, jokainen metafysiikka ja fysiikka, joka tuntee finaalin, jonkinmoisen lopputilan, jokainen parhaasta päästä esteettinen tai uskonnollinen ikävöinti syrjään, tuolle puolen, ulko- ja yläpuolelle oikeuttaa kysymyksen, eikö filosofian innoittajana ole ollut sairaus. Fysiologisten tarpeiden tiedoton verhoaminen objektiivisen, ideaalisen, puhtaasti-henkisen valhepukuihin menee peloittavan pitkälle, — ja minä olen sangen usein kysynyt itseltäni, eikö filosofia, suurin piirtein nähtynä, ole toistaiseksi yleensä ollut vain ruumiin tulkintaa ja *ruumiin väärinkäsitystä.* Niiden ylimpien arvoarvostelmien takana, jotka ovat tähän saakka ohjanneet ajatuksen historiaa, piilee joko yksilöiden tai säätyjen tai kokonaisten rotujen ruumiilliseen laatuun kohdistuvia väärinkäsityksiä. Kaikki nuo metafysiikan uskaliaat hullutukset, varsinkin sen vastaukset olemassaolon *arvoa* koskevaan kysymykseen on lupa aina katsoa lähinnä tiettyjen ruu-

miiden oireiksi; ja jos sellaisissa ylimalkaisissa maailman-myönnöissä tai maailman-kielloissa tosin ei tieteellisillä mitoilla mitaten ole hitustakaan merkitystä, ne kuitenkin antavat historiantutkijalle ja psykologille sitä arvokkaampia viitteitä, ruumiin oireina, kuten sanottu, osoittamalla sen luontumista tai epäonnistumista, sen täyteläisyyttä, mahtavuutta, itsevaltaisuutta historiassa tai toiselta puolen sen estymisiä, väsymisiä, köyhtymisiä, sen lopun-aavistelua, sen lopun-tahtoa. Minä odotan yhä vielä, että joku filosofinen *lääkäri* tämän sanan poikkeuksellisessa merkityksessä — sellainen, jonka tehtävänä on tutkia kansan, ajan, rodun, ihmissuvun kokonais-terveyden ongelmaa — kerran rohkenee kärjistää minun epäilykseni äärimmilleen ja uskaltaa väittää, ettei koko filosofoinnissa ole toistaiseksi ollut ensinkään kysymyksessä »totuus», vaan jokin muu, sanokaamme terveys, tulevaisuus, kasvu, valta, elämä ...

3

On sanomattakin selvä, etten halua kiitollisuuteni ilmaisemiseksi sanoa jäähyväisiä tuolle vaikean sairauden ajalle, jonka tuottamaa voittoa en ole vieläkään kuluttanut loppuun: kuten myös olen varsin hyvin tietoinen siitä, kuinka suurta etua vaihteleva terveyteni merkitsee kaikkiin henkisesti jykevärakenteisiin verraten. Filosofi, joka on kulkenut ja kulkee yhä monien terveyksien kautta, on kulkenut myös yhtä monien filosofiain kautta: hän ei *voi* olla siirtämättä omaa tilaansa joka kerta kaikkein henkisimpään muotoon ja kaukaisuuteen, — tämä transfiguraation taide se juuri *on* filosofiaa. Me filosofit emme saa erottaa toisistaan sielua ja ruumista, niinkuin kansa ne erottaa, ja vielä vähemmän meillä on lupaa erottaa toisistaan sielu ja henki. Me emme ole mitään ajattelevia sammakoita, emme mitään kylmennetyin sisuksin toimivia objektivoimis- ja rekisteröimiskojeita, — meidän täytyy aina synnyttää ajatuksemme tuskastamme ja antaa niille äidillisesti mukaan kaikkea sitä verta, sydäntä, tulta, intohimoa, tuskaa, omaatuntoa, kohtaloa, sallimaa, mitä itsessämme on. Elämä — se merkitsee meille, että muunnamme alati kaiken, mitä olemme, valoksi ja liekiksi, myös kaiken, mikä meitä kohtaa, me emme *voi* tehdä toisin. Ja mitä sairauteen tulee: eikö meidän melkein tekisi mieli kysyä, voimmeko yleensä tulla toimeen ilman sitä? Vasta

suuri tuska on hengen viimeinen vapahtaja, koska se opettaa meille *suuren epäluulon,* joka tekee jokaisesta U:sta X:n, oikean kunnon X:n, toisin sanoen viimeisen edellisen kirjaimen viimeisen edeltä ... Vasta suuri tuska, tuo pitkä hidas tuska, joka ei pidä kiirettä, jossa meitä ikäänkuin poltetaan tuoreesta puusta rakennetulla roviolla, pakottaa meidät filosofit astumaan alas viimeiseen syvyyteemme ja luopumaan kaikesta luottamuksesta, kaikesta hyvälaatuisesta, verhoavasta, lempeästä, keskisestä, mihin ehkä olemme ennen ihmisyytemme sijoittaneet. En ole varma siitä, että sellainen tuska »tekee paremmaksi» —, mutta minä tiedän, että se *syventää* meitä. Olkoon, että opimme nostamaan sitä vastaan ylpeytemme, ivamme, tahdonvoimamme ja menettelemme niinkuin intiaani, joka pahimmankin kidutuksen alaisena kostaa kiduttajilleen ilkeällä kielellään; olkoon, että vetäydymme tuskan tieltä tuohon itämaiseen eimihinkään — sitä sanotaan nirvanaksi —, mykkään jäykkään kuuroon itsensä-luovuttamiseen, itsensä-unohtamiseen, itsensäsammuttamiseen: sellaiset pitkät vaaralliset itsensävallitsemisharjoitukset suoritettuaan on toinen ihminen, jossa on muutamia kysymysmerkkejä lisää ja joka ennen kaikkea *tahtoo* tästäpuoleen kysyä enemmän, syvemmin, ankarammin, kovemmin, pahemmin, hiljaisemmin kuin on kysynyt tätä ennen. Luottamus elämään on mennyt: elämä itse on tullut *ongelmaksi.* — Älköön suinkaan luultako, että ihmisestä on siten välttämättä tullut synkkämielinen! Rakkaus elämään on sekin vielä mahdollinen, — rakastetaan vain toisin. Rakkaus naiseen, se meitä epäilyttää ... Mutta kaiken ongelmallinen viehätys, X:n aikaansaama ilo on sellaisissa henkisemmissä, henkistyneemmissä ihmisissä niin suuri, että tämä ilo lyö yhä uudestaan kirkkaana liekkinsä yhteen kaiken ongelmallisuudesta johtuvan hädän, kaiken epävarmuudesta koituvan vaaran, vieläpä rakastavaisen mustasukkaisuudenkin ylitse. Me tunnemme uuden onnen ...

4

Lopuksi, ettei olennaisin jäisi sanomatta: ihminen tulee takaisin sellaisista syvänteistä, sellaisesta vaikeasta sairaudesta, myös vaikean epäluulon hivuttavasta sairaudesta, *uudestisyntyneenä,* nahkansa luoneena, arkaihoisempana, ilkeämpänä, hänellä on hienompi maku ilolle, herkempi kieli kaikelle hyvältä maistu-

valle, hilpeämmät aistit, uusi vaarallisempi viattomuus ilossa, hän on sekä lapsenomaisempi että sadoin verroin raffinoidumpi kuin hän on ollut koskaan ennen. Oi kuinka hänelle onkaan nyttemmin vastenmielinen tuo nautinto, tuo karkea tunkkainen surkea nautinto sellaisena kuin sen muuten ymmärtävät nauttijat, meidän »sivistyneemme» ja hallitsevamme! Kuinka ivallisesti me nyttemmin kuuntelemmekaan tuota suurta markkinarummutusta, jonka »sivistynyt ihminen» ja suurkaupunkilainen nykyisin sallii taiteen, kirjan ja musiikin avulla väkisin laahata itseään »henkisiin nautintoihin» niiden juomien myötävaikutuksella, joita saksan kieli sanoo henkisiksi! Kuinka korviamme nyt särkeekään intohimon teatteri-huuto, kuinka vieraaksi onkaan maullemme tullut koko romanttinen kapina ja aistien-sekasorto, jota sivistynyt alhaiso rakastaa, sekä kaikki sen ylevään, korotettuun, nurinkuriseen kohdistuvat pyrkimykset! Ei, jos me toipuvat yleensä vielä tarvitsemme taidetta, niin se taide on *toisenlainen* — ivallinen, kevyt, hetkellinen, jumalaisen häiritsemätön, jumalaisen taiteellinen taide, joka leimuaa kirkkaan liekin lailla kohti pilvetöntä taivasta! Ennen kaikkea: taide taiteilijoita, vain taiteilijoita varten! Me ymmärrämme jälkeenpäin paremmin sitä, mitä *siihen* ensiksi tarvitaan, hilpeyttä, *kaikkea* hilpeyttä, ystäväni! myös taiteilijoina —: tahtoisin sen todistaa. Me tiedämme eräitä asioita liian hyvin, me tietävät: *oi* kuinka me nyttemmin opimmekaan hyvin unohtamaan, olemaan hyvin tietämättä, taiteilijoina! Ja mitä tulevaisuuteemme tulee: meitä tuskin enää tavataan niiden egyptiläisten nuorukaisten poluilta, jotka öiseen aikaan häiritsevät temppelien rauhaa, syleilevät kuvapatsaita ja tahtovat välttämättä paljastaa, tuoda ilmi, asettaa kirkkaaseen valoon kaiken, mitä hyvillä syillä pidetään peitettynä. Ei, tämä huono maku, tämä totuuden tahto, »totuuden millä hinnalla hyvänsä», tämä nuorukaisen-hulluus rakkaudessa totuuteen — on tullut meille vastenmieliseksi: siihen me olemme liian kokeneita, liian vakavia, liian iloisia, liian palaneita, liian syviä ... Me emme enää usko, että totuus pysyy vielä totuutena, jos sen huntu vedetään pois; olemme eläneet kylliksi sitä uskoaksemme. Nykyisin me pidämme sopivaisuuteen kuuluvana, ettei tahdota nähdä kaikkea alastomana, olla läsnä kaikessa, ymmärtää ja »tietää» kaikkea. »Onko totta, että hyvä Jumala on läsnä kaikkialla?» kysyi pieni tyttö äidiltään: »Mutta minä pidän sitä sopimattomana» —

vihje filosofeille! Olisi pidettävä suuremmassa kunniassa sitä *häveliäisyyttä,* jolla luonto on piiloutunut arvoitusten ja kirjavien epävarmuuksien taakse. Ehkä totuus on nainen, jolla on perusteita olla näyttämättä perusteitaan? Ehkä sen nimi on, kreikkalaisittain, Baubo? ... Oi näitä kreikkalaisia! He osasivat *elää:* siihen vaaditaan, että pysähtyy urhoollisesti pintaan, poimuun, ihoon, palvoo silmänlumetta, uskoo muotoihin, säveliin, sanoihin, silmänlumeen koko Olympokseen! Nämä kreikkalaiset olivat pintapuolisia — koska he olivat *syviä!* Ja emmekö me tule takaisin juuri siihen, me hengen uskalikot, me, jotka olemme kiivenneet nykyisen ajatuksen korkeimmalle ja vaarallisimmalle huipulle ja olemme sieltä katsoneet ympärillemme, olemme sieltä *katsoneet alas?* Emmekö ole juuri siinä — kreikkalaisia? Muotojen, sävelten, sanojen palvojia? Juuri siksi — taiteilijoita?

Ruta, lähellä Genovaa,
syksyllä vuonna 1886.

PILAA, KAVALUUTTA JA KOSTOA

ALKUSOITTO

1

Kutsu

Uskallathan maistaa näitä!
Huomenna et enää väitä,
että söit vain saastunutta.
Ja jos tahdot enemmän,
heti uutta käristän,
kerään lisää rohkeutta.

2

Onneni

Kun etsimiseen kyllästyin,
niin opin löytämäänkin.
Kun tuulta vastaan heittäydyin,
nujersin sään kuin säänkin.

3

Peloton

Kaiva, puhko pohjajäät!
Löydät lähteen vuolaan!
Vaikka huutaa hämypäät:
»Joudut Pirun luolaan!»

4

Kaksinpuhelu

A: Sairastinko? Kuka hoiti?
Unohdinko kaiken sen!
Milloin tästä toipunen?

B: Älä unohdusta moiti:
se on tarve terveiden.

5

Hyveellisille

Nopsana kuin Homeroksen daktyli,
niin hyve tulkoon:
lentävin askelin luo —
lentävin askelin *pois!*

6

Maailmanviisaus

Älä tasangolle jää!
Älä uhmaa vuorta, malta!
Kauneinta näkymää
ihailet kukkulalta.

7

Vademecum — vadetecum

Siis tyyliäni ihailet,
perässä kuljet, matkinet?
Kun seuraat itseäsi, seurannet
myös minua — jos varo et!

8

Kolmas nahanluonti

Käy kurttuun nahka, repeilee,
kun ryömin onkalosta;
minussa käärme himoitsee
taas multaa kivikosta.
Nyt ryömin sitä ahmimaan,
ei nälkäni voi laata
ennenkuin sitä syödä saan,
kyykäärmeen ruokaa — maata!

9

Ruusuni

Kukkurainen onnen keko
tahtoo olla hyvä teko.
Ruusujani poimitteko?

Poimijan on näet pakko
nuolla kättään, se on sakko!
Ottaa, jättää, poimiakko?

Onneni on sappirakko:
ärsyttävä, häijy teko!
Ruusujani poimitteko?

10

Halveksija

Miksi halveksijan nimen sainkaan?
Väärin: harrastan vain tuhlaamista.
Kun juon liian piripintaisista
pikareista, kastuu ruokalista —
vaan en silti lasiin sylje lainkaan.

11

Sananlasku sanoo

Tyly, hieno ja raaka, lempeäkin,
veli, vieras, puhdas ja likaisin,
koti tietäjän, narrin, ryövärin:
sitä kaikkea olen ja halusin,
olen kyyhky ja käärme — sikakin!

12

Valon ystävälle

Jos etsit silmillesi ravintoa,
tavoita varjossakin aurinkoa!

13

Tanssijoille

Sileä jää
sinut siivittää,
jos osaat tanssia kuin tuulispää.

14

Kelpo miehen mielipide

Luja vihollisuus, ehyt, syntynyt taistelusta,
vie voiton liitosta liimatusta!

15

Ruoste

Ei riitä terävyys: myös ruoste tarpeen on!
Saat muuten aina »Liian nuori!»-tuomion.

16

Ylöspäin

»Miten pääsen huipulle parhaiten?» —
Ylös kiiveten vain, et miettien!

17

Voimamiehen mietelause

Älä pyydä! Se on tauti, jota
vihaan! Ota aina, pyydän, *ota!*

18

Kaita sielu

Minä inhoan hänen kaitaa sieluaan:
ei sinne mahdu hyvyyttä, pahaakaan.

19

Tahaton viettelijä

Sanan tyhjän ilmaan sinkosi huvikseen —
teki naisesta naisen langenneen.

20

Harkittavaksi

On kahta kipua helpompi sietää
kuin *yhtä*. Siis: Tohditko, haluan tietää?

21

Ylpeyttä vastaan

Älä pullistaudu! Muuten vähäisin
sinut puhkoo sipaisu naskalin.

22

Mies ja nainen

Mies ryöstää naisen, jota rakastaa! —
Näin tuumii mies; vaan nainen — varastaa.

23

Tulkinta

Tuo itse-erittely, se on ansa:
ei itse tulkita voi itseään.
Vaan se ken nousee tiellä omallansa,
myös minut kantaa valoon väkevään.

24

Lääkettä pessimistille

Ei maita mikään, valitat,
kuvottaa kylkipaisti siankin!
En jaksa kuulla — multa piankin

sydän ja hermot murtuvat.
Vaan sammakon jos suuhus solutat
ja hotkit liman, nielet liankin,
niin vatsavaivat, happoviankin
pian, pätevästi parannat!

25

Pyyntö

Ihmisten mielen tietänen,
vaan itseäni tunne en!
Kun istun silmät lähelläin —
en ole mitä nään ja näin.
Paremmin hyötyä kai voinen,
jos katson kaukaa niin kuin toinen.
Niin kaukaa ei kuin vihollinen!
Myös veli katsoo läpi sinen —
vaan meidän välistämme, tai ...
Nyt minä pyydän, arvaat kai?

26

Kovuuteni

Minun täytyy kiivetä niinkuin tuuli
sata porrasta, vaan sadat huutaa suut:
»Kova mies! Meitä kiveksi luuli!»
Minun täytyy kiivetä niinkuin tuuli —
mihin livisti porraspuut?

27

Vaeltaja

»Ei polkua näy! Joka taholla kuiluja,
kuoleman kylki!»
Sinä tahdoit niin! Sinun tahtosi polkua hylki!
Nyt terästä silmäsi! Muuten putoat!
Jos vaaraan uskot, henkesi vaarannat.

28

Lohtua aloittelijoille

Lapsi röhkii lailla sian,
väärät sääret, konttaa vaan!
Pillittää ja nuolee lian —
tokko muuta oppiikaan?
Roskaa! Luonto korjaa vian;
kohta tanssii, uskoisin.
Ensin kömpii pystyyn, pian
seisoo jopa päälläänkin.

29

Tähti-itsekkyyttä

Jos minä, pallo ymmyrkäisin,
nyt pyörimästä herkeäisin,
niin heti tästä kärähtäisin
ja auringosta jälkeen jäisin.

30

Lähimmäinen

En lähimmäistä lähelläni siedä:
hänet heitän taivaalle myrskyn viedä! —
Miten tähden hänestä muuten saan, en tiedä?

31

Valepukuinen pyhimys

Korostat vain pienuuttasi,
etten huomais onneasi;
olet muka ilkimys.
Mutta turhaan! Katseestasi
kurkistelee pyhimys!

32

Epävapaa

A: Hän seisoo, kuuntelee: kun tuulee
hän jotain kuulevansa luulee —
ja masentuu, pään painaen.

B: Jokainen vanki entinen
kahleiden ääntä aina kuulee.

33

Yksinäinen

En tahdo seurata, en liioin johtaa.
Totella? Ei! Ei koskaan — hallitsen!
Itsensä kauhu vain voi pelotella,
vain se ken pelottaa, voi muita johtaa —
en tahdo edes itseäni johtaa!
Ei, tahdon lailla metsän eläinten
vaeltaa eksyksissä harhaillen,
erhettä hautoa ja istuskella
ja viimein kaukaa kotiin houkutella
itseeni minut itse — harhaanjohtaa.

34

Seneca et hoc genus omne

Niin selittää ja setvii se
etovan viisas vaari,
kuin pitäis *primum scribere,*
deinde philosophari.

35

Jäätä

Niin! Teen jäätä toisinaan:
se ruokani sulattaa!
Jos tahtoisit paljon sulattaa,
sinä oppisit jäätäni rakastamaan!

36

Nuoruudenkirjoitelmat

Rivit nuo, niin oletin,
viisauteni varastoi.
Toinen ääni niistä soi,
kun ne luen nykyisin:
alituinen Ah! ja Oi!

37

Varo

On siellä vaarallista matkustaa,
jos omaa henkeä. Ne houkuttaa
ja liehii, sitten sinut maahan lyö:
ne, hurmahenget, henkeäsi syö!

38

Hurskas puhuu

Jumala meidät loi, *siis* rakastaa! —
»Me loimme Jumalan!» — te väitätte,
vaan luomustansa rakastaa ei saa?
Päinvastoin, kieltää pitää *siksi?* Ette
nää tuossa pirunsorkkaa ontuvaa.

39

Kesällä

Vain otsin, kasvoin hikisin
siis leipää syödä saamme?
Vaan ruokaa — neuvo lääkärin —
hiessä karttakaamme.
Lyö Koirantähti tulisin
suomukset silmistämme. —
Hiessä otsa, kasvotkin,
juokaamme *viiniämme!*

40

Kadehtimatta

Hän ei lie kateellinen silmäpuoli —
siis häntä kunnioitatte? Hän ei huoli
likaista kunniaanne, ei, se nähtiin,
ei teihin katso hän! — Vain tähtiin, tähtiin!

41

Herakleitismi

Löysin onnen maisen
taistelusta vain!

Veljen ainokaisen
sotiessa sain!
Ystävyys lyö kättä:
kestää pahimman,
kohtaa pelkäämättä
sodan, kuoleman!

42

Hienostelijan periaate

On parempi hiipiä varpaillaan,
kuin oppia konttaamista.
Menen avaimenreiästä sisään, vaan
en ovista avoimista.

43

Kehotus

Mainetta kohti suunnistat?
Siis kuule miestä neuvokasta:
»Myy ihanteesi kauneimmat
ja luovu kunniasta!»

44

Perusteellinen mies

Minäkö tutkija? En sentään, en! —
Olen *raskas* vain, luja, lyijyinen!
Putoan, kauan putoan
ja vihdoin tapaan perustan!

45

Ainiaaksi

Siis tänään tulen, nyt se hyödyttää —
näin tuumii se ken ainiaaksi jää.
Ihmisten puheita hän väheksyy:
»Voi, liian aikaisin! — Ei, myöhästyy!»

46

Väsyneiden mielipiteitä

Aurinko kirottu on väsyneille;
puun ainut ansio on varjo heille!

47

Sortuminen

»Hän suistuu, putoaa» — noin pilkaten
päät pienet kirkuu, kieroon katsoen.

Löi hänet kirkkaus, yön, varjon enne:
hän sortuu teidän tasollenne!

48

Lakeja vastaan

Hän kulkee kello kaulassaan,
se mittailee vain tuntejaan.
Niin lakkaa kierto tähtien,
yö, päivä, laulu kukkojen,
mykistyy ajan osoitin,
on sokea ja kuurokin —:
nyt koko luonto unhoon jää,
vain kello, laki, tikittää.

49

Viisas puhuu

Pimennän pilvenä ja hellin säteilyllä,
vieraana kansalle, vaan hyödyttäen kyllä —
niin vaellan tuon kansan yllä!

50

Järki meni

Tuo nainen jostain henkevyyttä sai.
Mies järjen menetti; hän naisen nai.
Hän sortui touhuun turhaan, halpamaiseen,
ja päänsä mäntyyn löi — ei, ei! Vaan naiseen!

51

Hurskaita toiveita

Kunpa kaikki avaimet
heti katoaisi,
kunpa lukot visaiset
tiirikalla auki saisi! —
Näinhän aina tuumivat
kaikki — tiirikat.

52

Jalalla kirjoittaminen

En kirjoittele sormin vain:
myös jalkani on apunain.
Se rientää reippain askelin
ylitse kentän, paperin.

53

»Inhimillistä, liian inhimillistä.» Kirja

Kun uskoit itseesi, niin luotit huomiseen,
kun katsoit taakse, vaivuit arkaan synkkyyteen:
kotkaksi luulin, sitten tunsinkin
Minervan lempilinnun, ukulin.

54

Lukijalleni

Vahvista vatsaa, hio hampaitasi —
nyt niitä tarvitset!
Jos kirjani ei kalva suoliasi,
niin minuakin sietänet!

55

Realistinen maalari

Jäljennän luontoa! — Vaan luonnon arvoitusta
ei kuva liene kuunaan *ratkaissut?*
On ääretön myös siru, siitä irronnut! —
Näin mietittyään maalaa viisas oppinut
sen minkä *osaa,* mihin tuntee *kiinnostusta!*

56

Runoilijan turhamaisuutta

Onhan tämä, takaan sen,
teko perin tärkeä:
lomaan loppusointujen
uittaa hieman järkeä.

57

Valikoiva maku

Jos nyt saisin paikan mistä
hyvänsä, niin otan sen
mielelläni Eedenistä,
kernaimmin — sen kynnyksen.

58

Käyrä nenä

Niin uhmaa pikkuihminen,
tähystää, nenä nuuhkien —
ja kaatuu eteenpäin! Hän on
kuin sarvikuono sarveton,
ja aina samanlainen jäärä:
ylpeys suora, nenä väärä.

59

Kynä töhertää

Tuo kynä raapii saatanasti!
Vaan onko pakko töhertää? —
Siis mustepulloon rohkeasti
nyt tartun; vahva vana jää
taas kynästäni paperille.
Teen mitä vain, se onnistuu!
Vaan ken saa selvää — piutpaut sille!
Ei tätä lue kukaan muu.

60

Korkeampia ihmisiä

»Hän kohoaa — mies verraton!»
Vaan toinen tulee pilven alta,
ei kaipaa kehuanne, on
kotoisin korkealta!

61

Epäilijä puhuu

Jo kului puolet elämää,
osoitin kiertyy, kouristuu nyt sisimpäsi!
Näin kauan jatkoit etsintää,
vaan turhaan — liekö harhaa etsimäsi?
Niin kului puolet elämää:
vain erhettä ja tuskaa, päädyit epäilyyn!
Tahdot siis jatkaa etsintää?
Vaan *miksi?* — Kas, sen juuri tahdon
löytää: syyn!

62

Ecce homo

Kyllä! Tiedän syntymäni!
Kyltymättä itseäni
syön ja hehkun sokaisten.
Valo syttyy, kun niin käsken,
hiiltä jää, se loisti äsken:
olen liekki, tiedän sen!

63

Tähtimoraalia

Rataasi määrättyä kiertäen
et, tähti, piittaa maasta pimeiden.
Niin kiidä halki ajan surkean!
Etäältä ohi tämän maailman!
Ei kuulu tänne tähtikirkkaus:
teet syntiä jos säälit! Vaatimus
vain yksi pätee sinuun: puhtaus!

ENSIMMÄINEN KIRJA

1

Olemassaolon tarkoituksen opettajat. — Miten katselenkin ihmisiä, hyvällä tai pahalla silmällä, aina näen heidän ahertavan samassa tehtävässä, kaikkien ja jokaisen yksityisen erikseen: tekemässä sitä, mikä hyödyttää ihmissuvun säilymistä. Eikä suinkaan mistään rakkauden tunteesta tätä sukua kohtaan, vaan yksinkertaisesti siksi, ettei heissä ole mitään vanhempaa väkevämpää leppymättömämpää voittamattomampaa kuin tuo vaisto — siksi, että tämä vaisto on juuri meidän lajimme ja laumamme *olemus.* Vaikka onkin tapana siististi jakaa lähimmäiset sangen väleen lyhytnäköisesti kuten aina viiden askelen päästä hyödyllisiin ja vahingollisiin, hyviin ja pahoihin ihmisiin, jos tarkastamme asiaa yleisesti, harkitsemme pitemmän ajan sitä kokonaisuudessaan, alamme epäillä tuota siistimistä ja erottelua ja luovumme siitä viimein. Vahingollisinkin ihminen on kenties yhä vielä kaikista hyödyllisin, lajin säilymisen suhteen; sillä hän elättää itsessään tai, vaikutuksellaan, toisissa viettejä, joita ilman ihmiskunta olisi aikoja sitten herpautunut tai mädäntynyt. Viha, vahingonilo, ryöstämis- ja hillitsemishimo ja mitä kaikkea vielä sanotaankaan pahaksi: se kuuluu lajinsäilytyksen hämmästyttävään talouteen, tosin kalliiksi käyvään, tuhlaavaiseen ja kaiken kaikkiaan erittäin mielettömään talouteen: — joka kuitenkin on *todistettavasti* toistaiseksi säilyttänyt sukuamme. Minä en enää tiedä, *voitko* sinä, rakas kanssaihmiseni ja lähimmäiseni, yleensä elää lajin vahingoksi, siis »järjettömästi» ja »huonosti»; se, mikä olisi voinut lajia vahingoittaa, on ehkä kuollut sukupuuttoon jo monta tuhatta vuotta sitten ja kuuluu nyt niihin asioihin, jotka eivät ole enää Jumalallekaan mahdollisia. Noudata parhaita tai huonoimpia pyyteitäsi ja ennen kaikkea: tuhoudu! — kummassakin tapauksessa olet todennäköisesti yhä vielä jollakin tavalla ihmiskunnan edistäjä ja hyväntekijä ja saat sitä varten pitää ylistäjäsi

— ja samaten pilkkaajasi! Mutta sinä et voi koskaan löytää häntä, joka osaisi täysin pilkata sinua, yksityistä, myös parhaimmassasi, joka kykenisi johdattamaan mieleesi rajattoman kärpäsen- ja sammakon-vaivaisuutesi niin riittävästi kuin totuus edellyttäisi! Nauraakseen itselleen, niinkuin täytyisi nauraa, jotta nauru pohjautuisi *koko totuuteen*, — siihen on parhaimmissa ollut toistaiseksi riittämätön määrä totuudellisuutta ja lahjakkaimmissa aivan liian vähän neroutta! Naurullakin voi vielä olla tulevaisuutensa! Sitten, kun lause »laji on kaikki kaikessa, yksilö ei ole milloinkaan mikään» — on muuttunut ihmiskunnan lihaksi ja vereksi ja jokaisella on joka hetki vapaa pääsy tähän viimeiseen vapautukseen ja vastuuttomuuteen. Ehkä nauru on silloin tehnyt liiton viisauden kanssa, ehkä silloin on enää vain »iloista tiedettä». Toistaiseksi on aivan toisin laita, toistaiseksi ei olemassaolon komedia ole »tullut tietoiseksi» itsestään — toistaiseksi eletään yhä vielä tragedian aikaa, moraalien ja uskontojen aikaa. Mitä merkitseekään se, että noita moraalien ja uskontojen perustajia, noita siveellisistä arvioinneista käydyn taistelun aloittajia, noita omantunnonvaivojen ja uskonnonsotien opettajia yhä uudestaan ilmaantuu? Mitä merkitsevät nämä sankarit tällä näyttämöllä? — he näet ovat tähän asti olleet sen sankareita, ja kaikki muu, ajoittain yksin näkyvä ja liian läheinen, on aina vain valmistellut näiden sankarien tuloa, joko koneistona ja kulissina tai uskottujen ja kamaripalvelijain osissa. (Esimerkiksi runoilijat ovat aina olleet jonkin moraalin kamaripalvelijoita.) — On itsestään selvää, että myös nämä tragedian esittäjät työskentelevät *lajin* hyväksi, vaikka he kenties uskovat työskentelevänsä Jumalan tarkoitusten hyväksi ja Jumalan lähetteinä. Hekin edistävät suvun elämää *edistämällä uskoa elämään*. »Kannattaa elää» — näin jokainen heistä huutaa —, »tämä elämä merkitsee jotakin, elämällä on jotakin takanaan, allaan, olkaa varuillanne!» Tuo vietti, joka vallitsee yhtäläisesti kaikkein korkeimmissa ja kaikkein halvimmissa ihmisissä, lajinsäilytyksen vietti, murtautuu aika ajoin esille järkenä ja *hengen* intohimona; sillä on silloin ympärillään loistava seurue perusteita ja se tahtoo ehdottomasti saada unohtamaan, että se on pohjaltaan viettiä, vaistoa, mielettömyyttä, perusteettomuutta. Elämää *pitää* rakastaa, *koska*! Ihmisen *pitää* edistää itseänsä ja lähimmäistänsä, *koska!* Ja mitä nimiä kaikilla noilla »pitää» ja »koska» onkaan ja tulevaisuudessa vielä tuleekaan

olemaan! Jotta se, mikä tapahtuu välttämättömästi ja aina, itsestään ja ilman mitään tarkoitusta, näyttäisi tästä lähtien tapahtuvan jotakin tarkoitusta varten ja osoittautuisi ihmiselle järjeksi ja viimeiseksi käskyksi — siksi astuu esiin eetillisyyden opettaja *»olemassaolon tarkoituksen»* opettajana; siksi hän keksii toisen ja toisenlaisen olemassaolon ja nostaa uuden mekaniikkansa avulla tämän vanhan vaivaisen olemassaolon vanhoilta vaivaisilta saranoiltaan. Niin! Hän ei tahdo ensinkään, että me *naurammc* olemassaololle, tai itsellemme — tai hänelle; hänelle on yksi aina yksi, jotakin ensimmäistä ja viimeistä ja suunnatonta, hänelle ei ole mitään lajia, mitään summia, mitään nollia. Miten mielettömiä ja haaveellisia hänen keksintönsä ja arviointinsa lienevätkin, miten väärin hän arvosteleekin luonnon kulkua ja miten hän kieltääkin sen edellytykset: — ja kaikki etiikat ovat tähän saakka olleet siinä määrin mielettömiä ja luonnonvastaisia, että jokainen niistä olisi tuhonnut ihmiskunnan, jos se olisi saanut ihmiskunnan valtoihinsa — sittenkin! joka kerta, kun »sankari» astui näyttämölle, saavutettiin jotakin uutta, naurun kaamea vastakohta, tuo monien yksilöiden syvä järkytys heidän ajatellessaan: »Niin, kannattaa elää! Niin, minä olen kyllin arvokas elämään!» — elämä ja minä ja sinä ja me kaikki yhdessä tulimme itsellemme taas kerran joksikin aikaa *kiinnostaviksi*. — Ei voida kieltää, että jokaisen tällaisen suuren tarkoituksenopettajan on toistaiseksi *ajan pitkään* kukistanut nauru ja järki ja luonto: lyhyt tragedia on lopulta aina muuttunut ja palautunut olemassaolon ikuiseksi komediaksi, ja »lukemattoman naurun aaltojen» — käyttääksemme Aiskhyloksen kieltä — täytyy viimein hukuttaa kuohuihinsa suurinkin tällainen murhenäytelmän esittäjä. Mutta kaikesta tästä asian korjaavasta naurusta huolimatta on tuo olemassaolon tarkoituksen opettajien yhä uusi ilmaantuminen yleensä kuitenkin muuttanut ihmisluontoa — *sillä on nyt yksi tarve lisää,* se kaipaa sellaisten »tarkoitukseen» opettajien ja oppien yhä uutta ilmaantumista. Ihmisestä on vähitellen tullut haaveellinen eläin, jonka on täytettävä muiden lisäksi vielä eräs olemassaolon-ehto, jota ei ole millään muulla eläimellä: ihmisen *täytyy* tavan takaa uskoa tietävänsä, *miksi* hän on olemassa, hänen sukunsa ei voi menestyä, ellei se ajoittain luota elämään! Ellei se usko elämän järjellisyyteen! Ja yhä uudestaan ihmissuku säätää aika ajoin: »on jotakin, mille ei missään tapauk-

sessa saa enää nauraa!» Ja kaikkein varovaisin ihmisystävä lisää: »ei ainoastaan nauru ja iloinen viisaus, vaan myös traagillinen ja kaikki sen ylevä järjettömyys kuuluu lajinsäilytyksen välineisiin ja välttämättömyyksiin!» — Ja siis! Siis! Siis! Oi ymmärrättekö minua, veljeni? Ymmärrättekö tämän vuorovesien uuden lain? Meilläkin on oma aikamme!

2

Älyllinen omatunto. — Minä saan kerran toisensa jälkeen saman kokemuksen ja tenään samoin yhä uudestaan sitä vastaan, en tahdo sitä uskoa, vaikka se on kouraantuntuvaa: *kaikkein useimmilta puuttuu älyllinen omatunto;* niin, minusta on monesti alkanut näyttää siltä, että ihminen, joka sellaista vaatii, olisi kaikkein väkirikkaimmissa kaupungeissa yksinään kuin erämaassa. Kaikki katselevat sinua oudoin silmin ja käyttelevät vaakaansa edelleen, sanoen tätä hyväksi, tuota pahaksi; kukaan ei punastu häpeästä, jos teet tiettäväksi, etteivät nämä painot ole täysipainoisia, — siitä ei myöskään koidu mitään närkästystä sinua kohtaan: epäilyksellesi ehkä nauretaan. Minä tahdon sanoa: *kaikkein useimpien* mielestä ei ole halveksittavaa uskoa sitä tai tätä ja elää sen mukaan tulematta ensin tietoiseksi viimeisistä ja varmimmista perusteista puolesta ja vastaan ja vaivaantumatta edes jälkeenpäin antamaan itselleen sellaisia perusteita, — lahjakkaimmat miehet ja jaloimmat naiset kuuluvat vielä näihin »kaikkein useimpiin». Mutta mitä onkaan minulle hyväsydämisyys, hienous ja nerous, jos näillä hyveillä varustettu ihminen suvaitsee velttoja tunteita uskossaan ja arvostelmissaan, ellei *varmuuden kaipuu* ole hänen sisimpänä pyyteenään ja syvimpänä hätänään — sinä, mikä erottaa korkeammat ihmiset alemmista! Olen löytänyt eräistä hurskaista järkeen kohdistuvaa vihaa ja olen ollut siksi heihin tyytyväinen: siten tuli vielä ilmi ainakin paha älyllinen omatunto! Mutta että ihminen seisoo tämän rerum concordia discorsin ja olemassaolon koko ihmeellisen epävarmuuden ja monitulkintaisuuden keskellä *eikä kysy,* ei vapise kysymisen himosta ja ilosta, ei edes vihaa kysyvää, vaan kenties vielä raukeasti huvittelee hänen kustannuksellaan — se minusta tuntuu *halveksittavalta,* ja tätä tuntoa minä aina etsin ensiksi jokaisesta: — jonkinlainen houkkamaisuus vakuuttaa minulle aina, että jokaisella ihmisellä, ihmisenä, on tämä tunto. Se on minunlaistani väärämielisyyttä.

3

Jalo ja halpa. — Halvoista luonnoista näyttävät kaikki jalot, ylevämieliset tunteet epätarkoituksenmukaisilta ja sen tähden heti aluksi epäuskottavilta: kuullessaan semmoisista he vilkuttavat silmiään, ikäänkuin tahtoisivat sanoa: »jokin hyvä etu siinä varmaan on, ei voi nähdä kaikkien seinien läpi»: — he epäilevät jaloa ihmistä, aivan kuin tämä etsisi omaa etuansa salapolkuja kulkien. Jos he sitten vakuuttuvat liian selvästi siitä, ettei mitään itsekkäitä aikomuksia ja voittoja ole, niin he pitävät jaloa jonkinlaisena narrina: he halveksivat häntä hänen iloitessaan ja nauravat hänen silmiensä loistetta. »Kuinka ihminen voi iloita siitä, että hän on epäedullisemmalla puolella, kuinka hän voi silmät avoimina tahtoa joutua epäedullisemmalle puolelle! Tuohon jaloon vammaan liittyy varmaan jokin järjen sairaus» — näin he ajattelevat ja katselevat samalla vähäksyvästi: niinkuin he vähäksyvät iloa, jota mielenvikainen saa päähänpinttymästään. Halvalle luonnolle on olennaista, että se pitää heltiämättä silmällä omaa etuansa ja että tämä tarkoituksen ja edun ajatteleminen on hänessä vielä voimakkaampaa kuin kaikkein voimakkaimmat vietit: varoa, etteivät omat vietit saa vietellä epätarkoituksenmukaisiin tekoihin — siinä on sen viisaus ja itsetunto. Siihen verrattuna on korkeampi luonto *järjettömämpi:* — sillä jalo ylevämielinen uhrautuva joutuu todella viettiensä valtaan, ja hänen parhaina hetkinään hänen järkensä *pitää taukoa.* Eläin, joka hengenvaaraan antautuen varjelee poikasiaan tai, kiima-aikana, seuraa naarasta kuolemaankin, ei ajattele vaaraa eikä kuolemaa, senkin järki pitää taukoa, koska sikiöistä tai naaraasta aiheutuva ilo ja se pelko, että tämä ilo riistetään pois, vallitsevat sitä kokonaan; se tulee tyhmemmäksi kuin se tavallisesti on, samoin kuin jalo ja ylevämielinen ihminen. Tällä on eräitä niin väkeviä mielihyvän ja mielipahan tunteita, että älyn täytyy niiden rinnalla vaieta tai alistua niitä palvelemaan: silloin hänen sydämensä nousee päähän, ja nyt puhutaan »intohimosta». (Silloin tällöin voi myös esiintyä sen vastakohta ja tavallaan »intohimon nurinkääntyminen», esimerkiksi Fontenellessa, jonka sydämelle joku kerran laski kätensä sanoen: »Sekin, mitä teillä on tässä, hyvä ystävä, on aivoa.») Juuri intohimon järjettömyyttä tai vähäjärkisyyttä halpa ihminen jalossa halveksuu,

varsinkin kun intohimo suuntautuu kohteisiin, joiden arvo näyttää hänestä olevan aivan haaveellinen ja mielivaltainen. Hän on vihoissaan sille, joka joutuu vatsan intohimon valtaan, mutta hän käsittää sentään houkutuksen, josta tässä tulee tyranni; mutta hän ei käsitä kuinka ihminen voi esimerkiksi tiedon intohimonsa takia panna alttiiksi terveytensä ja kunniansa. Korkeampien luontojen maku kohdistuu poikkeuksiin, asioihin jotka tavallisesti jättävät ihmisen kylmäksi ja joissa ei näytä olevan mitään makeutta; korkeammalla luonnolla on singulaarinen arvonmitta. Sitäpaitsi se on useimmiten siinä uskossa, *ettei* sen persoonallisen maun idiosynkrasia ole mikään singulaarinen arvonmitta, se asettaa päinvastoin arvonsa ja epäarvonsa yleisesti päteviksi arvoiksi ja epäarvoiksi tullen siten käsittämättömäksi ja epäkäytännölliseksi. Hyvin harvoin jää korkeammalle luonnolle niin paljon järkeä jäljelle, että se ymmärtää arki-ihmiset sellaisina ja sellaisina heitä käsittelee: useimmiten se uskoo omaan intohimoonsa kaikkien salassa pidettynä intohimona ja on juuri tässä uskossaan täynnä hehkua ja kaunopuheisuutta. Kun nyt tällaiset poikkeus-ihmiset eivät tunne olevansa poikkeuksia, kuinka he voisivat milloinkaan ymmärtää halpoja luontoja ja kohtuullisesti arvioida sääntöä! — ja niin hekin puhuvat ihmissuvun mielettömyydestä, tarkoituksettomuudesta ja haaveellisuudesta, ihmetellen kovin, kuinka hullua on maailman meno ja minkätähden ihmiset eivät tahdo tunnustautua siihen, mikä »on heille tarpeellista». — Tässä on jalojen ikuinen väärämielisyys.

4

Lajinsäilytys. — Väkevimmät ja pahimmat henget ovat toistaiseksi vieneet ihmiskuntaa eniten eteenpäin: he ovat yhä uudestaan sytyttäneet sammuvat intohimot — järjestynyt yhteiskunta nukuttaa aina intohimoja —, he ovat yhä uudestaan virittäneet vertailun, vastustuksen henkeä, uuden, uskalletun, koettelemattoman halua, he ovat pakottaneet ihmiset asettamaan mielipiteitä toisia mielipiteitä, mallikuvia toisia mallikuvia vastaan. Enimmälti aseilla, rajapyykkejä kaatamalla, pieteettejä loukkaamalla: mutta myös uusilla uskonnoilla ja moraaleilla! Jokaisessa *uuden* opettajassa ja saarnaajassa on sama »pahuus», joka saattaa valloittajan huonoon huutoon, — vaikka se ilmeneekin hienommin, ei heti pane liikkeelle lihaksia eikä

siis myöskään saata niin huonoon huutoon! Mutta uusi on joka tapauksessa *paha*, jonakin, mikä tahtoo valloittaa, kumota vanhat rajapyykit ja vanhat pieteetit; ja vain vanha on hyvä! Kunkin ajan hyvät ihmiset ovat ne, jotka kaivavat vanhat ajatukset syvälle ja tuottavat niillä hedelmää, hengen maanviljelijät. Mutta jokainen maa tulee viimein tyystin hävitetyksi, ja yhä uudestaan täytyy pahan auranvantaan se kääntää. — Nykyisin on olemassa perinpohjainen moraalin harhaoppi, jota varsinkin Englannissa kovin juhlitaan: sen mukaan ovat arvostelmat »hyvä» ja »paha» »tarkoituksenmukaisesta» ja »epätarkoituksenmukaisesta» saatujen kokemusten keräytymiä; sen mukaan on hyväksi-sanottu lajiasäilyttävä, pahaksi-sanottu taas se, mikä on lajille vahingollista. Mutta todellisuudessa ovat pahat vietit yhtä suuressa määrässä tarkoituksenmukaisia, lajiasäilyttäviä ja välttämättömiä kuin hyvät: — niiden toiminta vain on toisenlainen.

5

Ehdottomia velvollisuuksia. — Kaikki ihmiset, jotka tuntevat tarvitsevansa kaikkein voimallisimpia sanoja ja ääniä, kaikkein kaunopuheisimpia eleitä ja asentoja *ylimalkaan* vaikuttaakseen, vallankumouspoliitikot, sosialistit, kristilliset ja muut parannuksensaarnaajat, joista kukaan ei saa tyytyä puolinaiseen tulokseen: kaikki nämä puhuvat »velvollisuuksista», ja aina nimenomaan velvollisuuksista, jotka ovat luonteeltaan ehdottomia — ilman niitä heillä ei olisi oikeutta suureen paatokseensa: sen he hyvin tietävät! Niin he turvautuvat moraalin filosofioihin, jotka saarnaavat jonkinlaista kategorista imperatiivia, tai omaksuvat aina kappaleen uskontoa, kuten esimerkiksi Mazzini on tehnyt. Koska he tahtovat, että heihin luotetaan ehdottomasti, heille on ensin tähdellistä, että he itse luottavat ehdottomasti itseensä, jonkin viimeisen kiistattoman ja sinänsä ylevän käskyn nojalla, jonka palvelijoita ja välineitä he tuntevat olevansa ja tahtovat olla toistenkin silmissä. Tässä meillä on moraalisen valistuksen ja epäilyn luonnollisimmat ja useimmiten hyvin vaikutusvaltaiset vastustajat: mutta he ovat harvinaisia. Sitä vastoin on hyvin laaja luokka näitä vastustajia kaikkialla, missä edunharrastus opettaa alistumaan, kun taas maine ja kunnia näyttävät kieltävän alistumasta. Joka tuntee menettävänsä ar-

vonsa ajatellessaan olevansa jonkun ruhtinaan tai jonkin puolueen tai kerrassaan jonkin rahamahdin *väline*, esimerkiksi vanhan ylpeän suvun jälkeläisenä, mutta joka tahtoo tai jonka täytyy olla juuri tänä välineenä, itsensä edessä ja julkisuudessa, se tarvitsee pateettisia periaatteita, jotka voi ottaa suuhunsa milloin tahansa: — ehdottoman velvoituksen periaatteita, joihin saa alistua ja osoittaa alistuneensa häpeää tuntematta. Hienompi serviliteetti pitää aina kiinni kategorisesta imperatiivista ja on niiden verivihollinen, jotka tahtovat poistaa velvollisuudesta sen ehdottoman luonteen: tätä heiltä vaatii säädyllisyys, eikä vain säädyllisyys.

6

Arvokkuuden menetys. — Ajattelu on menettänyt kaiken muodollisen arvokkuutensa, ajattelevan seremonielli ja hänen juhlallinen eleensä on tehty pilkan kohteeksi ja vanhanaikainen viisas mies olisi nykyisin jo sietämätön. Me ajattelemme liian nopeasti, ja matkalla jonnekin, ja kävellessämme, kaikenlaisia tehtäviä suorittaessamme silloinkin, kun ajattelemme kaikkein vakavinta; me tarvitsemme vähän valmistautumista, vähän hiljaisuuttakin: — tuntuu siltä, kuin kuljettaisimme päässämme lakkaamatta pyörivää konetta, joka työskentelee vielä kaikkein epäsuotuisimmissakin olosuhteissa. Muinoin näki jokaisesta, että hän tahtoi kerran ajatella — se oli varmaan poikkeus! —, että hän tahtoi nyt tulla viisaammaksi ja valmistautui ottamaan vastaan ajatuksen: kasvot järjestyivät kuin rukoukseen, ja käynti hidastui; niin, toisinaan seisottiin kadulla hiljaa tuntikausia, kun ajatus »tuli» — yhdellä tai kahdella jalalla. Siten se oli »asian arvon mukaista»!

7

Jotakin työteliäille. — Joka tahtoo nykyisin ottaa tutkittavakseen moraaliset asiat, se avaa itselleen suunnattoman suuren työkentän. Kaikenlaiset intohimot on harkittava yksitellen, niitä on seurattava yksitellen halki aikojen, kansojen, suurten ja pienten yksilöiden; niiden koko järki ja kaikki niiden toimeenpanemat olioiden arvioinnit ja valaisut on tuotava esille! Kaikella sillä, mikä on antanut olemassaololle väriä, ei toistaiseksi

ole historiaa: vai missä olisikaan rakkauden, ahneuden, kateuden, omantunnon, pieteetin, julmuuden historia? Oikeudenkin tai vain rangaistuksen vertaileva historia puuttuu toistaiseksi kokonaan. Onko jo otettu tutkimuksen kohteeksi erilaiset vuorokauden jaot, työn, juhlan ja levon säännöllisen määräämisen seuraukset? Tunnetaanko ravintoaineiden moraaliset vaikutukset? Onko olemassa ravitsemuksen filosofia? (Yhä uudestaan nouseva meteli vegetarianismin puolesta ja sitä vastaan jo todistaa, ettei mitään sellaista filosofiaa ole!) Onko kerätty ihmisten yhdyselämästä saadut kokemukset, esimerkiksi luostarien kokemukset? Onko avioliiton ja ystävyyden dialektiikka jo esitetty? Oppineiden, kauppiaiden, taiteilijain, käsityöläisten juurtuneet tavat — ovatko ne jo löytäneet ajattelijansa? Niissä on hyvin paljon ajateltavaa! Kaikki, mitä ihmiset ovat tähän mennessä pitäneet »olemassaolonsa edellytyksinä», ja kaikki tähän pitämykseen liittyvä järki, intohimo ja taikausko — onko tämä jo tutkittu loppuun? Pelkkä huomioiden kerääminen siitä, miten ihmisen vietit ovat kasvaneet ja voisivat yhä kasvaa eri tavalla erilaisissa moraalisissa ilmanaloissa, tarjoaa jo liian paljon työtä kaikkein työteliäimmällekin; tarvitaan kokonaisia sukupolvia ja suunnitelmallisesti yhdessä työskenteleviä tiedemiespolvia, jotta tähän kuuluvat näkökohdat ja ainekset tulisivat tyhjentävästi käsitellyiksi. Samaa on sanottava moraalisen ilmanalan erilaisuuden perusteiden osoittamisesta (»*minkä tähden* paistaa täällä tämä moraalisen ennakkoluulon ja pääarvomittarin aurinko — ja tuolla tuo?»). Uusi työ on taas se, joka toteaa kaikkien näiden perusteiden erheellisyyden ja tähänastisen moraalisen arvostelun koko olemuksen. Jos otaksuttaisiin kaikki nämä työt tehdyiksi, tulisi etualalle kaikkein pulmallisin kysymys: kykeneekö tiede *antamaan* toiminnan päämääriä, sen jälkeen kun se on todistanut, että se voi niitä ottaa ja hävittää, — ja sitten olisi paikallaan kokeilu, josta kaikenlainen heroismi voisi löytää tyydytyksensä, vuosisatoja kestävä kokeilu, joka voisi saattaa varjoon kaikki tähänastisen historian suuret työt ja uhraukset. Tiede ei ole vielä rakentanut kyklooppimuurejansa; senkin työn aika on tuleva!

8

Tiedottomia hyveitä. — Kaikki jonkun ihmisen ominaisuudet, joista hän on tietoinen — ja erityisesti, jos hän edellyttää niiden olevan näkyviä ja evidenttejä myös ympäristölleen —, ovat aivan toisten kehityslakien alaisina kuin ne ominaisuudet, joita hän ei tunne tai tuntee huonosti ja jotka huonoutensa vuoksi piiloutuvat myös tarkemman huomioitsijan silmältä ja osaavat kätkeytyä aivan kuin tyhjyyden taakse. Samoin on matelijoiden suomuksissa olevien hienojen veistosten laita: olisi erehdys otaksua ne koruksi tai aseeksi — ne näet nähdään vain mikroskoopilla, siis keinotekoisesti niin teroitetulla silmällä, ettei eläimillä, joille niiden pitäisi merkitä esimerkiksi korua tai asetta, ole sellaista! Näkyvät moraaliset kvaliteettimme, ja varsinkin näkyviksi *luullut,* kulkevat kulkuaan — ja näkymättömät aivan samannimiset, jotka eivät ole meille toisten ihmisten suhteen korua enemmän kuin asettakaan, *kulkevat myös kulkuaan:* todennäköisesti aivan toista, ja niissä on viivoja ja hienouksia ja veistoksia, jotka ehkä voisivat huvittaa jotakin jumalaa, jolla on käytettävänään jumalallinen mikroskooppi. Meillä on esimerkiksi ahkeruutemme, kunnianhimomme, teräväälyisyytemme: sen tietävät kaikki —, ja sitäpaitsi meillä on todennäköisesti vielä kerran *oma* ahkeruutemme, *oma* kunnianhimomme, *oma* terävä-älyisyytemme; mutta näitä matelijansuomujamme varten ei ole vielä keksitty mikroskooppia! — Ja nyt sanovat vaistonomaiset moraliteetin ystävät: »Hyvä! Hän pitää ainakin tiedottomia hyveitä mahdollisina, — se riittää meille!» — Oi te vähään tyytyväiset!

9

Meidän purkauksemme. — Arvaamattoman paljon sellaista, minkä ihmissuku on omaksunut varhaisemmilla asteillaan, mutta niin heikosti ja alkioisesti, ettei kukaan ole voinut havaita niitä omaksutuiksi, tulee yhtäkkiä, pitkien aikojen kuluttua, ilmi: se on silläväliin voimistunut ja kypsynyt. Monilta aikakausilta näyttää puuttuvan se tai tämä kyky, se tai tämä hyve, samoin kuin nuorilta ihmisiltä: mutta odotettakoon vain lastenlapsiin tai lastenlasten lapsiin saakka, jos on aikaa odottaa, — he tuovat isoisiensä sisimmän päivänvaloon, sen sisimmän,

josta isoisät itse eivät tienneet vielä mitään. Usein on jo poika isänsä ilmiantaja: isä ymmärtää itseänsä paremmin, kun hänellä on poika. Meillä kaikilla on itsessämme salattuja puutarhoja ja istutuksia; ja, käyttääksemme toista vertausta, me kaikki olemme kasvavia tulivuoria, joiden purkautumishetki on tuleva: — mutta kuinka lähellä tai kaukana se on, sitä tosin ei tiedä kukaan, ei edes »hyvä Jumala».

10

Eräs laji atavismia. — Jonkin aikakauden harvinaiset ihmiset minä ymmärrän mieluimmin yhtäkkiä ilmaantuvina menneiden kulttuurien ja niiden voimien juurivesoina: tavallaan kansan ja sen sivistyksen atavismina: — siten heitä todella voi vielä jotenkin *ymmärtää!* Nyt he näyttävät vierailta, harvinaisilta, erinomaisilta: ja sen, joka tuntee itsessään nämä voimat, on niitä hoidettava, kasvatettava tenää tekevän muun maailman uhalla: ja niin hänestä tulee siten joko suuri ihminen tai mielenvikainen ja eriskummainen, ellei hän muuten jo ajoissa tuhoudu. Muinoin nämä harvinaiset ominaisuudet olivat tavallisia ja niitä pidettiin sen vuoksi halpoina: ne eivät tehneet ihmistä huomattavaksi. Niitä ehkä vaadittiin, edellytettiin; oli mahdotonta tulla niiden kanssa suureksi, ja jo siitä syystä, ettei ollut vaaraa tulla niiden kanssa myös hulluksi ja yksinäiseksi. — Sellaista vanhojen viettien jälkikasvua esiintyy etenkin kansan *säilyttävissä* suvuissa ja kasteissa, kun taas tämä atavismi ei ole ensinkään todennäköinen siellä, missä rodut tottumukset arvostukset vaihtuvat liian *nopeasti.* Tempo näet merkitsee kansojen kehitysvoimien joukossa yhtä paljon kuin musiikissa; meidän tapauksessamme on ehdottomasti välttämätön kehityksen andante intohimoisen ja hitaan hengen tempona: — ja *sitä* lajiahan konservatiivisten sukujen henki onkin.

11

Tietoisuus. — Tietoisuus on orgaanisen viimeinen ja myöhäisin kehitysvaihe ja niinmuodoin myös sen keskeneräisin ja voimattomin osa. Tietoisuudesta johtuu lukemattomia erehdyksiä, joiden vaikutuksesta eläin, ihminen tuhoutuu varhemmin kuin olisi välttämätöntä, — »kohtalon joutuessa», kuten Home-

ros sanoo. Ellei vaistojen säilyttävä liitto olisi niin verrattomasti voimakkaampi, ellei se toimisi yleisesti sääntelijänä: ihmissuvun täytyisi tuhoutua nurinkurisiin arvostelmiinsa ja valvehaaveisiinsa, pintapuolisuuteensa ja herkkäuskoisuuteensa, sanalla sanoen juuri tietoisuuteensa: tai oikeammin, ilman tuota kaikkea ei olisi tätäkään enää aikoihin. Ennenkuin jokin toiminto on kehittynyt ja kypsä, se on elimistön vaara: on hyvä, jos sitä niin kauan tyrannisoidaan kelpo tavalla! Siten tyrannisoidaan tietoisuutta kelpo tavalla — ja pienin tyranni ei suinkaan ole tajuisuuteen kohdistuva ylpeys! Ajatellaan, että siinä on ihmisen ydin; se, mikä hänessä on säilyvää, ikuista, viimeistä, alkuperäisintä! Tietoisuutta pidetään varmana tiettynä suureena! Kielletään sen kasvu, sen vuoroaikaisuus! Käsitetään se »elimistön yhteydeksi»! — Tästä tietoisuuden naurettavasta yliarvioinnista ja väärinymmärryksestä on seurauksena se suuri hyöty, että tietoisuuden liian nopea kehitys on *estynyt*. Koska ihmiset ovat luulleet jo olevansa tietoisia, he eivät ole paljoakaan vaivautuneet tätä ominaisuutta itselleen hankkimaan — ja vielä nytkään ei ole toisin! On yhä vielä aivan uusi ja vasta nyt ihmisen silmään häämöttävä *tehtävä, omaksua tieto lihaksi ja vereksi* ja tehdä se vaistomaiseksi, — tehtävä, jonka näkevät ainoastaan ne, jotka ovat käsittäneet, että tähän asti vain *erehdyksemme* olivat muuttuneet lihaksemme ja vereksemme ja että koko tietoisuutemme kohdistuu erehdyksiin!

12

Tieteen päämäärästä. — Kuinka? Olisiko tieteen päämääränä hankkia ihmiselle niin paljon mielihyvää ja niin vähän mielipahaa kuin suinkin mahdollista? Mitä, jos mielihyvä ja mielipaha ovat sidotut nuoralla yhteen siten, että sen, joka *tahtoo* saada mahdollisimman paljon toista, *täytyy* saada myös mahdollisimman paljon toista — että sen, joka tahtoo oppia »riemuitsemaan taivaan korkeuksiin saakka», täytyy valmistautua myös olemaan »kuolemaan asti murheellinen»? Ja niin kenties onkin! Ainakin stoalaiset uskoivat niin olevan ja olivat johdonmukaisia halutessaan mahdollisimman vähän mielihyvää saadakseen mahdollisimman vähän mielipahaa. (Kun käytettiin puheessa lausetta: »Hyveellinen on onnellisin», niin siinä oli sekä koulun ilmoituskilpi ihmisten suurta joukkoa varten että

kasuistinen hienous hienoja varten.) Vielä nytkin voitte valita: joko *niin vähän mielipahaa kuin suinkin mahdollista*, siis tuskattomuuden — ja oikeastaan eivät sosialistit eivätkä muidenkaan puolueiden poliitikot saisi rehellisyyden nimessä luvata väelleen enempää — tai *niin paljon mielipahaa kuin suinkin mahdollista* korvaukseksi siitä, että tässä kasvaa runsaasti hienoja ja toistaiseksi harvoin maistettuja nautintoja ja iloja! Jos päätätte valita ensinmainitun vaihtoehdon, jos siis tahdotte vaimentaa ja vähentää ihmisten tuskaisuutta, niin teidän täytyy myös vaimentaa ja vähentää heidän *iloitsemiskykyänsä*. *Tieteen avulla* voidaan todella edistää kummankin päämäärän saavuttamista! Tiede kenties on vielä nyt tunnetumpi siksi, että se kykenee riistämään ihmiseltä hänen ilonsa ja tekemään hänet kylmemmäksi, kuvapatsaanomaisemmaksi, stoalaisemmaksi. Mutta se voitaisiin myös vielä havaita *suureksi tuskantuojaksi* — ja silloin ehkä löydettäisiin samalla myös sen vastavoima, sen suunnaton kyky luoda loistoon uusia ilon tähtimaailmoita!

13

Lisää vallantunne-oppiin. — Tekemällä hyvää ja tekemällä pahaa ihminen saattaa toisia vallankäyttönsä alaiseksi — enempää hän ei siinä tahdokaan! *Tekemällä pahaa,* kipua tuottamalla niille, joille meidän täytyy ensin tehdä valtamme tunnettavaksi; sillä tuska on siihen paljon arempi väline kuin ilo: — tuska kysyy aina syytä, kun taas ilo taipuu jäämään aloilleen ja olemaan katsomatta taakseen. *Hyvää tekemällä* ja hyväntahtoisuudella niille, jotka jo ovat tavalla tai toisella meistä riippuvaisia (toisin sanoen ovat tottuneet ajattelemaan meitä omina syinään); me tahdomme lisätä heidän valtaansa, koska siten lisäämme omaa valtaamme, tai tahdomme osoittaa heille, kuinka edullista on olla vallassamme, — niin he tulevat tyytyväisemmiksi asemaansa sekä vihamielisemmiksi ja taisteluvalmiimmiksi *meidän* valtamme vihollisia kohtaan. Uhraammeko toisille hyvää tai pahaa tehdessämme jotakin, se ei muuta tekojemme lopullista arvoa; siinäkin tapauksessa, että panemme alttiiksi henkemme, kuten marttyyri kirkkonsa hyväksi, — se on uhri, jonka annamme *omalle* vallankaipuullemme tai siinä tarkoituksessa. että vallantunteemme säilyisi. Jos ihminen tun-

tee »omistavansa totuuden», kuinka paljon muuta omaisuuttansa hän luovuttaakaan pois pelastaakseen tuon tuntonsa! Mitä kaikkea hän heittääkään yli laidan pysyäkseen »ylhäällä» — nimittäin *ylempänä* kuin kaikki muut, joilla ei ole »totuutta»! Tila, jossa tuotamme kipua, on tosin harvoin yhtä mieluisa, yhtä sekoittamattoman-mieluisa kuin se, jossa teemme hyvää, — se on merkki siitä, että meiltä vielä puuttuu valtaa, tai ilmaisee harmia tästä köyhyydestä, se tuo mukanaan uusia vaaroja ja epävarmuuksia omistamallemme vallalle ja synkentää näköpiiriämme nostamalla esiin koston, ivan, rangaistuksen, epäonnistumisen mahdollisuuden. Vain kaikkein ärtyvimmille ja himokkaimmille vallantunteen ihmisille kenties tuottaa suurempaa nautintoa se, että he saavat painaa vallan sinetin vastustelevaan; sellaisille, joita jo kukistetun (joka on hyväntahtoisuuden kohde) näkeminen rasittaa ja ikävystyttää. Ratkaisevaa on, miten on tottunut elämäänsä *höystämään;* on makuasia, tahtooko mieluummin hitaan vai äkillisen, varman vai vaarallisen ja uhkarohkean vallanlisäyksen, — kukin etsii tätä tai tuota maustetta aina temperamenttinsa mukaan. Helppo saalis on ylpeille luonnoille jotakin halveksuttavaa, he tuntevat mielihyvää vasta nähdessään murtumattomia ihmisiä, jotka voisivat tulla heille vihamielisiksi, ja samaten aina nähdessään vaikeasti saavutettavia omaisuuksia; kärsivää kohtaan he ovat usein kovia, sillä hän ei ole heidän pyrkimyksensä ja ylpeytensä arvoinen, — mutta sitä kunnioittavammin he kohtelevat *vertaisiaan,* joiden kanssa taisteleminen ja voimien mitteleminen olisi joka tapauksessa kunniakasta, *jos* siihen joskus tarjoutuisi tilaisuus. *Tämän* perspektiivin luoman mielihyväntunteen alaisina ovat ritarikastin ihmiset totuttautuneet erinomaiseen keskinäiseen kohteliaisuuteen. — Sääli on mieluisin tunne niissä, joiden ylpeys on heikko ja joilla ei ole suurten valloitusten toiveita: heistä on helppo saalis — ja sellainen on jokainen kärsivä — jotakin viehättävää. Sääliä ylistetään ilotyttöjen hyveenä.

14

Mitä kaikkea sanotaan rakkaudeksi. — Ahneus ja rakkaus: kuinka erilaisia tunteita nämä meihin virittävätkään! — ja kuitenkin voisi olla kysymyksessä sama vietti, kaksi kertaa nimettynä, kerran solvattuna jo omistajien kannalta, joissa vietti on

hiukan rauhoittunut ja jotka nyt ovat peloissaan »omaisuutensa» vuoksi; toisen kerran tyydyttämättömien janoisten kannalta ja senvuoksi »hyväksi» ylistettynä. Lähimmäisenrakkautemme — eikö se ole uuden *omaisuuden* himoa? Ja samoin rakkautemme tietoon, totuuteen? ja yleensä kaikki uutuuksien himo? Me kyllästymme vähitellen vanhaan, varmasti omistamaamme ja ojennamme taas kätemme; ei edes kaikkein kaunein maanpaikka, jossa olemme eläneet kolme kuukautta, ole enää varma rakkaudestamme, ja jokin kaukaisempi rannikko kiihtää ahneuttamme: se, mitä omistetaan, menettää omistamisen vuoksi enimmälti arvonsa. Ilo omasta itsestämme tahtoo säilyä siten, että se lakkaamatta muuttaa jotakin uutta *meiksi itseksemme,* — juuri se on omistamista. Johonkin omistettuun kyllästyminen on kyllästymistä itseemme. (Ihminen voi myös kärsiä liian paljosta, — myös poisheittämisen, toiselle jakamisen himo voi omaksua »rakkauden» kunnianimen.) Kun näemme jonkun kärsivän, käytämme mielellämme näin tarjoutuvaa tilaisuutta vallataksemme hänet omaksemme; niin tekee esimerkiksi hyväntekeväinen ja sääliväinen, hänkin sanoo virinnyttä uuden omistuksen himoa »rakkaudeksi» ja iloitsee siitä kuin uudesta hänelle viittovasta valloituksesta. Mutta kaikkein selvimmin osoittautuu eri sukupuolien välinen rakkaus omaisuuden himoksi: rakastava tahtoo saada ikävöimänsä henkilön ehdottomasti yksin omakseen, hän tahtoo vallita yhtä ehdottomasti hänen sieluansa kuin ruumistansa, hän tahtoo olla yksin rakastettu sekä asua ja hallita korkeimpana ja halutuimpana toisessa sielussa. Jos otetaan huomioon, ettei tämä merkitse mitään muuta kuin kaikkien muiden ihmisten *pois sulkemista* kallisarvoisesta omistuksesta, onnesta ja nautinnosta: jos otetaan huomioon, että rakastava pyrkii köyhdyttämään ja näännyttämään kaikkia kilpakumppaneitaan ja haluaisi tulla kulta-aarteensa lohikäärmeeksi, häikäilemättömimpänä ja itsekkäimpänä kaikista »valloittajista» ja riistäjistä: jos vihdoin otetaan vielä huomioon, että rakastavalle itselleen koko muu maailma näyttää yhdentekevältä, kalpealta, arvottomalta ja hän on valmis uhraamaan mitä hyvänsä, häiritsemään kaikkea järjestystä, siirtämään kaikki harrastuksensa toiselle sijalle: niin ihmettelee todella, että tätä sukupuolirakkauden hurjaa ahneutta ja vääryyttä on ylistetty ja jumaloitu niin kovin, kuin on tapahtunut kaikkina aikoina, jopa siten, että on otettu tästä rakkaudesta rakkauden käsite

itsekkyyden vastakohtana, vaikka se ehkä on juuri kaikkein suorasukaisin itsekkyyden ilmaus. Tässä ovat nähtävästi omaisuudettomat ja himoitsevat määränneet kielenkäytön — heitä lienee ollut aina liian paljon. Ne, joille on tällä alalla suotu paljon omaisuutta ja kyltymystä, tosin ovat silloin tällöin lausuneet sanan »raivoavasta demonista», kuten tuo kaikista ateenalaisista rakastettavin ja rakastetuin, Sofokles: mutta Eros on aina nauranut sellaisille herjaajille — he ovat olleet aina juuri hänen suurimpia suosikkejaan. — Maan päällä tosin on siellä täällä eräänlaista rakkauden jatkoa, jossa tuo kahden henkilön ahne toistensa himoitseminen on jättänyt sijansa uudelle himolle ja ahneudelle, uudelle yhteiselle janolle, jonka kohteena on heidän yläpuolellaan oleva ihanne: mutta kuka tuntee tämän rakkauden? Kuka on sen kokenut? Sen oikea nimi on *ystävyys.*

15

Kaukaa. — Tämä vuori tekee koko seudun, jota se vallitsee, kaikin puolin viehättäväksi ja merkittäväksi: kun olemme sanoneet näin itsellemme sadannen kerran, olemme niin järjettömiä ja tunnemme niin suurta kiitollisuutta sitä kohtaan, että uskomme sen, tämän viehätyksen antajan, itse varmasti olevan kaikkein viehättävintä näillä main — ja niin me nousemme vuorelle ja petymme. Yhtäkkiä näyttää se itse ja koko maisema ympärillämme, allamme, menettäneen tenhovoimansa; me olimme unohtaneet, että moni suuruus, kuten moni hyvyyskin, on nähtävä vain tietyn välimatkan päästä, ja välttämättä alhaalta eikä ylhäältä, — vain siten se *vaikuttaa.* Ehkä tunnet lähelläsi ihmisiä, jotka saavat katsella itseänsä vain jostakin etäisyydestä havaitakseen ylimalkaan olevansa siedettäviä tai puoleensavetäviä ja voimaa-antavia; heitä on neuvottava varomaan itsensätuntemista.

16

Portaan yli. — Seurusteltaessa henkilöiden kanssa, jotka ovat häveliäitä omia tunteitaan kohtaan, täytyy osata teeskennellä; he alkavat äkkiä vihata sitä, joka yllättää heidät jostakin hellästä tai haaveellisesta ja korkealentoisesta tunteesta, ikäänkuin hän olisi nähnyt heidän salaisuutensa. Jos tahtoo tehdä heille

sellaisina hetkinä hyvää, on saatava heidät nauramaan tai lausuttava jokin kylmä leikillinen ilkeys: — siitä heidän tunteensa jäähtyy, ja he kykenevät jälleen hillitsemään itsensä. Mutta nyt minä annan hyvän opetuksen ennen kertomusta. — Me olimme kerran elämässä niin lähellä toisiamme ettei mikään näyttänyt enää haittaavan ystävyyttämme ja veljeyttämme, ja välillämme oli vielä vain pieni porras. Kun sinä olit juuri sille astumassa, minä kysyin sinulta: »tahdotko tulla luokseni portaan yli?» — mutta silloin sinä et enää tahtonut; ja kun minä pyysin vielä kerran, sinä olit vaiti. Sen jälkeen on välillemme heitetty vuoria ja vuolaita virtoja ja kaikkea, mikä vain erottaa ja vieroittaa, ja jos tahtoisimmekin päästä toistemme luo, emme enää voi! Mutta kun sinä nyt muistat tuon pienen portaan, sinulla ei ole enää sanoja — on vain nyyhkytystä ja ihmetystä.

17

Oman köyhyyden motivointia. — Emme tosin voi millään taidonnäytteellä tehdä köyhästä hyveestä rikasta, runsaasti virtaavaa, mutta voimme kyllä kauniisti tulkita sen köyhyyden välttämättömyydeksi, niin ettei sen näkeminen enää koske meihin kipeästi ja ettemme sen vuoksi enää näytä kohtalolle moittivia kasvojamme. Niin tekee viisas puutarhuri, joka laskee puutarhansa vaivaisen vesiojan lähdenymfin käsivarrelle ja siten motivoi köyhyyden: — ja kukapa ei tarvitsisi nymfejä samoin kuin hän!

18

Antiikin ylpeys. — Meiltä puuttuu ylhäisyyden antiikkinen väritys, koska tunteeltamme puuttuu antiikin orja. Jalosukuinen kreikkalainen näki oman korkeutensa ja tuon äärimmäisen alhaisuuden välillä niin suunnattomia väliasteita ja sellaisen etäisyyden, että hän tuskin voi orjaa enää selvästi havaita: ei edes Platon nähnyt häntä enää täysin. Toisin me, jotka olemme tottuneet ihmisten yhtäläisyyttä julistavaan *oppiin*, vaikka emme itse yhtäläisyyteen. Olento, joka ei saa vallita itseänsä ja jolta puuttuu joutoaika, — se ei ole meidän silmissämme suinkaan vielä mitään halveksuttavaa; sellaista orjamaista ken-

ties on liian paljon jokaisessa meistä, yhteiskunnallisen järjestyksemme ja toimintamme ehtojen mukaan, jotka ovat perin toisenlaiset kuin muinaisajan ihmisten. — Kreikkalainen filosofi vaelsi elämän halki mielessään sellainen tunne, että on paljon enemmän orjia kuin luullaan — nimittäin että orja on jokainen, joka ei ole filosofi; hänen ylpeytensä kuohui yli laitojensa, kun hän harkitsi, että Maan mahtavimmatkin kuuluivat näihin hänen orjiinsa. Myös tässä ylpeys on meille vieras ja mahdoton; »orja» sanalla ei ole edes vertauksessa meille täyttä voimaansa.

19

Paha. — Tutkikaa parhaiden ja hedelmällisimpien ihmisten ja kansojen elämää ja kysykää itseltänne, voiko puu, jonka pitää kasvaa ylpeästi korkealle, tulla toimeen ilman huonoa säätä ja rajuilmoja: eikö ulkonainen epäsuotuisuus ja vastustus, eivätkö jotkin vihan, mustasukkaisuuden, itsepintaisuuden, epäluuloisuuden, kovuuden, ahneuden ja väkivaltaisuuden lajit kuulu niihin *auttaviin* olosuhteisiin, joiden puuttuessa suuri kasvu tuskin on mahdollinen hyveessäkään. Myrkky, johon heikompi luonto tuhoutuu, on väkevälle vahvistusta — eikä hän sanokaan sitä myrkyksi.

20

Mielettömyyden arvokkaisuus. — Muutamia vuosituhansia eteenpäin viime vuosisadan urallal — ja kaikessa, mitä ihminen tekee, on näkyvä mitä suurin älykkyys: mutta juuri siksi on älykkyys menettävä kaiken arvokkuutensa. Silloin tosin on välttämätöntä olla älykäs, mutta myös niin tavallista ja niin halvan yleistä, että tämä välttämättömyys tuntuu jalommasta mausta *alhaiselta.* Ja niinkuin totuuden ja tieteen tyrannius kykenisi suuresti korottamaan valheen hintaa, niin voisi älykkyyden tyrannius kehittää uudenlaista jaloutta. Olla jalo — se kenties merkitsisi silloin, että ihmisellä on päässään paljon mielettömyyksiä.

21

Epäitsekkyyden opettajille. — Ihmisen avuja sanotaan *hyviksi,* ei niihin vaikutuksiin katsoen, joita niistä koituu hänelle itsel-

leen, vaan niihin, joita edellytämme niistä koituvan meille ja yhteiskunnalle: — hyveitä ylistettäessä on aina oltu hyvin vähän »itseydettömiä», hyvin vähän »epäegoistisia»! Muuten näet olisi täytynyt havaita, että hyveet (kuten ahkeruus kuuliaisuus siveys pieteetti oikeamielisyys) ovat omistajilleen enimmälti *vahingollisia*, vietteinä, jotka vallitsevat heissä liian kiivaina ja himokkaina eivätkä suinkaan suostu siihen, että järki pitäisi ne tasapainossa muiden viettien kanssa. Kun sinulla on hyve, todellinen kokonainen hyve (eikä vain pikkuruinen viettin halu hyveeseen!) — sinä olet sen *uhri!* Mutta naapurisi ylistää juuri siitä syystä sinun hyvettäsi! Ahkeraa ylistetään, vaikka hän vahingoittaa tällä ahkeruudellaan silmiensä näkövoimaa tai henkensä alkuperäisyyttä ja raikkautta; nuorukaista, joka on »tärvellyt itsensä työllä», kunnioitetaan ja surkutellaan, koska päätellään näin: »Yhteiskunnalle kokonaisuudessaan on parhaankin yksityisen menetys vain pieni uhraus! Ikävää, että tämä uhraus on tarpeen! Paljon ikävämpää kuitenkin, jos yksityinen ajattelisi toisin ja pitäisi omaa säilymistään ja kehitystään tärkeämpänä kuin työtään yhteiskunnan palveluksessa!» Ja niin surkutellaan tätä nuorukaista, ei hänen itsensä tähden, vaan siksi, että yhteiskunta on hänen kuollessaan menettänyt alttiin ja itseänsä kohtaan häikäilemättömän *työvälineen* — niinsanotun »kelpo ihmisen». Harkitaan ehkä vielä, olisiko yhteiskunnan edun kannalta ollut hyödyllisempää, jos hän olisi tehnyt työtä vähemmän häikäilemättömästi itseään kohtaan ja olisi säilyttänyt itseään kauemmin, — myönnetäänpä kyllä, että tämä olisi ollut yhteiskunnalle edullista, mutta arvioidaan tuo toinen etu, että *uhraus* on tehty ja uhrieläimen mielenlaatu on taas kerran *ilmeisesti* todettu, suuremmaksi ja kestävämmäksi. Kun siis näin ylistetään hyveitä, ylistetään oikeastaan ensinnäkin hyveiden työväline-luonnetta, ja sitten jokaisessa hyveessä vallitsevaa viettiä, joka ei salli yksilön kokonais-edun pitää itseään aisoissa, sanalla sanoen: hyveeseen sisältyvää järjettömyyttä, jonka vaikutuksesta yksilö suostuu muuttumaan kokonaisuuden funktioksi. Hyveitä ylistettäessä ylistetään sellaista, mikä on yksityisesti vahingollista, — ylistetään viettejä, jotka riistävät ihmiseltä hänen jaloimman itseyshalunsa ja voiman itsensä parhaaseen hoivaamiseen. — Hyveellisen tottumusten kasvattamista ja lihaksi ja vereksi muuttamista varten tosin tähdennetään eräitä hyveen vaikutuksia,

jotka saavat hyveen ja yksityis-edun näyttämään sisaruksilta, — ja sellainen sisarus-suhde on todella olemassa! Esimerkiksi sokeanraivokas ahkeruus, tämä työvälineen tyypillinen hyve, kuvaillaan tieksi rikkauteen ja kunniaan sekä kaikkein terveellisimmäksi ikävystymisen ja intohimojen vastamyrkyksi, mutta siinä piilevä vaara, sen äärimmäinen vaarallisuus salataan. Kasvatus menettelee kauttaaltaan siten: se pyrkii taivuttamaan yksityistä eräillä viehätteillä ja eduilla sellaiseen ajattelu- ja toimintatapaan, joka tottumukseksi, vietiksi ja intohimoksi muututtuaan vallitsee hänessä ja häntä *vastoin hänen varsinaista etuansa*, mutta »yleiseksi parhaaksi». Kuinka usein näenkään, että sokeanraivokas ahkeruus tosin hankkii rikkautta ja kunniaa, mutta samalla riistää elimiltä sen hienouden, jonka varassa rikkaudesta ja kunniasta voitaisiin nauttia, ja että tuo ikävystymisen ja intohimojen vastamyrkky tekee samalla aistit tylsiksi ja hengen vastahakoiseksi uusia kiihottimia kohtaan. (Kaikista aikakausista ahkerin — meidän aikamme — ei osaa tehdä paljosta ahkeruudestaan ja rahastaan mitään muuta kuin yhä uudestaan enemmän rahaa ja ahkeruutta: kuluttaminen näet edellyttää enemmän neroa kuin hankkiminen! — Mutta saammehan mekin »lastenlapsemme»!) Kun kasvatus onnistuu, on jokainen yksityisen hyve yleinen hyöty ja yksityisen vahinko korkeimman yksityisen päämäärän kannalta — todennäköisesti jonkinlaista henkis-aistillista surkastumista tai kerrassaan ennenaikaista tuhoutumista: harkittakoon tältä näkökannalta järjestänsä kuuliaisuuden, siveyden, pieteetin, oikeamielisyyden hyveitä. Ylistys, jota saa epäitsekäs, uhrautuva, hyveellinen — siis se, joka ei käytä koko voimaansa ja järkeänsä *oman* säilymisensä kehityksensä kohotuksensa edistyksensä vallan-laajennuksensa hyväksi, vaan elää suhteessa itseensä vaatimattomasti ja ajattelemattomasti, kenties välinpitämättömästi ja ironisestikin, — tämä ylistys ei missään tapauksessa ole peräisin epäitsekkyyden hengestä! »Lähimmäinen» ylistää epäitsekkyyttä, koska *se tuottaa hänelle etuja!* Jos lähimmäinen itse ajattelisi »epäitsekkäästi», hän torjuisi tuon *hänen* hyödykseen tapahtuvan voimanhukan ja vaurioitumisen, vastustaisi sellaisten taipumusten syntymistä ja osoittaisi ennen kaikkea omaa epäitsekkyyttään juuri siten, *ettei* hän sanoisi sitä *hyväksi!* — Näin on viitattu sen moraalin perusristiriitaan, joka on juuri nyt suuressa kunniassa: tämän moraalin *motiivit* ovat ristiriidassa sen

periaatteen kanssa! Sen mitä tämä moraali tahtoo todistaa, se kumoaa omasta moraalikriteeristään käsin! Lauseen »sinun pitää luopua itsestäsi ja uhrautua» saisi omaa moraaliaan rikkomatta säätää säännöksi vain olento, joka siten itse luopuisi edustaan ja kenties aiheuttaisi vaatimallaan yksityisen uhraamisella oman perikatonsa. Mutta niin pian kuin lähimmäinen (tai yhteiskunta) suosittelee altruismia *hyödyn vuoksi*, otetaan käytäntöön suoraan vastakkainen lause »sinun pitää etsiä etua, myös kaiken muun kustannuksella», siis saarnataan samassa hengenvedossa »sinun pitää» ja »sinun ei pidä».

22

L'ordre du jour pour le roi. — Päivä alkaa: alkakaamme me järjestää tätä päivää varten tehtäviä ja juhlia kaikkeinarmollisimmalle herrallemme, joka suvaitsee vielä levätä. Hänen majesteetillaan on tänään huono sää: me varomme sanomasta sitä huonoksi; emme puhu säästä — mutta otamme tehtävät tänään hiukan arvokkaammin ja juhlallisuudet hiukan juhlallisemmin kuin muuten olisi tarpeen. Hänen majesteettinsa on ehkä sairaskin: me esiintuomme aamiaisella illan viimeisen hyvän uutisen, ilmoitamme, että on saapunut herra de Montaigne, joka osaa niin miellyttävästi laskea leikkiä sairaudestaan — hän potee kivitautia. Me otamme vastaan eräitä persoonia (henkilöitä! — mitä sanoisikaan tuo vanha pöyhkeä sammakko, joka tulee olemaan heidän joukossaan, jos hän kuulisi tämän sanan! »Minä en ole mikään persoona», hän sanoisi, »vaan aina itse asia») — ja vastaanotto kestää kauemmin kuin on kenellekään mieluista: riittävä aihe kertoa tuosta runoilijasta, joka kirjoitti ovelleen: »Joka tulee sisään, se tuottaa minulle kunniaa; joka ei tule — huvia». — Siinä on totisesti lausuttu epäkohteliaisuus kohteliaalla tavalla! Ja tämä runoilija voisi olla omasta puolestaan aivan oikeassa ollessaan epäkohtelias: sanotaan, että hänen säkeensä ovat paremmat kuin säkeiden sepittäjä. Tehköön hän siis niitä vielä paljon ja vetäytyköön mahdollisuuden mukaan pois maailmasta: ja sehän onkin hänen sievän ilkeytensä sisällys! Ruhtinas on sitä vastoin aina arvokkaampi kuin hänen »säkeensä», siinäkin tapauksessa, että — mutta mitä nyt teemmekään? Me pakinoimme, ja koko hovi luulee meidän jo tekevän työtä ja vaivaavan päätämme: missään ei nähdä valoa varhem-

min kuin meidän ikkunassamme. — Kuulkaa! Eikö kello lyönyt? Peijakas! Päivä ja tanssi alkaa ja me emme tiedä sen vuoroja! Meidän on niin pakko improvisoida — kaikki ihmiset improvisoivat päivänsä. Tehkäämme tänään kerran niinkuin kaikki ihmiset! — Ja samassa häipyi pois kummallinen aamuinen unennäköni, luultavasti tornikellon kovista lyönneistä sen julistaessa kaikella sille ominaisella tärkeydellä vuorokauden viidettä hetkeä. Minusta näyttää siltä, kuin unennäköjen jumala tahtoisi tällä kertaa tehdä pilaa tottumuksistani — minä olen tottunut aloittamaan päivän siten, että järjestän ja teen sen siedettäväksi *itselleni*, ja on mahdollista, että olen tehnyt tämän usein liian muodollisesti ja prinssimäisesti.

23

Rappion merkit. — Huomattakoon niissä aika ajoin välttämättömissä yhteiskunnan tiloissa, joita tarkoitetaan sanalla »korruptio», seuraavat merkit. Kun tämä rappio ilmaantuu jonnekin, pääsee heti valtaan monenkirjava *taikausko*, ja kansan tähänastinen yleisusko tulee siihen verraten kalpeaksi ja voimattomaksi: taikausko näet on toissijaista vapaauskoisuutta — joka siihen antautuu, se valitsee eräitä mieleisiänsä muotoja ja kaavoja ja katsoo olevansa oikeutettu valitsemaan. Taikauskoinen on uskonnolliseen verraten aina paljon enemmän »persoona» kuin viimeksimainittu, ja taikauskoinen yhteiskunta on varmaan sellainen, jossa on paljon yksilöitä ja iloa yksilöllisestä. Tältä kannalta katsottuna taikausko näyttää aina uskoon verrattuna *edistykseltä* ja sen merkiltä, että äly tulee itsenäisemmäksi ja tahtoo saada oikeutensa. Rappiota valittavat silloin vanhan uskonnon ja uskonnollisuuden kannattajat — he ovatkin tähän saakka määränneet kielenkäytön ja saattaneet taikauskon huonoon huutoon kaikkein vapaimpienkin henkien keskuudessa. Oppikaamme, että se on *valistuksen* oire. — Toiseksi syytetään yhteiskuntaa, jossa rappio saa jalansijaa, *veltostumisesta:* ja ilmeisesti siinä väheneekin sotaan kohdistuva arvonanto ja sotainen halu, ja elämän mukavuuksia tavoitellaan nyt yhtä kiihkeästi kuin sotaista ja gymnastista kunniaa tätä ennen. Mutta tavallisesti jää huomaamatta, että tuo vanha kansan-tarmo ja kansan-intohimo, joka sai sodasta ja kilpaleikeistä komean näkyväisyyden, on nyt muuttunut lukemattomiksi yksityis-intohimoiksi ja on tullut vain vähemmän näkyväksi; kansan

nyt käytetyn tarmon mahti ja valta on nyt todennäköisesti suurempikin kuin koskaan ennen, ja yksilö käyttää sitä tuhlaavaisemmin kuin aikaisemmin voi — hän ei ollut silloin vielä kyllin rikas niin tehdäkseen! Ja niin liikkuu juuri »veltostumisen» aikoina tragedia taloissa ja kujilla, syntyy suuri rakkaus ja suuri viha, ja tiedon liekki leimahtaa kirkkaana taivaalle. — Kolmanneksi on tapana sanoa, ikäänkuin taikauskon ja veltostumisen moitteen korvaukseksi, että sellaiset rappioajat ovat lempeämpiä ja että julmuus, vanhempaan uskovaisempaan ja väkevämpään aikaan verraten, nyt huomattavasti vähenee. Mutta minä en voi yhtyä tähän kiitokseen enempää kuin tuohon moitteeseenkaan: myönnän vain, että julmuus nyt hienostuu ja että sen vanhemmat muodot nyt loukkaavat makua; mutta haavoittaminen ja kidutus sanalla ja katseella kehitetään rappioaikoina korkeimmilleen — vasta nyt luodaan *pahuus* ja pahuudesta iloitseminen. Rappioajan ihmiset ovat vitsikkäitä ja parjaavia; he tietävät, että voidaan murhata muutenkin kuin tikarilla ja kimppuun käymällä — he tietävät myös, että kaikki *kehunta* uskotaan. — Neljänneksi: kun »tavat turmeltuvat», ilmaantuu ensin niitä olentoja, joita sanotaan tyranneiksi: he ovat *yksilöiden* edelläkävijöitä ja tavallaan heidän varhaiskypsiä *esikoisiaan*. Vielä vähän aikaa: ja tämä hedelmä riippuu kypsänä ja keltaisena kansan puussa — ja vain näiden hedelmien vuoksi tämä puu oli olemassa! Kun rappio on tullut korkeimmilleen ja samaten kaikenlaisten tyrannien taistelu, tulee sitten aina caesar, lopputyranni, joka lopettaa väsyneen taistelun yksinvallasta antaen väsymyksen tehdä työtä hyväkseen. Hänen aikanaan yksilö on tavallisesti kypsimmillään ja niinmuodoin »kulttuuri» korkeimmillaan ja hedelmällisimmillään — mutta ei hänen tähtensä eikä hänen vaikutuksestaan: vaikka korkeimmat kulttuuri-ihmiset mielellään määrittelevät caesariansa sanomalla olevansa *hänen* luomuksiaan. Mutta totuus on siinä, että he tarvitsevat ulkonaista rauhaa, koska heillä on levottomuutensa ja työnsä itsessään. Näinä aikoina on lahjottavuus ja kavallus suurimmillaan: sillä rakkaus vasta äsken löydettyyn minään on nyt paljon valtavampi kuin rakkaus vanhaan loppuun kulutettuun kuoliaaksi puhuttuun »isänmaahan»; ja tarve varautua jollakin tavalla onnen pelottavia vaihteluja vastaan saa avautumaan jalompiakin käsiä, kun jokin mahtava ja rikas näyttää olevan valmis kaatamaan niihin kultaa. Nyt on niin vähän

varmaa tulevaisuutta: eletään siis tätä päivää varten: se on sielun tila, jonka vallitessa kaikkien viettelijäin peli on helppoa, — antaudutaan näet vieteltäviksi ja lahjottaviksi myös vain »täksi päiväksi» ja varataan itselleen tulevaisuus ja hyve! Yksilöt, nämä oikeat sinänsä ja itselleen eläjät, näet huolehtivat, kuten tiedetään, silmänräpäyksestä enemmän kuin heidän vastakohtansa, lauma-ihmiset, koska he pitävät itseään yhtä arvaamattomina kuin tulevaisuutta; samaten he mielellään liittyvät väkivaltaihmisiin, koska he uskovat kykenevänsä tekoihin ja keinoihin, joille ei voida toivoa ymmärtämystä eikä armoa suuren joukon taholta, — mutta tyranni tai caesar ymmärtää yksilön oikeuden myös sen mennessä rajojensa yli, ja hänelle on eduksi puhua rohkeamman yksityismoraalin puolesta ja auttaa sitä teossakin. Sillä hän ajattelee ja tahtoo ajateltavan itsestään niin kuin Napoleon kerran klassillisella tavallaan lausui: »minulla on oikeus vastata kaikkeen, mistä minua syytetään, sanomalla nyt ja aina 'se olen minä!' Minä olen syrjässä kaikista ihmisistä, en hyväksy kenenkään asettamia ehtoja. Minä tahdon, että alistutaan mielijohteisiinikin ja pidetään aivan luonnollisena, jos antaudun niihin tai näihin huvituksiin.» Näin puhui Napoleon kerran puolisolleen, kun tällä oli aihetta epäillä miehensä aviollista uskollisuutta. — Rappioaikoja ovat ne, joina omenat putoavat puusta: tarkoitan yksilöt, tulevaisuuden siemenenkantajat, henkisen uudisasutuksen ja valtio- ja yhteiskuntaliittojen uudestimuodostamisen alullepanijat. Korruptio on vain kansan *syysaikojen* haukkumanimi.

24

Erilaista tyytymättömyyttä. — Heikot ja tavallaan naiselliset tyytymättömät ovat kekseliäitä elämän kaunistamisessa ja syventämisessä; väkevät tyytymättömät — mieshenkilöt heidän joukossaan, käyttääksemme edelleen samaa kuvaa — elämän kohentamisessa ja turvaamisessa. Edelliset osoittavat heikkoutensa ja naisellisen laatunsa siinä, että he sallivat mielellään aika ajoin pettää itseänsä ja tosin jo tyytyvät pieneen päihtymykseen ja haaveiluun, mutta eivät ole kaiken kaikkiaan milloinkaan tyydytettävissä ja kärsivät tyytymättömyytensä parantumattomuudesta; lisäksi he suosivat kaikkia niitä, jotka osaavat hankkia opiaattisia ja narkoottisia lohdutuksia ja juuri siitä syystä kar-

saita niille, jotka pitävät lääkäriä suuremmassa arvossa kuin pappia, — siten he tukevat todellisten hätätilojen säilymistä! Ellei Euroopassa olisi keskiajasta lähtien ollut tällaisten tyytymättömien enemmistöä, ei kuuluisaa eurooppalaista kykyä elinvoimaiseen *muuntumiseen* kenties olisi ensinkään syntynyt: sillä väkevien tyytymättömien vaatimukset ovat niin liian karkeita ja pohjaltaan niin liian vaatimattomia, että ne täytyy voida kerran tyydyttää. Kiina on esimerkki maasta, jossa suurisuuntainen tyytymättömyys ja muuntumiskyky ovat useita vuosisatoja takaperin tyrehtyneet; ja Euroopan sosialistit ja valtiota epäjumalanaan palvovat voisivat elämän kohentamista ja turvaamista tarkoittavilla toimenpiteillään helposti saada Eurooppaankin syntymään kiinalaisia olotiloja ja kiinalaista »onnea», edellyttäen, että he ensin kykenisivät täällä perinjuurin hävittämään tuon sairaalloisemman, hennomman, naisellisemman, toistaiseksi vielä ylen runsaana esiintyvän tyytymättömyyden ja romantiikan. Eurooppa on sairas, joka on mitä suurimmassa kiitollisuudenvelassa parantumattomuudelleen ja sairautensa ikuiselle muuntumiselle: nämä alinomaiset uudet olotilat, nämä yhtä alinomaiset uudet vaarat, kivut ja korjauskeinot ovat viimein saaneet aikaan älyllisen herkkyyden, joka on melkein samaa kuin nerous ja joka tapauksessa kaiken nerouden äiti.

25

Ei ennaltamäärätty tietoon. — On eräänlaista sangen yleistä nöyrämielisyyttä, jonka rasittamana ihminen kerta kaikkiaan ei kelpaa tiedon opetuslapseksi. Nimittäin: kun tällainen ihminen havaitsee jotakin huomiota herättävää, hän heti ikäänkuin kääntyy jalallaan ja sanoo itselleen: »Olet erehtynyt! Missä aistisi olivat? Tämä ei saa olla totta!» — ja sitten hän, sen sijaan, että katselisi ja kuuntelisi vielä kerran tarkemmin, pakenee kuin nolostuneena huomiotaherättävän olion tieltä ja koettaa unohtaa sen niin pian kuin suinkin mahdollista. Hänen sisäinen kaanoninsa näet kuuluu: »Minä en tahdo nähdä mitään, mikä on ristiriidassa olioita koskevan tavanomaisen käsityksen kanssa! Onko *minut* tehty uusien totuuksien löytäjäksi? Vanhojakin on jo liian paljon.»

26

Mitä elämä on? — Elämä — se on: lakkaamatonta sellaisen itsestään poistamista, mikä tahtoo kuolla; elämä — se on: julmuutta ja leppymättömyyttä kaikkea kohtaan, mikä meissä, eikä vain meissä, tulee heikoksi ja vanhaksi. Onko elämä siis siinä, ettei tunneta pieteettiä kuolevia, kurjia ja vanhuksia kohtaan? Että aina murhataan? — Ja kuitenkin on vanha Mooses sanonut: »Älä tapa!»

27

Kieltäytyvä. — Mitä tekee kieltäytyvä? Hän tavoittelee korkeampaa maailmaa, hän tahtoo lentää laajemmalti ja kauemmaksi ja korkeammalle kuin kaikki myönteisyyden ihmiset — *hän heittää pois paljon* sellaista, mikä haittaisi hänen lentoansa, ja siinä yhtä ja toista sellaista, mikä ei ole hänestä arvotonta eikä epämieluista: hän uhraa sen, koska hän haluaa päästä korkealle. Tämä uhraaminen, tämä poisheittäminen on nyt se, mikä yksin tulee hänessä näkyväksi: sen mukaan hänelle annetaan kieltäytyvän nimi, ja kieltäytyvänä hän seisoo edessämme kaapuunsa verhoutuneena ja kuin jouhipaidan sieluna. Mutta hän on hyvin tyytyväinen tähän meihin tekemäänsä vaikutukseen: hän tahtoo pitää meiltä salattuna halunsa, ylpeytensä, aikomuksensa lentää meitä *ylemmäksi*. — Niin! Hän on älykkäämpi kuin luulimmekaan, ja kovin kohtelias meille — tämä myönteinen! Se hän näet on samoin kuin me, silloinkin, kun hän kieltäytyy.

28

Vahingoittaa parhaimmallaan. — Väkevät ominaisuutemme ajavat meidät toisinaan niin pitkälle, ettemme voi enää sietää heikkouksiamme ja tuhoudumme niihin: me voimme arvatakin tämän lopun, mutta emme silti tahdo asiaa muuttaa. Silloin me tulemme koviksi sitä kohtaan itsessämme, mikä kaipaa säästämistä, ja suuruuttamme on myös säälimättömyytemme. — Sellainen elämys, joka meidän täytyy viimein maksaa hengellämme, kuvaa vertauksena suurten ihmisten koko vaikutusta toisiin ja aikaansa: — juuri parhaimmallaan, sillä, mihin vain

he pystyvät, he tuhoavat paljon heikkoja, epävarmoja, kasvavia, tahtovia, ja ovat siten vahingollisia. Voipa sattua niinkin, että he kaiken kaikkiaan vain vahingoittavat, koska heidän parastansa ottavat vastaan ja ikäänkuin juovat sellaiset, jotka hänen tähtensä, aivan kuin liian väkevää juomaa nautittuaan, menettävät ymmärryksensä ja itseyshalunsa: he päihtyvät niin kovin, että heidän täytyy rikkoa jäsenensä kaikilla niillä harhateillä joille päihtymys heitä ajaa.

29

Lisäksi-valehtelijat. — Kun Ranskassa alettiin taistella Aristoteleen yhteyksiä vastaan ja siis myös niitä puolustaa, tuli taas kerran näkyviin se, mikä on usein nähtävissä, mutta minkä näkeminen on niin epämieluista: — *valehdeltiin itselleen perusteita,* joiden vuoksi noiden lakien piti pysyä voimassa, vain siksi ettei tarvitsisi tunnustaa itselleen, että oli *totuttu* noiden lakien herruuteen eikä enää tahdottu muutosta. Ja niin menetellään ja on aina menetelty jokaisen vallitsevan moraalin ja uskonnon piirissä: tottumuksen taustalla olevat perusteet ja tarkoitukset valehdellaan aina sen lisäksi vasta sitten; kun jotkut alkavat väittää tottumusta vääräksi ja *kysyä* perusteita ja tarkoituksia. Tässä piilee kaikkien aikojen konservatiivisten suuri epärehellisyys: — he ovat lisäksi-valehtelijoita.

30

Kuuluisuuksien komedia. — Kuuluisat miehet, jotka *tarvitsevat* mainettaan, kuten esimerkiksi kaikki poliitikot, eivät enää koskaan valitse liittolaisiaan ja ystäviään ilman taka-ajatuksia: tältä he tahtovat saada hiukan hänen hyveensä loistoa ja heijastusta, tuolta eräiden kaikille arveluttavien ominaisuuksien pelottavuuden, kolmannelta he varastavat hänen joutilaisuus-, päivänpaistatus-maineensa, koska on heidän omille tarkoituksilleen edullista, että heitä pidetään ajoittain huolimattomina ja laiskoina: — se salaa heidän väijyntänsä; toisinaan he tarvitsevat äkkiä haaveilijaa, toisinaan tuntijaa, toisinaan mietiskelijää, toisinaan pedanttia lähellään ja kuin omana läsnäolevana itseytenään, mutta yhtä äkkiä he taas lakkaavat heitä tarvitsemasta! Ja niin heidän ympäristönsä ja ulkopuolensa

lakkaamatta kuoleutuvat, samalla kun kaikki näyttää kilvan pyrkivän tähän ympäristöön ja muuttuvan sen »luonteeksi»: sikäli he muistuttavat suuria kaupunkeja. Heidän maineensa muuttuu lakkaamatta samoin kuin heidän luonteensa, sillä heidän vaihtuvat välineensä vaativat tätä muuttumista ja työntävät milloin tämän milloin tuon todellisen tai keksityn ominaisuuden esiin ja *ulos* näyttämölle; heidän ystävänsä ja liittolaisensa kuuluvat, kuten sanottu, näihin näyttämö-ominaisuuksiin. Sitä vastoin täytyy sen, mitä he tahtovat, jäädä paikoilleen sitä lujempana ja vaskenvankkana ja kauas hohtavana, — ja tämäkin tarvitsee joskus oman komediansa ja näyttämöesityksensä.

31

Kauppa ja aateli. — Ostamista ja myymistä pidetään nyt halpana kuten luku- ja kirjoitustaitoa; jokainen on siihen harjaantunut, vaikka ei olisikaan kauppias, ja harjoittautuu vielä joka päivä vallitsemaan tätä tekniikkaa: aivan samoin kuin muinoin, villimmän ihmisyyden aikakautena, jokainen oli metsästäjä ja päivä päivältä perehtyi metsästyksen tekniikkaan. Silloin metsästys oli halpa-arvoista: mutta niinkuin se viimein tuli mahtavien ja ylhäisten erioikeudeksi ja siten menetti arkipäiväisen ja halpa-arvoisen luonteensa — koska se lakkasi olemasta välttämätön ja muuttui mielihalun ja ylellisyyden asiaksi —: niin voisi kerran tulevaisuudessa käydä ostamisen ja myymisen. Voidaan ajatella yhteiskunnan olotiloja, joissa ei myydä eikä osteta ja joissa tämä tekniikka vähitellen kerrassaan lakkaa olemasta välttämätön: on mahdollista, että jotkut yksityiset, jotka ovat vähemmässä määrässä yleisen olotilan lain alaisia, silloin sallivat itselleen ostamisen ja myymisen *tuntonsa ylellisyytenä*. Vasta silloin kauppa saisi ylhäisen leiman, ja aateliset ehkä harjoittaisivat silloin yhtä kernaasti kauppaa kuin tähän asti sotaa ja politiikkaa: kun taas toisaalta politiikan arvostus olisi voinut silloin täysin muuttua. Se lakkaa jo nyt olemasta aatelismiehen ammattia; ja mahdollista olisi, että se jonakin päivänä havaittaisiin niin halpa-arvoiseksi, että se, samoin kuin kaikki puolue- ja päivänkirjallisuus, sijoitettaisiin otsakkeen »hengen prostituutio» alle.

32

Sopimattomia opetuslapsia. — Mitä minun pitää tehdä näille kahdelle nuorukaiselle! — huusi hermostuneena eräs filosofi, joka »turmeli» nuorisoa, niinkuin sitä turmeli aikoinaan Sokrates, — he ovat minulle epämieluisia oppilaita. Tämä tässä ei osaa sanoa »ei», ja tuo sanoo kaikkeen: »Niin ja näin». Jos he omaksuisivat minun oppini, niin toinen joutuisi liian paljon *kärsimään,* sillä minun ajatustapani vaatii sotilaan sielua, tahtoa tuottaa kipua, kieltämisen halua, kovaa ihoa, — hän riutuisi avoimiin ja sisäisiin haavoihin. Toinen taas kyhää jokaisesta edustamastaan asiasta itselleen keskinkertaisen käsityksen ja tekee siten itse asian keskinkertaiseksi — sellaisen opetuslapsen toivon vihollisellenil

33

Luentosalin ulkopuolella. — »Todistuksena siitä, että ihminen oikeastaan kuuluu hyvälaatuisiin eläimiin, muistuttaisin teille, kuinka herkkäuskoinen hän on ollut pitkät ajat. Vasta nyt, aivan myöhään ja suunnattoman itsensävoittamisen jälkeen, hänestä on tullut *epäluuloinen* eläin — niin! ihminen on nyt pahempi kuin koskaan ennen.» — Minä en ymmärrä tuota: miksi ihminen olisi nyt epäluuloisempi ja pahempi? — »Siksi, että hänellä on nyt tiede — että hän tarvitsee sitä!»

34

Historia abscondita. — Jokaisella suurella ihmisellä on taaksepäin vaikuttava voima: kaikki historia pannaan hänen tähtensä jälleen vaakaan, ja tuhannet menneisyyden salaisuudet ryömivät lymypaikoistaan — *hänen* aurinkonsa paisteeseen. Ei voi ensinkään arvata, mikä kaikki on vielä kerran oleva historiaa. Menneisyys on kenties yhä vielä olennaisesti löytämättä! Tarvitaan vielä niin paljon taaksepäin vaikuttavia voimia!

35

Kerettiläisyys ja noituus. — Yleisestä tavasta poikkeava ajattelu, — se ei johdu läheskään yhtä suuressa määrässä parem-

masta älystä kuin väkevistä pahoista taipumuksista, irrottavista, eristävistä, uhmaisista, vahingoniloisista, häijyistä taipumuksista. Kerettiläisyys on noituuden vastine ja varmasti yhtä vähän kuin noituus mitään vaaratonta tai kerrassaan sinänsä kunnioitettavaa. Kerettiläiset ja noidat ovat kaksi lajia pahoja ihmisiä: heille on yhteistä, että he myös tuntevat olevansa pahoja, mutta että heidän voittamattomana halunaan on lausua vahingoittavasti ajatuksensa siitä, mikä vallitsee (ihmisistä tai mielipiteistä). Uskonpuhdistus, eräänlainen keskiaikaisen hengen kahdentuma, aikana, jolloin tähän henkeen ei enää liittynyt hyvä omatunto, tuotti molempia ylen runsaasti.

36

Viimeiset sanat. — Muistettaneen, että keisari Augustus, tuo kauhea ihminen, joka kykeni hillitsemään itseään ja olemaan vaiti niin kuin joku viisas Sokrates, viimeisissä sanoissaan tuli epähienoksi itseään kohtaan: hän antoi ensimmäisen kerran naamionsa pudota, kun hän teki tiedettäväksi, että hän oli käyttänyt naamiota ja näytellyt komediaa, — hän oli esittänyt isänmaan isän ja valtaistuimella istuvan viisauden roolia, illusorisen hyvin! Plaudite amici, comoedia finita est! — Kuolevan Neron ajatus: qualis artifex pereo! oli myös kuolevan Augustuksen ajatus: histrionin-omahyväisyyttä! Histrionin-kielevyyttä! Ja kuolevan Sokrateen todellinen vastine! — Mutta Tiberius kuoli vaiteliaasti, hän, kiusatuin kaikista itsensäkiusaajista, — *hän* oli *aito* eikä mikään näyttelijä! Mitä lieneekään viimeksi liikkunut hänen päässään! Ehkä tämä: »Elämä — se on pitkä kuolema. Minä narri, joka olen lyhentänyt niin monien elämän! Olinko *minä* tehty olemaan toisten hyväntekijä? Minun olisi pitänyt antaa heille iankaikkinen elämä: niin olisin voinut *nähdä heidän kuolevan* iankaikkisesti. Olihan minulla *siihen* erinomaiset silmät: qualis spectator pereo!» Kun hän näytti kuitenkin taas toipuvan pitkän kuolonkamppauksen jälkeen, katsottiin parhaaksi tukehduttaa hänet päänalaisilla, — hän kuoli kahdesti.

37

Kolmen erehdyksen vuoksi. — Viime vuosisatoina on edistetty tiedettä, osalta siksi, että on toivottu sen kanssa ja sen avulla

voitavan parhaiten ymmärtää Jumalan hyvyyttä ja viisautta — päämotiivi suurten englantilaisten (kuten Newtonin) sielussa —, osalta siksi, että on uskottu tiedon ehdottomaan hyödyllisyyteen, erityisesti moraalin, tiedon ja onnen mitä kiinteimpään yhteenkuuluvaisuuteen — päämotiivi muuten ranskalaisten (kuten Voltairen) sielussa —, osalta siksi, että on luultu tieteen olevan jotakin epäitsekästä, vaaratonta, itselleen-riittävää, todella viatonta, jossa ihmisen pahat vietit muka eivät ole ensinkään osallisina, — sielullinen päämotiivi Spinozalla, joka tunsi tietäessään olevansa jumalainen: — siis kolmen erehdyksen vuoksi!

38

Räjähtäväiset. — Jos ottaa huomioon, kuinka räjähdystä kaipaavana nuorten miesten voima lepää, ei ihmettele, että kun näkee heidän asettuvan niin epähienosti ja niin vähän valikoiden tämän tai tuon asian puolelle: heitä kiihottaa asian ympärillä näkyvä innostus ja tavallaan palavan sytyttimen — eikä itse asian näkeminen. Hienommat viettelijät osaavat senvuoksi virittää heidän mielensä odottamaan räjähdystä huolimatta ensinkään perustella asiaansa: ei näistä ruutitynnyreistä saada puoluelaisia perusteiden avulla!

39

Muuttunut maku. — Yleisen maun muuttuminen on tärkeämpi kuin mielipiteiden vaihtuminen; mielipiteet kaikkine todistuksineen, kumoamisineen ja kaikkine älyllisine naamiointeineen ovat vain muuttuneen maun oireita *eivätkä* suinkaan sitä, miksi niitä usein sanotaan, sen syitä. Miten yleinen maku muuttuu? Siten, että yksityiset mahtavat vaikutusvaltaiset häpeämättä lausuvat ja tyrannimaisesti saattavat voimaan *oman* käsityksensä hoc est ridiculum, hoc est absurdum, siis makunsa ja inhonsa saneleman arvostelman: — he alistavat siten monet pakkoon, josta vähitellen muodostuu vielä useampien tottumus ja viimein *kaikkien tarve.* Mutta se, että nämä yksityiset aistivat ja »maistavat» toisin, johtuu tavallisesti jostakin heidän elämäntapansa, ravintojärjestyksensä, ruoansulatuksensa eriskummaisuudesta, kenties siitä, että heillä on suurempi tai pienempi määrä epäorgaanisia suoloja veressään ja aivoissaan, sanalla sa-

noen ruumiissaan: mutta he uskaltavat tunnustaa ruumiinsa ja noudattaa sen vaatimusten hienoimpiakin ääniä: heidän esteettiset ja moraaliset arvostelmansa ovat sellaisia ruumiin »hienoimpia ääniä».

40

Ylhäisen muodon puutteesta. — Sotilaat ja johtajat suhtautuvat yhä vielä paljon ylevämmin toisiinsa kuin työntekijät ja työnantajat. Kaikki sotilaallisesti perusteltu kulttuuri on ainakin vielä toistaiseksi korkealla kaiken niin sanotun teollisen kulttuurin yläpuolella: viimeksi mainittu nykyisessä muodossaan on ylimalkaan kaikkein halpa-arvoisin olemassaolon muoto, joka toistaiseksi tunnetaan. Siinä vaikuttaa yksinkertaisesti hädän laki: tahdotaan elää ja on pakko myydä itsensä, mutta halveksutaan sitä, joka käyttää tätä hätää hyväkseen ja *ostaa* työntekijän. On merkillistä, ettei alistuminen mahtavien, pelottavien, jopa kauhistuttavienkin henkilöiden, tyrannien ja sotapäälliköiden määräysvallan alle tunnu läheskään yhtä kiusalliselta kuin tämä alistuminen tottelemaan tuntemattomia ja kiinnostamattomia henkilöitä, jollaisia kaikki teollisuuden suuret ovat: työntekijä pitää työnantajaa tavallisesti vain ovelana, nylkevänä, kaikenlaisella hädällä keinottelevana koiramaisena ihmisenä, jonka nimi, muoto, tavat ja maine ovat hänelle täysin yhdentekeviä. Tehtailijat ja kaupan suur-yrittäjät ovat todennäköisesti tähän saakka olleet liiaksi vailla kaikkia niitä *korkeamman rodun* muotoja ja merkkejä, jotka vasta tekevät *henkilöt* kiinnostaviksi; jos heillä olisi katseessaan ja eleessään sukuaatelin ylhäisyyttä, ei ehkä olisi mitään suurten joukkojen sosialismia. Suuret joukot näet ovat valmiita millaiseen *orjuuteen* tahansa, edellyttäen, että heidän yläpuolellaan oleva aina pätevästi todistaa olevansa korkeampi, käskemään *syntynyt* — todistaa sen ylhäisellä muodolla! Kaikkein halvinkin mies tuntee, ettei ylhäisyyttä voida improvisoida ja että hänen tulee kunnioittaa sitä pitkien aikojen hedelmänä, — mutta korkeamman muodon puute ja huonomaineinen tehtailijan-hienostumattomuus ynnä siihen kuuluvat punaiset lihavat kädet saavat hänet ajattelemaan, että vain sattuma ja onni on tässä korottanut toisen toista korkeammalle: no niin, hän päättelee itsekseen, koettakaamme *me* kerran sattumaa ja onnea! Heittäkäämme *mekin* kerran arpaa! — ja sosialismi saa alkunsa.

41

Katumusta vastaan. — Ajattelija näkee omissa teoissaan kokeita ja kysymyksiä, joiden avulla hän tahtoo saada jostakin selkoa: onnistuminen ja epäonnistuminen ovat hänelle lähinnä *vastauksia.* Mutta jonkin asian epäonnistumisesta johtuvan suuttumuksen ja sitäkin selvemmin katumuksen hän jättää niille, jotka toimivat, koska heidän käsketään toimia, ja jotka saavat odottaa selkäsaunaa, ellei armollinen herra ole tyytyväinen työn tulokseen.

42

Työ ja ikävystyminen. — Sivilisoiduissa maissa ovat melkein kaikki ihmiset nykyisin yhtäläisiä sikäli, että he etsivät työtä palkan takia; heille kaikille työ on väline eikä itse päämäärä; siitä syystä he eivät ole työtä valitessaan kovinkaan hienoja, kun työ vain antaa runsaan voiton. On kuitenkin harvinaisempia ihmisiä, jotka tahtovat mieluummin tuhoutua kuin tehdä työtä työstä *iloitsematta:* noita valikoivia, vaivoin tyydytettäviä, joille ei riitä runsas voitto, ellei itse työ ole kaikkien voittojen voitto. Tähän harvinaiseen ihmislajiin kuuluvat kaikenlaiset taiteilijat ja mietiskelijät, mutta myös jo ne tyhjäntoimittajat, jotka viettävät elämänsä metsästysretkillä, matkoilla tai lemmenpulmissa ja seikkailuissa. Kaikki nämä tahtovat työtä ja vaivaa, sikäli kuin siihen liittyy iloa, ja kaikkein raskainta, kovinta työtä, jos se on välttämätöntä. Mutta muuten he ovat ehdottomasti laiskoja, siinäkin tapauksessa, että tähän laiskuuteen liittyisi köyhtyminen, kunniattomuus, terveyden ja hengen vaara. He eivät pelkää ikävystymistä niin kovin kuin ilotonta työtä: niin, he tarvitsevatkin paljon ikävystymistä, jotta *heidän* työnsä onnistuisi. Ajattelijalle ja kaikille kekseliäille hengille ikävystyminen on se sielun epämiellyttävä »tyven», joka käy onnellisen matkan ja iloisten tuulien edellä; hänen täytyy se sietää, täytyy *odottaa,* miten se häneen itseensä vaikuttaa: — juuri *sitä* eivät vähäpätöisemmät luonnot voi saada itseään tekemään! Ikävystymisen karkottaminen millä keinolla tahansa on alhaista: niin kuin iloton työnteko on alhaista. Aasialaiset ehkä ovat eurooppalaisia etevämpiä sikäli, että he kykenevät lepäämään kauemmin ja syvemmin kuin viimeksimainitut; heidän huumausai-

neensakin vaikuttavat hitaasti ja vaativat kärsivällisyyttä, aivan toisin kuin inhottavan äkillisesti vaikuttava eurooppalainen myrkky, alkoholi.

43

Mitä lait antavat ilmi. — Erehtyy pahasti, jos tutkii jonkin kansan rikoslakeja, ikäänkuin ne ilmentäisivät sen luonnetta; lait eivät anna ilmi sitä, mikä jokin kansa on, vaan sitä, mikä näyttää siitä vieraalta, oudolta, eriskummaiselta, ulkomaiselta. Lait koskevat poikkeuksia tavanomaisesta siveellisyydestä; ja kovimmat rangaistukset kohdistuvat siihen, mikä on naapurikansan vallitsevan tavan mukaista. Niin on vahabiiteilla vain kaksi kuolemansyntiä: pitää muuta jumalaa kuin vahabiittien jumalaa ja — polttaa tupakkaa (he sanovat sitä »häpeälliseksi juomatavaksi»). »Entä miten on murhan ja aviorikoksen laita?» — kysyi ihmeissään englantilainen saatuaan kuulla tuon. »Niin, Jumala on armollinen ja laupias!» — sanoi vanha päällikkö. — Muinaisten roomalaisten keskuudessa vallitsi käsitys, että nainen voi tulla syypääksi kuolemansyntiin vain kahdella tavalla: ensinnäkin tekemällä aviorikoksen ja toiseksi — juomalla viiniä. Vanha Cato arveli, että suutelu oli otettu tavaksi sukulaisten kesken vain siitä syystä, että voitiin siten kontrolloida naisia viimeksimainitussa kohdassa; suudelma merkitsi: haiseeko hän viinille? Naisia, jotka yllätettiin viiniä juomasta, on todella rangaistu kuolemalla: eikä suinkaan vain siksi, että naiset toisinaan, nauttimansa viinin vaikutuksesta, unohtavat kaiken kieltämisen; roomalaiset pelkäsivät ennen kaikkea sitä orgiastista ja dionysolaista villitystä, jonka valtaan eteläisen Euroopan naiset joutuivat silloin, kun viini oli vasta äskettäin tuotu maanosaamme, pelkäsivät sitä kauheana ulkomaalaistapana, joka kumosi roomalaisen tunnon pohjan; se oli heistä kuin Rooman kavaltamista, ulkomaiden tavan omaksumista.

44

Uskotut motiivit. — Miten tärkeätä lieneekin tietää ne motiivit, joiden mukaan ihmissuku on tähän saakka todella toiminut: *usko* niihin tai näihin motiiveihin, siis se, mitä ihmissuku itse on tähän mennessä uskotellut ja kuvitellut toimintansa varsinaiseksi

pontimeksi, voi olla tiedon etsijälle jotakin vielä olennaisempaa. Ihmiset näet ovat saaneet osakseen sisäistä onnea ja kurjuutta aina sen mukaan, mihin motiiveihin he ovat uskoneet — *eikä* siitä, mikä on todella ollut motiivina! Koko viimeksimainittu seikka on vähemmän kiinnostava.

45

Epikuros. — Niin, minä olen ylpeä siitä, että tajuan Epikuroksen luonteen toisin kuin kenties kukaan ja saan aina hänestä kuullessani ja häntä lukiessani nauttia antiikin iltapäivän onnea: — minä näen hänen silmiensä katselevan avaralle, vaaleahkolle merelle, yli rantakallioiden, joilla lepää aurinko, suurten ja pienten eläinten leikkiessä sen valossa, varmana ja levollisena kuin tämä valo ja nuo silmät itse. Sellaisen onnen on voinut keksiä vain lakkaamatta kärsivä, silmien onnen, joiden edessä olemassaolon meri on tyyntynyt ja jotka eivät nyt enää voi katsella kyllikseen tuota meren kirjavaa, herkkää, värjyvää ihoa: tällainen hekuman vaatimattomuus oli ennenkuulumaton.

46

Hämmästyksemme. — On syvää ja olennaista onnea siinä, että tiede saa selville asioita, jotka *pitävät paikkansa* ja tarjoavat pohjaa uusille saavutuksille: — voisihan olla toisin! Niin, me olemme niin kovin vakuuttuneet arvostelmiemme koko epävarmuudesta ja haaveellisuudesta sekä kaikkien inhimillisten lakien ja käsitteiden ikuisesta muuttumisesta, että oikeastaan hämmästymme, kun näemme, *kuinka suuressa määrässä* tieteen tulokset pitävät paikkansa! Aikaisemmin ei tiedetty mitään tuosta kaiken inhimillisen muuttuvaisuudesta, siveystapa tuki uskoa, että ihmisen koko sisäinen elämä on ikuisin vaarnoin kiinnitetty järkähtämättömään välttämättömyyteen: — silloin kenties tunnettiin samanlaista hämmästyksen hekumaa kuunneltaessa satuja ja haltiatarinoita. Ihmeellinen teki niin hyvää noille ihmisille, jotka kaiketi saattoivat toisinaan väsyä sääntöön ja iäisyyteen. Oli hyvä tuntea kerran maankamaran väistyvän jalkojen alta! Saada leijailla! Harhailla! Olla mieletön! — se kuului varhaisempien aikojen paratiisiin ja hekumointiin: meidän onnellisuutemme taas on samanlaista kuin haaksirikkou-

tuneen, joka on noussut rannalle ja seisoo molemmilla jaloillaan vanhan vakaan Maan kamaralla — ihmetellen, ettei se huoju.

47

Intohimojen tukahduttamisesta. — Kun kieltää itseltään jatkuvasti intohimojen ilmaisun, muka »halvoille», karkeammille porvarillisille talonpoikaisille luonnoille jätettävänä — siis ei tahdo tukahduttaa itse intohimoja, vaan ainoastaan niiden kielen ja eleen: niin päätyy kuitenkin *myös* juuri siihen, mitä ei tahdo: itse intohimojen tukahduttamiseen, ainakin niiden heikontamiseen — niin kuin tämän sai mitä opettavimmaksi esimerkiksi kokea Ludvig neljännentoista hovi ja kaikki, mikä oli siitä riippuvaista. *Seuraavalla* aikakaudella, joka oli kasvatettu tukahduttamaan ilmausta, ei enää ollut itse intohimoja, vaan viehättävä lattea leikkivä olemus sen sijassa — tämä aikakausi ei kyennyt olemaan epäkohtelias: solvauskin otettiin vastaan ja annettiin takaisin erittäin kohteliain sanoin. Oma nykyaikamme on kenties sen merkillisin vastine: minä näen kaikkialla, elämässä ja teatterissa enkä vähimmin kaikessa, mitä kirjoitetaan, mieltymystä kaikkiin intohimon *karkeampiin* purkauksiin ja eleisiin: nyt vaaditaan tiettyä intohimoisuuden sovinnaisuutta — mutta ei intohimoa itseään! Kaikesta huolimatta *se* siten viimein saavutetaan, ja meidän jälkeläisissämme tulee olemaan *aitoa villeyttä* eikä vain muotojen villeyttä ja riihattomuutta.

48

Hädän tuntemus. — Ihmisiä ja aikoja tuskin erottaa toisistaan mikään muu siinä määrässä kuin eriasteinen oman hädän tuntemus: sielun samoin kuin ruumiinkin hädän. Viimeksimainitun suhteen me nykyiset olemme kenties kaikki, vammoistamme ja vaivaisuuksistamme huolimatta, runsaan itse-kokemuksen puutteesta sekä patustajia että haaveksijoita: verrattuina pelon aikakauteen — kaikista aikakausista pisimpään —, jolloin yksityisen oli suojeltava itseään väkivallalta ja jolloin hänen itsensä täytyi tämän päämäärän vuoksi olla väkivaltaihminen. Silloin mies kävi ruumiillistenkin tuskien ja kieltäymysten kovan koulun ja käsitti tietyn omaan olemukseen kohdistuvan julmuudenkin, vapaaehtoisen tuskan harjoituksen säilyntänsä

välttämättömäksi välineeksi; silloin kasvatti kukin ympäristöään kestämään tuskaa, silloin tuotettiin kernaasti kipua ja katseltiin toisten kauheimpiakin kärsimyksiä mielessä vain oman turvallisuuden tunne. Mitä taas tulee sielun hätään, minä tarkastelen nyt jokaista ihmistä siten, että kysyn, tunteeko hän tuon hädän kokemuksesta vai toisten kuvauksesta; pitääkö hän sentään vielä tarpeellisena teeskennellä tätä tuntemusta, esimerkiksi hienomman sivistyksen merkkinä, vai eikö hän sielunsa sisimmässä enää ensinkään usko suuria sieluntuskia olevan ja käykö hänen niitä mainittaessa samoin kuin suurista ruumiillisista kärsimyksistä puhuttaessa, jolloin hänen mieleensä johtuvat omat hammassäryt ja vatsanpurut. Juuri näin näyttää minusta nykyisin olevan useimpien laita. Yleisestä harjaantumattomuudesta tuskan molempiin lajeihin sekä siitä, että kärsivän näkeminen on verraten harvinaista, johtuu nyt tärkeä seuraus: tuskaa vihataan meidän päivinämme paljon enemmän kuin entisinä aikoina ja puhutaan siitä paljon enemmän pahaa kuin koskaan ennen, jo tuskan olemassaolo pelkkänä *ajatuksena* katsotaan tuskin siedettäväksi ja siitä tehdään koko olemassaololle omantunnonasia ja moite. Pessimististen filosofiain ilmaantuminen ei suinkaan ole suurten kauhistuttavien hätätilojen merkki, vaan nämä kaiken elämän arvoon liittyvät kysymysmerkit piirretään aikoina, joina olemassaolon hienostuminen ja helpottuminen tekee jo sielun ja ruumiin välttämättömät hyttysenpuremat ylen verisiltä ja vaikeilta tuntuviksi sekä tahtoisi saada todellisten tuskan-kokemusten puuttuessa mieluimmin jo *kiusalliset yleiset mielikuvat* näyttämään kärsimyksen kaikkein korkeimmalta lajilta. — Olisi kyllä eräs resepti pessimistisiä filosofioita ja sitä liian suurta arkatuntoisuutta vastaan, joka minusta näyttää olevan varsinainen »nykyajan hätä» —: mutta tämä resepti ehkä tuntuu jo liian julmalta ja katsottaisiin kenties itsekin kuuluvaksi niihin merkkeihin, joiden perusteella nykyisin väitetään: »olemassaolo on jotakin pahaa». Niin! Resepti hätää vastaan kuuluu: *hätä.*

49

Jalomielisyys ja sen sukulaisilmiöt. — Sellaisia eriskummaisia ilmiöitä kuin äkillinen kylmyys tunneihmisen käyttäytymisessä, kuin melankolisen henkilön huumori, kuin ennen kaikkea *jalo-*

mielisyys äkillisenä luopumisena kostosta tai kateuden tyydytyksestä — esiintyy ihmisissä, joissa on valtavaa sisäistä linkoamisvoimaa, äkillisen kyltymyksen ja äkillisen inhon ihmisissä. Heidän tyydytyksensä ovat niin nopeat ja väkevät, että niiden kintereillä seuraa kohta kyllästyminen ja vastenmielisyys sekä pako vastakkaiseen makuun: tässä vastakohdassa purkaantuu tunnon kouristus, toisessa äkilliseen kylmyyteen, toisessa nauruun, kolmannessa kyyneliin ja itsensäuhraukseen. Minusta näyttää jalomielinen — ainakin se jalomielisten laji, joka on aina vaikuttanut voimakkaimmin — äärimmäisen kostonhimon ihmiseltä, jolle tarjoutuu läheinen tyydytyksen mahdollisuus ja joka nauttii sen *jo mielikuvassa* niin perusteellisesti ja viimeiseen tippaan saakka, että tätä nopeata hurjastelua seuraa suunnattoman nopea inho, — hän kohottautuu nyt »itsensä yläpuolelle», kuten sanotaan, ja antaa anteeksi vihollisellecn, vieläpä siunaa ja kunnioittaakin häntä. Tehdessään näin itselleen väkivaltaa, näin pilkatessaan äsken vielä niin valtavaa kostoviettiänsä hän kuitenkin vain taipuu noudattamaan uutta viettiä (inhoa), joka on hänet juuri nyt vallannut, ja tekee tämän yhtä kärsimättömästi ja riihattomasti kuin hän vähän aikaisemmin mielikuvituksessaan *ennakoi* ja ikäänkuin tyhjensi kostonilon. Jalomielisyydessä on yhtä paljon itsekkyyttä kuin kostossa, mutta itsekkyys on toisenlaatuista.

50

Yksinäistymisen argumentti. — Omantunnon soimaus on tunnollisimmassakin heikko tätä tunnetta vastaan: »Se tai se on ristiriidassa *oman* yhteiskuntasi hyvän tavan kanssa.» Kalseaa katsetta, ivallista ilmettä niiden taholta, joiden joukossa ja joita varten on kasvatettu, *pelkää* vielä kaikkein voimakkainkin. Mitä siinä oikeastaan pelätään? Yksinäistymistä! sinä argumenttina, joka kumoaa parhaimmatkin jotakin henkilöä tai asiaa puoltavat argumentit! — Niin puhuu meistä lauma-vaisto.

51

Totuudellisuus. — Minä kiitän kaikkea epäilyä, johon minulla on lupa vastata: »koettakaamme!» Mutta minä en tahdo enää kuulla puhuttavankaan mistään sellaisista asioista ja kysy-

myksistä, jotka eivät salli käytettävän koetta. Tämä on minun »totuudellisuuteni» raja: sillä tuolla on urhoollisuus menettänyt oikeutensa.

52

Mitä toiset meistä tietävät. — Se, mitä tiedämme ja muistamme itsestämme, ei ole elämämme onnelle niin ratkaisevan tärkeätä kuin luullaan. Jonakin päivänä tulvahtaa se, mitä *toiset* meistä tietävät (tai luulevat tietävänsä), ylitsemme — ja nyt me käsitämme, että se on mahtavampi. Ihminen suoriutuu paremmin huonosta omastatunnostaan kuin huonosta maineestaan.

53

Mistä hyvä alkaa. — Missä silmän heikko näkövoima ei enää kykene erottamaan pahaa viettiä, sen hienostumisen vuoksi, sellaisena, siihen sijoittaa ihminen hyvän valtakunnan, ja tunto siitä, että on nyt siirtynyt hyvän valtakuntaan, virittää samalla kaikki ne vietit, joita paha vietti oli uhannut ja rajoittanut, kuten turvallisuuden, hyvän olon ja hyväntahtoisuuden tunteet. Siis: mitä tylsempi silmä, sitä laajemmalle ulottuu hyvä! Siitä kansan ja lasten ainainen hilpeys! Siitä suurten ajattelijain synkkyys ja huonolle omalletunnolle sukua oleva huolestuneisuus!

54

Tietoisuus näennäisestä. — Kuinka ihmeellisesti ja uudesti ja samalla kuinka kaameasti ja ironisesti tunnenkaan suhtautuvani tiedollani koko olemassaoloon! Olen puolestani *havainnut,* että vanha ihmis- ja eläinsuku, vieläpä kaiken aistivan olevaisen koko alkuaika ja menneisyys runoilee, rakastaa, vihaa, päättelee minussa yhä edelleen, — minä heräsin äkkiä kesken tämän unennäön, mutta vain siihen tietoisuuteen, että uneksun ja että minun *täytyy* jatkaa uneksumistani välttääkseni tuhon: niinkuin unessakävijän täytyy nähdä edelleen unta, jottei hän syöksyisi alas. Mitä on minulle nyt »näennäinen»! Totisesti ei minkään olemuksen vastakohta — mitä muuta tiedänkään lausua mistään olemuksesta kuin vain sen näennäisyyden predikaatit! Totisesti ei kuollut naamio, jonka voisi panna jonkin tuntemattoman X:n kasvoille ja kaiketi myös riisua! Näennäi-

nen on minulle vaikuttava ja elävä itse, joka ylen pitkälle menneessä itsensäivailussa antaa minun tuntea, että tässä on silmänlumetta ja virvatulta ja henkien tanssia eikä mitään enempää, — että kaikkien näiden unta uneksuvien joukossa myös minä, »tietävä», tanssin tanssiani, että tietävä on väline, jonka avulla moista tanssia venytetään, ja että kuulun sikäli olemassaolon juhlanjärjestäjiin, ja että kaiken tiedon ylevä johdonmukaisuus ja yhteenkuuluvaisuus on ja on oleva kenties paras keino *ylläpitää* uneksumisen yleisyyttä ja kaikkien näiden untanäkevien kesken vallitsevaa täydellistä ymmärrettävyyttä sekä siten *unennäön jatkumista.*

55

Suurin jalous. — Mikä sitten tekee »jaloksi»? Tietenkään ei se, että ihminen tekee uhrauksia; hurja hekumoitsijakin tekee uhrauksia. Tietenkään ei se, että ihminen yleensä noudattaa jotakin intohimoa; on halveksuttavia intohimoja. Tietenkään ei se, että ihminen tekee jotakin toisten hyväksi ja epäitsekkäästi: itsekkyyden johdonmukaisuus on ehkä juuri jaloimmassa suurin. — Vaan se, että intohimo, jonka valtaan jalo ihminen joutuu, on erikoisuus hänen tietämättä sitä erikoisuudeksi: harvinaisen ja ainoalaatuisen mittakaavan käyttöä ja melkein mielenvikaisuutta: kuumuuden aistimista olioissa, jotka tuntuvat kaikista muista kylmiltä: sellaisten arvojen arvaamista, joita varten ei ole vielä keksitty vaakaa: uhraamista alttareille, jotka on pyhitetty tuntemattomalle jumalalle: urhoollisuutta ilman kunniantahtoa: itsekylläisyyttä, joka tulvii yli äyräittensä ja jakaa omastaan ihmisille ja olioille. Tähän asti on siis se, mikä on harvinaista ja tietämättömyys tästä harvinaisuudesta tehnyt ihmisen jaloksi. Otettakoon kuitenkin samalla huomioon, että tämän ohjenuoran vuoksi on ihmissuvun keskuudessa tähän saakka arvosteltu kohtuuttomasti ja yleensä parjattu kaikkea totuttua, lähintä ja välttämätöntä, sanalla sanoen eniten lajiasäilyttävää ja yleensä *sääntöä,* poikkeuksien hyväksi. Tulla säännön edustajaksi — se ehkä voisi olla lopullinen muoto ja hienous, jossa jalo mieli itseänsä maan päällä ilmentää.

56

Kärsimyksen himo. — Kun ajattelen yleistä tekemishimoa sellaisena kuin se lakkaamatta kutittaa ja kannustaa miljoonia

nuoria eurooppalaisia, jotka eivät voi sietää ikävystymistä eikä itseänsä, — niin käsitän, että heissä täytyy olla kärsimisen himoa, jotta he saisivat kärsimisestään todennäköisen perusteen toimintaan, tekoon. Hätä on tarpeen! Siitä poliitikkojen melu, siitä kaikkien mahdollisten luokkien monet väärät keksityt liioitellut »hätätilat» sekä sokea alttius niiden tosiksi uskomiselle. Nämä nuoret ihmiset vaativat, että *ulkoapäin* pitää tulla tai tulla näkyviin — ei suinkaan onnen, vaan onnettomuuden; ja heidän mielikuvituksensa muovaa sitä jo ennakolta kaikella innolla hirviöksi voidakseen sitten taistella hirviötä vastaan. Jos nämä hädänhaluiset tuntisivat kykenevänsä tekemään itselleen hyvää, yleensä tekemään itselleen jotakin, he myös osaisivat sisästäpäin hankkia itselleen oman, omimman hätänsä. Heidän keksintönsä voisivat silloin olla hienompia, ja heidän tyydytyksensä voisivat soida kuin hyvä musiikki: kun he sensijaan nyt täyttävät maailman hätähuudollaan ja siis liiankin usein ensin *hädäntunteella!* He eivät osaa tehdä itselleen mitään — ja niin he maalaavat seinälle toisten onnettomuuden: he tarvitsevat aina toisia! Ja yhä uudestaan toisia! — Anteeksi, te ystäväni, minä olen uskaltanut maalata seinälle *onneni.*

57

Realisteille. — Te innottomat ihmiset, jotka tunnette varustautuneenne intohimoa ja haaveellisuutta vastaan ja tahtoisitte mielellänne tehdä tyhjyydestänne ylpeyden aiheen ja kaunisteen, te sanotte olevanne realisteja ja vihjaatte, että maailma on todella sellainen kuin se teille ilmenee: vain teidän edessänne todellisuus muka on hunnutonna, ja te itse ehkä olette sen paras osa, — oi te Saisin rakastetut kuvat! Mutta ettekö tekin ole myös kaikkein hunnuttomimmassa tilassanne vielä ylen intohimoisia ja hämäriä olentoja, kaloihin verrattuina, ja yhä vielä liian paljon rakastuneen taiteilijan kaltaisia? — ja mitä onkaan rakastuneelle taiteilijalle »todellisuus»! Te kuljetatte yhä vielä mukananne sellaisia olioiden arviointeja, jotka johtuvat aikaisempien vuosisatojen intohimoista ja rakastumisista! Yhä vielä liittyy teidän innottomuuteenne salainen ja hälvenemätön päihtymys! Rakkautenne todellisuuteen esimerkiksi — oi se on vanhaa, ikivanhaa »rakkautta»! Jokaisessa aistimuksessa, jokaisessa vaikutelmassa on tätä vanhaa rakkautta: ja samaten on jokin haavemieli, ennakkoluulo, järjettömyys, tietämättömyys, pelko ja mikä kaikki onkaan! — ollut sitä tekemässä ja kutomassa. Tuo vuori tuolla! Tuo pilvi! Mitä niissä sitten on »todellista»? Erottakaa niistä kerran haave ja kaikki inhimilliset *lisät*, te innottomat! Niin, jospa voisitte *sen* tehdä! Jospa voisitte unohtaa syntyperänne, menneisyytenne, valmistavan koulunne — koko inhimillisyytenne ja eläimellisyytenne! Meillä ei ole mitään »todellisuutta» — eikä teilläkään, te innottomat —, me emme ole toisillemme läheskään niin vieraita kuin luulette, ja meidän hyvä tahtomme päästä päihtymystä kauemmaksi on ehkä yhtä kunnioitettava kuin teidän uskonne, ettette ylimalkaan *voi* päihtyä.

58

Vain luovina! — Tämä on tuottanut minulle mitä suurinta vaivaa ja tuottaa minulle yhä mitä suurinta vaivaa: oivaltaa,

että on sanomattoman paljon tärkeämpää, *miten olioita nimitetään*, kuin mitä ne ovat. Olion maine, nimi ja ulkomuoto, merkitys, tavanomainen mitta ja paino — mikä on alkujaan enimmälti erhettä ja mielivaltaisuutta, heitetty kuin verkoksi olion ylle, mutta sen olemukselle ja ihollekin aivan vieraana — on siihen kohdistuvan uskon ja sen jatkumisen vuoksi sukupolvesta toiseen vähitellen ikäänkuin kasvanut olioon kiinni ja sen sisään sekä muuttunut sen ruumiiksi; alkuperäinen pelkkä näkö tulee viimein melkein aina olemukseksi ja *vaikuttaa* olemuksena! Millainen narri olisikaan se, joka luulisi riittävän, jos viitataan tähän erheen alkuperään ja sumuverhoon, jotta olennaisena pidetty maailma, niinsanottu »todellisuus», tulisi *tuhotuksi!* — Vain luovina me kykenemme tuhoamaan! — Mutta älkäämme unohtako tätäkään: jos tahdotaan luoda pitkiksi ajoiksi uusia »olioita», riittää, kun luodaan uusia nimiä ja arviointeja ja todennäköisyyksiä.

59

Me taiteilijat! — Kun rakastamme naista, me joudumme helposti vihaamaan luontoa, ajatellessamme kaikkia niitä vastenmielisiä luonnollisuuksia, joiden alaisena nainen on; me olemme yleensä kernaasti niitä ajattelematta, mutta kun sielumme sattuu hipaisemaan näitä asioita, se vavahtaa kärsimättömästi ja katsahtaa, kuten sanottu, halveksivasti luonnon puoleen: — me olemme loukkaantuneet, luonto näyttää loukkaavan omistusoikeuttamme, ja mitä pyhittämättömimmillä käsillä. Silloin suljetaan korvat kaikelta fysiologialta ja annetaan itselleen salaa sääntö: »minä en tahdo kuulla mitään siitä, että ihminen on vielä jotakin muuta paitsi *sielua ja muotoa!*» »Ihonalainen ihminen» on kaikille rakastavaisille kauhistus ja mahdoton ajatus, jumalan- ja rakkaudenpilkkaa. — Aivan samoin kuin rakastava vielä nyt tuntee luonnon ja luonnollisuuden suhteen tunsi muinoin jokainen Jumalan ja hänen »pyhän kaikkivaltansa» palvoja: kaikessa, mitä luonnosta sanoivat astronomit, geologit, fysiologit, lääkärit, hän näki kalleimpaan omaisuuteensa kohdistuvan loukkauksen ja siis hyökkäyksen — sekä lisäksi hyökkääjän hävyttömyyden! »Luonnonlaki» kuulosti hänestä jo Jumalan solvaamiselta; hän olisi oikeastaan nähnyt kovin mielellään, että koko mekaniikka olisi johdeltu moraalisista tah-

don ja mielivallan akteista: — mutta koska kukaan ei voinut tehdä hänelle tätä palvelusta, hän *salasi* itseltään luonnon ja mekaniikan, niin hyvin kuin osasi, ja eli unessa. Oi kuinka nuo muinaiset ihmiset osasivat *nähdä unta,* vieläpä niin, ettei heidän tarvinnut sitä ennen nukahtaa! — ja myös me nykyiset ihmiset osaamme sen vielä aivan liian hyvin, vaikka meillä on paljon hyvää halua olla valveilla ja elää päivän elämää! Niin pian kuin rakastumme, vihaamme, himoitsemme, yleensä tunnemme jotakin — meidät valtaa *heti* unennäön henki ja voima, ja me nousemme silmät avoimina ja mistään vaarasta välittämättä kaikkein vaarallisimpia teitä ylöspäin, haaveellisuuden katoille ja torneihin, ja mitään pyörrytystä tuntematta, kuin kiipeämään syntyneinä — me päiväisen ajan unissakävijät! Me kuu- ja jumalatautiset! Me kuolonhiljaiset väsymättömät vaeltelijat, korkeuksissa, joita emme näe korkeuksina, vaan omina tasankoinamme, omina varmuuksinamme!

60

Naiset ja heidän kaukovaikutuksensa. — Onko minulla vielä korvat? Olenko minä enää vain korvaa enkä mitään muuta? Tässä minä seison keskellä kiehuvaa tyrskyä, jonka valkoiset liekit nuoleksivat jalkojani, — joka taholta kuuluu ulvontaa uhkauksia huutoja kirkunaa, ja syvimmässä syvyydessä laulaa vanha maanjärisyttäjä aariaansa, joka soi kuumana kuin härän mylvintä: samalla hän polkee jalallaan sellaista maanjärisyttäjän-tahtia, että näiden vapautuneiden kalliohirviöidenkin sydän tuntuu värjyvän. Silloin, yhtäkkiä, ja kuin tyhjästä syntyneenä, ilmaantuu tämän helvetin sokkelon portille, vain muutaman sylen päähän, — iso purjelaiva, joka lipuu eteenpäin äänettömästi kuin aave. Oi tätä aavemaista komeutta! Millä taikavoimalla se valtaakaan minut! Kuinka? Onko maailman koko rauha ja vaiteliaisuus kulkeutunut tänne? Istuuko itse onneni tässä hiljaisessa paikassa, onnellisempi minäni, toinen, ikuistunut itseyteni? Ei vielä kuolleena, mutta ei myöskään enää elävänä? Haamumaisena hiljaisena katselevana leijuvana väliolentona? Kuin laiva, jota sen valkoiset purjeet vievät suunnattoman suuren perhosen lailla yli tumman meren! Niin! Kiitää olemassaolon *ylitse!* Se se on! Se se olisi! — — Näyttää siltä, kuin tämä pauhina olisi tehnyt minusta haaveksijan! Kova

melu tekee aina sen, että me sijoitamme onnen hiljaisuuteen ja kaukaisuuteen. Kun mies seisoo *oman* pauhunsa keskellä, yritysten ja suunnitelmien tyrskyssä: silloin hän myös näkee ohitsensa liitävän hiljaisia taiallisia olentoja, joiden onnea ja hiljaisuutta hän kaipaa, — *he ovat naisia*. Hän melkein luulee, että tuolla naisten luona asuu hänen parempi itseytensä, että äänekkäinkin tyrsky laantuu näissä rauhallisissa paikoissa kuolonhiljaisuudeksi ja elämä itse elämästä uneksumiseksi. Sittenkin! Sittenkin! Jalo haaveksijani, kauneimmassakin purjelaivassa on paljon hälyä ja melua, ja valitettavasti ylen paljon pientä vaivaista meteliä! Naisten taika ja valtavin vaikutus on, filosofien kieltä käyttääksemme, kaukovaikutusta, actio in distans: mutta siihen kuuluu, ensiksi ja ennen kaikkea — *distanssi!*

61

Ystävyyden kunniaksi. — Että antiikki piti ystävyyden tunnetta ylimpänä tunteena, itseensätyytyvän ja viisaan ylistetyintä ylpeyttäkin korkeampana, tavallaan sen ainoana ja vielä pyhempänä sisaruksena: sen ilmaisee sangen hyvin kertomus tuosta Makedonian kuninkaasta, joka lahjoitti maailmaahalveksuvalle ateenalaiselle filosofille talentin ja sai sen häneltä takaisin. »Mitä», sanoi kuningas, »eikö hänellä siis ole ketään ystävää?» Hän tarkoitti: »minä kunnioitan tätä viisaan ja itsenäisen miehen ylpeyttä, mutta kunnioittaisin hänen ihmisyyttään vielä enemmän, jos hänessä oleva ystävä olisi voittanut hänen ylpeytensä. Minun silmissäni filosofi on halventanut itseään, osoittamalla, ettei hän tunne toista näistä ylimmistä tunteista — nimittäin korkeampaa niistä!»

62

Rakkaus. — Rakkaus antaa rakastetulle anteeksi himonkin.

63

Nainen musiikissa. — Mistä johtuu, että lämpimät ja sateiset tuulet tuovat mukanaan myös musikaalisen mielialan ja melodian keksimishalun? Eivätkö samat tuulet täytä kirkkoja ja anna naisille rakastuneiden ajatuksia?

64

Epäilijöitä. — Minä pelkään, että vanhenneet naiset ovat sydäntensä syvimmässä piilopaikassa skeptillisempiä kuin miehet konsanaan: he uskovat olemassaolon pinnallisuuden sen olemukseksi, ja kaikki hyve ja syvyys on heille vain tämän »totuuden» verho, joka peittää erään pudendumin — siis säädyllisyyden ja häveliäisyyden asia eikä enempää!

65

Antaumus. — On jaloja ja jossakin määrin henkisesti köyhiä naisia, jotka syvintä antaumustaan *ilmaistessaan* eivät osaa auttaa itseään muuten kuin siten, että he tarjoavat hyveensä ja häveliäisyytensä: se on heille heidän suurintaan. Ja tämä lahja otetaan usein vastaan sen velvoittamatta niin syvästi kuin antajat edellyttävät, — hyvin murheellinen juttu!

66

Heikkojen väkevyys. — Kaikki naiset osaavat hienosti liioitella heikkouttaan, niin, he keksivät helposti heikkouksia näyttääkseen pelkiltä särkyviltä koristeilta, joille tomuhiukkanenkin tekee kipeätä: heidän olemassaolonsa pitää saada mies tajuamaan kömpelyytensä ja häpeämään sitä. Niin he puolustautuvat väkeviä ja kaikkea »nyrkkioikeutta» vastaan.

67

Teeskennellä itseään. — Nainen rakastaa häntä ja katselee nyt eteensä niin rauhallisen luottavaisesti kuin lehmä: mutta voi onnettomuutta! miehen oli lumonnut juuri se, että nainen näytti niin täysin muuttuvaiselta ja käsittämättömältä! Miehellä näet oli jo itsessään liian paljon vakavaa säätä! Eikö nainen tekisi hyvin, jos hän teeskentelisi vanhaa luonnettaan? Teeskentelisi rakkaudettomuutta? Eikö hänelle siis anna neuvoa — rakkaus? Vivat comoedia!

68

Miehen laatu ja naisen laatu. — Viisaan miehen luo tuotiin eräs nuorukainen ja sanottiin: »Katso, tämä on sellainen, jota

naiset turmelevat!» Viisas mies pudisti hymyillen päätänsä. »Miehet ne turmelevat naisia», hän huusi: »ja kaikki, mitä naiset rikkovat, tulee miesten sovittaa ja korjata, — sillä mies tekee itselleen naisen kuvan, ja nainen kuvautuu tämän kuvan mukaan». — »Sinä olet liian lempeä naisia kohtaan», sanoi eräs läsnä olevista, »sinä et tunne heitä!» Viisas mies vastasi: »Miehen laadun määrää tahto, naisen laadun taipuisuus — semmoinen on sukupuolien laki, totisesti! kova laki naiselle! Kaikki ihmiset ovat syyttömiä olemassaoloonsa, mutta naiset ovat kaksin verroin syyttömiä: kenellä voisikaan olla kyllin öljyä ja lempeyttä heitä varten.» — »Mitä öljyä! Mitä lempeyttä!» huusi eräs toinen joukosta: »naiset täytyy kasvattaa paremmin!» — »Miehet täytyy kasvattaa paremmin,» sanoi viisas mies ja viittasi nuorukaista seuraamaan itseänsä. — Mutta nuorukainen ei seurannut häntä.

69

Kostamiskyky. — Ettei joku voi eikä siis myöskään tahdo puolustautua, ei ole hänelle meidän silmissämme vielä häpeäksi: mutta halpana me pidämme sitä, jolla ei ole kykyä eikä hyvää tahtoa *kostamiseen,* — olipa hän sitten mies tai nainen. Voisiko meitä kiinnostaa (tai kuten sanotaan »pitää pauloissaan») nainen, jonka emme usko tietyissä olosuhteissa osaavan hyvin käyttää tikaria (jonkinlaista tikaria) *meitä vastaan?* — tai itseänsä vastaan: mikä olisi eräässä tapauksessa tuntuvampi kosto (kiinalainen kosto).

70

Herrojen herrattaret. — Syvä mahtava alttoääni, jollaisen kuulee joskus teatterissa, avaa yhtäkkiä esiripun mahdollisuuksien edestä, joihin emme yleensä usko: me uskomme nyt, että jollakin maailman kulmalla voi olla ylevillä, sankarillisilla, kuninkaallisilla sieluilla varustettuja naisia, jotka ovat kykeneviä ja valmiita suurenmoisiin kohteluihin, päätöksiin ja uhrauksiin, kykeneviä ja valmiita hallitsemaan miehiä, koska heissä on se, mikä on miehessä parasta, sukupuolen tuolla puolen, tullut ilmieläväksi ihanteeksi. Teatterin tarkoituksen mukaan ei sellaisten äänten suinkaan pitäisi luoda tätä käsitystä naisesta: niiden tulee yleensä esittää ihanteellista miespuolista rakastajaa,

esimerkiksi Romeota; mutta jos päättelen oikein oman kokemukseni pohjalla, siinä laskevat aivan säännöllisesti väärin teatteri ja säveltäjä, joka odottaa sellaiselta ääneltä sellaisia vaikutuksia. *Näihin* rakastajiin ei uskota: näissä äänissä on yhä vielä äidillistä ja perheenäidillistä sävyä, ja eniten juuri silloin, kun ne soivat *rakkautta.*

71

Naisen siveydestä. — Ylhäisten naisten kasvatuksessa on jotakin aivan hämmästyttävää ja uskomatonta, niin, ehkei olekaan mitään sen eriskummaisempaa. Kaikki ihmiset ovat yhtä mieltä siitä, että heidät on kasvatettava in eroticis niin tietämättömiksi kuin suinkin mahdollista ja luotava heidän sieluunsa syvä häveliäisyys kaikkea semmoista kohtaan sekä äärimmäinen kärsimättömyys ja karttamishalu siltä varalta, että he kuulevat näihin asioihin vain viitattavankin. Naisen koko »kunnia» on oikeastaan vaarassa vain *tässä:* mitä muuta ei heille annettaisikaan anteeksi! Mutta tässä heidän pitää pysyä tietämättöminä sydänjuuria myöten: — heillä ei saa olla silmiä eikä korvia, ei sanoja eikä ajatuksia tälle omalle »pahalleen»: niin jo tieto on tässä pahaa. Entä sitten! Kun nainen naimisiin mennessään sinkoutuu aivan kuin kauhistuttavan salaman iskusta todellisuuteen ja tietoon — ja vielä hänen toimestaan, joka on rakkain ja kunnioitetuin: kun täytyy kokea rakkauden ja häveliäisyyden ristiriita ja tuntea samalla kertaa, kaiken muun lisäksi! ihastusta, alttiutta, velvoitusta, sääliä ja kauhua Jumalan ja eläimen odottamattomasta läheisyydestä — silloin on todella solmittu sielun-solmu, joka hakee vertaistaan! Ei edes kaikkein viisaimman ihmistuntijan säälivä uteliaisuus riitä arvaamaan, miten se tai tämä nainen osaa sopeutua tähän arvoitukselliseen ratkaisuun, millaisten kaameiden, kauas ulottuvien epäilysten täytyy samalla liikkua tuossa liitoksistaan irronneessa sielussa, ja miten naisen viimeinen filosofia ja skepsis heittää tässä kohden ankkurinsa! — Jälkeenpäin sama syvä vaitiolo kuin ennen; ja usein vaitiolo, silmien sulkeminen oman itsensä edessä. — Nuoret vaimot yrittävät kovin näyttää pintapuolisilta ja ajattelemattomilta; hienoimmat heistä teeskentelevät eräänlaista julkeutta. — Aviomiehet tuntuvat naisista helposti heidän kunniansa kysymysmerkeiltä ja lapset puolustukselta tai

hyvitykseltä — he tarvitsevat lapsia ja toivovat niitä itselleen aivan toisessa mielessä kuin mies toivoo itselleen lapsia. — Sanalla sanoen, emme voi olla kyllin lempeitä naisia kohtaan!

72

Äidit. — Eläimet ajattelevat naisista toista kuin ihmiset; heille naaras on tuottava olento. Niiden keskuudessa ei ole isänrakkautta, mutta on jonkinlaista kiintymystä ja tottumusta rakastetun olennon lapsiin. Naaraat saavat lapsistaan tyydytystä hallitsemishalulleen, omaisuuden, askarruksen, jotakin heille täysin ymmärrettävää, jonka kanssa sopii jaaritella: tämä kaikki yhdessä on äidinrakkautta — sitä voidaan verrata siihen rakkauteen, jota taiteilija tuntee teostansa kohtaan. Raskaudentila on tehnyt naiset lempeämmiksi, malttavammiksi, pelokkaammiksi, alistumishaluisemmiksi; ja samaten luo henkinen raskaana-olo kontemplatiivisen luonteen, joka on naisluonteen sukua: — kontemplatiiviset ovat mies-äitejä. — Eläinten keskuudessa pidetään miessukupuolta kauniina.

73

Pyhä julmuus. — Pyhimyksen luo tuli mies, jolla oli käsissään vastasyntynyt lapsi. »Mitä minun pitää tehdä tälle lapselle?» hän kysyi, »se on vaivainen, rujo, eikä siinä ole elämää sen vertaa, että se voisi kuolla.» »Surmaa se», huusi pyhimys kauhistuttavalla äänellä, »surmaa se ja pidä sitä sitten sylissäsi kolme päivää ja kolme yötä, jotta painaisit mieleesi tämän: — sinä et siitä enää koskaan lasta tällä tavalla, kun ei ole aikasi siittää.» — Kun mies oli kuullut tämän, hän lähti pettyneenä pois; ja monet moittivat pyhimystä, koska hän oli kehottanut julmuuteen kehottaessaan surmaamaan lapsen. »Mutta eikö ole julmempaa antaa sen elää?» kysyi pyhimys.

74

Menestyksettömät. — Menestystä ei ole milloinkaan niillä naisparoilla, jotka rakastettunsa läsnä ollessa tulevat levottomiksi ja epävarmoiksi ja puhuvat liian paljon; miehiä näet viettelee varmimmin eräänlainen salainen ja flegmaattinen hellyys.

75

Kolmas sukupuoli. — »Pieni mies on eriskummaisuus, mutta silti mies — pienet naiset taas näyttävät minusta, kookkaisiin naisiin verrattuina, kuuluvan johonkin toiseen sukupuoleen» — sanoi eräs vanha tanssimestari. Pieni nainen ei ole koskaan kaunis — sanoi vanha Aristoteles.

76

Suurin vaara. — Ellei olisi aina ollut enemmistö ihmisiä, jotka ovat pitäneet päänsä hoitoa — »järkevyyttänsä» — ylpeytenään, velvoituksenaan, hyveenään ja joita on loukannut tai hävettänyt kaikenlainen kuvittelu ja ajatuksen harhailu, koska he ovat olleet »terveen ihmisymmärryksen ystäviä»: niin ihmissuku olisi jo aikoja sitten tuhoutunut! Sen yläpuolella on leijunut ja leijuu yhä sen surimpana vaarana puhkeava *hulluus* — toisin sanoen juuri aistimisen, näkemisen ja kuulemisen mielivalta, pään kurittomuuden tuottama nautinto, ihmis-ymmärtämättömyydestä koituva ilo. Hullun maailman vastakohta ei ole totuus ja varmuus, vaan uskon yleisyys ja kaikkia velvoittava luonne, sanalla sanoen se, mikä arvostelmissa ei ole mielivaltaista. Ja ihmisten suurimpana työnä on tähän saakka ollut päästä yksimielisyyteen toistensa kanssa hyvin monista asioista ja alistua noudattamaan *yksimielisyyden lakia* — riippumatta siitä, ovatko nämä asiat tosia vai ei. Tämä on se pään hoito, joka on säilyttänyt ihmissukua, — mutta vastakkaiset vietit ovat yhä vielä niin voimakkaat, ettei ihmissuvun tulevaisuudesta oikeastaan voida puhua kovin luottavaisesti. Olioiden kuva siirtyy ja muuttuu lakkaamatta, ja kenties tästedes enemmän ja nopeammin kuin milloinkaan ennen; lakkaamatta vastustelevat juuri valioimmat henget tuota kaikkivelvoittavaisuutta — *totuuden* tutkijat ennen muita! Lakkaamatta luo tuo usko kaiken maailman uskona hienompiin päihin inhoa ja uutta himokkuutta: ja jo se hidas tempo, jota se vaatii kaikille henkisille toiminnoille, kilpikonnan jäljittely, joka tässä tunnustetaan normiksi, tekee taiteilijoista ja runoilijoista luopioita: — juuri näissä kärsimättömissä hengissä puhkeaa esiin todellinen hulluuden halu, koska hulluuden tempo on niin hupainen! Tarvitaan siis hyveellisiä älyjä — ah! minä käytän mieluummin

kaikkein selvintä sanaa — tarvitaan *hyveellistä tyhmyyttä*, tarvitaan *hitaan* hengen järkkymättömiä tahdinlyöjiä, jotta suuren yhteisuskon uskovaiset pysyvät yhdessä ja tanssivat edelleen tanssiansa: tässä käskee ja vaatii ensiarvoinen tarve. *Me muut olemme poikkeus ja vaara* — me tarvitsemme iäti puolustusta! — Poikkeuksen hyväksi todella voidaankin sanoa jotakin, *edellyttäen ettei se tahdo milloinkaan muuttua säännöksi.*

77

Eläin, jolla on hyvä omatunto. — Kaikkeen Etelä-Euroopan tarjoamaan miellyttävään sisältyvä alhainen — olipa tuo miellyttävä sitten italialainen ooppera (esimerkiksi Rossinin tai Bellinin) tai espanjalainen seikkailuromaani (parhaiten meidän saatavissamme ranskalaiseksi pukeutuneessa Gil Blas'ssa) — ei jää minulta salatuksi, mutta se ei loukkaa minua, enempää kuin sekään alhainen, mitä kohtaa vaeltaessaan Pompeijissa ja oikeastaan jo jokaista antiikin kirjaa lukiessa: mistä se johtuu? Siitäkö, että tässä puuttuu häveliäisyys ja että kaikki alhainen esiintyy yhtä tyynesti ja itsevarmasti kuin jokin jalo, viehättävä ja intohimoinen samanlaatuisessa musiikissa tai romaanissa? »Eläimellä on oikeutensa samoin kuin ihmisellä: liikkukoon se siis vapaasti, ja sinä, rakas kanssaihminen, olet vielä myös tämä eläin, kaikesta huolimatta!» — tämä näyttää minusta olevan asian moraali ja etelämaisen humaniteetin erikoislaatu. Huono maku on yhtä oikeutettu kuin hyvä, jopa enemmänkin, jos se on suuri tarve, varma tyydytys ja tavallaan yleinen kieli, ehdottomasti ymmärrettävä naamio ja ele: — hyvässä valiomaussa sitävastoin on aina jotakin etsivää, yritettyä, sellaista, mikä ei ole täysin varmasti ymmärrettävää — se ei ole eikä ole koskaan ollut kansanomainen! Kansanomainen on ja sellaisena pysyy *naamio!* Kaikki tämä naamioiminen saakin sitten juoksennella näiden oopperain melodioissa ja kadensseissa, niiden rytmien hypyissä ja hupailuissa! Antiikin elämästä puhumattakaan! Mitä ymmärretään siitä, ellei ymmärretä naamioiloa, kaiken naamioimisen hyvää omaatuntoa! Tässä on antiikin hengen kylpy ja virkistys; — ja tämä kylpy saattoi olla vanhan maailman harvinaisille ja yleville yksilöille vielä tarpeellisempi kuin tavallisille. — Toisaalta minua loukkaa sanomattomasti pohjoismaisissa teoksissa, esimerkiksi saksalaisessa musii-

kissa havaitsemani alhainen käänne. Siinä on *häveliäisyys* mukana, taiteilija on alentunut omissa silmissään kykenemättä edes välttämään punastumista: me häpeämme hänen kanssaan ja olemme niin loukkaantuneita, koska arvaamme hänen uskoneen, että hänen täytyi alentua meidän tähtemme.

78

Mistä meidän pitää olla kiitollisia. — Vasta taiteilijat, ja nimenomaan näyttelijät, ovat antaneet ihmisille silmät ja korvat nähdä ja kuulla joltiseksikin mielihyväkseen, mitä kukin itse on, itse kokee, itse tahtoo; vasta he ovat opettaneet meidät arvostamaan sankaria, joka piilee jokaisessa kaikista näistä arki-ihmisistä, ja opettaneet meille taidon, miten voi nähdä itsensä sankarina, etäältä ja aivan kuin yksinkertaistettuna ja kirkastettuna — taidon asettaa itsensä näyttämölle itsensä nähtäväksi. Vain siten me suoriudumme eräistä omista alhaisista detaljeistamme! Ilman tuota taidetta me olisimme pelkkää etualaa ja eläisimme täysin sen optiikan lumoissa, joka saa lähimmän ja tavallisimman näyttämään suunnattoman suurelta ja todelliselta sinänsä. — Samanlaista ansiota saattaa olla sillä uskonnolla, joka käski katsella jokaisen yksityisen ihmisen syntisyyttä suurennuslasilla ja teki syntisestä suuren kuolemattoman rikollisen: piirtäessään ihmisen vaiheille ikuisia perspektiivejä se opetti ihmisen näkemään itsensä etäältä ja jonakin menneenä, kokonaisena.

79

Epätäydellisyyden viehätys. — Minä näen tässä runoilijan, joka, kuten monikin ihminen, viehättää enemmän puutteillaan kuin kaikella sillä, mikä hänen käsissään pyöristyy ja hahmoutuu täydelliseksi. — niin, hänen etunsa ja maineensa johtuu paljon enemmän hänen perimmäisestä kyvyttömyydestään kuin hänen voimansa runsaudesta. Hänen teoksensa ei lausu koskaan täysin julki sitä, mitä hän oikeastaan tahtoisi lausua, mitä hän *tahtoisi olla nähnyt:* tuntuu siltä, kuin hän olisi saanut näkemyksen esimakua eikä koskaan sitä itseänsä: — mutta hänen sieluunsa on jäänyt suunnaton tämän näkemyksen himo, ja siitä hän ottaa yhtä suunnattoman, kaipausta ja kovaa nälkää uhkuvan kaunopuheisuutensa. Sen avulla hän kohottaa jokai-

sen kuulijan teoksensa ja kaikkien »teosten» yläpuolelle ja antaa hänelle siivet nousta korkeammalle kuin kuulijat muuten milloinkaan nousevat: ja niin nämä, itse runoilijoiksi ja näyttelijöiksi muuttuneina, ihailevat onnensa luojaa, ikäänkuin hän olisi ohjannut heidät välittömästi näkemään pyhintänsä ja syvintänsä, ikäänkuin hän olisi saavuttanut päämääränsä ja todella *nähnyt* ja heille osoittanut näkemyksensä. Hänen maineensa hyötyy siitä, ettei hän ole varsinaisesti päämääräänsä saavuttanut.

80

Taide ja luonto. — Kreikkalaiset (tai ainakin ateenalaiset) kuuntelivat mielellään hyvää puhetta: niin, heissä oli siihen kohdistuva ahnas kaipuu, joka erottaa heitä ei-kreikkalaisista enemmän kuin mikään muu. Ja niin he vaativat vielä näyttämölle viedyltä intohimoltakin, että sen piti puhua hyvin, ja alistuivat iloiten dramaattisen säkeen luonnottomuuteen: — onhan intohimo luonnossa kovin vaitelias! kovin mykkä ja hämillään! Tai, jos se löytää sanoja, kovin hämmentynyt ja järjetön sekä itselleen häpeäksi! Nyt me olemme kaikki, kreikkalaisten ansiosta, tottuneet tähän näyttämön luonnottomuuteen, samoin kuin me siedämme ja siedämme mielellämme, kiitos italialaisten, tuota toista luonnottomuutta, *laulavaa* intohimoa. — Meille on tullut tarpeeksi, jolle emme saa tyydytystä todellisuudesta: kuulla ihmisten puhuvan kaikkein vaikeimmissa tiloissa hyvin ja seikkaperäisesti: meitä viehättää nyt, kun traagillinen sankari löytää sanoja, perusteita, kaunopuheisia eleitä ja yleensä kirkasta henkisyyttä siinä, missä elämä lähenee kuilujaan ja todellinen ihminen enimmälti joutuu ymmälle eikä ainakaan osaa enää puhua kauniisti. Tällainen *luonnosta poikkeaminen* on ehkä kaikkein mieluisin ateria ihmisen ylpeydelle; sen vuoksi hän ylimalkaan rakastaa taidetta korkean, sankarillisen luonnottomuuden ja sovinnaisuuden ilmauksena. Draaman runoilijaa moititaan täydellä syyllä, ellei hän muuta kaikkea järjeksi ja sanaksi, vaan jättää aina omaan käteensä *vaitiolon* jäännöksen: — samoin kuin ollaan tyytymättömiä oopperan säveltäjään, joka ei osaa keksiä suurinta mielenliikutusta varten sävelmää, vaan käyttää siihen vain kiihkeätä »luonnollista» änkytystä ja huutoa. Tässä *pitää* väittää luontoa vastaan! Tässä *pitää* illuusion halvan viehätyksen väistyä korkeamman

viehätyksen tieltä! Kreikkalaiset menevät tähän suuntaan pitkälle — pelottavan pitkälle! Samalla kun he rakentavat näyttämön niin kapeaksi kuin suinkin mahdollista ja kaikki syvien taka-alojen vaikutus niinmuodoin jää pois, samalla kun he tekevät näyttelijän ilmeleikin ja kevyen liikunnan mahdottomaksi ja muuttavat hänet juhlalliseksi jäykäksi naamiomaiseksi kummitukseksi, he ovat riistäneet myös intohimolta sen syvän taustan ja sanelleet sille kauniin puheen lain, niin, he ovat yleensä tehneet kaiken voitavansa vastustaakseen pelkoa ja säälià herättävien kuvien alkeellista vaikutusta: *he näet eivät tahtoneet pelkoa ja sääliä* — Aristoteleelle kunnia ja kaikkein korkein kunnia! mutta hän ei varmaankaan osunut naulaan, puhumattakaan naulan kannasta, selittäessään kreikkalaisen tragedian perimmäistä tarkoitusta! Katseltakoon kreikkalaisia traagikkoja ajatellen kysymystä, *mikä* on eniten vedonnut heidän ahkeruuteensa, kekseliäisyyteensä ja kilpailuhaluunsa — ei suinkaan se, että he vaikuttaisivat katselijaan valtavasti mielenliikutuksilla! Ateenalainen meni teatteriin *kuulemaan kauniita puheita!* Ja kauniit puheet olivat Sofokleen huolena! — suotakoon minulle anteeksi tämä kerettiläinen väite! — Aivan toisin on *vakavan oopperan* laita: kaikki sen mestarit koettavat tarkoin huolehtia siitä, ettei heidän henkilöitään ymmärretä. »Sattumalta siepattu sana voi tulla tarkkaamattoman kuuntelijan avuksi: mutta yleensä täytyy tilanteen selittää itsensä — *puheet* eivät merkitse mitään!» — niin he kaikki ajattelevat ja niin he kaikki ovat pitäneet sanoja pilanaan. Heiltä on kenties puuttunut vain rohkeutta ilmaistakseen täysin sanaan kohdistuvan lopullisen ylenkatseensa: jos Rossini olisi ollut vielä hiukan julkeampi, hän olisi antanut laulaa vain la-la-la-la — ja siinä olisi ollut järkeä! Ei näet ole luotettava oopperan henkilöiden sanaan, vaan heidän ääneensä! Siinä on ero, siinä se kaunis *luonnottomuus*, jonka vuoksi käydään oopperassa! Ei edes recitativo secco ole oikeastaan ajateltu kuultavaksi sanana ja teksinä: tällaisen puolimusiikin näet tulee lähinnä tarjota musiikkikorvalle pieni lepo (lepo *melodiasta*, tämän taiteen ylimmästä ja sen vuoksi myös rasittavimmasta nautinnosta) —, mutta aivan pian jotakin muuta: nimittäin kasvava kärsimättömyys, kasvava vastahakoisuus, uusi *ehyen* musiikin, melodian kaipuu. — Miten on, tältä näkökannalta, Richard Wagnerin taiteen laita? Ehkä samoin? Ehkä toisin? Minusta on monesti tuntunut melkein siltä, kuin hänen

luomustensa teksti *ja* musiikki pitäisi olla opittu ennen esitystä, sillä ilman tätä — niin minusta on tuntunut — ei *kuule* sanoja eikä itse musiikkia.

81

Kreikkalainen maku. — »Mitä kaunista siinä on?» — kysyi tuo maanmittari Ifigeneian esityksen jälkeen — »siinä ei todisteta mitään!» Lienevätkö kreikkalaiset olleet kovin kaukana tästä makusuunnasta? Ainakin Sofokleen draamoissa »todistetaan kaikki».

82

Esprit epäkreikkalaista. — Kreikkalaiset ovat kaikessa ajattelussaan sanomattoman loogillisia ja koruttomia; he eivät ole, ainakaan pitkänä hyvänä aikanaan, kyllästyneet siihen, kuten ranskalaiset monesti kyllästyvät: nämä tekevät kovin mielellään pienen hypyn vastakkaiseen suuntaan ja sietävät logiikan henkeä oikeastaan vain silloin, kun sen monet tuollaiset pienet vastahypyt tuovat ilmi sen *seurallisen* kohteliaisuuden, sen seurallisen itsekieltäymyksen. Logiikka näyttää heistä yhtä välttämättömältä kuin vesi ja leipä, mutta myös, samaten kuin nämä, eräänlaiselta vanginruoalta, jos sitä on nautittava puhtaana ja pelkästään. Hyvässä seurassa ei saa koskaan tahtoa olla täysin ja yksin oikeassa, kuten kaikki puhdas logiikka tahtoo: siitä se pieni annos järjettömyyttä, joka sisältyy kaikkeen ranskalaiseen esprit'hin. — Kreikkalaisten seurallinen aisti oli paljon kehittymättömämpi kuin ranskalaisten on ja on ollut: siitä syystä niin vähän esprit'tä heidän henkevimmissä miehissään, siitä syystä niin vähän leikillisyyttä heidän leikinlaskijoissaankin, siitä syystä — ah! näitä lauseitani ei enää uskota tosiksi, ja kuinka paljon senlaatuisia onkaan vielä sieluani rasittamassa! — Est res magna tacere — sanoo Martialis kaikkien kielevien tavalla.

83

Käännökset. — Jonakin aikana vallitsevan historiallisen aistin määrää voi arvioida huomioimalla, miten tämä aika tekee *käännöksiä* ja yrittää omaksua omikseen menneitä aikoja ja teoksia. Corneillen ranskalaiset ja vielä vallankumouksen aikaiset valtasivat Rooman muinaisajan omakseen tavalla, jota me emme

uskaltaisi enää käyttää — koska historiallinen aistimme on parempi. Ja Rooman muinaisaika itse: kuinka väkivaltaisesti ja samalla naiivisti se kävikään käsiksi kaikkeen, mitä vanhemmassa kreikkalaisessa muinaisuudessa oli hyvää ja korkeata! Kuinka he käänsivätkään sen omaan roomalaiseen nykyisyyteensä! Kuinka he pyyhkivätkään tahallaan ja huolettomasti pois tuokio-perhosen siipien samettinukan! Niin käänsi Horatius silloin tällöin Alkaiosta tai Arkhilokhosta, niin Propertius Kallimakhosta ja Filetasta (runoilijoita, jotka olivat Theokritoksen vertaisia, jos meillä *on lupa* arvostella): mitä he välittivätkään siitä, että varsinainen tekijä oli kokenut sitä ja tätä sekä merkinnyt siitä jälkiä runoonsa! — runoilijoina he olivat karsaita historiallisen aistin edeltäjälle, antikvaariselle uteluhengelle; runoilijoina he eivät antaneet mitään arvoa näille puhtaasti persoonallisille seikoille ja nimille eivätkä millekään, mikä oli jonkin kaupungin, jonkin rannikon, jonkin vuosisadan omaa sen pukuna ja naamiona, vaan asettivat oitis sen sijaan jotakin nykyhetkistä ja roomalaista. Näyttää siltä, kuin he kysyisivät meiltä: »Eikö meidän pidä tehdä vanha itsellemme uudeksi ja sijoittautua siihen? Emmekö saisi puhaltaa sieluamme tähän kuolleeseen ruumiiseen? sillä kuollut se on kerta kaikkiaan: kuinka rumaa onkaan kaikki kuollut!» — He eivät tunteneet historiallisen aistin nautintoa; mennyt ja vieras oli heille kiusallista ja heille roomalaisina ärsyke roomalaiseen valloitukseen. Siihen aikaan todella valloitettiin käännettäessä, — ei ainoastaan siten, että jätettiin pois se, mikä oli historiallista: ei, vaan liitettiin vielä lisäksi vihjaus nykyiseen, pyyhittiin ennen muuta pois runoilijan nimi ja kirjoitettiin oma nimi sen sijaan — ei varkauden tunnossa, vaan imperium Romanumin kaikkein parhaimmalla omallatunnolla.

84

Runouden alkuperästä. — Ne, joita kiinnostaa ihmisessä haaveenomainen ja jotka samalla edustavat vaistomaisen moraliteetin oppia, päättelevät näin: »jos otaksutaan, että kaikkina aikoina on palvottu hyötyä ylimpänä jumaluutena, mistä ihmeestä sitten on tullut runous? — tämä puheen poljennollistaminen — joka pikemmin haittaa kuin edistää ajatuksenilmaisun selvyyttä, mutta joka on siitä huolimatta versonut ja ver-

soo yhä kaikkialla maan päällä aivan kuin kaikkea hyödyllistä tarkoituksenmukaisuutta pilkaten! Runouden villinkaunis järjettömyys kumoaa teidän väitteenne, te utilitaristit! Juuri se, että ihminen on tahtonut kerran *päästä erilleen* hyödystä, on ihmistä kohottanut, on innoittanut hänet moraliteettiin ja taiteeseen!» Tässä minun täytyy kerran puhua utilitaristien mieliksi — ovathan he niin harvoin oikeassa, että säälittää! Niinä vanhoina aikoina, jotka synnyttivät runouden, pidettiin tässä yhteydessä kuitenkin silmällä hyötyä ja erittäin suurta hyödyllisyyttä — silloin, kun sallittiin puheeseen tunkeutua rytmin, tuon vallan, joka järjestää uudestaan lauseen kaikki atomit, vaatii valikoimaan sanoja sekä värjää uudelleen ajatuksen tehden sen tummemmaksi, vieraammaksi, kaukaisemmaksi: tosin *taikauskoista hyödyllisyyttä!* Rytmin avulla uskottiin voitavan saada ihmisen pyyntö painumaan syvemmälle jumalien mieliin, koska oli havaittu, että ihminen muistaa säkeen paremmin kuin suorasanaisen lauseen; samoin luultiin rytmillisen tikityksen kuuluvan pitempien matkojen päähän; poljennollistettu rukous näytti tulevan paremmin jumalten korviin. Mutta ennen kaikkea tahdottiin saada hyötyä siitä alkuvoimaisesta mahdista, jonka valtoihin ihminen joutuu kuullessaan musiikkia: rytmi on pakkoa; se synnyttää vastustamattoman halun myöntymiseen, kuoroon yhtymiseen; ei ainoastaan jalkojen astunta, vaan myös itse sielu liikkuu tahdissa — todennäköisesti, näin pääteltiin, myös jumalien sielu! Heitä siis yritettiin rytmin avulla *pakottaa* ja saada valtoihinsa: runous heitettiin heidän ympärilleen kuin taikapaula. Oli vielä eräs kummallisempikin käsitys: ja juuri tämä on vaikuttanut kenties kaikkein valtavimmin runouden syntyyn. Pythagoralaisilla se esiintyy filosofisena oppina ja kasvatuksen välineenä: mutta jo kauan ennen kuin oli mitään filosofeja, myönnettiin musiikin voivan saada mielenliikutuksen purkautumaan, puhdistaa sielua, lievittää ferocia animi — ja nimenomaan rytmillisillä ominaisuuksillaan. Kun sielun oikea viritys ja sopusointu on häiriytynyt, täytyi *tanssia,* laulajan tahdin mukaan — se oli tämän lääkintätaidon resepti. Sen avulla Terpandros tyynnytti kapinan, Empedokles lauhdutti raivohullun, Damon puhdisti lemmensairaan nuorukaisen; sen avulla parannettiin myös villiytyneitä kostonhimoisia jumalia. Ensiksi siten, että heidän affektiensa huuma ja hillittömyys kiihdettiin korkeimmilleen, siis tehtiin raivoava täysin

mielettömäksi, kostonhaluinen kostonhimoiseksi: — kaikki orgiastiset palvontamenot tahtovat yhdellä kertaa saada jumaluuden ferocia purkautumaan ja muuttaa ne orgiaksi, jotta jumaluus sitten tuntisi olonsa vapaammaksi ja levollisemmaksi ja jättäisi ihmisen rauhaan. Melos merkitsee etymologisesti lauhdutuskeinoa, ei siksi, että se itse on lauhkea, vaan siksi, että sen jälkivaikutus tekee lauhkeaksi. — Eikä ainoastaan kulttilaulussa, vaan myös vanhimpien aikojen maallisessa laulussa on edellytyksenä, että poljento vaikuttaa taiallisesti esimerkiksi vettä ammentaessa tai soudettaessa: laulu lumoaa kulloinkin toimiviksi ajatellut demonit, tekee heidät myöntyväisiksi, epävapaiksi ja ihmisen työvälineeksi. Ja toiminnassa oltaessa on aina aihetta laulaa — *kaikki* toiminta on henkien avunantoon sidottua: loitsu ja manaus näyttävät runouden alkumuodolta. Kun säettä käytettiin oraakkelissakin — kreikkalaiset sanoivat, että heksametri oli keksitty Delfoissa —, piti rytmin siinäkin vaikuttaa pakottavasti. Antaa ennustaa itselleen — se merkitsee (alkujaan vastaavan kreikkalaisen sanan minusta todennäköiseltä tuntuvan johdon mukaan): antaa määrätä itselleen jotakin; uskotaan voitavan pakottaa tulevaisuutta siten, että voitetaan puolelleen Apollon: hän, joka on vanhimman käsityksen mukaan paljon enemmän kuin ennaltanäkevä jumala. Niin kuin kaava lausutaan, kirjaimellisen ja rytmillisen täsmällisesti, niin se sitoo tulevaisuutta: mutta kaavan on keksinyt Apollon, joka rytmien jumalana kykenee sitomaan myös kohtalon jumalattaret. Yleisesti katsoen ja kysyen: voiko vanhalle taikauskoiselle ihmislajille tarjoutua mitään *hyödyllisempää* kuin rytmi? Sen avulla voitiin saada aikaan mitä hyvänsä: taiallisesti edistää työtä; pakottaa jumala ilmaantumaan, olemaan läsnä, kuuntelemaan; järjestää tulevaisuus tahtonsa mukaan; purkaa omasta sielustaan jokin liikamäärä (pelkoa, maniaa, sääliä, kostonhalua), eikä vain omasta, vaan myös pahimmankin demonin sielusta, — ilman runoa ihminen ei ollut mitään, runo teki hänestä melkein jumalan. Sellaista perustunnetta ei voida enää kitkeä pois juurineen — ja vielä nyt, kun on tehty vuosituhansien aikana työtä tuollaisen taikauskon hävittämiseksi, joutuu viisainkin meistä toisinaan rytmin narriksi, vaikkapa vain siten, että ajatus tuntuu hänestä *todemmalta*, kun se on runomittainen ja tulee jumalaiseen tapaan hei kopsis, hei kopsis. Eikö olekin kovin huvittavaa, että vakavimmatkin filosofit, suhtautuivatpa he

sitten kaikkeen varmuuteen kuinka ankarasti tahansa, vetoavat *runoilijain lausumiin* luodakseen ajatuksiinsa voimaa ja uskottavuutta? — ja totuudelle on kuitenkin vaarallisempaa, jos runoilija on sen puolella kuin jos hän sitä vastustaa! Sillä, kuten Homeros sanoo, laulajat valehtelevat paljon!

85

Hyvä ja kaunis. — Taiteilijat *ylistävät* lakkaamatta — muuta he eivät teekään —: he ylistävät kaikkia niitä olotiloja ja olioita, jotka ovat siinä maineessa, että ihminen voi niissä ja niiden parissa joskus tuntea olevansa hyvä tai suuri tai päihtynyt tai iloinen tai hyvinvoipa ja viisas. Nämä *valikoidut* oliot ja tilat, joiden arvo ihmisen *onnelle* katsotaan varmaksi ja määritellyksi, ovat taiteilijain objekteja: he vaaniskelevat aina löytääkseen niitä ja vetääkseen ne taiteen piiriin. Minä tarkoitan: he itse eivät ole onnen ja onnellisen taksoittajia, mutta he tunkeutuvat aina näiden taksoittajien luo ylen uteliaina ja haluten heti käyttää hyväkseen heidän arviointejaan. Siten he, koska heillä on kärsimättömyytensä lisäksi myös sanansaattajien suuret keuhkot ja juoksijain jalat, ovat myös aina ensimmäisten joukossa ylistämässä *uutta hyvää* ja *näyttävät* usein niiltä, jotka ensimmäisinä sanovat sitä hyväksi ja arvioivat hyväksi. Mutta tämä, kuten sanottu, on erehdys: he ovat vain nopeampia ja äänekkäämpiä kuin todelliset arviomiehet. — Ja kutka sitten ovat näitä? — Rikkaat ja joutilaat.

86

Teatterista. — Tämä päivä antoi minulle jälleen väkeviä ja yleviä tunteita, ja jos voisin saada tänä iltana musiikkia ja taidetta, tiedän kyllä, mitä musiikkia ja taidetta *en* haluaisi, nimittäin en mitään sellaista, joka tahtoisi huumata kuulijansa ja *ajaa* heidät väkevän ja ylevän tunteen tuokioon, — nuo arkisieluiset ihmiset, jotka eivät ole illalla triumfivaunuissaan seisovien voittajien kaltaisia, vaan muistuttavat väsyneitä muuleja, joita elämä on ruoskinut hiukan liian viljalti. Mitä nuo ihmiset ylimalkaan tietäisivät »ylevämmistä mielialoista», ellei olisi päihdyttäviä välineitä ja ideaalisia ruoskansivalluksia! — ja niin heillä on innostajansa samoin kuin viininsäkin. Mutta

mitä on *minulle* heidän juomansa ja heidän päihtymyksensä! Mitä tekee intoutunut viinillä! Hän katselee tavallaan inhoten niitä välineitä ja välittäjiä, joiden tulee tässä saada aikaan vaikutus ilman riittävää perustetta — korkean sielullisen merenkäynnin matkinta! — Mitä? Lahjoitetaanko myyrälle siivet ja ylpeitä luulotteluja — ennen makuullemenoa, ennen kuin hän ryömii kuoppaansa? Lähetetäänkö se teatteriin ja pannaan isot lasit hänen sokeille ja väsyneille *silmilleen*? Ihmiset, joiden elämä ei ole mitään »toimintaa», vaan liikeasia, istuvat näyttämön edessä ja katselevat outoja olentoja, joille elämä on enemmän kuin liikeasia! »Se on soveliasta», sanotte, »se on hupaista, se kuuluu sivistykseen!» — Niinpä sitten! Minulta siis puuttuu liian usein sivistys: sillä tuo nähtävä inhottaa minua liian usein. Jolla on itsessään kyllin tragediaa ja komediaa, se pysyy mieluimmin kaukana teatterista; tai, vaihteeksi, koko tapahtuma — teatteri ja yleisö sekä runoilija sen lisäksi — tulee hänelle varsinaiseksi traagilliseksi ja koomilliseksi näytelmäksi, niin että esitetty kappale merkitsee hänelle siihen verrattuna vain hyvin vähän. Mitä välittää ihminen, joka on hiukan Faustin ja Manfredin sukua, teatterin fausteista ja manfredeista! — jos häntä tosin vielä ajatteluttaakin se, *että* sellaisia hahmoja yleensä tuodaan näyttämölle. Kaikkein *väkevimmät* ajatukset ja intohimot niiden nähtäviksi, jotka eivät kykene ajattelemaan ja kokemaan intohimoja — vaan *päihtymystä!* Ja *nuo tämän* välineinä! Ja teatteri ja musiikki eurooppalaisten hašišin polttona ja betelin-pureksimisena! Oi kuka meille kertookaan huumausaineiden koko historian! — se on melkein »sivistyksen», niin sanotun korkeamman sivistyksen historia!

87

Taiteilijain turhamaisuudesta. — Minä luulen, etteivät taiteilijat useinkaan tiedä, mihin he parhaiten pystyvät, koska he ovat liian turhamaisia ja ovat suunnanneet mielensä johonkin ylväämpään kuin näyttävät olevan nämä pienet kasvit, jotka voivat versoa uusina, ihmeellisinä ja kauniina, todella täydellisinä heidän maillaan. Siihen, mikä on ehdottomasti hyvää heidän omassa puutarhassaan ja viinimäessään, he suhtautuvat yliolkaisesti, ja heidän rakkautensa ja oivalluskykynsä eivät ole tasavertaiset. Tuossa on säveltäjä, jonka verraton mestaruus on

siinä, että hän löytää säveliä kärsivien, ahdistettujen, kidutettujen sielujen maailmasta ja osaa saada vielä mykät eläimetkin puhumaan. Kukaan ei osaa hänen tavallaan kuvata myöhäissyksyn värejä, viimeisen, viimeisimmän, lyhyistä lyhyimmän nautinnon sanomattoman liikuttavaa onnea, hän tietää soinnun ilmaisemaan niitä sielun salaisen kaameita keskiöitä, joissa syy ja vaikutus näyttävät kirvonneen liitoksistaan ja joka hetki voi syntyä jotakin »tyhjästä», hän ammentaa kaikista onnellisimmin ihmisonnen perimmäisestä pohjasta ja ikäänkuin sen tyhjennetystä maljasta, jossa kaikkein katkerimmat ja inhottavimmat pisarat ovat hyväksi ja pahaksi lopuksi virranneet yhteen kaikkein makeimpien kanssa; hän tietää, kuinka väsyneesti sielu hivuttautuu eteenpäin, kun se ei enää jaksa hyppiä ja lentää, eipä edes käydäkään; hänen katseensa on arka niinkuin sen, joka salaa tuskansa, joka ymmärtää voimatta lohduttaa, joka sanoo jäähyväiset tunnustusta tekemättä; niin, kaiken salaisen kurjuuden Orfeuksena hän on suurempi kuin kukaan muu, ja hänen toimestaan on taiteeseen yleensä liitetty paljon semmoista, mikä on tähän saakka näyttänyt mahdottomalta ilmaista, vieläpä taiteen arvoa alentavanakin ja mitä ei ollut voitu sanoilla tavoittaa, vaan päinvastoin ainoastaan ajaa pakosalle, — paljon sielun pienenpienistä ja mikroskoopillisista asioista: niin, hän on pienenpienen mestarillinen esittäjä. Mutta hän *ei tahdo* olla se! Hänen *luonteensa* rakastaa päinvastoin laajoja seinäpintoja ja uskaliasta seinämaalausta! Häneltä jää huomaamatta, että hänen *henkensä* maku ja taipumus on aivan toisenlainen ja että se mieluimmin istuu hiljaa luhistuneiden rakennusten loukoissa: — siellä, piilossa, itseltään piiloutuneena, hän maalaa varsinaiset mestariteoksensa, jotka kaikki ovat hyvin lyhyitä, usein vain yhden tahdin mittaisia, — vasta siellä hänestä tulee aivan hyvä, suuri ja täydellinen, ehkä vain siellä. — Mutta hän ei tiedä sitä! Hän on liian turhamainen tietääkseen sitä.

88

Totuus otettuna vakavalta kannalta. — Totuus otettuna vakavalta kannalta. Kuinka eri tavoin ihmiset ymmärtävätkään nämä sanat! Aivan samat käsitykset ja todistus- ja tarkastustavat, jotka ajattelija tuntee omaksi kevytmielisyydekseen, mihin hän on jonakin hetkenä häpeäkseen eksynyt, — aivan samat käsityk-

set voivat tehdä taiteilijan, joka ne kohtaa ja elää jonkin aikaa niiden kanssa, tietoiseksi siitä, että hänet on nyt vallannut kaikkein vakavin totuuden harrastus ja että on ihmeteltävää, miten hän, vaikka onkin taiteilija, samalla osoittaa mitä totisinta halua sen tavoittamiseen, mikä muodostaa näennäisen vastakohdan. Siten on mahdollista, että ihminen osoittaa juuri vakavuutensa paatoksella, kuinka pintapuolisesti ja vaatimattomasti hänen henkensä on tähän saakka leikkinyt tiedon valtakunnassa. — Ja eikö kaikki, mitä pidämme *tärkeänä,* ole meidän ilmiantajamme? Se osoittaa, missä painomme ovat ja mitä varten meillä ei ole painoja.

89

Nyt ja ennen. — Mitä merkitseekään taideteostemme koko taide, kun tuo korkeampi taide, taito viettää juhlaa, on meiltä hävinnyt! Ennen oli kaikki taideteokset sijoitettu ihmiskunnan suuren juhlaväylän varrelle, yleväin ja autuaiden hetkien muistomerkeiksi. Nyt tahdotaan houkutella taideteoksilla vaivaisia uupuneita ja sairaita synjään ihmiskunnan suurelta kärsimystieltä, pienen himoisen tuokion ajaksi; heille tarjotaan pieni päihtymys ja mielettömyys.

90

Valot ja varjot. — Kirjat ja kirjoitukset ovat eri ajattelijoilla eri asia: toinen on kerännyt kirjaan ne valot, jotka hän on osannut vikkelästi varastaa jostakin hänen näkyviinsä avautuneesta tiedosta ja viedä kotiinsa; toinen antaa vain varjot, harmaalla ja mustalla piirretyt yökuvat siitä, mitä hänen sieluunsa on edellisinä päivinä rakentunut.

91

On syytä varoa. — Alfieri, kuten tiedetään, valehteli sangen paljon, kun hän kertoi elämäntarinansa hämmästyneille aikalaisilleen. Hän valehteli saman omaan itseensä kohdistuvan despotismin pohjalta, jota hän osoitti esimerkiksi siinä, miten hän loi oman kielensä ja tyrannisoi itsensä runoilijaksi: — hän oli viimein löytänyt ankaran ylevyyden muodon, johon hän *pakotti* elämänsä ja muistinsa: siitä koitui varmaan paljon tuskaa. — Minä en luottaisi Platoninkaan omatekoiseen elämäkertaan enempää kuin Rousseaun tunnustuksiin tai Danten Vita nuovaan.

92

Proosa ja runous. — Otettakoon huomioon, että proosan suuret mestarit ovat melkein aina olleet myös runoilijoita, joko julkisesti tai vain salaa ja »omaa luokkaansa» varten; ja toden totta, hyvää proosaa kirjoitetaan vain *runon kasvojen edessä!* Hyvä proosa näet on alinomaista samaa sotimista runoutta vastaan; sen koko viehätys on siinä, että loukkaamatta väistetään runoutta ja vastustetaan sitä; jokainen abstraktinen väite tahtoo tulla lausutuksi kuin runoon kohdistuvana leikinlaskuna ja ikäänkuin ivallisella äänellä; kaiken kuivuuden ja viileyden tulee saattaa viehättävä jumalatar viehättävään epätoivoon; usein on hetkellisiä lähenemisiä ja sovinnontekoja ja sitten äkillistä loitontumista ja pilkkanaurua; usein avataan uudin ja päästetään sisään räikeä valo juuri silloin, kun jumalatar nauttii hämärästään ja himmeistä väreistään; usein siepataan sana hänen suustaan ja lauletaan se sävelmällä, joka saa hänet pitelemään hienoilla käsillään hienoja korviaan, — ja niin on tuhansia sodan huveja, tappiot lukuun otettuina, joista epärunolliset, niinsanotut proosaihmiset, eivät tiedä mitään: — siksi he kirjoittavat ja puhuvatkin vain huonoa proosaa! *Sota on kaikkien hyvien asiain isä,* sota on myös hyvän proosan isä! — Neljä tällä vuosisadalla elänyttä hyvin merkillistä ja todella runollista ihmistä on saavuttanut proosan mestaruuden, jota varten tämä vuosisata ei muuten ole tehty — koska siitä, kuten viitattiin, puuttuu runoutta. Kun jätän luvusta pois Goethen, koska hänet vaatii kohtuudella omakseen se vuosisata, joka hänet synnytti, niin minun nähdäkseni ansaitsevat vain Giacomo Leopardi, Prosper Mérimée, Ralph Waldo Emerson ja Walter Savage Landor, Imaginary Conversations-teoksen kirjoittaja, proosan mestarin kunnianimen.

93

Mutta miksi sinä sitten kirjoitat? — A: minä en kuulu niihin, jotka *ajattelevat* märkä kynä kädessään; ja vielä vähemmän niihin, jotka kerrassaan antautuvat intohimojensa valtaan avoimen mustepullon ääressä, istuen tuolillaan ja tuijottaen paperiin. Kaikki kirjoittaminen suututtaa tai hävettää minua; kirjoittaminen on minulle paha pakko — siitä puhuminen, vaikka vertauksenkin avulla, on minulle vastenmielistä. B: Mutta miksi

sinä sitten kirjoitat? A: Niin, ystäväni, meidän kesken sanoen: minä en ole vielä toistaiseksi keksinyt mitään muuta keinoa *päästäkseni vapaaksi* ajatuksistani. B: Ja miksi tahdot päästä niistä vapaaksi? A: Miksi tahdon? Tahdonko siis? Minun täytyy — B: Riittää! Riittää!

94

Kasvu kuoleman jälkeen. — Niitä pieniä uskaliaita sanoja moraalisista asioista, jotka Fontenelle pani paperille kuolemattomissa vainajainkeskusteluissaan, pitivät hänen aikalaisensa paradokseina ja hiukan arveluttavana leikinlaskuna; korkeimmatkaan makuasiain ja henkisten suoritusten tuomarit eivät nähneet niissä sen enempää — ehkei Fontenelle itsekään. Mutta nyt tapahtuu jotakin uskomatonta: nuo ajatukset muuttuvat totuuksiksi! Tiede *todistaa* ne päteviksi! Leikistä tulee tosi! Ja me luemme nuo keskustelut toisin tunnoin kuin Voltaire ja Helvetius ne lukivat, ja korotamme ilman muuta niiden tekijän toiseen ja *paljon korkeampaan* henkien arvoluokkaan kuin he hänet sijoittivat, — oikeinko? vai väärin?

95

Chamfort. — Että sellainen ihmisten ja ihmisten suuren joukon tuntija kuin Chamfort ryhtyi auttamaan suurta joukkoa eikä jäänyt filosofisen kieltäytyvästi ja torjuvasti syrjään, sitä minä en osaa selittää itselleni muuten kuin seuraavasti: eräs vaisto oli hänessä hänen viisauttaan voimakkaampi eikä ollut tullut koskaan tyydytetyksi, nimittäin kaikkeen sukunoblessiin kohdistuva viha: kenties hänen äitinsä vanha, liiankin hyvin ymmärrettävä viha, jonka rakkaus äitiin oli hänessä pyhittänyt, — poikavuosilta peräisin oleva kostovaisto, joka odotti, milloin saisi kostaa äidin puolesta. Ja nyt oli elämä ja hänen oma neroutensa sekä ah! varmaan kaikkein eniten hänen suonissaan virtaava isältä peritty veri viekoitellut hänet juuri tuon noblessin riveihin ja sen rinnalle — moniksi moniksi vuosiksi! Viimein hän ei kuitenkaan enää sietänyt nähdä itseään, »vanhaa ihmistä», vanhan régimen alaisena; hänet valtasi kiihkeä katumuksenteon intohimo, ja *sen alaisena* hän pukeutui alhaison tamineisiin, *omaan* jouhipaitaansa! Hänen paha omatuntonsa oli koston laiminlyönti. — Jos Chamfort olisi silloin säilynyt hiu-

kan enemmän filosofina, vallankumous olisi jäänyt vaille traagillista leikinlaskijaansa ja terävintä tutkaintansa: sitä pidettäisiin paljon typerämpänä tapahtumana eikä se voisi vietellä henkiä niin kuin on laita. Mutta Chamfortin viha ja kosto kasvattivat kokonaisen sukupolven: ja kaikkein suurisukuisimmat ihmiset kävivät tämän koulun. Ajateltakoon, että Mirabeau ihaili Chamfortia kuin omaa korkeampaa ja vanhempaa itseänsä, jolta hän otti nurkumatta vastaan virikkeitä, varoituksia ja tuomioita, — Mirabeau, joka ihmisenä kuuluu aivan toiseen suuruusluokkaan kuin ensimmäisetkään eilisen ja tämän päivän valtiomies-suuruudet. On merkillistä, että tämä kaikista moralisteista leikkisin sellaisesta ystävästä ja puoltajasta huolimatta — ovathan Mirabeaun Chamfortille kirjoittamat kirjeet säilyneet — on jäänyt ranskalaisille vieraaksi, samoin kuin Stendhal, jolla on ollut kaikkien *tämän* vuosisadan ranskalaisten joukossa ajatusrikkaimmat silmät ja korvat. Onko niin, että viimeksi mainitussa oli oikeastaan niin paljon saksalaista ja englantilaista, etteivät pariisilaiset enää voineet häntä sietää? — kun taas Chamfort, ihminen, jonka sielussa oli paljon syvänteitä ja taka-aloja, synkkä, kärsivä, hehkuva, — ajattelija, joka katsoi naurun tarpeelliseksi elämän lääkkeenä ja melkein piti itseänsä menetettynä jokaisena päivänä, jona hän ei ollut nauranut, — näyttää ennemmin italialaiselta sekä Danten ja Leopardin veriheimolaiselta kuin ranskalaiselta! Me tiedämme Chamfortin viimeiset sanat: »Ah! mon ami», hän sanoi Sieyèsille, »je m'en vais enfin de ce monde, où il faut que le coeur se brise ou se bronze». Nämä eivät varmastikaan ole minkään kuolevan ranskalaisen sanoja!

96

Kaksi puhujaa. — Toinen näistä kahdesta puhujasta tavoittaa asiansa koko järjen vain silloin, kun hän antautuu intohimonsa valtaan: vasta tämä pumppuaa hänen aivoihinsa niin paljon verta ja kuumuutta, että hänen korkean henkisyytensä täytyy tulla ilmi. Toinen tosin yrittää silloin tällöin samaa: esittää asiaansa täyteläisäänisesti, vilkkaasti ja viehättävästi, — mutta tulos on tavallisesti huono. Hän puhuu sitten hyvin pian hämärästi ja sekavasti, liioittelee, jättää pois ja virittää kuulijoihin asiansa oikeutukseen kohdistuvaa epäluuloa: tunteepa hän itsekin samaa epäluuloa, ja niin selittyvät hänen äkilliset hyp-

päyksensä mitä kalseimpiin ja tympäisevimpiin ääniin, jotka saavat kuulijan epäilemään hänen koko intohimoisuutensa aitoutta. Hänessä intohimo peittää aina tulvallaan hengen; ehkä siksi, että se on voimakkaampi kuin ensin mainitussa. Mutta hän on parhaissa voimissaan vastustaessaan tunteensa nousevaa myrskyä ja sitä tavallaan pilkatessaan: vasta silloin hänen henkensä tulee kokonaan esille piilostaan, loogillinen ivallinen leikkivä ja silti pelottava henki.

97

Kirjailijain kielevyydestä. — On vihan kielevyyttä — sitä tavataan usein Lutherin, mutta myös Schopenhauerin teoksissa. Kielevyyttä, joka johtuu liian suuresta käsitekaavavarastosta, kuten Kantissa. Kielevyyttä halusta löytää yhä uusia käänteitä saman asian ilmaisemiseksi: sitä löytää Montaignelta. Häijyluontoisten kielevyyttä: joka lukee nykyisen ajan teoksia, muistaa tässä varmaan kaksi kirjailijaa. Kielevyyttä, joka johtuu hyvien sanojen ja kielellisten muotojen tuottamasta nautinnosta: se ei ole harvinaista Goethen proosassa. Kielevyyttä, jonka syynä on pelkkä melun ja tuntojen sekasorron virittämä mielihyvä: esimerkiksi Carlylen kirjoissa.

98

Shakespearen kunniaksi. — Kauneinta, mitä tietäisin sanoa Shakespearen, *ihmisen,* kunniaksi, on tämä: hän on uskonut Brutukseen eikä ole viskannut epäluulon hiventäkään senlaatuiseen hyveeseen! Brutukselle hän on omistanut parhaan murhenäytelmänsä — sitä mainitaan yhä vielä väärällä nimellä —, hänelle ja korkean moraalin pelottavimmalle sisältäjälle. Sielun riipumattomuus — siitä tässä on kysymys! Mikään uhraus ei voi siinä olla liian suuri: sille täytyy voida uhrata paras ystäväkin, olkoonpa tämä vielä lisäksi mitä mainioin ihminen, maailman kaunistus, verraton nero, — jos näet rakastaa vapautta suurten sielujen vapautena ja *tätä* vapautta uhkaa vaara tuon ihmisen taholta: — suunnilleen näin on Shakespearen täytynyt tuntea! Asettaessaan Caesarin erittäin korkealle hän osoittaa Brutukselle mahdollisimman hienoa kunnioitusta: vasta siten hän korottaa sankarinsa sisäisen ongelman valtavaksi, ja sama-

ten sen sielullisen voiman, joka kykeni katkaisemaan *tämän* solmun! — Ja poliittinenko vapaus se todella pakotti tämän runoilijan myötätuntoiseksi Brutusta kohtaan — Brutuksen myötärikolliseksi? Vai oliko poliittinen vapaus vain jonkin samoin lausumattoman symboliikkaa? Onko kenties edessämme jokin runoilijan oman sielun tuntemattomaksi jäänyt hämärä tapaus ja seikkailu, josta hän voi puhua ainoastaan merkkikielellä? Mitä onkaan koko Hamletin-melankolia verrattuna Brutuksen melankoliaan! — ja Shakespeare ehkä tunsi myös tämän, samoin kuin tuonkin, kokemuksesta! Ehkä hänelläkin oli synkkä hetkensä ja paha enkelinsä, niin kuin Brutuksella! — Mutta mitä sellaisia yhtäläisyyksiä ja salaisia suhteita lieneekin ollut: Brutuksen koko hahmon ja hyveen edessä Shakespeare heittäytyi maahan ja tunsi olevansa arvoton ja kaukainen: — todistuksen tästä hän on kirjoittanut tragediaansa. Kaksi kertaa hän on siinä tuonut esiin runoilijan ja on kaksi kertaa purkanut hänen ylitseen niin kärsimättömän ja kaikkein syvimmän ylenkatseen, että se kaikuu kuin huuto — kuin itsensähalveksijan huuto. Brutuksen, Brutuksenkin kärsivällisyys loppuu, kun runoilija astuu esiin, omahyväisenä, pateettisena, tungettelevana, kuten on runoilijain tapa, olentona, joka näyttää uhkuvan suuruuden, myös siveellisen suuruuden mahdollisuuksia, mutta ei kykene teon ja elämän filosofiassa useinkaan osoittamaan edes tavallista kunnollisuutta. »Jos hän tuntee ajan, *niin minä tunnen hänen oikkunsa* — pois se tiukunarri!» — huutaa Brutus. Käännettäköön tämä takaisin sen runoilijan sieluun, joka sen runoili.

99

Schopenhauerin kannattajat. — Se, mitä havaitaan, kun kulttuurikansat ja barbaarit joutuvat kosketuksiin toistensa kanssa: että alempi kulttuuri säännöllisesti omaksuu korkeammalta ensin sen paheet, heikkoudet ja liiallisuudet, viehättyy niistä ja omaksuu viimein myös hiukan korkeamman kulttuurin arvopitoista voimaa noiden paheiden ja heikkouksien mukana: — se voidaan nähdä myös lähellä ja barbaarikansojen luo matkustamatta, tosin jonkin verran hienostuneena ja henkistyneenä eikä niin helposti käsin koskettavana. Mitä omaksuvatkaan tavallisesti S c h o p e n h a u e r i n saksalaiset kannattajat mestariltaan ensi sijassa? — he, joiden täytyy havaita olevansa hänen

harvinaiseen kulttuuriinsa verraten kyllin barbaarisia, joutuakseen aluksi barbaarimaisesti hänen viehätyksensä ja viekoituksensa lumoihin. Omaksuvatko he hänen kovan tosiasia-mielensä, hänen hyvän pyrkimyksensä selvyyteen ja järkeen, mikä saa hänet monesti näyttämään kovin englantilaiselta ja kovin vähän saksalaiselta? Vai hänen tehokkaan älyllisen omantuntonsa, joka *kesti* elinkautisen ristiriidan olemisen ja tahtomisen välillä ja pakotti hänet myös teoksissaan alinomaa ja melkein joka kohdassa ristiriitaan itsensä kanssa? Vai hänen puhtaan kantansa suhteessa kirkkoon ja kristityn Jumalaan? — tässä kohden hän näet oli puhtaampi kuin kukaan muu saksalainen filosofi tätä ennen, niin että hän eli ja kuoli »voltairelaisena». Vai hänen kuolemattomat oppinsa havainnon intellektuaalisuudesta, kausaalilain apriorisuudesta, älyn työväline-luonteesta ja tahdon epävapaudesta? Ei, mikään sellainen ei lumoa eikä tunnu lumoavalta: mutta Schopenhauerin mystilliset pulat ja lymyilyt, niissä kohdissa, joissa tosiasioiden-ajattelija antautuu omahyväisen maailmanselittäjä-viettinsä vieteltäväksi ja tärveltäväksi, tarkistamaton oppi *yhdestä tahdosta* (»kaikki syyt ovat vain tällä hetkellä, tässä paikassa tapahtuvan tahdon ilmenemisen tilapäissyitä», »elämän tahto on jokaisessa olennossa, vähäpätöisimmässäkin, kokonaan ja jakamattomana, niin täydellisesti kuin kaikissa, jotka ovat koskaan olleet, ovat ja tulevat olemaan, yhteensä»), *yksilön kieltäminen* (»kaikki leijonat ovat oikeastaan vain yksi leijona», »yksilöiden moneus on näennäistä»; samoin kuin *kehityskin* on vain näennäistä: — hän sanoo Lamarckin ajatusta »nerokkaaksi, järjettömäksi erehdykseksi»), haaveilu *nerosta* (»esteettisessä havainnossa yksilö ei ole enää yksilö, vaan puhdas, tahdoton, tuskaton, ajaton tiedon subjekti»; »kun subjekti täysin antautuu katselemalleen kohteelle, se on muuttunut täksi kohteeksi»), järjetön puhe *säälistä* ja sen mahdolliseksi tekemästä individuaatio-periaatteen murtamisesta kaiken moraliteetin lähteenä, siihen luettuina tällaiset väitteet: »kuoleminen on oikeastaan olemassaolon tarkoitus», »ei voida a priori suorastaan väittää mahdottomaksi, että maagillista vaikutusta voi lähteä jo kuolleestakin»: nämä ja muut samanlaiset filosofin *harhautumat* otetaan aina ensiksi vakavasti ja niistä tehdään uskon asia: — paheita ja harhautumia näet voi aina helpoimmin jäljitellä eivätkä ne vaadi mitään pitkää alkuharjoitusta. Mutta puhukaamme kaikkein kuuluisimmasta elossa

olevasta Schopenhauerin kannattajasta, Richard Wagnerista. — Hänen on käynyt samoin kuin monen muun taiteilijan: hän on erehtynyt tulkitessaan luomiaan hahmoja, ja hän on ymmärtänyt väärin omimman taiteensa sanoiksi pukemattoman filosofian. Richard Wagner on antanut Hegelin johtaa itseään harhaan elämänsä keskipäivään saakka; hän teki samoin vielä kerran, kun hän luki Schopenhauerin opin omista hahmoistaan ja alkoi formuloida itseään sanoilla »tahto», »nero» ja »sääli». Siitä huolimatta pysyy totena tämä: mikään ei ole niin jyrkässä ristiriidassa Schopenhauerin hengen kanssa kuin se, mikä on varsinaisesti Wagneria Wagnerin sankareissa — minä tarkoitan ylimmän itsekkyyden viattomuutta, uskoa suureen intohimoon sinänsä hyvänä, sanalla sanoen sitä, mikä hänen sankariensa kasvoissa on Siegfriedin kaltaista. »Tuo kaikki haiskahtaa ennemmin Spinozalta kuin minulta» — saattaisi Schopenhauer sanoa. Miten suuri syy Wagnerilla siis olisikin etsiä muita filosofeja eikä Schopenhaueria: lumous, jonka valtaan hän on joutunut suhteessa tähän filosofiin, ei ole tehnyt häntä sokeaksi ainoastaan kaikkia muita filosofeja, vaan itse tiedettäkin kohtaan; hänen taiteensa tahtoo yhä enemmän olla Schopenhauerin filosofian vastine ja täydennys ja luopuu yhä selvemmin korkeamman kunnianhimon tavoitteesta, pyrkimyksestä olemaan inhimillisen tiedon ja tieteen vastine ja täydennys. Eikä häntä houkuttele siihen vain tämän filosofian koko salaperäinen komeus, joka olisi viekoitellut Cagliostroakin: vaan myös filosofin yksityiset eleet ja effektit ovat aina olleet viettelijöitä! Schopenhauermaista on esimerkiksi Wagnerin kiivailu saksan kielen turmeluksesta; ja jos tässä katsottaisiinkin jäljittely hyväksi, ei saa kuitenkaan jättää sanomatta, että Wagnerin omassa tyylissä on verrattain paljon kaikkia niitä ajoksia ja paiseita, jotka Schopenhaueria niin kovin raivostuttivat, ja että wagnerismi alkaa saksaa kirjoittavien wagneristien puolesta osoittautua yhtä vaaralliseksi kuin mikään hegelismi on konsanaan osoittautunut. Schopenhauermaista on se, että Wagner vihaa juutalaisia, joiden kaikkein suurimmallekaan teolle hän ei kykene tekemään oikeutta: ovathan juutalaiset keksineet kristinuskon! Schopenhauermainen on Wagnerin yritys käsittää kristinusko tuulenviemäksi buddhalaisuuden siemeneksi ja vahvistaa Eurooppaa, tilapäisesti katolis-kristillisiä kaavoja ja tuntoja lähennellen, ottamaan vastaan buddhalaista aikakautta. Schopenhauermaista

on Wagnerin saarna, kun hän kehottaa laupeuteen eläimiä kohtaan; Schopenhauerin edeltäjä oli tässä, kuten tiedetään, Voltaire, joka kenties hänkin jo, samoin kuin hänen seuraajansa, osasi verhota eräisiin asioihin ja ihmisiin kohdistuvan vihansa eläimille osoitettuun armeliaisuuteen. Ei ainakaan Wagnerin saarnasta uhkuva tieteeseen suunnattu viha ole laupeuden ja hyvyyden — eikä tietysti myöskään minkään *hengen* sanelemaa. — Taiteilijan filosofia on loppujen lopuksi vähän merkitsevää, jos se on vain jälkeenpäin kehiteltyä filosofiaa eikä haittaa itse taidetta. Ei voi kyllin varoa olemasta nurjamielinen taiteilijalle joidenkin satunnaisten, ehkä hyvin epäonnistuneiden ja vaateliaiden naamiohuvien vuoksi; älkäämme toki unohtako, että kaikissa hyvissä taiteilijoissa on ja täytyy olla hiukan näyttelijän vikaa ja että he tuskin tulisivat ajan pitkään toimeen ilman näyttelyä. Pysykäämme Wagnerille uskollisena siinä, mikä hänessä on *totta* ja alkuperäistä, — ja nimenomaan siten, että me, hänen oppilaansa, pysymme itsellemme uskollisina siinä, mikä on meissä totta ja alkuperäistä. Antakaamme hänen pitää älylliset oikkunsa ja kouristuksensa ja harkitkaamme mieluummin kohtuuden merkeissä, millaisia merkillisiä ravintoaineita ja muita tarpeita sellaisella taiteella kuin hänen *saa* olla, jotta se voisi elää ja kasvaa! Ei merkitse mitään, että hän on ajattelijana niin usein väärässä; oikeamielisyys ja kärsivällisyys eivät ole *hänen* asiansa. Riittää, että hänen elämänsä on oikeassa ja osoittaa oikeutuksensa itsensä suhteen: — tämä elämä, joka huutaa meille jokaiselle: »Ole mies äläkä seuraa minua, — vaan itseäsi! Vaan itseäsi!» Myös *meidän* elämämme tulee osoittaa oikeutuksensa meidän itsemme suhteen! Meidänhän tulee kasvaa ja kukkia itsestämme, vapaina ja pelottomina viattomassa itseisyydessä! Ja niin soivat korvissani vielä nyt, kuten ennen, sellaista ihmistä ajatellessani, nämä lauseet: »että intohimo on parempi kuin stoalaisuus ja teeskentely, että on parempi olla rehellinen, pahassakin, kuin hukkua perinnäiseen siveellisyyteen, että vapaa ihminen voi olla sekä hyvä että paha, mutta että epävapaa ihminen on luonnon häpeä eikä saa osakseen taivaallista enempää kuin maallistakaan lohdutusta; vihdoin, että *jokaisen, joka tahtoo tulla vapaaksi, täytyy tulla siksi omasta voimastaan* ja ettei vapaus putoa kenenkään syliin ihmelahjana.»

100

On opittava kunnioittamaan. — Kunnioittaminenkin ihmisten täytyy oppia samoin kuin halveksuminen. Jokainen, joka käy uusia uria ja on ohjannut monia uusille urille, huomaa ihmeekseen, kuinka kömpelösti ja köyhästi nämä monet ilmaisevat kiitollisuuttaan, niin, kuinka harvoin kiitollisuus yleensä *voi* edes tulla ilmi. Näyttää siltä, kuin se, aikoessaan joskus jotakin sanoa, saisi aina jotakin kurkkuunsa, niin että se vain rykäisee ja samassa taas vaikenee. On melkein kuin katselisi jotakin komediaa, kun tutkii, miten ajattelija saa kokea ajatustensa vaikutuksen ja niiden muovaavan ja järkyttävän mahdin; toisinaan näyttää siltä, kuin ne, joihin on vaikutettu, oikeastaan olisivat siitä loukkaantuneet ja osaisivat ilmaista, kuten he pelkäävät, uhattua itsenäisyyttään vain kaikenlaisella huonolla käytöksellä. Tarvitaan kokonaisia sukupolvia, jotta keksittäisiin edes kohtelias sovinnainen kiittämistapa: ja vasta hyvin myöhään tulee aika, jolloin kiitollisuuteenkin on tullut jonkinlaista henkeä ja nerokkuutta. Silloin on tavallisesti myös olemassa joku, joka on suuri kiitoksen-vastaanottaja, ei ainoastaan siitä hyvästä, mitä hän itse on tehnyt, vaan enimmälti siitä, korkeimmasta ja parhaasta, mitä hänen edeltäjänsä ovat vähitellen aarteeksi keränneet.

101

Voltaire. — Kaikkialla, missä on ollut hovi, on ollut oikeinpuhumisen laki ja samalla myös tyylin laki kaikille kirjoittaville. Mutta hovikieltä puhuu hovilainen, jolla *ei ole mitään ammattialaa* ja joka tieteellisistäkin asioista keskusteltaessa karttaa kaikkia mukavia teknillisiä ilmauksia, koska ne maistuvat ammattialalta; siitä syystä on teknillinen ilmaus samoin kuin kaikki, mikä osoittaa spesialistia, hovikulttuurin maissa *tyylin tahra.* Meidän aikanamme, jolloin kaikki hovit ovat muuttuneet menneisyytensä ja nykyisyytensä irvikuviksi, ihmetellään, että Voltairekin on tässä kohden sanomattoman aristeleva ja tunnontarkka (esimerkiksi arvostellessaan sellaisia stilistejä kuin Fontenelle ja Montesquieu), — me kaikki näet olemme vapautuneet hovimausta, kun taas Voltaire *kehitti sen täydellisyyteensä!*

102

Sana filologeille. — Että on olemassa kirjoja, niin arvokkaita ja kuninkaallisia, että kokonaiset oppineiden miesten sukupolvet tulevat hyvin käytetyiksi, kun nämä kirjat säilyvät heidän vaivannäkönsä varassa puhtaina ja ymmärrettävinä, — tämän uskon yhä uudestaan tapahtuvaa lujittamista varten on filologia olemassa. Se edellyttää, että on sellaisia harvinaisia ihmisiä (vaikka heitä ei nähtäisikään), jotka todella osaavat käyttää niin arvokkaita kirjoja: — he ovat kaiketi niitä, jotka itse tekevät tai voisivat tehdä sellaisia kirjoja. Tahdoin tässä sanoa filologian edellyttävän *ylhäistä* uskoa — että muutamia harvoja varten, joita aina odotetaan tuleviksi ja joita ei ole, on ennakolta suoritettava hyvin suuri määrä kiusallista, jopa likaistakin työtä: se kaikki on työtä in usum Delphinorum.

103

Saksalaisesta musiikista. — Saksalainen musiikki on nykyisin eurooppalaista musiikkia enemmän kuin mikään muu jo siitä syystä, että vain siinä on tullut ilmi se muutos, jonka vallankumous sai Euroopassa aikaan: ainoastaan saksalaiset säveltäjät osaavat ilmaista levottomien kansanjoukkojen ääniä, tuota suunnatonta keinotekoista melua, jonka ei edes tarvitse olla kovin äänekästä, — kun taas esimerkiksi italialainen ooppera tuntee vain palvelijain tai sotilaiden kuoroja, mutta ei mitään »kansaa». Lisäksi tulee, että kaikesta saksalaisesta musiikista kuulee syvän porvarillisen kateuden noblessea, erityisesti esprit'tä ja élégancea kohtaan, nämä käsitettyinä hovimaisen, ritarillisen, vanhan, itsevarman yhteiskunnan ilmaukseksi. Se ei ole sellaista musiikkia kuin Goethen laulajan portin edustalla esittämä, joka miellyttää »salissakin», nimittäin kuningasta; siinä ei sanota »ritarien katselleen rohkeasti eteensä ja kaunotarten helmaansa». Jo sulottarella, kun se esiintyy saksalaisessa musiikissa, on puuskittain omantunnontuskia; vasta »Anmuthin», sulottaren maalaissisaren astuttua esiin saksalainen alkaa tuntea olevansa täysin moraalinen, — ja siitä yhä enemmän aina haaveelliseen, oppineeseen, usein äreään »ylevyyteen», Beethovenin ylevyyteen saakka. Jos tahdotaan ajatella *tähän* musiikkiin kuuluva ihminen, ajateltakoon juuri Beethoven, sellaisena kuin hän

näkyy Goethen vieressä, esimerkiksi tuossa Teplitzin kohtauksessa: puolibarbaarina kulttuurin, kansana aatelin rinnalla, hyvälaatuisena ihmisenä hyvän ja enemmän kuin vain »hyvän» ihmisen rinnalla, haaveilijana taiteilijan, lohdutusta kaipaavana lohdutetun, liioittelevana ja luulevaisena kohtuullisen rinnalla, oikkujaan hautovana ja itseään kiusaavana, hassun-haltioituneena, autuaan-onnettomana, suorasukaisen-määrättömänä, vaateliaana ja kömpelönä — ja kaiken kaikkiaan, »kesyttömänä ihmisenä»: sellaiseksi hänet tunsi ja merkitsi itse Goethe, poikkeussaksalainen Goethe, jonka veroista musiikkia ei ole vielä löytynyt! — Harkittakoon vielä lopuksi, eikö tuo yhä laajemmalle leviävä melodian halveksuminen ja melodisen aistin surkastuminen saksalaisissa ole käsitettävä demokraattiseksi eljeksi ja vallankumouksen jälkivaikutukseksi. Sävelmä näet iloitsee niin ilmeisesti lainmukaisuudesta ja inhoaa niin kovin kaikkea puolivalmista, muotoutumatonta, mielivaltaista, että se kuulostaa kuin Euroopan olojen *vanhasta* järjestyksestä tulevalta kaiulta ja kuin houkuttelulta ja opastukselta siihen takaisin.

104

Saksan kielen soinnista. — Tiedetään, mistä on peräisin se saksa, jota on jo parin vuosisadan aikana käytetty Saksan kirjakielenä. Saksalaiset, jotka ovat syvästi kunnioittaneet kaikkea *hovista* tulevaa, ovat tahallaan pitäneet kanslioita mallinaan kaikessa, mitä heidän on pitänyt kirjoittaa, siis varsinkin kirjeiden, asiakirjojen, testamenttien yms. sepittämisessä. Kun kirjoitti kansliamaisesti, kirjoitti hovi- ja hallitusmaisesti — se oli hienoa verrattuna sen kaupungin saksaan, jossa kukin sattui asumaan. Vähitellen tehtiin johtopäätös ja alettiin puhuakin samoin kuin kirjoitettiin — niin tultiin yhä hienommiksi, sanamuotojen, sanojen valinnan ja käänteiden ja viimein myös soinnin puolesta: teeskenneltiin hovimaista sointia, puhuttaessa, ja teeskentely muuttui lopulta luonnoksi. Mitään täysin tähän verrattavaa ei liene tapahtunut missään muualla: kirjoitustyyli puheen valtiaana, ja kokonaisen kansan koreilu ja ylhäisyyden havittelu yhteisen, ei enää murteellisen kielen pohjana. Saksan kielen sointi oli luullakseni keskiajalla ja varsinkin keskiajan jälkeen erittäin karkea ja kehno: viime vuosisatoina se on hiukan jalostunut, etupäässä siksi, että on ollut pakko matkia niin monia

ranskalaisia, italialaisia ja espanjalaisia äänteitä, nimenomaan juuri Saksan (ja Itävallan) aateliston taholla, missä ei mitenkään voitu tyytyä äidinkieleen. Mutta Montaignen ja varsinkin Racinen korvissa saksan kielen on täytynyt tästä harjoituksesta huolimatta kaikua sietämättömän arkiselta: ja vielä nytkin se kuuluu, matkustavaisen puhumana, italialaisen alhaisonkin joukossa, yhä hyvin karkealta, metsämäiseltä, käheältä, kuin savuisista pirteistä ja epäkohteliailta seuduilta kotoisin olevan. — Nyt minä huomaan, että taannoisten kansliain-ihailijain keskuudessa leviää samanlainen soinnin hienouden tavoittelu ja että saksalaiset alkavat sopeutua aivan eriskummaiseen »sointitaikaan», josta voisi ajan pitkään muodostua todellinen vaara saksan kielelle, — sillä inhottavampia ääniä saa turhaan etsiä Euroopasta. Äänessä jotakin ivallista, kylmää, välinpitämätöntä, huolimatonta: se kuulostaa nyt saksalaisista »hienolta» — ja minä kuulen nuorten virkamiesten, opettajien, naisten, kauppiaiden äänistä, että heillä on hyvä tahto saavuttaa tuo hienous. Jäljittelevätpä pikkutytötkin jo tuota upseerinsaksaa. Nämä soinnit näet on keksinyt upseeri, tarkemmin sanoen preussilainen upseeri, hän, joka on sotilaana ja ammattimiehenä niin ihailtavan vaatimaton ja tahdikas, että kaikilla saksalaisilla (saksalaiset professorit ja muusikot mukaan luettuina!) olisi siinä oppimista. Mutta niin pian kuin hän puhuu ja liikkuu, hän on vanhan Euroopan vaateliain ja mauttomin olento — tietämättään, aivan varmasti! Ja myös kelpo saksalaisten tietämättä, sillä he ihailevat häntä ylimmän ja hienoimman seurapiirin miehenä ja suostuvat mielellään siihen, että hän »antaa heille äänen». Sen hän todella tekeekin! — ja hänen ääntänsä matkivat ja muuttavat karkeammaksi lähinnä vääpelit ja aliupseerit. Huomattakoon komennushuudot, joiden pauhuun Saksan kaupungit kerrassaan hukkuvat nyt, kun kaikkien porttien edustalla pidetään sotilasharjoituksia: millainen röyhkeys, millainen raivokas arvovallantunne, millainen ivallinen kylmyys tuosta mylvinnästä kaikuukaan! Olisivatko saksalaiset tosiaankin soitannollista kansaa? — Varmaa on, että saksalaiset nyt militarisoivat itseään kielensä soinnissa: todennäköistä on, että he, totuttuaan puhumaan sotilaallisesti, viimein myös kirjoittavat sotilaalliseen tapaan. Tottumus tiettyihin sointeihin näet vaikuttaa syvästi luonteeseen: — pian saadaan sanat ja käänteet ja viimein myös ajatukset, jotka sopivat tähän sointiin! Nykyisin ehkä jo kirjoi-

tetaan upseerimaisesti; minä kenties vain luen liian vähän, mitä Saksassa nyt kirjoitetaan. Mutta erään asian minä tiedän sitä varmemmin: julkisia saksalaisia tiedonantoja, jotka tunkeutuvat ulkomaillekin, ei innoita saksalainen musiikki, vaan juuri tuo mauttoman vaateliaisuuden uusi sointi. Melkein jokaisessa ensimmäisen saksalaisen valtiomiehen puheessa, vieläpä silloinkin, kun hän tuo puheensa kuuluville keisarillisen äänitorvensa välityksellä, on korostusta, jonka ulkomaalaisen korva inhoten torjuu: mutta saksalaiset sietävät sen — he sietävät itsensä.

105

Saksalaiset taiteilijoina. — Kun saksalainen joskus todella joutuu intohimonsa valtaan (eikä vain, kuten tavallista, sensuuntaisen hyvän tahdonpuuskan valtaan!), hän käyttäytyy siinä sitten niin kuin hänen täytyy eikä ajattele sen enempää käyttäytymistään. Mutta totuus on se, että hän käyttäytyy silloin hyvin taitamattomasti ja rumasti ja ikään kuin ilman tahtia ja melodiaa, niin että katsojille koituu siitä piinaa tai liikutusta eikä mitään muuta: — *ellei* hän kohoa ylevään ja ihastuneeseen mielialaan, minkä monet intohimot voivat saada aikaan. Silloin tulee saksalaisestakin *kaunis!* Aavistus siitä, *missä korkeudessa* kauneus vasta vuodattaa taikansa saksalaistenkin ylitse, ajaa saksalaiset taiteilijat korkealle ja ylen korkealle sekä intohimon harhautumiin: siis todella syvä kaipuu päästä rumuutta ja kömpelyyttä kauemmaksi, ainakin katsomaan kauemmaksi — parempaan kevyempään eteläisempään aurinkoisempaan maailmaan. Ja niin heidän kouristuksensa ovat monesti vain sen merkkinä, että he tahtoisivat *tanssia:* nämä karhuraukat, joissa pitävät peliään piilevät nymfit ja nyyrikit — ja toisinaan vielä korkeammat jumalat!

106

Musiikki puolestapuhujana. — »Minä janoan säveltaiteen mestaria», sanoi eräs uudistaja oppilaalleen, »että hän oppisi minun ajatukseni ja lausuisi ne sitten omalla kielellään: niin minä pääsen paremmin tunkeutumaan ihmisten korvaan ja sydämeen. Sävelillä ihmiset voi vietellä mihin erheeseen ja mihin totuuteen tahansa: kukapa voisikaan *kumota* äänen?» — »Tahtoisitko siis, että sinut katsottaisiin kumoamattomaksi?» kysyi

hänen oppilaansa. Uudistaja vastasi: »Minä tahtoisin, että taimesta tulisi puu. Jotta jokin oppi kasvaisi puuksi, ihmisten täytyy uskoa siihen sangen kauan: jotta siihen uskottaisiin, sitä on pidettävä kumoamattomana. Puu tarvitsee myrskyjä epäilyksiä matoja pahuutta tuodakseen ilmi taimensa laadun ja voiman; murtukoon, ellei ole kyllin vahva! Mutta taimi aina vain tuhotaan — sitä ei kumota!» — Kun hän oli tämän sanonut, hänen oppilaansa huusi rajusti: »Mutta minä uskon sinun asiaasi ja katson sen niin vahvaksi, että sanon kaiken, kaiken, mitä minulla on vielä sydämelläni sitä vastaan.» — Uudistaja nauroi itsekseen ja uhkasi häntä sormellaan. »Tällaiset oppilaat», hän sanoi sitten, »ovat parhaita, mutta vaarallisia, eikä millainen oppi tahansa siedä heitä.»

107

Suurin kiitollisuudenvelkamme taiteelle. — Ellemme olisi hyväksyneet taiteita ja keksineet tällaista epätoden palvontatapaa: niin se yleisen epätotuuden ja valheellisuuden oivallus, jonka meille nyt antaa tiede — se oivallus, että harha ja erhe on eräs tietävän ja tuntevan olemassaolon edellytys —, olisi aivan sietämätön. *Rehellisyys* johtaisi inhoon ja itsemurhaan. Mutta nyt meidän rehellisyydellämme on vastavoima, joka auttaa meitä väistämään sellaisia seurauksia: taide näennäisyyden *hyvänä* tahtona. Me emme aina kiellä silmiämme pyöristämästä, runoilemasta loppuun saakka: ja silloin me emme enää kanna sukeutumisen virran yli ikuista epätäydellisyyttä, — silloin meistä tuntuu siltä, kuin kantaisimme *jumalatarta,* ja me ylpeilemme kuin lapset tästä palveluksestamme. Esteettisenä ilmiönä olemassaolo on yhä vielä *siedettävä,* ja taide on antanut meille silmän ja käden ja ennen kaikkea hyvän omantunnon, jotta *voisimme* tehdä itsestämme sellaisen ilmiön. Meidän täytyy toisinaan levätä itsestämme siten, että katselemme itseämme, katselemme ylempää ja niin, taiteellisesta etäisyydestä, nauramme tai itkemme itseämme; meidän täytyy löytää se *sankari* ja samoin se *narri,* joka piilee tiedon-intohimossamme, meidän täytyy välistä ilahtua hulluudestamme voidaksemme edelleen iloita viisaudestamme! Ja juuri siksi, että me olemme pohjimmaltamme painavia ja vakavia ihmisiä ja ennemmin punnuksia kuin ihmisiä, meille ei tee mikään niin hyvää kuin *narrinkaapu:* me tarvit-

semme sitä näyttäytyäksemme itsellemme — me tarvitsemme kaikkea ylimielistä, leijuvaa, tanssivaa, ivailevaa, lapsellista ja autuasta taidetta, ettemme menettäisi sitä *vapautta olioista*, jota ihanteemme meiltä vaatii. Meille merkitsisi *taka-askelta*, jos me, jotka olemme niin herkän rehellisiä, joutuisimme kokonaan moraaliin ja sen meille asettamien ylen ankarain vaatimusten vuoksi ehkä muuttuisimme vielä itse hyveellisiksi hirmuiksi ja linnunpeläteiksi. Meidän pitää *voida* seisoa moraalinkin *yläpuolella:* eikä vain seisoa, jäykästi niin kuin se, joka pelkää joka hetki liukastuvansa ja putoavansa, vaan myös leijua ja leikkiä sen yläpuolella! Kuinka tulisimme siinä toimeen ilman taidetta, kuinka ilman narria? — Ja niin kauan kuin te vielä jotenkin *häpeätte* itseänne, te ette vielä kuulu meihin!

KOLMAS KIRJA

108

Uusia taisteluja. — Buddhan kuoltua näytettiin vielä vuosisatojen kuluessa hänen varjoaan eräässä luolassa — suunnatonta kaameata varjoa. Jumala on kuollut: mutta koska ihmiset ovat sellaisia kuin he ovat, voi olla vielä vuosituhansien aikana luolia, joissa näytetään hänen varjoansa. — Ja me — meidän täytyy voittaa vielä hänen varjonsakin!

109

Varokaamme! — Varokaamme ajattelemasta, että maailma on elävä olento. Minne se levittäytyisi? Millä se itseään ravitsisi? Miten se voisi kasvaa ja lisääntyä? Tiedämmehän me suunnilleen, mitä elimellinen on: ja meidänkö pitäisi tulkita tämä sanomattomassa määrässä johdannainen, myöhäinen, harvinainen, satunnainen tosiasia, jonka havaitsemme ainoastaan Maan kuoressa, olennaiseksi, yleiseksi, ikuiseksi, niin kuin tekevät ne, jotka sanovat kaikkeutta organismiksi? Se inhottaa minua. Varokaamme jo uskomasta, että kaikkeus on kone; se ei ole varmastikaan suunniteltu yhtä päämäärää varten, me osoitamme sille aivan liian suurta kunniaa, jos sanomme sitä »koneeksi». Varokaamme otaksumasta, että jotakin niin muodoltaan täydellistä kuin naapuri-tähtiemme kiertoliikkeet on yleensä ja kaikkialla; jo silmäys Linnunrataan panee ajattelemaan, eikö siellä ole paljon yksinkertaisempia ja ristiriitaisempia liikkeitä, myös tähtiä, joiden putoamisradat ovat suoraviivaisia ja muuta sentapaista. Se astraalinen järjestys, jossa me elämme, on poikkeus; tämä järjestys ja sen edellyttämä melkoinen kesto on taas tehnyt mahdolliseksi poikkeusten poikkeuksen: orgaanisen elämän muodostumisen. Kokonaisluonteeltaan maailma sitä vastoin on ikuisesti kaaos, ei siinä mielessä, että siitä puuttuisi välttämättömyys, vaan niin, ettei siinä ole järjestystä, jäsennystä, muotoa,

kauneutta, viisautta, ja mitkä ovatkaan nimeltään kaikki meidän esteettiset inhimillisyytemme. Järkemme perusteella arvostellen ovat epäonnistuneet heitot ehdottomasti sääntönä, poikkeukset eivät ole salattu päämäärä, ja koko soittoautomaatti toistaa iäti veisuansa, jota ei saa koskaan sanoa sävelmäksi, — ja lopulta on jo sana »epäonnistunut heitto» inhimillistys, johon sisältyy moite. Mutta kuinka meillä voisi olla lupa moittia tai kiittää kaikkeutta! Varokaamme sanomasta sitä sydämettömäksi tai järjettömäksi tai päinvastaiseksi: se ei ole täydellinen, ei kaunis eikä jalo eikä tahdo sellaiseksi tulla, se ei pyri ensinkään jäljittelemään ihmistä! Mikään esteettinen tai moraalinen arvostelmamme ei ensinkään koske sitä! Siinä ei myöskään ole mitään itsesäilytysviettiä, ei ylimalkaan mitään viettiä; eikä se myöskään tunne lakeja. Varokaamme sanomasta, että luonnossa on lakeja. On vain välttämättömyyksiä: siinä ei ole ketään käskijää, ei ketään tottelijaa, ei ketään lainrikkojaa. Kun tiedätte, ettei ole mitään tarkoituksia, tiedätte myös, ettei ole mitään sattumaa: sillä vain tarkoitus-maailman ohella on »sattuma» sanalla jokin merkitys. Varokaamme sanomasta, että kuolema on elämän vastakohta. Elävä on vain kuolleen eräs laji, ja hyvin harvinainen laji. — Varokaamme ajattelemasta, että maailma luo ikuisesti uutta. Ei ole mitään iäti kestäviä substansseja; aine on samanlainen erehdys kuin elealaisten jumala. Mutta milloin on varomisemme ja suojautumisemme lopussa! Milloin kaikki nämä Jumalan varjot eivät meitä enää pimennä? Milloin saamme luonnosta poistetuksi kaiken jumalallisen! Milloin saamme käydä *luonnollistamaan* itseämme, ihmisiä, puhtaalla, jälleen löydetyllä, jälleen lunastetulla luonnolla!

110

Tiedon alkuperä. — Äly on suunnattoman pitkien aikajaksojen kuluessa tuottanut pelkkiä erehdyksiä; muutamat niistä osoittautuivat hyödyllisiksi ja lajia säilyttäviksi: joka kohtasi niitä tai sai niitä perinnöksi, se taisteli taisteluaan itsensä ja jälkeläistensä puolesta paremmalla onnella. Sellaisia erheellisiä uskonlauseita, jotka ovat periytyneet yhä edelleen ja muuttuneet viimein melkein inhimilliseksi laji- ja perusomaisuudeksi, ovat esimerkiksi nämä: että on kestäviä olioita, että on yhtäläisiä olioita, että on olioita, aineita, kappaleita, että olio on se,

miltä se näyttää, että tahtomisemme on vapaata, että se, mikä on hyvää minulle, on sinänsäkin hyvää. Vasta hyvin myöhään on esiintynyt tällaisten lauseiden kieltäjiä ja epäilijöitä, — vasta hyvin myöhään on astunut esiin totuus tiedon voimattomimpana muotona. Näytti siltä, ettei sen kanssa voinut elää, elimistömme oli sopeutunut sen vastakohtaan; kaikki sen korkeammat toiminnot, aistihavainnot ja kaikenlaiset tunnot yleensä käyttivät työssään noita ammoin omaksuttuja peruserehdyksiä. Vielä enemmänkin: nuo lauseet tulivat tiedonkin alueella normeiksi, joiden mukaan mitattiin »totta» ja »epätotta» — aina puhtaan logiikan etäisimmille aloille saakka. Siis: tiedon *voima* ei ole sen totuusasteessa, vaan sen iässä, siinä, miten se on muuttunut lihaksi ja vereksi, siinä, että se on elämänehto. Missä elämä ja tieto ovat näyttäneet joutuvan ristiriitaan, siinä ei ole milloinkaan taisteltu vakavasti; siinä on kielto ja epäily katsottu hulluudeksi. Nuo poikkeus-ajattelijat, kuten elealaiset, jotka siitä huolimatta määrittelivät luonnollisten erehdysten vastakohdat ja pitivät niistä kiinni, uskoivat olevan mahdollista myös *elää* tämä vastakohta: he keksivät viisaan, ihmisen, joka on muuttumaton, epäpersoonallinen, havainnoltaan universaalinen, yksi ja kaikki samalla kertaa, ja jolla on oma kykynsä tuota päinvastaista tietoa varten; he uskoivat, että heidän tietonsa oli samalla *elämän* periaate. Mutta voidakseen väittää kaikkea tätä heidän täytyi *pettyä* oman tilansa suhteen: heidän täytyi luulotella olevansa persoonattomia ja muuttumattomina kestäviä, heidän täytyi ymmärtää väärin tietävän ihmisen olemus, kieltää viettien valtava vaikutus tietämiseen ja yleensä käsittää järki täysin vapaaksi, itsestään kehkeytyneeksi aktiviteetiksi; he ummistivat silmänsä siltä, että he itsekin olivat johtuneet väittämiinsä vastustamalla sitä, mitä pidettiin pätevänä, tai kaivaten lepoa tai yksinomistusta tai herruutta. Rehellisyyden ja epäilyn kehittyminen hienommiksi teki viimein nämäkin ihmiset mahdottomiksi; heidänkin elämänsä ja päättelynsä osoittautui kaiken aistivan olemassaolon ikivanhoista vieteistä ja peruserehdyksistä riippuvaksi. — Tuota hienompaa rehellisyyttä ja epäilyä syntyi kaikkialla, missä kaksi vastakkaista väittämää näytti elämään *soveltuvalta*, koska molemmat sopivat yhteen peruserehdysten kanssa, missä siis voitiin kiistellä suuremmasta tai pienemmästä *hyödyllisyydestä* elämälle; samaten siinä, missä uudet lauseet tosin eivät osoittautuneet elämälle hyödyllisiksi, mutta eivät

sentään vahingollisiksikaan, koska ne olivat älyllisen leikkivietin ilmauksia ja viattomia sekä onnellisia kuten leikki ainakin. Vähitellen ihmisen aivot täyttyivät näistä arvostelmista ja vakaumuksista, ja tämä sekasortoinen joukko joutui käymistilaan, siinä syntyi taistelua ja vallanhimoa. Eivät vain hyödyllisyys ja mielihyvä, vaan kaikenlaiset vietit määrittelivät kantansa taistelussa »totuuksista», älyllinen taistelu muuttui askarrukseksi, viehätteeksi, ammatiksi, velvollisuudeksi, arvoisuudeksi —: tietäminen ja pyrkimys toden tavoittamiseen järjestyi viimein tarpeena muiden tarpeiden joukkoon. Tästä lähtien eivät yksin usko ja vakaumus, vaan myös harkinta, kielto, epäluulo, vastaväite olivat *valta*, kaikki »pahat» vaistot oli alistettu tiedon alle ja sen palvelukseen, ne alkoivat hohtaa sallittuina, kunnioitettuina, hyödyllisinä ja katselivat viimein ympärilleen niin viattomasti kuin *hyvä* ainakin. Tiedosta siis tuli osa itse elämää ja elämänä yhä kasvava mahti: kunnes tiedot ja nuo ikivanhat peruserehdykset viimein törmäsivät yhteen, molemmat elämänä, molemmat mahtina, molemmat samassa ihmisessä. Ajattelija: hän on nyt se olento, jossa totuusvietti ja nuo elämää-säilyttävät erehdykset taistelevat ensimmäistä taisteluaan, sitten kun myös totuusvietti on *todistanut* olevansa elämääsäilyttävä mahti. Tämän taistelun tärkeyteen verraten on kaikki muu yhdentekevää: elämän ehtoa koskeva viimeinen kysymys on tässä esitetty, ja tässä tehdään ensimmäinen yritys vastata tähän kysymykseen kokeen avulla. Missä määrin totuus sietää omaksumista? — se on kysymys, se on koe.

111

Loogisen syntyperä. — Mistä on logiikka syntynyt ihmisen päähän? Varmaan ei-loogisesta, jonka valtapiirin on täytynyt alkujaan olla suunnattoman laaja. Mutta lukemattomat määrät olentoja, jotka ovat päätelleet toisin kuin me nyt päättelemme, on tuhoutunut: se olisi voinut silti olla todempaa! Esimerkiksi sillä, joka ei osannut kyllin usein löytää »samaa», ravinnon tai hänelle vihamielisten eläinten suhteen, siis sillä, joka subsumoi liian hitaasti, suoritti subsumption liian varovasti, oli pienemmät mahdollisuudet säilyä elossa kuin sillä, joka samanlaista havaitessaan heti arvasi sen samaksi. Mutta juuri voittopuolinen taipumus käsittelemään yhtäläistä heti samana, tämä epä-

looginen taipumus — sillä sinänsä ei ole mitään samaa —, on vasta luonut kaiken pohjan logiikalle. Samoin täytyi, jotta syntyisi substanssin käsite, joka on logiikalle välttämätön, vaikka sitä ei kaikkein ankarimmassa mielessä vastaa mikään todellinen, — sen, mikä on olioissa vaihtuvaa, jäädä pitkiksi ajoiksi näkemättä ja tuntematta; olennot, jotka eivät nähneet tarkasti, olivat edellä niistä, jotka näkivät kaiken »virtaavan». Sinänsä on jo jokainen korkea varovaisuusaste päätelmien teossa, jokainen skeptillinen taipumus suuri vaara elämälle. Eläviä olentoja ei oisi ensinkään säilynyt, ellei vastakkaista taipumusta, joka saa mieluummin myöntämään kuin pidättymään lausumasta arvostelmaa, mieluummin erehtymään ja runoilemaan kuin jäämään odottamaan, mieluummin tunnustamaan väitteen oikeaksi kuin sen epäämään, mieluummin lausumaan arvostelman kuin olemaan oikeamielinen — olisi kasvatettu erinomaisen voimaperäisesti. Loogisten ajatusten ja päätelmien kulku nykyisissä aivoissamme vastaa tapahtumaa ja taistelua viettien kesken, jotka ovat sinänsä kaikki tyynni hyvin epäloogisia ja epäoikeudenmukaisia; me saamme tavallisesti tietää ainoastaan taistelun tuloksen: niin nopeasti ja salaisesti toimii meissä nykyisin tämä ikivanha koneisto.

112

Syy ja vaikutus. — Sitä, mikä osoittaa etevämmyyttämme aikaisempiin tiedon ja tieteen asteisiin verraten, me sanomme »selittämiseksi»: mutta »kuvailua» se on. Me kuvailemme paremmin — ja selitämme yhtä vähän kuin kaikki aikaisemmat. Me olemme havainneet monenlaista peräkkäisyyttä siinä, missä vanhempien kulttuurien naiivi ihminen ja tutkija näki vain kahtalaista, »syyn» ja »vaikutuksen», kuten sanottiin; me olemme täydentäneet sukeutumisen kuvaa, mutta emme ole päässeet kuvaa kauemmaksi, sen taakse. Syiden sarja on joka tapauksessa paljon täydellisempänä edessämme, me päättelemme: tämän ja sen täytyy ensin käydä edellä, jotta tuo tapahtuisi, — mutta emme silti ole *käsittäneet* mitään. Kvaliteetti, esimerkiksi jokaisessa kemiallisessa sukeutumisessa, näyttää yhä edelleen »ihmeeltä», samoin kaikki liike; kukaan ei ole »selittänyt», mitä työntö on. Kuinka voisimmekaan selittää! Me käyttelemme vain sellaisia olioita, joita ei ole, viivoja, pintoja, kappaleita, atomeja, jaettavia aikoja, jaettavia paikkoja —, kuinka voisi seli-

tys käydä edes mahdolliseksi, kun me aina teemme kaiken ensin *kuvaksi*, omaksi kuvaksemme! Riittää, kun katsomme tieteen mahdollisimman uskolliseksi olioiden ihmismäistämiseksi; me opimme yhä tarkemmin kuvailemaan itseämme, kun kuvailemme olioita ja niiden peräkkäisyyttä. Syy ja vaikutus: sellaista kaksijakoisuutta ei todennäköisesti ole milloinkaan — todesti on edessämme continuum, josta eristämme pari kappaletta; samoin kuin me havaitsemme liikkeen aina vain erillisinä pisteinä, siis emme oikeastaan näe, vaan päättelemme. Monien vaikutusten äkillinen ilmeneminen johtaa meidät harhaan; mutta se on meille vain yhtä äkillisyyttä. Tässä äkillisyyden sekunnissa on ääretön määrä tapahtumia, joita me emme havaitse. Äly, joka näkisi syyn ja vaikutuksen continuumina, eikä meidän tavallamme mielivaltaisena ositteluna ja paloitteluna, äly, joka näkisi tapahtumisen virran, — hylkäisi syyn ja vaikutuksen käsitteen ja kieltäisi kaiken ehdonalaisuuden.

113

Lisiä myrkkyoppiin. — Tarvitaan kovin paljon, jotta syntyisi tieteellistä ajattelua: ja kaikki nämä tarpeelliset voimat on täytynyt yksitellen keksiä, harjoittaa, hoitaa! Mutta erillisinä ne ovat vaikuttaneet aivan toisin kuin nyt, kun ne tieteelliseen ajatteluun kuuluvina rajoittavat ja pitävät kurissa toisiaan: — ne ovat vaikuttaneet myrkkyinä, esimerkiksi epäilevä vietti, kieltävä vietti, odottava vietti, keräilevä vietti, hajottava vietti. Monia ihmishekatombeja on uhrattu, ennen kuin nämä vietit ovat oppineet käsittämään rinnakkaisuutensa ja tuntemaan muodostavansa yhden organisoivan mahdin funktioita yhdessä ihmisessä! Ja kuinka kaukana olemmekaan vielä siitä, että tieteelliseen ajatteluun liittyvät vielä myös elämän taiteelliset voimat ja käytännöllinen viisaus, että muodostuu korkeampi elimellinen järjestelmä, johon verrattuna oppineen, taiteilijan ja lainsäätäjän, semmoisina kuin heidät nyt tunnemme, täytyisi näyttää vaivaisilta muinaismuistoilta!

114

Moraalisen laajuus. — Me sommittelemme uuden kuvan, jonka näemme heti kaikkien saamiemme vanhojen kokemusten

avulla, *aina* rehellisyys- ja oikeamielisyys-*asteemme mukaisesti*. Ei ole mitään muita kuin moraalisia elämyksiä, ei aistihavainnonkaan alueella.

115

Neljä erehdystä. — Ihmisen ovat kasvattaneet hänen erehdyksensä: hän on ensinnäkin aina nähnyt itsensä vain epätäydellisesti, toiseksi hän on omistanut itselleen keksittyjä ominaisuuksia, kolmanneksi hän on tuntenut olevansa väärässä arvosuhteessa eläimeen ja luontoon, neljänneksi hän on keksinyt yhä uusia arvotauluja ja on käsittänyt ne jonkin aikaa ikuisiksi ja ehdottomiksi, niin että milloin toinen, milloin taas toinen inhimillinen vietti ja tila oli ensimmäisellä sijalla ja tuli tämän arvioinnin vaikutuksesta jalostetuksi. Jos näiden neljän erehdyksen vaikutus jätetään laskuista pois, on samalla jätetty pois myös humaniteetti, inhimillisyys ja »ihmisarvo».

116

Lauma-vaisto. — Missä kohtaamme moraalin, siitä löydämme inhimillisten viettien ja tekojen arviointia ja niiden arvojärjestyksen. Nämä arvioinnit ja arvojärjestykset ilmaisevat aina jonkin seurakunnan ja lauman tarpeita: se, mikä hyödyttää *sitä* ensi sijassa — ja toisessa ja kolmannessa —, on myös kaikkien yksityisten arvon ylin mittakaava. Moraalilla yksityistä ohjataan olemaan lauman funktiona ja vain funktiona katsomaan itsensä arvokkaaksi. Koska toisen seurakunnan säilynnän ehdot ovat suuresti poikenneet toisen seurakunnan vastaavista ehdoista, on ollut hyvin erilaisia moraaleja; ja vielä tapahtuvien laumojen ja seurakuntien olennaisten hahmonmuutosten suhteen voidaan ennustaa, että tulee yhä olemaan suuresti toisistaan poikkeavia moraaleja. Moraaliteetti on lauma-vaistoa yksilössä.

117

Lauma-tunnonvaiva.— Ihmiskunnan kaikkein pisimpinä ja etäisimpinä aikoina on tunnonvaiva ollut aivan toista kuin meidän päivinämme. Nykyisin ihminen tuntee olevansa vastuussa vain siitä, mitä hän tahtoo ja tekee, ja hänellä on ylpeytensä itsessään: kaikki oikeustieteen opettajamme pitävät lähtökohtanaan

tätä yksilön itseyden- ja mielihyväntunnetta, ikään kuin siitä olisi aina kummunnut oikeuden lähde. Mutta ihmissuvun kaikkein pisimpänä aikana ei ollut mitään kammottavampaa kuin yksinäisyydentunne. Olla yksin, tuntea yksin, olla tottelematta ja valitsematta, merkitä yksilöä — se ei ollut silloin mikään ilo, vaan rangaistus; ihminen tuomittiin »individidiksi». Ajatuksenvapaus oli mitä epämukavin asia. Meistä tuntuu laki ja sopeutuminen pakolta ja menetykseltä, muinoin taas pidettiin egoismia kiusallisena seikkana, varsinaisena hätänä. Olla itseys, arvioida itseään omien mittojen ja painojen mukaan — se tuntui silloin vastenmieliseltä. Taipumus siihen olisi katsottu mielenvikaisuudeksi: sillä yksinoloon liittyi kaikenlainen kurjuus ja kaikenlainen pelko. Silloin oli »vapaalla tahdolla» paha omatunto lähimpänä naapurinaan; ja mitä epävapaammin toimittiin, mitä enemmän teko ilmaisi lauma-vaistoa eikä persoonallista tarkoitusta, sitä moraalisemmaksi ihminen arvioi itsensä. Kaikki, mikä tuottaa haittaa laumalle, olipa yksilö sitten sitä tahtonut tai ei, tuotti silloin yksilölle tunnonvaivoja — ja vielä hänen naapurilleen, jopa koko laumallekin! — Siinä suhteessa me olemme oppineet kaikkein eniten uudestaan.

118

Hyväntahtoisuus. — Onko hyveellistä, jos jokin solu muuttuu voimakkaamman solun funktioksi? Sen täytyy muuttua. Entä onko pahaa, jos voimakkaampi sulattaa tuon toisen itseensä? Senkin täytyy tehdä niin; se on sille välttämätöntä, sillä se tavoittelee ylenrunsasta korvausta ja tahtoo regeneroitua. Hyväntahtoisuudessa on siis erotettava: omaksumisvietti ja alistumisvietti, aina sen mukaan, tunteeko hyväntahtoisuutta voimakkaampi vai heikompi. Ilo ja pyyde ovat toisiinsa yhtyneinä voimakkaammassa, joka tahtoo muovata jonkin funktiokseen: ilo ja pyydettynä olemisen tahto heikommassa, joka haluaa tulla funktioksi. — Sääli on olennaisesti edellinen, omaksumisvietin mieluisa liikahdus heikomman ollessa näkyvissä: tässä on kuitenkin vielä muistettava, että »voimakas» ja »heikko» ovat suhteellisia käsitteitä.

119

Ei mitään altruismia! — Minä näen monissa ihmisissä liikavoimaa ja halua funktiona-olon tahtomiseen; he tungeksi-

vat sille taholle, ja he vainuavat mitä herkimmin ne paikat, joissa juuri *he* voivat olla funktioina. Tähän kuuluvat ne naiset, jotka muuttuvat sellaiseksi miehen funktioksi, joka juuri on heikosti kehittynyt viimeksi mainitussa, ja tulevat siten hänen rahalompakokseen tai politiikakseen tai seurallisuudekseen. Tällaiset olennot säilyvät parhaiten, jos ne liittyvät johonkin vieraaseen elimistöön; ellei se onnistu, he tulevat vihaisiksi, ärtyisiksi ja syövät itsensä.

120

Sielun terveys. — Ollakseen käyttökelpoinen olisi suosittu lääketieteellinen moraalikaava (jonka sepittäjä on Khios-saaren Ariston): »Hyve on sielun terveys» — muutettava ainakin näin kuuluvaksi: »hyveesi on sielusi terveys». Terveyttä sinänsä näet ei ole, ja kaikki yritykset määritellä jokin asia tuolla tavalla ovat surkeasti epäonnistuneet. Tärkeitä ovat sinun oma päämääräsi, oma näköpiirisi, omat voimasi, virikkeesi, erehdyksesi ja varsinkin sielusi ihanteet ja haaveet, kun on määrättävä, *minkä* tulee vain *ruumiillesikin* merkitä terveyttä. On siis olemassa lukemattomia ruumiin terveyksiä; ja mitä enemmän sallitaan yksityisen ja verrattoman jälleen kohottaa päätänsä, mitä enemmän unohdetaan »ihmisten yhtäläisyyttä» julistava dogmi, sitä enemmän täytyy lääkäriemme myös luopua normaali-terveyden, normaali-dieetin, sairauden normaalisen kulun käsitteistä. Ja vasta sitten näyttäisi olevan aika ajatella *sielun* terveyttä ja sairautta sekä sijoittaa kullekin ominainen hyve kunkin terveyteen: tämä tosin voisi näyttää toisessa henkilössä sellaiselta kuin terveyden vastakohta toisessa. Lopuksi jäisi vielä avoimeksi suuri kysymys, voimmeko *tulla toimeen ilman* sairautta, myöskään hyvettämme kehittäessämme, ja eikö varsinkin tiedon ja itsemme tuntemisen jano tarvitse yhtä hyvin sairasta kuin tervettä sielua: lyhyesti sanoen, eikö yksinomainen terveyden tahto ole ennakkoluuloa, pelkuruutta ja kenties kappale kaikkein hienointa barbaarisuutta ja takapajuisuutta.

121

Elämä ei ole argumentti. — Me olemme sommitelleet itsellemme maailman, jossa voimme elää — otaksumalla kappaleita, viivoja, pintoja, syitä ja vaikutuksia, liikettä ja lepoa, hahmoa ja sisäl-

lystä: ilman näitä uskonkappaleita ei kukaan jaksaisi nyt elää! Mutta ne eivät tule siten vielä todistetuiksi. Elämä ei ole argumentti; elämän edellytyksiin voisi kuulua erehdys.

122

Moraalinen skepsis kristinopissa. — Kristinoppikin on tuonut suuren lisän valistukseen: se opetti moraalista skepsistä — hyvin mieleenpainuvalla ja tehokkaalla tavalla, syyttäen, katkeroittaen, mutta väsymättömän kärsivällisesti ja hienosti: se hävitti jokaisesta yksityisestä ihmisestä uskon omiin »hyveisiin»; se pyyhkäisi ainiaaksi pois maan päältä nuo suuret hyveelliset, josta ei ollut puutetta vanhalla ajalla, — nuo kansanomaiset ihmiset, jotka omaan täydellisyyteensä uskoen kävelivät arvokkaasti kuin härkätaistelusankarit. Lukiessamme nyt, tämän kristillisen epäilyn-koulun käyneinä, vanhojen, esimerkiksi Senecan ja Epiktetoksen kirjoja, meissä elää hupainen ylemmyyden tunne ja me olemme täynnä salaista vihiä ja salaisia yleiskatsauksia; meistä tuntuu lukiessamme siltä, kuin puhuisi pieni lapsi vanhalle miehelle tai nuori kaunis intomielinen nainen La Rochefoucauldille: me tunnemme paremmin sen, mikä on hyvettä! Mutta lopulta me olemme kohdistaneet tämän saman epäilyn kaikkiin *uskonnollisiin* tiloihin ja tapahtumiin, kuten syntiin katumukseen armoon pyhitykseen, ja antaneet madon kaivaa niin hyvin, että meissä on nyt myös kaikkia kristillisiä kirjoja lukiessamme sama hienon ylemmyyden ja oivalluksen tunne: — me tunnemme myös uskonnolliset tunteet paremmin! Jo onkin aika ne hyvin tuntea ja hyvin kuvailla, sillä vanhan uskon hurskaatkin kuolevat sukupuuttoon: — pelastakaamme heidän kuvansa ja tyyppinsä ainakin tiedollemme!

123

Tieto enemmän kuin väline. — Tiede edistyisi myös *ilman* tätä uutta intohimoa — tarkoitan tiedon intohimoa —: tiede on tähän saakka kasvanut ja tullut suureksi ilman sitä. Hyvä usko tieteeseen, tälle suotuisa ennakkoluulo, joka nyt vallitsee valtioitamme (ennen se vallitsi kirkkoakin), perustuu syvimmältään siihen, että tuo ehdoton into ja himo on ilmennyt tieteessä niin harvoin ja *ettei* tiedettä suinkaan pidetä intohimona, vaan olo-

tilana ja »eetoksena». Usein riittää jo tiedon amour-plaisir (uteliaisuus), riittää amour-vanité, tottuminen siihen. takatarkoituksena kunnia ja leipä, monille riittää sekin, etteivät he osaa käyttää ylen runsasta joutoaikaansa muuhun kuin lukemiseen, keräilemiseen, järjestämiseen, huomioimiseen ja edelleenkertomiseen; heidän »tieteellisenä viettinään» toimii ikävystyminen. Paavi Leo kymmenes on kerran (brevessä Beroaldukselle) laulanut tieteen ylistystä: hän sanoo tiedettä elämämme kauneimmaksi koristukseksi ja suurimmaksi ylpeydeksi, jaloksi askarrukseksi onnessa ja onnettomuudessa; »ellei sitä olisi», hän sanoo lopuksi, »kaikki inhimillinen toiminta olisi vailla lujaa tukea — onhan se tieteen ohellakin vielä sangen muuttuvaista ja epävarmaa!» Mutta tämä kohtuullisen skeptillinen paavi jättää, kuten kaikki muut tiedettä ylistävät kirkonmiehet, lopullisen arvostelunsa siitä lausumatta. Jos hänen sanoistaan voidaankin kuulla sellaista, mikä on kyllin merkillistä, kun kysymyksessä on niin suuri taiteen ystävä, nimittäin, että hän asettaa tieteen taidetta korkeammalle; lopultakin on sentään pelkkää kohteliaisuutta, kun hän ei puhu tässä siitä, minkä hänkin asettaa korkealle kaiken tieteen yläpuolelle: »ilmoitetusta totuudesta» ja »sielun ikuisesta pelastuksesta» — mitä ovatkaan hänelle tähän verrattuina elämän kaunisteet, ylpeys, ylläpito ja turvaaminen! »Tiede on jotakin toisarvoista, ei mitään lopullista, ehdotonta, ei mikään intohimon kohde» — tämä arvostelu jäi Leon sieluun: todella kristillinen tieteen arvostelu! — Vanhalla ajalla tieteen arvoisuutta ja sille annettua tunnustusta vähensi se, että sen innokkaimpienkin oppilaiden keskuudessa oli etusijalla pyrkimys *hyveeseen* ja että luultiin jo annetun tiedolle korkein kiitos, kun juhlittiin sitä hyveen parhaana *välineenä*. On jotakin uutta historiassa se, että tieto tahtoo olla enemmän kuin väline.

124

Äärettömän näköpiirissä. — Me olemme lähteneet maista ja olemme astuneet laivaan! Me olemme särkeneet sillan — vielä enemmän, me olemme särkeneet maan takanamme! Kas niin, pieni laiva! Ole varuillasi! Vierelläsi on valtameri: tosin se ei aina mylvi, ja toisinaan se lepää tyvenenä kuin silkki ja kulta ja hyvyyden haave. Mutta tulee hetkiä, joina saat tietää, että se on ääretön ja ettei ole mitään kauhistuttavampaa kuin äärettömyys.

Voi lintu rukkaa, joka on tuntenut olevansa vapaa ja nyt törmää tämän häkin seiniin! Voi, jos sinut valtaa maa-koti-ikävä, ikään kuin siellä olisi ollut enemmän *vapautta,* — mutta mitään »maata» ei enää ole!

125

Hullu ihminen. — Ettekö ole kuulleet siitä hullusta ihmisestä, joka sytytti lyhdyn kirkkaana aamupäivänä, juoksi torille ja huusi huutamistaan: »Minä etsin Jumalaa! Minä etsin Jumalaa!» — Koska siellä sattui olemaan suuri joukko niitä, jotka eivät uskoneet Jumalaan, hänen sanansa aiheuttivat naurunremakan. Onko hän siis kadonnut? kysyi eräs. Onko hän juossut eksyksiin kuin lapsi? kysyi toinen. Vai pysytteleekö hän piilossa? Pelkääkö hän meitä? Onko hän astunut laivaan? muuttanut maasta? — näin he kilvan huusivat ja nauroivat. Hullu ihminen hyppäsi heidän keskelleen ja lävisti heidät katseillaan. »Minne Jumala on joutunut?» hän huusi, »minä sanon sen teille! *Me olemme tappaneet hänet* — te ja minä! Me kaikki olemme hänen murhaajiansa! Mutta miten olemme sen tehneet? Kuinka olemme kyenneet juomaan meren kuiviin? Kuka antoi meille sienen, jolla pyyhimme pois koko taivaanrannan? Mitä teimmekään, kun irrotimme kahleen, joka sitoo tätä Maata sen aurinkoon? Minne se on nyt menossa? Minne olemme menossa me? Pois kaikkien aurinkojen luota? Emmekö syöksy lakkaamatta? Ja taaksepäin, sivulle, eteenpäin, joka puolelle? Onko vielä suunta ylös ja suunta alas? Emmekö harhaile äärettömässä olemattomuudessa? Eikö kasvoihimme tunnu huokuvan tyhjä avaruus? Eikö ole kylmempi kuin ennen? Eikö tule yhä yö ja enemmän yötä? Eikö täydy sytyttää lyhtyjä aamupäivällä? Emmekö vielä kuule hälinää, joka syntyy, kun haudankaivajat hautaavat Jumalan? Emmekö vielä tunne mätänevän Jumalan hajua? — jumalatkin mätänevät! Jumala on kuollut! Jumala pysyy kuolleena! Ja me olemme hänet surmanneet! Kuinka me lohduttaudumme, me kaikkien murhaajien murhaajat? Pyhin ja mahtavin, mitä maailma on tähän saakka omistanut, on vuodattanut verensä kuiviin meidän veitsiemme alla, — kuka pyyhkii meistä tämän veren? Millä vedellä voimme pestä itsemme puhtaiksi? Mitä sovintojuhlia, mitä pyhiä kisoja meidän täytyykään keksiä? Eikö tämän teon suuruus ole liian suuri meille? Eikö meidän itsemme täydy tulla jumaliksi, vain näyttääksem-

me heidän arvoisiltaan? Ei ole ollut milloinkaan suurempaa tekoa — ja kuka ikinä syntyykään meidän jälkeemme, hän kuuluu tämän teon vuoksi korkeampaan historiaan kuin mikään historia on toistaiseksi ollut!» — Nyt hullu mies vaikeni ja katseli jälleen kuulijoitaan; hekin olivat vaiti ja katselivat häntä ihmeissään. Viimein hän viskasi lyhtynsä maahan, niin että se särkyi pirstoiksi ja sammui. »Minä tulen liian varhain», sanoi hän sitten, »aikani ei ole vielä tullut. Tämä valtava tapahtuma on vielä matkalla ja vaeltaa — se ei ole vielä ennättänyt ihmisten korviin. Salama ja jyrinä tarvitsevat aikaa, tähtien valo tarvitsee aikaa, teot tarvitsevat aikaa vielä sen jälkeen kun ne on tehty, tullakseen nähdyiksi ja kuulluiksi. Tämä teko on yhä vielä heistä kauempana kuin kaukaisimmat tähdet — *ja kuitenkin he ovat sen tehneet!*» — Kerrotaan vielä, että hullu mies tunkeutui samana päivänä eri kirkkoihin ja alkoi niissä veisata sepittämäänsä virttä Requiem aeternam deo. Kun hänet vietiin ulos ja vaadittiin tilille, hän vastasi aina vain: »Mitä nämä kirkot sitten vielä ovat, elleivät ne ole Jumalan hautoja ja hautapatsaita?»

126

Mystilliset selitykset. — Mystillisiä selityksiä pidetään syvällisinä, totuus on, etteivät ne ole edes pinnallisia.

127

Vanhimman uskonnollisuuden jälkivaikutus. — Jokainen ajattelematon luulee, että tahto on yksin vaikuttava; tahtominen muka on jotakin yksinkertaista, ilman muuta annettua, mistään johtumatonta, sinänsä-ymmärrettävää. Kun hän tekee jotakin, esimerkiksi antaa iskun, hän uskoo varmasti iskevänsä *itse*, ja uskoo iskeneensä, koska hän *tahtoi* iskeä. Hän ei näe siinä ongelman häivääkään, vaan *tahtomisen* tunne riittää hänelle, ei ainoastaan syyn ja vaikutuksen otaksumiseen, vaan myös siihen uskoon, että hän *ymmärtää* niiden välisen suhteen. Tapahtumisen mekanismista ja satakertaisesta hienosta työstä, joka on suoritettava, jotta isku voitaisiin antaa, hän ei tiedä mitään, enempää kuin siitäkään, että tahto sinänsä on kykenemätön suorittamaan pienintäkään osaa tästä työstä. Tahto on hänelle taiallisesti vaikuttava voima: usko tahtoon, vaikutusten syyhyn,

on uskoa taiallisesti vaikuttaviin voimiin. Ihminen on alkujaan uskonut, että kaikkialla, missä hän näkee tapahtumista, vaikuttaa tahto syynä ja että on persoonallisesti tahtovia olentoja taustalla — mekaniikan käsite oli aivan kaukana hänestä. Mutta koska ihminen on suunnattoman pitkien aikojen kuluessa uskonut vain persooniin (eikä aineisiin, voimiin, esineisiin ja niin edespäin), usko syyhyn ja vaikutukseen on tullut hänen perususkokseen, jota hän käyttää kaikkialla, missä jotakin tapahtuu — vielä nytkin vaistomaisesti ja kaikkein vanhimpaan atavismiin kuuluvana osana. Lauseet »ei vaikutusta ilman syytä», »jokainen vaikutus vuorostaan syy» näyttävät paljon ahtaampien väittämien yleistyksiltä: »missä vaikutetaan, siinä on tahdottu», »vain tahtoviin olentoihin voidaan vaikuttaa», »ei ole koskaan täysin seurauksetonta vaikutuksen kokemista, vaan kaikki kokeminen on tahdon kiihotusta» (tekoon, torjuntaan, kostoon, korvaukseen) — mutta ihmissuvun alkuaikoina olivat nämä ja nuo lauseet identtiset, ensimmäiset eivät olleet toisten yleistyksiä, vaan toiset olivat ensimmäisten selityksiä. — Otaksuessaan, että kaikki, mikä on, on vain jotakin tahtovaa, Schopenhauer on korottanut valtaistuimelle ikivanhan mytologian; hän ei näytä milloinkaan yrittäneen analysoida tahtoa, koska hän *uskoi* kaiken tahtomisen yksinkertaisuuteen ja välittömyyteen, samoin kuin muutkin: — kun taas tahto todellisuudessa on vain niin hyvin käyvä koneisto, että tarkkaava silmä tuskin sitä huomaa. Minä puolestani esitän seuraavat vastaväitteet: jotta tahtoa syntyisi, on ensinnäkin tarpeen mielihyvän ja -pahan mielikuva. Toiseksi: että voimakas ärsyke tunnetaan mielihyvänä tai mielipahana, se on *tulkitsevan* älyn tehtävä, joka tosin suoritetaan enimmälti meidän tietämättämme; ja sama ärsyke *voidaan* tulkita mielihyväksi tai mielipahaksi. Kolmanneksi: vain älyllisissä olennoissa on mielihyvää, mielipahaa ja tahtoa; organismien valtavassa enemmistössä ei ole mitään sellaista.

128

Rukouksen arvo. — Rukous on keksitty niitä ihmisiä varten, joilla ei oikeastaan ole koskaan ajatuksia omasta takaa ja joille mielen ylennys on tuntematon tai huomaamatta tapahtuva asia: mitä pitää näiden tehdä pyhissä paikoissa ja kaikissa elämän tärkeissä tiloissa, jotka vaativat levollisuutta ja eräänlaista ar-

vokkuutta? Jotteivät he ainakaan *häiritse*, ovat kaikki viisaat uskonnonperustajat, pienet samoin kuin suuret, suositelleet heille rukouskaavaa, pitkää konemaista huulityötä, johon liittyy muistin ponnistus sekä käsien ja jalkojen — *ja* silmien määrätty asento. Samantekevää märehtivätkö he sitten tiibetiläisten tavalla lukemattomat kerrat lausettaan »Om mane padme hum» tai laskevatko sormillaan, kuten Benaresissa, Jumalan nimeä Ram-Ram-Ram (ja niin edespäin, sievästi tai ei): kunnioittavatko Višnua lausumalla hänen tuhat palvontanimeänsä tai Allahia luettelemalla hänen yhdeksänkymmentäyhdeksän epiteettiänsä: käyttävätkö rukousmyllyjä ja rukousnauhoja — pääasia on, että tämä työ sitoo heidät joksikin ajaksi ja että heidän ulkonäkönsä on siedettävä: heidän rukoilemistapansa on keksitty hyödyttämään hurskaita, joilla on ajatuksia ja mielenylennystä itsessään. Ja näilläkin on väsyneet hetkensä, joina sarja kunnianarvoisia sanoja ja sointeja sekä hurskas mekaniikka tekee heille hyvää. Mutta jos otaksutaan, että nämä harvinaiset ihmiset — jokaisen uskonnon piirissä on uskonnollinen ihminen poikkeus — osaavat auttaa itseään: nuo henkisesti köyhät eivät osaa auttaa itseään, ja jos heiltä kiellettäisiin rukouksen kolke, heiltä riistettäisiin heidän uskontonsa: kuten protestanttisuus yhä selvemmin osoittaa. Uskonto näet ei vaadi sellaisilta muuta, kuin että he *ovat hiljaa*, pitävät aloillaan silmänsä, kätensä, jalkansa ja kaikki muut jäsenensä: niin he tulevat tilapäisesti kauniimmiksi ja — enemmän ihmisen näköisiksi!

129

Jumalan edellytykset. — »Jumala itse ei voi tulla toimeen ilman viisaita ihmisiä» — on Luther sanonut ja täydellä syyllä; mutta »Jumala voi vielä vähemmin tulla toimeen ilman epäviisaita ihmisiä» — tätä kelpo Luther ei ole sanonut!

130

Vaarallinen päätös. — Kristillinen päätös havaita maailma rumaksi ja huonoksi on tehnyt maailman rumaksi ja huonoksi.

131

Kristinusko ja itsemurha. — Kristinusko on tehnyt syntymänsä aikoina vallinneesta suunnattomasta itsemurhan kaipuus-

ta mahtinsa vipusimen: se jätti jäljelle vain kaksi itsemurhan muotoa, verhosi ne mitä suurimmalla arvokkuudella ja kaikkein korkeimmilla toiveilla sekä kielsi kaikki muut mitä pelottavimmalla tavalla. Marttyyrius ja askeetin hidas itsensäkuoletus olivat sallitut.

132

Kristinuskoa vastaan. — Nyt ratkaisee makumme kannanoton kristinuskoa vastaan, eivät enää meidän perusteemme.

133

Periaate. — Välttämätön hypoteesi, johon ihmiskunnan täytyy yhä uudestaan johtua, on ajan pitkään sentään *mahtavampi* kuin parhaiten uskottu usko johonkin epätoteen (kuten kristillinen usko). Ajan pitkään: se merkitsee tässä sadaksituhanneksi vuodeksi.

134

Pessimistit uhreina. — Missä pääsee valtaan syvä haluttomuus olemassaoloon, siinä tulevat näkyviin jälkivaikutukset suuresta ruokajärjestysvirheestä, johon kansa on pitkät ajat syyllistynyt. Niin johtuu buddhalaisuuden leviäminen (ei sen synty) suureksi osaksi intialaisten ylenmääräisestä ja melkein yksinomaisesta riisin syönnistä sekä sen aikaansaamasta yleisestä veltostumisesta. Euroopassa uudella ajalla ilmenevää levottomuutta ajateltaessa on ehkä syytä muistaa, että muinaisuutemme, koko keskiaika, oli Eurooppaan vaikuttaneiden germaanisten taipumusten vuoksi juoppouteen vajonnut: keskiaika, se merkitsee Euroopan alkoholimyrkytystä. — Saksalaisen haluttomuus elämään on olennaisesti talvisairautta, siihen luettuna kellari-ilman ja saksalaisten asuinhuoneiden häkämyrkyn vaikutukset.

135

Synnin syntyperä. — Synti, niin kuin se nyt tunnetaan kaikkialla, missä kristinusko vallitsee tai on joskus vallinnut: »synti» on juutalainen tunne ja juutalainen keksintö, ja kun ajatellaan tätä kaiken kristillisen moraliteetin taustaa, kristinusko oli todella aikeissa »juutalaistaa» koko maailman. Kuinka suuressa

määrin sen on onnistunut tehdä niin Euroopassa, sen havaitsee hienoimmin siitä, kuinka vieraalta Kreikan muinaisuus — maailma, jossa ei ollut synnintuntoja — yhä vielä meistä tuntuu, vaikka kokonaiset sukupolvet ja monet erinomaiset yksilöt ovat vilpittömästi yrittäneet tuoda sitä meitä lähemmäksi ja omaksuttavaksemme. »Vain sillä ehdolla, että *kadut*, Jumala on sinulle armollinen» — tämä on kreikkalaiselle naurun ja loukkaantumisen aihe: hän sanoisi »orjista voi siltä tuntua». Tässä on edellytetty mahtava, ylen mahtava ja kuitenkin kostonhimoinen olento: hänen valtansa on niin suuri, ettei hänelle yleensä voida tuottaa vahinkoa muuten kuin kunnia-kysymyksessä. Jokainen synti merkitsee kunnioituksen puutetta, se on crimen laesae majestatis divinae — eikä mitään muuta! Masennus, nöyryytys, maan tomussa kieriskeleminen — se on ensimmäinen ja viimeinen ehto, josta hänen armonsa riippuu; siis hänen jumalallisen kunniansa ennalleen saattamista! Tuotetaanko synnillä muuta vahinkoa, liittyykö siihen jokin syvä kasvava onnettomuus, joka taudin tavoin valtaa ja surmaa ihmisen toisensa jälkeen, — siitä ei tuo taivaassa asuva kunnianhimoinen itämaalainen välitä mitään: synti on rikos häntä eikä ihmiskuntaa kohtaan! — jolle hän on armonsa lahjoittanut, se saa häneltä lahjaksi myös tämän välinpitämättömyyden synnin luonnollisista seurauksista. Jumala ja ihmiskunta on tässä ajateltu niin erillään, niin vastakkaisina, ettei viimeksi mainittua oikeastaan edes voida synnillä loukata, — jokaista tekoa on arvosteltava *vain sen yliluonnollisten seurausten*, ei sen luonnollisten seurausten puolesta: tätä vaatii juutalainen tunne, jolle kaikki luonnollinen on samaa kuin arvoton sinänsä. Kreikkalaiset taas ajattelivat ennemmin, että rikoksessakin voi olla arvokkuutta — varkaudessakin, kuten nähdään Prometheuksesta, vieläpä karjan teurastuksessa mielettömän kateuden ilmauksena, kuten Aiaan tapauksessa: he ovat tunteneet tarvetta runoilla ja sisällyttää rikokseen arvokkuutta ja ovat siten keksineet tragedian — taiteen ja nautinnon, joka on jäänyt juutalaisen syvimmälle olemukselle vieraaksi, vaikka hänellä on runollista lahjakkuutta ja taipumusta ylevään.

136

Valittu kansa. — Juutalaisille, jotka tuntevat olevansa valittu kansa kansojen joukossa, nimittäin siksi, että he ovat kansojen

joukossa moraalinen nero (koska he ovat kyenneet *halveksumaan* ihmistä omassa itsessään *syvemmin* kuin mikään muu kansa) — juutalaisille tuottaa heidän Jumala-hallitsijansa ja pyhä olentonsa samanlaista nautintoa kuin Ludvig neljästoista aikoinaan Ranskan aatelistolle. Tämä aatelisto oli antanut riistää itseltään kaiken vallan ja suvereenisuuden ja oli tullut halveksuttavaksi: voidakseen olla tästä kärsimättä, voidakseen tämän unohtaa he tarvitsivat *verratonta* kuninkaallista loistoa, kuninkaallista auktoriteettia ja vallantäyteyttä, jonka piiriin vain aatelisto pääsi. Kun aatelismies tätä etuoikeuttaan käyttäen kohosi hovin korkeuteen ja sieltä silmätessään näki kaiken allaan, kaiken viheliäisenä, niin hän vapautui kaikesta omantunnon ärtyisyydestä. Siten hän korotti kuninkaanvallan tornin yhä korkeammalle pilviin ja liitti siihen oman valtansa viimeiset rakennuskivet.

137

Vertauksena lausuttu. — Jeesuksen Kristuksen kaltainen hahmo oli mahdollinen vain juutalaisessa maisemassa — minä tarkoitan sellaisessa, jonka yllä riippui aina vihaisen Jehovan synkkä ja ylevä ukkospilvi. Vain täällä vaikutti yhden ainoan auringonsäteen harvinainen äkillinen välähdys kaameassa yleisessä ja jatkuvassa päivä-yössä kuin »rakkauden» ihme, kuin kaikkein ansaitsemattomimman »armon» säde. Vain täällä Kristus voi uneksia sateenkaarensa ja taivaantikapuunsa, joita pitkin Jumala astui alas ihmisten tykö; kaikkialla muualla pidettiin kirkasta säätä ja aurinkoa liian säännönmukaisena ja jokapäiväisenä asiana.

138

Kristuksen erehdys. — Kristinuskon perustajan mielestä ihmiset eivät kärsineet mistään niin kovin kuin synneistään: — se oli erehdys, sen erehdys, joka tunsi olevansa synnitön, jolta siis puuttui tässä kohden kokemusta! Niin hänen sielunsa täyttyi tuosta ihmeellisestä haaveellisesta säälistä, jonka kohteeksi ajateltu hätä oli hänen omankin kansansa, synnin keksijän, keskuudessa vain harvoin suuri hätä! — Mutta kristityt ovat osanneet jälkeenpäin todistaa mestarinsa olleen oikeassa ja pyhittää hänen erehdyksensä »totuudeksi».

139

Intohimojen väri. — Sellaisilla luonnoilla kuin apostoli Paavalin on »paha silmä» intohimoja kohtaan; ne oppivat tuntemaan niistä vain sen, mikä on likaista, rumentavaa ja sydäntäsärkevää, — niiden ideaalisena pyrkimyksenä on senvuoksi intohimojen tuhoaminen: jumaluuden he ajattelevat täysin vapaaksi niistä. Päinvastoin kuin Paavali ja juutalaiset ovat kreikkalaiset kohdistaneet ideaalisen pyrkimyksensä juuri intohimoihin ja ovat niitä rakastaneet, kohottaneet, kullanneet ja jumaloineet; he tunsivat ilmeisesti olevansa intohimossa sekä onnellisempia että myös puhtaampia ja jumalallisempia kuin muuten. — Entä sitten kristityt? Tahtoivatko he tässä kohden tulla juutalaisiksi? Ovatko he ehkä tulleetkin?

140

Liiaksi juutalaista. — Jos Jumala tahtoi tulla rakkauden kohteeksi, hänen olisi täytynyt ensin luopua tuomitsemisesta ja vanhurskaudesta: — tuomari, armollinenkaan tuomari, ei ole mikään rakkauden kohde. Kristinuskon perustajan tunnot eivät olleet tässä suhteessa kyllin hienot — hän oli juutalainen.

141

Liiaksi itämaista. — Mitä? Jumala, joka rakastaa ihmisiä, *edellyttäen* että he uskovat häneen, ja joka singahduttaa pelottavia katseita ja uhkauksia sitä vastaan, joka ei usko tähän rakkauteen! Mitä? Lisäpykälillä rajoitettu rakkaus kaikkivaltiaan Jumalan tuntemana! Rakkaus, joka ei edes ole päässyt vallitsemaan kunniantuntoa ja ärtyisää kostonhimoa! Kuinka itämaista tämä kaikki onkaan! »Jos minä rakastan sinua, mitä se sinuun kuuluu?» — riittää jo koko kristinuskon kritiikiksi.

142

Suitsutetta. — Buddha sanoo: »älä imartele hyväntekijääsi!» Lausuttakoon nämä sanat jossakin kristittyjen kirkossa: — ne puhdistavat heti ilman kaikesta kristillisestä.

143

Polyteismistä koituva suurin hyöty. — Että yksityinen asettaa itselleen *oman* ihanteensa ja johtelee siitä lakinsa, ilonsa ja oikeutensa — tätä on kaiketi pidetty tähän saakka kaikkein hirvittävimpänä inhimillisenä harhautumisena ja todellisena epäjumalanpalvontana: ne harvat, jotka ovat uskaltaneet niin tehdä, ovatkin aina tunteneet tarvetta puolustautua oman itsensä edessä, ja puolustus on yleensä kuulunut näin: »en minä! en minä! vaan *joku jumala* minun kauttani!» Jumalien luomisen ihmeellisessä taiteessa ja voimassa — polyteismissä — tämä vietti pääsi pukeutumaan, puhdistumaan, täydellistymään, jalostumaan: alkujaan se näet oli aivan alhainen ja mitätön, itsepäisyyden, tottelemattomuuden ja kateuden sukuinen vietti. Suhtautua *vihamielisesti* tähän oman ihanteen viettiin: se oli ennen kaiken siveellisyyden laki. Oli vain yksi normi: »ihminen» — ja jokainen kansa uskoi *omistavansa* tämän yhden ja viimeisen normin. Mutta yläpuolellaan ja ulkopuolellaan, kaukaisessa ylämaailmassa, sai nähdä *useita normeja:* toinen jumala ei merkinnyt toisen kieltämistä tai solvaamista! Tässä rohjettiin ensiksi tunnustaa yksilöt, tässä kunnioitettiin ensiksi yksilöiden oikeutta. Jumalien, sankarien ja kaikenmoisten yli-ihmisten sekä sivu- ja ali-ihmisten, kääpiöiden hengettärien kentaurien satyyrien demonien ja paholaisten keksiminen oli verratonta esiharjoitusta yksilön itseisyyden ja suvereenisuuden oikeuttamiseksi: vapaus, joka suotiin jumalalle toisten jumalien ohella, myönnettiin viimein yksilölle itselleen lakien ja tapojen ja naapureiden suhteen. Monoteismi taas, tämä normaali-ihmis-opin jäykkä loogillinen seuraus — siis usko normaalijumalaan, jonka ohella on enää vain vääriä valhejumalia — oli tähänastisen ihmiskunnan kenties suurin vaara: tässä sitä uhkasi se ennenaikainen lepotila, jonka useimmat muut eläinlajit, mikäli voimme nähdä, ovat jo aikoja sitten saavuttaneet; nämä kaikki näet uskovat yhteen normaalieläimeen ja lajinsa ihanteeseen ja ovat lopullisesti muuttaneet lihakseen ja verekseen tavanomaisen siveellisyyden. Polyteismissä oli ihmisen vapaahenkisyys ja monihenkisyys ennaltakuvattuna: kyky luoda itselleen uudet ja omat silmät ja yhä uudestaan uudet ja vielä omemmat: niin että ihminen on eläinten joukossa ainoa, jolla ei ole mitään *ikuisia* näköaloja ja perspektiivejä.

144

Uskonsodat. — Massojen suurin edistys on toistaiseksi ollut uskonsota: se näet todistaa, että massa on alkanut kohdella käsitteitä kunnioittavasti. Uskonsotia syttyy vasta sitten, kun lahkojen hienommat riitaisuudet ovat hioneet yleistä järkeä: niin että alhaisokin tulee rikkiviisaaksi ja suhtautuu vakavasti pikkuseikkoihin, vieläpä pitää mahdollisena, että »sielun ikuinen pelastus» riippuu käsitteiden pienistä eroavuuksista.

145

Kasvissyöjien vaara. — Riisi pääasiallisena määrättömästi nautittuna ravintoaineena ajaa käyttämään oopiumia ja narkoottisia välineitä, samoin kuin peruna pääasiallisena ja määrättömästi nautittuna ravintoaineena ajaa viinan käyttöön —: mutta se ajaa myös, hienommalla jälkivaikutuksellaan, ajattelu- ja tuntemistapoihin, jotka vaikuttavat narkoottisesti. Tämän kanssa on sopusoinnussa se, että narkoottisten ajattelu- ja tuntemistapojen edistäjät, kuten nuo intialaiset opettajat, ylistävät ja tahtoisivat tehdä ihmisten suuren joukon keskuudessa yleiseksi juuri puhtaan kasvisruokajärjestyksen: he tahtovat siten virittää ja lisätä tarvetta, jonka *he* kykenevät tyydyttämään.

146

Saksalaisia toiveita. — Älkäämme toki unohtako, että kansojen nimet ovat tavallisesti haukkumanimiä. Esimerkiksi tataarit ovat nimensä mukaan »koiria»: niin kiinalaiset ovat heidät kastaneet. Saksalaisten nimi, »die Deutschen», merkitsee alkujaan samaa kuin »pakanat»; niin nimittivät kristinuskoon käännytetyt gootit kastamattomien heimolaistensa suurta joukkoa, omakielisen Septuagintan-käännöksensä mukaan; siinä mainitaan pakanoita sanalla, joka kreikan kielessä merkitsee »kansoja»: katsottakoon Ulfilasta. — Olisi kuitenkin vielä mahdollista, että saksalaiset tekisivät vanhasta haukkumanimestään myöhemmin kunnianimen tulemalla Euroopan ensimmäiseksi *ei-kristilliseksi* kansaksi: sen, että heillä on erinomaiset taipumukset tähän suuntaan, Schopenhauer luki heille kunniaksi. Niin täyttyisi L u t h e r i n sana, hänen, joka opetti heitä olemaan ei-roomalaisia ja sanomaan: »tässä *minä* seison! *Minä* en voi muuta!»

147

Kysymys ja vastaus. — Mitä villikansat nykyisin ensiksi omaksuvat eurooppalaisilta? Viinan ja kristinuskon, eurooppalaiset huumausaineet. — Ja mikä nuo kansat nopeimmin tuhoaa? — Eurooppalaiset huumausaineet.

148

Missä reformaatioita syntyy. — Suuren kirkon-turmeluksen aikana oli kirkko Saksassa vähiten turmeltunut: sen tähden syntyi täällä uskonpuhdistus, merkiksi siitä, että jo turmeluksen oireita pidettiin sietämättöminä. Mikään kansa näet ei ole ollut milloinkaan, suhteellisesti, kristillisempi kuin saksalaiset Lutherin ajalla: heidän kristillinen kulttuurinsa oli parhaillaan puhkeamassa satakertaiseen suureen kukoistukseen — puuttui vielä vain yksi yö; mutta tämä toi myrskyn, joka teki lopun kaikesta.

149

Reformaatioiden epäonnistuminen. — Että kreikkalaisten kulttuuri oli hyvin korkea jo verrattain varhaisina aikoina, näkyy siitä, että monet uusien kreikkalaisten uskontojen perustamisyritykset ovat epäonnistuneet; tämä osoittaa, että Kreikassa on täytynyt jo varhain olla paljon erilaisia yksilöitä, joiden erilaista hätää ei voitu korjata yhdellä ainoalla uskon ja toivon reseptillä. Pythagoras ja Platon, ehkä myös Empedokles, ja jo paljon aikaisemmin orfilaiset hurmiohenget tahtoivat perustaa uusia uskontoja; ja molemmilla ensinmainituilla oli niin aidot uskonnonperustajan-sielut ja -kyvyt, ettei voi kyllin ihmetellä, miksi he epäonnistuivat: mutta he saivat syntymään vain lahkoja. Joka kerta, kun kokonaisen kansan reformaatio epäonnistuu ja vain lahkot nostavat päätänsä, on lupa päätellä, että kansa on jo sinänsä hyvin monilaatuinen ja alkaa irrottautua karkeista laumavaistoista sekä tavanomaisesta siveellisyydestä: merkittävä epämääräisyystila, jota on totuttu parjaten sanomaan tapainturmelukseksi ja rappioksi: vaikka se ennustaa munan kypsymistä ja munankuoren pikaista murtumista. Että Lutherin täällä pohjoisessa toimeenpanema reformaatio onnistui, osoittaa, että Euroopan pohjoispuoli oli jäänyt Etelä-Eurooppaan verraten

takapajulle ja että sen tarpeet olivat vielä jokseenkin yksilaatuisia ja yksivärisiä; ja Eurooppa olisi yleensäkin jäänyt kristinuskoon kääntämättä, ellei etelän vanhan maailman kulttuuria olisi vähitellen barbarisoinut se, että tuli lisäksi liian paljon germaanista barbaarinverta ja kulttuuri-ylivalta menetettiin. Mitä yleisemmin ja ehdottomammin joku yksityinen tai jonkun yksityisen ajatus voi vaikuttaa, sitä tasalaatuisempi ja sitä alhaisempi täytyy olla massan, johon vaikutetaan; kun taas vastapyrkimykset tuovat ilmi sisäisiä vastakkaistarpeita, jotka myös tahtovat saada tyydytystä ja päästä vaikuttamaan. Toisaalta voidaan aina päätellä kulttuurin olevan todella korkealla, jos mahtavat ja vallanhimoiset henkilöt saavat aikaan vain vähäistä ja lahkolaismaista vaikutusta: tämä koskee myös eri taiteita ja tiedon aloja. Missä hallitaan, siinä on massoja: missä on massoja, siinä on orjuuden tarvetta. Missä on orjuutta, siinä on vain vähän yksilöitä, ja näillä on vastustajinaan laumavaistot ja omatunto.

150

Pyhimysten arvostelua. — Jos tahtoo saada omakseen jonkin hyveen, täytyykö tahtoa saada se juuri korkeimmassa hahmossaan? — niinkuin kristityt pyhimykset sitä tahtoivat ja tarvitsivat: he näet voivat *sietää* elämän vain ajattelemalla, että jokainen heidän hyveensä näkijä joutui halveksumaan itseänsä. Mutta minä sanon hyvettä, joka vaikuttaa siten, brutaaliseksi.

151

Uskonnon alkuperästä. — Metafyysinen tarve ei ole uskontojen juuri, kuten Schopenhauer väittää, vaan pelkkä niiden *jälkivesa.* Uskonnollisten ajatusten vallitessa on totuttu »toisen (takaisen, alaisen, yläisen) maailman» mielikuvaan, ja kun uskonnollinen harha hälvenee, tunnetaan epämieluista tyhjyyttä ja puutetta — ja sitten kasvaa tästä tunteesta jälleen »toinen maailma», mutta nyt vain metafyysinen eikä enää uskonnollinen. Mutta se, mikä alkuaikoina ylimalkaan johti »toisen maailman» otaksumiseen, *ei* ollut viettiä ja tarvetta, vaan tiettyjä luonnontapahtumia tulkittaessa sattunut *erehdys,* älyllinen pula.

152

Suurin muutos. — Kaikkien asioiden valaistus ja värit ovat muuttuneet! Me emme enää ymmärrä täysin, millaiselta entisajan ihmisestä tuntui lähin ja tavallisin — esimerkiksi päivä ja valveilla-olo: koska entiset ihmiset uskoivat uniin, heidän valveelämällään oli toiset valot. Samaten oli koko elämän, kuoleman takaisinsäteilyn ja sen merkityksen laita: meidän »kuolemamme» on aivan toinen kuolema. Kaikki elämykset hohtivat toisin, sillä niistä hohti joku jumala; samoin kaikki etäistä tulevaisuutta koskevat päätökset ja toiveet: oli näet käytettävänä oraakkeleita ja salaisia vihjeitä, ja uskottiin ennustukseen. »Totuus» tajuttiin toisin, sillä sen puhetorvena voi muinoin olla mielisairas — mikä kammottaa tai naurattaa *meitä.* Jokainen vääryys vaikutti tunteeseen toisin: pelättiin näet jumalallista kostoa eikä vain yhteiskunnallista rangaistusta ja häpeää. Mitä olikaan ilo aikana, jolloin uskottiin paholaiseen ja kiusaajaan! Mitä intohimo, kun demonien nähtiin väijyvän lähellä! Mitä filosofia, kun epäily tuntui mitä vaarallisimmalta synniltä, nimittäin rikokselta ikirakkautta vastaan, epäluulolta kaikkea kohtaan, mikä oli hyvää, korkeata, puhdasta ja laupiasta! — Me olemme värjänneet asiat uudestaan, me maalaamme niitä jatkuvasti — mutta mitä voimmekaan toistaiseksi asettaa tuon vanhan mestarin — tarkoitan vanhan ihmiskunnan — *väriloistoa* vastaan!

153

Homo poeta. — »Minä itse, minä, joka olen korkeimmanomakätisesti tehnyt tämän tragedioista parhaan, sikäli kuin se on valmis; minä, joka ensiksi sidoin moraalin solmun olemassaoloon ja vedin sen niin lujaksi, että vain joku jumala voi sen purkaa — tätähän vaatii Horatius! —, minä itse olen nyt neljännessä näytöksessä surmannut kaikki jumalat — moraalisuudesta! Mitä nyt tulee viidennestä! Mistä nyt otan traagillisen ratkaisun! — Täytyykö minun ryhtyä miettimään koomillista ratkaisua?»

154

Elämän erilainen vaarallisuus. — Te ette tiedä ensinkään, mitä koette, te juoksette elämän läpi kuin päihtyneinä ja putoatte

vähän väliä portaita alas. Kiitos päihtymyksenne te ette kumminkaan riko jäseniänne: lihaksenne ovat niin veltot ja päänne niin sekava, etteivät portaiden kivet tunnu teistä yhtä kovilta kuin meistä toisista! Meille elämä on suurempi vaara: me olemme lasia — voi onnettomuutta, jos me *satutamme itsemme!* Ja kaikki on menetetty, jos me *putoamme!*

155

Mitä meiltä puuttuu. — Me rakastamme *suurta* luontoa ja olemme löytäneet sen: tämä johtuu siitä, että päästämme puuttuvat suuret ihmiset. Päinvastoin kreikkalaiset: heidän luonnontunteensa on toisenlainen kuin meidän.

156

Vaikutusvaltaisin. — Että ihminen vastustaa koko aikakauttansa, pysähdyttää sen portilla ja vaatii tilille, sen *täytyy* vaikuttaa! Yhdentekevää, tahtooko hän sen vaikuttavan; että hän *voi* vaikuttaa, se on asia.

157

Mentiri. — Varo! — hän miettii: kohta hänellä on valhe valmiina. Tämä on eräs kulttuurin aste, jolla kokonaiset kansat ovat olleet. Harkittakoon, mitä roomalaisten mentiri ilmaisi!

158

Epämukava ominaisuus. — Havaita kaikki asiat syviksi — se on epämukava ominaisuus: siitä johtuu, että ihminen rasittaa lakkaamatta silmiään ja löytää lopulta enemmän kuin on toivonut löytävänsä.

159

Jokaisella hyveellä on aikansa. — Joka on nyt taipumaton, sille tuottaa hänen rehellisyytensä usein tunnonvaivoja: taipumattomuus näet ei ole saman aikakauden hyve kuin rehellisyys.

160

Seurustelu hyveiden kanssa. — Hyvettäkin ihminen voi kohdella arvottomasti ja imarrellen.

161

Ajan rakastajille. — Karannut pappi ja karannut rangaistusvanki vääristelevät alinomaa kasvojaan: he tahtovat saada kasvot, joissa ei ole menneisyyttä. — Mutta oletteko jo nähneet ihmisiä, jotka tietävät, että tulevaisuus kuvastuu heidän kasvoistaan, ja ovat niin kohteliaita teille, »ajan» rakastajille, että he karistavat kasvoistaan pois tulevaisuuden?

162

Egoismi. — Egoismi on tunteen *perspektiivilaki,* jonka mukaan lähellä oleva näyttää suurelta ja painavalta: kun taas kaikkien asioiden koko ja paino vähenevät, mitä kauempana ne ovat.

163

Suuren voiton jälkeen. — Suuressa voitossa on parasta se, että se vapauttaa voittajan tappion pelosta. »Miksi en voisi joutua kerran tappiollekin?» — hän sanoo itselleen: »minä olen nyt riittävän rikas siihen.»

164

Rauhanetsijät. — Minä tunnen ne henget, jotka etsivät rauhaa, monista *pimeistä* esineistä, joita he sijoittavat ympärilleen: joka tahtoo nukkua, se pimentää huoneensa tai ryömii johonkin luolaan. — Viittaus niille, jotka eivät tiedä, mitä he oikeastaan eniten etsivät, ja jotka haluaisivat sen tietää!

165

Kieltäytyvien onnesta. —Joka kieltäytyy jostakin perinpohjaisesti ja pitkiksi ajoiksi, se voi myöhemmin, sattumalta jälleen kohdatessaan sen, mistä oli kieltäytynyt, melkein luulla löytäneensä sen ensi kerran, ja kuinka onnellinen onkaan jokainen löytäjä! Olkaamme viisaampia kuin käärmeet, jotka makaavat liian kauan samassa auringossa.

166

Aina omassa seurassamme. — Kaikki, mikä on minunlaatuistani, luonnossa ja historiassa, puhuttelee minua, kiittää minua,

ajaa minua eteenpäin, lohduttaa minua —: muuta minä en kuule tai unohdan sen heti. Me olemme aina vain omassa seurassamme.

167

Misantropia ja rakkaus. — Ihminen sanoo vain silloin olevansa kyllästynyt ihmisiin, kun hän ei enää kykene heitä sulattamaan ja hänen vatsansa kuitenkin on vielä täynnä heitä. Misantropia on liian ahnaan ihmisrakkauden ja »ihmissyönnin» seuraus — mutta kuka sinun käskikään niellä ihmisiä kuin ostereita, hyvä prinssi Hamlet?

168

Eräästä sairaasta. — »Hän on huonossa kunnossa!» — Mikä häntä vaivaa? — »Hän potee kiitoksen himoa, eikä löydä sille mitään ravintoa.» — Käsittämätöntä! Kaikki juhlivat häntä, eivät kanna häntä vain käsillään, vaan myös huulillaan! — »Niin, mutta hän on huonokuuloinen kiitokselle. Jos häntä kiittää joku ystävä, hänestä tuntuu siltä, kuin tämä kiittäisi itseänsä; jos häntä kiittää joku vihamies, hänestä tuntuu siltä, kuin tämä tahtoisi saada kiitosta takaisin; jos häntä vihdoin kiittää joku muu — muita ei olekaan monia jäljellä, niin kuuluisa hän on! —, häntä loukkaa se, ettei hän kelpaa ystäväksi tai viholliseksi; hänellä on tapana sanoa: Mitä minä välitän tuommoisesta, joka voi vielä näytellä vanhurskaankin osaa minua vastaan!»

169

Julkiset viholliset. — Urhoollisuus vihollisen edessä on asia erikseen: ihminen voi silti vielä olla pelkuri ja epäröivä sekapää. Näin arvosteli Napoleon »urhoollisinta ihmistä», jonka hän tunsi, Murat'ta, — mistä selviää, että julkiset viholliset ovat monille ihmisille välttämättömiä, jos heidän tulee saavuttaa *oma* hyveensä, miehekkyytensä ja hilpeytensä.

170

Joukon mukana. — Hän on juossut tähän asti joukon mukana ja ylistänyt sitä: mutta jonakin päivänä hänestä tulee sen

vastustaja! Hän näet seuraa joukkoa siinä uskossa, että hänen laiskuutensa pääsee siinä omilleen: hän ei ole vielä kokenut, ettei joukko ole kyllin laiska hänelle! että se pakottaa menemään yhä eteenpäin! ettei se salli kenenkään jäädä seisomaan! — Ja hän jää kovin mielellään seisomaan!

171

Suuri maine. — Kun monien kiitollisuus yhtä kohtaan heittää pois kaiken häveliäisyyden, syntyy suuri maine.

172

Maunpilaaja. — A: »Sinä olet maunpilaaja! niin sanotaan kaikkialla!» B: »Varmasti! Minä pilaan jokaisen niin, että oma puolue alkaa hänestä maistua puulta — sitä ei anna minulle anteeksi mikään puolue.»

173

Olla syvä ja näyttää syvältä. — Joka tietää olevansa syvä, se pyrkii selvyyteen; joka haluaa näyttää syvältä suuren joukon silmissä, yrittää olla hämärä. Suuri joukko näet pitää syvänä kaikkea, minkä pohjaa se ei voi nähdä: se on niin pelokas ja niin haluton menemään veteen.

174

Syrjässä. — Parlamentarismi, toisin sanoen julkinen lupa saada valita jokin viidestä poliittisesta perusmielipiteestä, pääsee mairittelun avulla monien sellaisten suosioon, jotka tahtoisivat mielellään *näyttää* itsenäisiltä ja yksilöllisiltä sekä taistella mielipiteidensä puolesta. Mutta lopulta on yhdentekevää, määrätäänkö laumalle yksi mielipide vai sallitaanko sen valita jokin viidestä, — joka poikkeaa viidestä julkisesta mielipiteestä ja astuu syrjään, se saa aina koko lauman kimppuunsa.

175

Kaunopuheisuudesta. — Mikä on ollut toistaiseksi vakuuttavimmin kaunopuheista? Rummunpärrytys: ja niin kauan kuin kuninkailla on tämä vallassaan, he ovat yhä vielä parhaita puhujia ja kansanvillitsijöitä.

176

Osanottoa. — Hallitsevat ruhtinasparat! Kaikki heidän oikeutensa muuttuvat nyt äkkiarvaamatta vaatimuksiksi, ja kaikki nämä vaatimukset alkavat kuulostaa julkean vaateliailta! Ja kun he sanovat vain »Me» tai »minun kansani», vanha ilkeä Eurooppa jo hymyilee. Totisesti, nykyaikaisen maailman ylisereemoniamestari ei järjestäisi heille suuria seremonioja; hän ehkä määräisi: »les souverains rangent aux parvenus.»

177

»*Kasvatustoimesta*». — Saksassa puuttuu korkeammalta ihmiseltä suuri kasvatusväline: korkeampien ihmisten nauru; he eivät naura Saksassa.

178

Moraalisesta valistuksesta. — Saksalaiset täytyy suostuttaa luopumaan Mefistofeleestaan: ja lisäksi Faustistaan. Nämä ovat kaksi moraalista ennakkoluuloa tiedon arvoa vastaan.

179

Ajatukset. — Ajatukset ovat tuntojemme varjoja — aina hämärämpiä, tyhjempiä, yksinkertaisempia kuin viimeksimainitut.

180

Vapaiden henkien hyvä aika. — Vapaat henget käyttäytyvät vapaasti vielä tiedettäkin kohtaan — ja siihen heille myös suodaan toistaiseksi lupa —, niin kauan kuin kirkko on vielä pystyssä! Sikäli he elävät nyt hyvää aikaansa.

181

Seurata ja käydä edellä. — A: »Toinen näistä kahdesta aina seuraa, toinen käy edellä, minne kohtalo heidät vieneekin. Ja kuitenkin on toinen toista etevämpi, hyveeltään ja hengeltään!» B: »Ja kuitenkin! Ja kuitenkin! Tuo on puhuttu toisille, ei minulle, ei meille! — Fit secundum regulam.»

182

Yksinäisyydessä. — Kun elää yksin, ei puhu liian äänekkäästi, ei kirjoitakaan liian kuuluvasti: pelkää näet kumeata kaikua — Ekho nymfin kritiikkiä. — Ja kaikki äänet kuuluvat toisenlaisina yksinäisyydessä!

183

Parhaan tulevaisuuden musiikki. — Ensimmäisenä muusikkona pitäisin minä sitä, joka tuntisi vain syvimmän onnen surullisuuden eikä muuten mitään surullisuutta: sellaista ei ole vielä ollut.

184

Oikeudenkäyttö. — Mieluummin antaa varastaa itseltään kuin pitää ympärillään linnunpelättejä — se on minun makuuni. Ja se on joka tapauksessa makuasia — eikä enempää!

185

Köyhä. — Hän on nyt köyhä: mutta ei siksi, että häneltä on viety kaikki, vaan siksi, että hän on heittänyt kaiken pois — mitä hän siitä välittää! Hän on tottunut *löytämään.* — Köyhät vain ymmärtävät väärin hänen vapaaehtoisen köyhyytensä.

186

Omantunnon soimauksia. — Kaikki, mitä hän nyt tekee, on hyvää ja kunnollista — ja kuitenkin hänen omatuntonsa samalla soimaa häntä. Sillä hänen tehtävänään on se, mikä on erinomaista.

187

Loukkaavaa esitystä. — Tämä taiteilija loukkaa minua mieleenjohtumiensa, erittäin hyvien mieleenjohtumiensa esittämistavalla: hän puhuu niin leveästi ja painokkaasti ja käyttäen niin karkeita vakuuttelukeinoja, kuin puhuisi hän alhaisolle. Kulutettuamme vähän aikaa hänen taiteensa parissa me olemme kuin »huonossa seurassa».

188

Työ. — Kuinka lähellä onkaan nyt kaikkein joutilaintakin meistä työ ja työläinen! Lauseeseen »me kaikki olemme työläisiä!» sisältyvä kuninkaallinen kohteliaisuus olisi vielä Ludvig neljännentoista aikana ollut kyynillinen ja sopimaton.

189

Ajattelija. — Hän on ajattelija: toisin sanoen hän osaa ottaa asiat yksinkertaisempina kuin ne ovat.

190

Kiittäjiä vastaan. — A: »Ihmistä kiittävät vain hänenkaltaisensa!» B: »Niin? Ja se, joka kiittää sinua, sanoo sinulle: sinä olet minun kaltaiseni!»

191

Moite puolustusta vastaan. — Kavalin tapa vahingoittaa jotakin asiaa on se, että puolustetaan sitä tahallisesti virheellisillä perusteilla.

192

Hyvänsävyiset. — Mikä erottaa noita hyvänsävyisiä, joiden kasvot säteilevät suopeutta, muista ihmisistä? He voivat hyvin uuden henkilön seurassa ja rakastuvat häneen pian; senvuoksi he suhtautuvat häneen hyväntahtoisesti, heidän ensimmäinen arvostelunsa kuuluu »hän on miellyttävä». Heissä seuraavat toisiaan: omaksumishalu (he eivät punnitse turhantarkasti toisen arvoa), nopea omaksuminen, omistamisen ilo ja toiminta omistetun hyväksi.

193

Kantin sukkeluus. — Kant tahtoi todistaa »koko maailmaa» tyrmistyttävällä tavalla, että »koko maailma» on oikeassa: — se oli tämän sielun salainen sukkeluus. Hän kirjoitti oppineita vastaan kansan ennakkoluulon hyväksi, mutta hän kirjoitti oppineille eikä kansalle.

194

»Avosydäminen». — Tuo ihminen toimii todennäköisesti aina salaisten perusteiden mukaan: sillä hänellä on aina lausuttavia perusteita kielellään ja melkein kämmenellään.

195

Naurettavaa! — Katsokaa! Katsokaa! Hän juoksee *pois* ihmisten luota: mutta nämä seuraavat häntä, koska hän juoksee heidän edellään, — siinä määrin he ovat lauma!

196

Kuuloaistimme raja. — Ihminen kuulee vain ne kysymykset, joihin hän kykenee löytämään vastauksen.

197

On siis varottava! — Me emme luovuta toisille mitään muuta niin kernaasti kuin vaiteliaisuuden sinetin — ja sen, mitä on sinetin alla.

198

Ylpeän harmi. — Ylpeätä harmittavat nekin, jotka vievät häntä eteenpäin: hän katselee vihaisesti hevosia, jotka on valjastettu vetämään hänen vaunujansa.

199

Anteliaisuus. — Anteliaisuus on rikkaissa usein vain eräänlaista kainoutta.

200

Nauraminen. — Nauraminen merkitsee: olla vahingoniloinen, mutta hyvällä omallatunnolla.

201

Suosiossa. — Suosiossa on aina jonkinlaista melua: siinäkin suosiossa, jota osoitamme itsellemme.

202

Tuhlaaja. — Hän ei ole vielä köyhä siinä mielessä kuin rikas, joka on jo kerran laskenut koko aarteensa, — hän tuhlaa henkeään järjettömästi kuin tuhlaava luonto.

203

Hic niger est. — Tavallisesti hänellä ei ole mitään ajatuksia — mutta poikkeustapauksessa hänen mieleensä johtuu huonoja ajatuksia.

204

Kerjäläiset ja kohteliaisuus. — »Ei ole epäkohteliasta, jos koputtaa kivellä ovelle, josta puuttuu soittokellon nuora», — näin ajattelevat kerjäläiset ja kaikenlaiset hätääkärsivät; mutta kukaan ei myönnä heidän olevan oikeassa.

205

Tarve. — Tarvetta pidetään syynä siihen, että jotakin saadaan aikaan: todesti se on usein vain aikaansaadun vaikutusta.

206

Sateella. — Sataa, ja minä ajattelen köyhiä ihmisiä, jotka nyt sulloutuvat yhteen, mielessään paljon huolta ja tottumattomina sitä salaamaan, siis jokainen valmiina ja vilpittömästi tahtoen tuottaa toisille kipua ja surkeanlaista hyvän olon tunnetta. — Se, vain se on köyhien köyhyyttä!

207

Suurkadehtija. — Tuo on suurkadehtija — hänelle ei sovi toivottaa lapsia; hän hadehtisi heitä, koska hän ei voi enää olla lapsi.

208

Suuri mies! — Siitä, että joku on »suuri mies», ei saa vielä päätellä, että hän on mies; ehkä hän on vain poika, tai kaikkien ikäkausien kameleontti, tai noiduttu pikku nainen.

209

Eräs tapa tiedustella perusteita. — On eräs tapa tiedustella itseltämme perusteita, jota käyttäessämme emme ainoastaan unohda parhaita perusteitamme, vaan tunnemme myös itseemme viriävän uhman ja vastenmielisyyden perusteita kohtaan yleensä: — hyvin tylhmentävä tiedustelutapa ja oikea tyrannimaisten ihmisten taitotemppu!

210

Kohtuullisuus ahkeruudessa. — Ei saa pyrkiä ylittämään isänsä ahkeruutta — se tekee sairaaksi.

211

Salaiset viholliset. — Voida pitää itsellään salaista vihollista — se on ylellisyyttä, johon ei jalojenkaan henkien moraalisuudella tavallisesti ole riittävästi varaa.

212

Ei saa antautua petettäväksi. — Hänen henkensä käyttäytyy huonosti, se on pikainen ja änkyttää aina kärsimättömyydestä: niin voi tuskin aavistaa, kuinka hitaasti hengittävässä ja leveärintaisessa sielussa se on kotonaan.

213

Tie onneen. — Viisas kysyi narrilta, mikä on tie onneen. Narri vastasi viipymättä, niinkuin se, jolta kysytään tietä lähimpään kaupunkiin: »Ihaile itseäsi ja elä kadulla!» »Malta», huusi viisas, »sinä vaadit liian paljon, riittää jo, jos ihailee itseänsä!» Narri vastasi: »Mutta kuinka voi lakkaamatta ihailla, ellei lakkaamatta halveksu?»

214

Usko tekee autuaaksi. — Hyve antaa onnea ja eräänlaista autuutta vain niille, jotka uskovat lujasti hyveeseensä: — mutta

ei niille hienommille sieluille, joiden hyveenä on syvä epäluuloisuus itseänsä ja kaikkea hyvettä kohtaan. Lopulta tekee siis tässäkin »usko autuaaksi»! — *eikä* suinkaan hyve!

215

Ihanne ja aine. — Sinulla on silmiesi edessä mainio ihanne: mutta oletko myös *itse* niin mainio kivi, että sinusta voitaisiin tehdä sellainen jumalankuva? Ja sitäpaitsi — eikö kaikki työsi ole barbaarista kuvanveistoa? Ihanteesi herjausta?

216

Äänessä piilee vaara. — Jos kurkussa on hyvin kova ääni, on melkein mahdotonta ajatella hienoja asioita.

217

Syy ja vaikutus. — Ennen vaikutusta uskotaan toisiin syihin kuin vaikutuksen jälkeen.

218

Minun antipatiani. — Minä en pidä ihmisistä, joiden täytyy, voidakseen yleensä vaikuttaa, räjähtää pommien tavalla, ja joiden läheisyydessä on aina vaarassa menettää kuulonsa — tai vielä enemmän.

219

Rangaistuksen tarkoitus. — »Rangaistuksen tarkoituksena on parantaa sitä, *joka rankaisee*» — tämä on rangaistuksen puoltajien viimeinen turvapaikka.

220

Uhri. — Uhrista ja uhrauksesta ajattelevat uhrieläimet toista kuin katselijat: mutta niille ei ole koskaan suotu suunvuoroa.

221

Sääliväisyys. — Isät ja pojat kohtelevat toisiaan paljon säälivämmin kuin äidit ja tyttäret.

222

Runoilijat ja valehtelijat. — Runoilija pitää valehtelijaa rintaveljenään, jonka maito-osuuden hän on juonut; siitä syystä on toinen jäänyt vaivaiseksi eikä ole voinut hankkia itselleen edes hyvää omaatuntoa.

223

Aistit toistensa sijaisina. — »Ihmisellä on silmät myös kuulemista varten», — sanoi eräs kuuroksi tullut vanha rippi-isä; »ja sokeiden joukossa on kuningas se, jolla on pisimmät korvat.»

224

Eläimet arvostelijoina. — Minä pelkään, että eläimet pitävät ihmistä kaltaisenaan olentona, joka on mitä vaarallisimmalla tavalla menettänyt terveen eläinjärjen, — mielettömänä eläimenä, nauravana eläimenä, itkevänä eläimenä, onnettomana eläimenä.

225

Luonnolliset. — »Paha on aina ollut erittäin tehokasta! Ja luonto on paha! Olkaamme siis luonnollisia!» — näin päättelevät salaa ihmiskunnan suuret tehontavoittelijat, jotka on aivan liian usein luettu suuriin ihmisiin kuuluviksi.

226

Epäluuloiset ja tyyli. — Me lausumme väkevimmät asiat koruttomasti, edellyttäen, että ympärillämme on ihmisiä, jotka uskovat väkevyyteemme: — sellainen ympäristö kasvattaa »tyylin yksinkertaisuuteen». Epäluuloiset puhuvat mahtipontisesti; epäluuloiset tekevät mahtipontiseksi.

227

Harhapäätelmä, harhalaukaus. — Tämä mies ei kykene hillitsemään itseänsä: ja siitä päättelee tuo nainen voivansa helposti vallita häntä ja viskoo pyyntisilmukoitaan hänen jälkeensä; vaivainen, joka joutuu kohta miehen orjaksi.

228

Välittäviä vastaan. — Joka tahtoo toimia kahden päättäväisen ajattelijan kesken välittäjänä, on merkitty keskinkertaiseksi: hänellä ei ole silmää nähdä *ainoalaatuista;* yhtäläiseksi havaitseminen ja samanlaiseksi tekeminen on ominaista heikoille silmille.

229

Uhma ja uskollisuus. — Hän pitää uhmaten kiinni asiasta, joka on tullut hänelle läpinäkyväksi, — mutta hän sanoo tätä »uskollisuudeksi»!

230

Vaiteliaisuuden puute. — Hänen koko olemuksensa ei *vakuuta,* — tämä johtuu siitä, ettei hän ole koskaan jättänyt mainitsematta tekemäänsä hyvää tekoa.

231

»Perusteelliset». — Ne, jotka ovat hitaita tiedossa, luulevat hitauden kuuluvan tietoon.

232

Unennäöt. — Joko emme uneksi ensinkään tai näemme kiinnostavia unia. On opittava samoin valvomaan: — ei ensinkään tai kiinnostavasti.

233

Vaarallisia näkökohtia. — Mitä minä nyt teen tai jätän tekemättä, se on *kaikelle tulevalle* yhtä tärkeätä kuin kaikkein suurin menneisyyden tapahtuma: tässä valtavassa vaikutuksen perspektiivissä ovat kaikki teot yhtä suuria ja pieniä.

234

Lohdutuspuhe muusikolle. — »Sinun elämäsi ei soi ihmisten korviin: heistä sinä elät mykkää elämää, ja kaikki sävelmän hienous, kaikki herkemmät seuraamisen tai edelläkäymisen kään-

teet jäävät heiltä salatuiksi. On totta: sinä et tule leveää tietä rykmentinsoittokunnan kanssa — mutta näillä hyvillä ihmisillä ei silti ole oikeutta sanoa, että elämänvaelluksestasi puuttuu musiikki. Jolla on korvat kuulla, se kuulkoon.»

235

Henki ja luonne. — Moni saavuttaa huippunsa luonteena, mutta hänen henkensä ei sovi juuri tähän korkeuteen — ja moni päinvastoin.

236

Joukon liikkeelle saaminen. — Eikö sen, joka tahtoo saada joukon liikkeelle, täydy olla oman itsensä näyttelijä? Eikö hänen täydy ensin kääntää itseänsä irvokkaan-selvään muotoon ja *esittää* koko persoonansa ja asiansa näin karkeaksi ja yksinkertaiseksi muutettuna

237

Kohtelias. — »Hän on niin kohtelias!» — Niin, hänellä on aina mukanaan kakku Kerberosta varten, ja hän on niin pelokas, että luulee Kerberokseksi jokaista, myös sinua ja minua — siinä hänen »kohteliaisuutensa».

238

Kadehtimaton. — Hänessä ei ole vähääkään kateutta, mutta siitä ei koidu mitään ansiota: hän näet tahtoo valloittaa maan, jota ei kukaan ole vielä omistanut ja tuskin yksikään edes nähnyt.

239

Iloton. — Yksi ainoa iloton ihminen riittää luomaan kokonaiseen huonekuntaan alinomaista mielenapeutta ja pilvisäätä; ja vain ihme tekee sen, ettei tätä yhtä ole! — Onni ei ole läheskään yhtä tarttuva tauti — mistä se johtuu?

240

Meren rantaan. — Minä en rakentaisi itselleni taloa (ja kuuluu juuri minun onneeni, etten ole talonomistaja!). Mutta jos

minun täytyisi, rakentaisin sen, samoin kuin monet roomalaiset, meren rantaan, aina mereen saakka — olisin kyllä iloinen, jos minulla ja tuolla kauniilla hirmulla olisi joitakin yhteisiä salaisuuksia.

241

Teos ja taiteilija. — Tämä taiteilija on kunnianhimoinen, siinä kaikki: lopultakin hänen teoksensa on vain suurennuslasi, jonka hän tarjoaa jokaiselle katselijalleen.

242

Suum cuique. — Miten ahnas tietoni lieneekin: minä en voi ottaa olioista ulos mitään muuta kuin sen, mikä jo minulle kuuluu, — se, mikä on toisten omaa, jää olioihin. Kuinka on mahdollista, että ihminen olisi varas tai ryöväri!

243

»Hyvän» ja »huonon» alkuperä. — Korjauksen keksii vain se, joka osaa tuntea: »Tämä ei ole hyvää».

244

Ajatukset ja sanat. — Ajatuksiaankaan ei voi esittää täysin sanoilla.

245

Valitsee ja kiittää. — Taiteilija valitsee aiheensa: se on hänen tapansa kiittää.

246

Matematiikka. — Me tahdomme ajaa matematiikan hienouden ja ahkeruuden kaikkiin tieteisiin, niin pitkälle kuin suinkin mahdollista; emme siinä uskossa, että tällä keinolla tulisimme tuntemaan oliot, vaan *todetaksemme* siten inhimilliset suhteemme olioihin. Matematiikka on vain yleisen ja lopullisen ihmistuntemuksen väline.

247

Tottumus. — Tottumus tekee aina kätemme älykkäämmäksi ja älymme verkkaisemmaksi.

248

Kirjat. Mitä arvoa on kirjalla, joka ei edes kanna meitä yli kaikkien kirjojen?

249

Tietävän huokaus. — »Oi minun ahneuttani! Tässä sielussa ei ole epäitsekkyyttä — vaan kaikkea himoitseva itseys, joka tahtoisi nuoria yksilöitä välineenään käyttäen nähdä kuin *omin* silmin ja koskettaa kuin *omin* käsin, — itseys, joka tahtoo noutaa takaisin myös koko menneisyyden eikä halua menettää mitään, mikä ikinä voisi sille kuulua! Oi tätä minun ahneuteni liekkiä! Oi että minä syntyisin jälleen sadoissa olennoissa!» — Joka ei tunne tätä huokausta omasta kokemuksestaan, se ei myöskään tunne tietävän intohimoa.

250

Syyllisyys. — Vaikka noitien teräväjärkisimmät tuomarit ja vielä noidat itsekin olivat vakuuttuneita noituuden syyllisyydestä, ei syyllisyyttä kuitenkaan ollut. Niin on kaiken syyllisyyden laita.

251

Väärin ymmärrettyjä kärsiviä. — Suurenmoiset ihmiset kärsivät toisin kuin heidän palvojansa luulevat: he kärsivät eniten monien pahojen hetkien epäjalosta, pikkumaisesta kuohunnasta, lyhyesti sanoen siitä, että he epäilevät omaa suurenmoisuuttansa — eivätkä niistä uhreista ja kärsimyksistä, joita heidän tehtävänsä heiltä vaatii. Niin kauan kuin Prometheus säälii ihmisiä ja uhrautuu heille, hän on onnellinen ja suuri itsessään; mutta kun hän alkaa kadehtia Zeusta ja tämän kuolevaisilta saamaa palvontaa, — silloin hän kärsii!

252

Mieluummin velkaan. — »Mieluummin jäädä velkaan kuin maksaa rahalla, jossa ei ole meidän kuvaamme!» — näin tahtoo meidän suvereenisuutemme.

253

Aina kotona. — Jonakin päivänä me saavutamme päämäärämme — ja mainitsemme nyt ylpeästi, kuinka pitkiä matkoja olemme sitä varten tehneet. Totuus on se, ettemme olleet edes huomanneet matkustavamme. Me pääsimme niin pitkälle juuri siten, että luulimme joka paikassa olevamme *kotona.*

254

Pulaa vastaan. — Joka on aina työhönsä syventynyt, se ei tunne mitään pulaa.

255

Jäljittelijät. — A: »Mitä? Etkö siedä jäljittelijöitä?» B: »En siedä, että minua jäljitellään; tahdon, että jokainen näyttää itselleen, miten on tehtävä jotakin: samaa, mitä *minä* teen.» A: »Siis —?»

256

Ihoisuus. — Kaikki syvyyden ihmiset ovat onnellisia saadessaan kerran olla lentokalojen kaltaisia ja leikkiä aaltojen äärimmäisillä kärjillä; he pitävät olioiden parhaana puolena — että niillä on pinta: ihoisuus — *sit venia verbo.*

257

Kokemuksesta. — Monikaan ei tiedä, kuinka rikas hän on, ennen kuin saa kokea, miten rikkaista ihmisistä tulee varkaita hänen maillaan.

258

Sattumankieltäjät. — Kukaan voittaja ei usko sattumaan.

259

Paratiisista. — »Hyvä ja paha ovat Jumalan ennakkoluuloja» — sanoi käärme.

260

Yksi kerta yksi. — Yksi on aina väärässä: mutta kahdesta alkaa totuus. — Yksi ei voi todistaa itseänsä: mutta kahta ei voi enää kumota.

261

Originaalisuus. — Mitä originaalisuus on? Nähdä jotakin, millä ei vielä ole nimeä, mitä ei voida mainita, vaikka se on kaikkien silmien edessä. Ihmisille sellaisina kuin he tavallisesti ovat tekee vasta nimi olion yleensä näkyväksi. — Originaalit ovat enimmälti olleet myös nimenantajia.

262

Sub specie aeterni. — A: »Sinä etäännyt yhä nopeammin elävistä: pian he pyyhkivät sinut pois luetteloistaan!» — B: »Se on ainoa keino päästä osalliseksi kuolleiden etuoikeuteen.» — A: »Mihin etuoikeuteen?» — B: »Ettei tarvitse enää kuolla.»

263

Ilman omahyväisyyttä. — Kun rakastamme, tahdomme vikojemme jäävän salatuiksi, — ei omahyväisyydestä, vaan siksi, ettei rakastettu olento joudu kärsimään. Niin, rakastava haluaisi näyttää jumalalta, olematta sittenkään omahyväinen.

264

Mitä teemme. — Mitä teemme, sitä ei koskaan ymmärretä, vaan aina vain kiitetään tai moititaan.

265

Viimeinen skepsis. — Mitä sitten lopulta ovatkaan ihmisen totuudet? Ne ovat ihmisen *kumoamattomia* erehdyksiä.

266

Missä säälimättömyyttä tarvitaan. — Jossa on suuruutta, se kohtelee säälimättömästi hyveitänsä ja toisarvoisia harkintojaan.

267

Jos on korkea päämäärä. — Jos ihmisellä on korkea päämäärä, hän on oikeudenkin eikä vain tekojensa ja tuomariensa yläpuolella.

268

Mikä tekee sankarilliseksi? — Se, että käy yhtä haavaa korkeinta kärsimystään ja korkeinta toivoansa kohti.

269

Mihin sinä uskot? — Tähän: että kaikkien asioiden painot täytyy määrätä uudestaan.

270

Mitä sanoo omatuntosi? — »Sinun pitää tulla siksi, joka olet.»

271

Missä ovat suurimmat vaarasi? — Säälissä.

272

Mitä sinä rakastat toisissa? — Omia toiveitani.

273

Ketä sanot huonoksi? — Sitä, joka tahtoo aina saattaa häpeämään.

274

Mikä on sinusta inhimillisintä? — Säästää jotakuta häpeältä.

275

Mikä on saavutetun vapauden sinetti? — Se, ettei enää häpeä itseänsä.

NELJÄS KIRJA

SANCTUS JANUARIUS

Pirstot liekein, tuulispäin
sielustani synkän jään;
nyt se kuohuu merta päin,
kohti juhlaa ylväintään:
sielu nuortuu sylissäsi,
leimuaa ja vapautuu —
ylistäen ihmeitäsi,
kaunein, kuulain tammikuu!

Genova, tammikuussa 1882

276

Uudelle vuodelle. — Vielä minä elän, vielä ajattelen: minun täytyy vielä elää, sillä minun täytyy vielä ajatella. Sum, ergo cogito: cogito, ergo sum. Tänään uskaltaa jokainen lausua toivomuksensa ja rakkaimman ajatuksensa: niinpä minäkin tahdon sanoa, mitä tänään itseltäni toivoin ja mikä ajatus tänä vuonna ensiksi johtui sydämeeni, — minkä ajatuksen tulee olla kaiken jäljelläolevan elämäni perustus, tae ja ihanuus! Tahdon oppia yhä enemmän katsomaan kauniiksi sitä, mikä on välttämätöntä olioissa: — niin minusta tulee yksi niistä, jotka tekevät oliota kauniiksi. Amor fati: se olkoon tästedes rakkauteni! Minä en tahdo sotia rumaa vastaan. En tahdo syyttää, en tahdo syyttää edes syyttäjiä. *Toisaalle katsominen* olkoon ainoa kieltoni! Ja kaiken kaikkiaan ja suurin piirtein: minä tahdon olla joskus vain myöntäjä!

277

Persoonallinen kaitselmus. — On eräs elämän korkea kohta: kun olemme saavuttaneet sen, joudumme, me ja koko vapau-

temme, miten lienemmekin väittäneet, ettei olemassaolon kauniissa kaaoksessa ole mitään huoltapitävää järkeä ja hyvyyttä, vielä kerran mitä suurimpaan henkisen epävapauden vaaraan, ja meidän täytyy suoriutua kaikkein vaikeimmasta kokeestamme. Vasta nyt näet nousee eteemme persoonallisen kaitselmuksen ajatus mitä tuntuvimmalla voimalla, tukenaan kaikkein paras puoltaja, se, miltä näyttää, nyt, kun on ilmeistä, että kaikki, kaikki, mitä meille tapahtuu, koituu aina *meidän parhaaksemme*. Elämä näyttää tahtovan päivä päivältä ja tunti tunnilta todistaa yhä uudestaan päteväksi tämän väitteen: sattukoon mitä sattuu, huono tai hyvä sää, ystävän menetys, sairaus, parjaus, kirjeen viipyminen, jalan nyrjähdys, silmäys johonkin myymälään, vastaväite, kirjan aukeama, unennäkö, petos: kaikki osoittuu heti tai aivan pian sellaiseksi, »mikä ei saanut jäädä tapahtumatta», — se on täynnä syvää tarkoitusta ja hyötyä juuri meille! Onko vaarallisempaa houkutusta kuin lakata uskomasta Epikuroksen jumaliin, noihin huolettomiin tuntemattomiin, ja alkaa uskoa huolestuneeseen ja pikkumaiseen jumaluuteen, joka tuntee persoonallisesti jokaisen hiuskarvammekin ja jota tämä surkeista surkein palvelu ei inhota? Niin — minä ajattelen, kaikesta huolimatta! olevan parasta jättää jumalat samoin kuin palvelushaluiset haltijatkin rauhaan ja tyytyä otaksumaan, että oma käytännöllinen ja teoreettinen tapahtumien tulkitsemis- ja järjestämistaitomme on nyt kehittynyt huippuunsa. Älkäämme myöskään luulko liikoja tästä viisautemme sorminäppäryydestä, kun meitä toisinaan hämmästyttää liiaksi se ihmeellinen harmonia, joka soitintamme käytettäessä syntyy: harmonia, joka kaikuu niin kauniilta, ettemme uskalla pitää sitä omana aikaansaannoksenamme. Silloin tällöin soittaa todella joku meidän kanssamme — rakas sattuma: se ohjaa toisinaan kättämme, eikä kaikkein viisainkaan kaitselmus voisi keksiä mitään kauniimpaa musiikkia kuin se, jonka tämä meidän typerä kätemme saa silloin heläjämään.

278

Kuoleman ajatus. — Minulle tuottaa alakuloista onnea saada elää tämän pienten katujen, tarpeiden, äänien sekasorron keskellä: kuinka paljon nautintoa, kärsimättömyyttä, toivetta, kuinka paljon janoista elämää ja elämän päihtymystä siinä tuleekaan joka hetki ilmi! Ja kuitenkin saavat kaikki nämä hälise-

vät elävät elämänjanoiset pian kokea suuren hiljaisuuden! Eikö seisokin jokaisen takana hänen varjonsa, hänen tumma matkakumppaninsa! Tuntuu aina siltä kuin viime hetkenä siirtolaislaivan lähdön edellä: ihmisillä on sanottavaa toisilleen enemmän kuin koskaan ennen, hetki hupenee, valtameri ja sen autio hiljaisuus odottaa kärsimättömänä kaiken hälinän takana — ylen ahnaana, ylen varmana saaliistaan! Ja kaikki, kaikki ajattelevat, ettei tähänastinen ole mitään tai että se on vähän, läheinen tulevaisuus taas kaikki kaikessa: ja siitä tämä kiire, tämä huuto, tämä korviahuumaava melu ja tunkeilu toisten edelle! Jokainen tahtoo ennättää ensimmäisenä tähän tulevaisuuteen — ja kuitenkaan ei tässä tulevaisuudessa ole mitään muuta varmaa ja kaikille yhteistä kuin kuolema ja kuolonhiljaisuus! Kuinka kummallista, että tämä ainoa varmuus ja yhteisyys ensinkään tehoaa ihmisiin ja että he *kaikkein vähimmin* tuntevat olevansa kuoleman veljeskunta! Minä olen onnellinen nähdessäni, etteivät ihmiset tahdo millään muotoa ajatella kuoleman ajatusta! Tekisin mielelläni jotakin, jotta elämän ajatus tulisi heille vielä sata kertaa enemmän *ajattelemisen arvoiseksi*.

279

Tähti-ystävyys. — Me olimme ystäviä ja olemme vieraantuneet toisistamme. Mutta se on oikein, emmekä me tahdo sitä itseltämme salata ja sumentaa, ikäänkuin meidän pitäisi sitä hävetä. Me olemme kaksi laivaa, joilla molemmilla on päämääränsä ja reittinsä; me voimme kyllä kohdata toisemme ja viettää yhteistä juhlaa, kuten olemme tehneet, — ja silloin nämä kelpo laivat lepäsivät samassa satamassa ja saman päivän paisteessa niin rauhallisina, että saattoi näyttää siltä, kuin ne olisivat jo saapuneet päämääräänsä ja kuin niillä olisi ollut päämäärä. Mutta sitten meidän tehtävämme kaikkivaltias mahti ajoi meidät jälleen pois toisistamme, eri merille ja eri aurinkojen alle, ja kenties emme näe toisiamme enää milloinkaan — kenties kyllä näemme, mutta emme enää tunne toisiamme: eri meret ja auringot ovat muuttaneet meidät! Että meidän täytyi tulla vieraiksi toisillemme, on meitä *korkeampi* laki: juuri siten meidän pitää tulla myös kunnianarvoisemmiksi toisillemme! Juuri siten pitää entisen ystävyytemme ajatuksen tulla meille pyhäksi! Luultavasti on jokin valtava käyrä ja tähdenrata, johon meidän pe-

räti erilaiset tiemme ja päämäärämme saattavat *sisältyä* pieninä matkavälineinä — kohottautukaamme tähän ajatukseen! Mutta meidän elämämme on niin lyhyt ja näkövoimamme niin heikko, ettemme voi olla ystäviä muuten kuin tuon ylevän mahdollisuuden mielessä. — Ja niin me tahdomme *uskoa* tähti-ystävyyteemme, vaikka meidän täytyisikin olla toistemme vihollisia maan päällä.

280

Tietävien arkkitehtuuri. — Kerran, ja todennäköisesti piankin, tulee tarpeelliseksi oivaltaa, mitä suurista kaupungeistamme ennen kaikkea puuttuu: hiljaisia ja väljiä, laajalle ulottuvia paikkoja mietiskelyä varten, paikkoja, joissa on korkeaholvisia pitkiä kaarikäytäviä huonon tai liian helteisen sään varalta, jonne ei kantaudu vaunujen eikä kuuluttajien häly ja missä hienompi säädyllisyys kieltäisi pappiakin rukoilemasta ääneen: rakennuksia ja istutuksia, jotka kokonaisuudessaan ilmaisevat mietinnän ja syrjäänvetäytymisen ylevyyttä. Mennyt on se aika, jolloin kirkolla oli mietinnän monopoli, jolloin vita contemplativan täytyi aina olla vita religiosa; ja kaikki, mitä kirkko on rakentanut, ilmaisee tätä ajatusta. En tiedä, kuinka voisimme tyytyä sen rakennuksiin, vaikka niiltä riisuttaisiinkin niiden kirkollinen tarkoitus; nämä rakennukset puhuvat, Jumalan huoneina ja ylimaailmallisen kanssakäymisen loistopaikkoina, niin kovin pateettista ja ennakkoluuloista kieltä, ettemme me jumalattomat voi niissä ajatella *omia ajatuksiamme*. Me tahdomme saada käännöksen *itsestämme* kiveen ja kasviin, me tahdomme kävellä *itsessämme*, kun kuljemme näissä saleissa ja puutarhoissa.

281

Osata löytää loppu. — Ensimmäisen arvoluokan mestarit tekevät itsensä tunnettaviksi siten, että he osaavat suuressa samoin kuin pienessäkin moitteettomasti löytää lopun, olipa tämä sitten sävelmän tai ajatuksen päätekohta, murhenäytelmän tai valtiotoimen viides näytös. Toisen arvoasteen ensimmäiset tulevat aina lopun lähestyessä levottomiksi eivätkä suistu mereen niin ylpeän, levollisen tasapainoisesti kuin esimerkiksi Portofinon vuoret — siinä, missä Genovan lahti laulaa melodiansa loppuun.

282

Käynti. — On henkisiä maneereja, joilla suuretkin honget osoittavat polveutuvansa alhaisosta tai puolialhaisosta: — varsinkin heidän ajatustensa käynti ja askel antaa heidät ilmi; he eivät osaa *kävellä.* Niin ei myöskään Napoleon suureksi mieliharmikseen osannut kävellä ruhtinaanomaisesti ja »legitiimisesti», tilaisuuksissa, joissa oikeastaan pitää se osata, kuten suurissa kruunauskulkueissa ja muissa semmoisissa: niissäkin hän oli aina vain kolonnan johtaja — ylpeä ja samalla kiireinen sekä tästä hyvin tietoinen. On nauramista, kun näkee eräiden kirjailijain kahisuttavan ympärillään lausejaksonsa poimuisia pukuja: he tahtovat siten peittää *jalkansa.*

283

Valmistavat ihmiset. — Minä tervehdin iloiten kaikkia merkkejä, jotka osoittavat, että on alkamassa miehekkäämpi, sotainen aikakausi, joka on jälleen kohottava kunniaan ennen kaikkea urhoollisuuden! Sillä sen pitää raivata tietä vielä korkeammalle aikakaudelle ja kerätä voima, jonka tämä kerran tarvitsee, — tämä aikakausi, joka siirtää sankaruuden tietoon ja *käy sotia* ajatusten ja niiden seurausten vuoksi. Sitä varten tarvitaan nyt paljon valmistavia urhoollisia ihmisiä, joita ei kuitenkaan voi syntyä tyhjästä — enempää kuin nykyisen sivilisaation ja suurkaupunki-sivistyksen hiekasta ja limasta: ihmisiä, jotka osaavat olla tyytyväisiä ja kestäviä vaiti ollen, yksinäisinä, päättäväisinä, näkymättömässä toiminnassa: ihmisiä, jotka sisäisen taipumuksen ajamina etsivät kaikista olioista sitä, mitä niissä on *voitettavaa:* ihmisiä, joille seesteisyys, kärsivällisyys, koruttomuus ja suuren omahyväisyyden halveksuminen on yhtä ominaista kuin jalomielisyys voitossa ja kaikkien voitettujen pienen omahyväisyyden anteeksiantaminen: ihmisiä, jotka lausuvat terävästi ja vapaasti arvostelunsa kaikista voittajista ja sattuman osuudesta jokaisessa voitossa ja maineessa: ihmisiä, joilla on omat juhlat, omat arjet, omat suruajat, tottuneita ja varmoja käskemisessä ja yhtä valmiita tottelemaan, kun niin tarvitaan, yhtä ylpeitä toisessa kuin toisessakin, yhtäläisesti omaa asiaansa palvelevia: vaaralle alttiimpia ihmisiä, hedelmällisempiä ihmisiä, onnellisempia ihmisiä! Sillä, uskokaa minua! — salai-

nen tieto siitä, miten olemassaolosta voidaan korjata runsain hedelmä ja suurin nautinto, kuuluu: *eläkää vaarallisesti!* Rakentakaa kaupunkinne Vesuviuksen rinteille! Lähettäkää laivanne tutkimattomille merille! Eläkää sodassa kaltaistenne ja itsenne kanssa! Olkaa ryöväreitä ja valloittajia, niin kauan kuin ette voi olla hallitsijoita ja omistajia, te tietävät! Se aika on kohta mennyt, jolloin teille sai olla kylliksi, että elitte vauhkojen hirvien lailla metsiin piiloutuneina! Tieto ojentaa viimein kätensä ottamaan, mitä sille kuuluu: — se tahtoo *hallita* ja *omistaa,* ja te sen kanssa!

284

Usko omaan itseensä. — Vain harvat ihmiset uskovat omaan itseensä; — ja näistä harvoista saavat toiset sen mukaansa, hyödyllisenä sokeutena tai osittaisena hengen pimentymisenä — (mitä he näkisivätkään, jos voisivat nähdä itsensä *pohjaa myöten!*), toisten täytyy se ensin hankkia: kaikki se hyvä, kunnollinen, suuri, mitä he tekevät, on lähinnä argumentti heissä asustavaa skeptikkoa vastaan: on voitava vakuuttaa tai suostuttaa tämä, ja siihen tarvitaan melkein neroa. He ovat suuria itseensätyytymättömiä.

285

Excelsior! — Sinä et koskaan enää rukoile, et koskaan enää palvo, et koskaan lepää loputtomassa luottamuksessa — sinä kieltäydyt pysähtymästä viimeisen viisauden, viimeisen hyvyyden, viimeisen vallan eteen ja riisumasta valjaista ajatuksiasi — sinulla ei ole mitään alinomaista vartijaa ja ystävää seitsemää yksinäisyyttäsi varten — sinä elät näkemättä vuoristoa, joka kantaa lunta päälaellaan ja hehkua sydämessään, sinulla ei ole enää ketään viimeistä kostajaa ja parantajaa — ei ole enää mitään järkeä siinä, mitä tapahtuu, ei mitään rakkautta siinä mitä sinulle on tapahtuva, — sydämellesi ei tarjoudu enää tyyssijaa, jossa sen on vain löydettävä eikä enää etsittävä, — sinä torjut jokaisen viimeisen rauhan, sinä tahdot sodan ja rauhan ikuista paluuta: — kieltäymyksen ihminen, tahdotko sinä kieltäytyä tuosta kaikesta? Kuka antaa sinulle voiman siihen? Kenelläkään ei ole vielä ollut sitä voimaa!» — On järvi, joka eräänä

päivänä kieltäytyi virtaamasta ja rakensi padon siihen, mistä se oli siihen asti virrannut: siitä lähtien tämä järvi nousee nousemistaan. Ehkä juuri tuo kieltäytyminen antaa meille myös voiman, jonka varassa itse kieltäytyminen voidaan sietää; ehkä ihminen nousee yhä ylemmäksi siitä, missä hän ei enää *virtaa* johonkin Jumalaan.

286

Välilause. — Tässä on toiveita; mutta mitä te niistä näette ja kuulette, ellette ole omissa sieluissanne kokeneet loistoa ja hehkua ja aamuruskoja? Minä voin vain muistuttaa — enempää en voi! Liikuttaa kiviä, tehdä eläimistä ihmisiä — sitäkö minun mielestänne pitäisi tehdä? Oi, jos te olette vielä kiviä ja eläimiä, etsikää itsellenne ensin oma Orfeuksenne!

287

Sokeudesta iloitseva. — »Minun ajatusteni», sanoi vaeltaja varjolleen, »pitää osoittaa minulle, missä seison: mutta ne eivät saa ilmaista minulle, *minne menen.* Minä rakastan tulevaisuuden tietymättömyyttä enkä tahdo tuhoutua kärsimättömyyteen ja luvattujen asioiden ennaltamaistamiseen.»

288

Korkeat mielialat. — Minun nähdäkseni eivät useimmat ihmiset ensinkään usko korkeihin mielialoihin, niitä lukuunottamatta, jotka kestävät vain tuokioita, korkeintaan neljännestunteja, — poikkeuksia ovat vain ne harvat, jotka ovat itse kokeneet korkean tunteen pitemmän keston. Mutta olla kerrassaan jonkin korkean tunteen ihminen, yhden ainoan suuren mielialan ruumiillistuma — se on ollut toistaiseksi vain unelma ja viehättävä mahdollisuus: historia ei vielä tarjoa meille siitä ainoatakaan varmaa esimerkkiä. Siitä huolimatta se voisi kerran synnyttää sellaisiakin ihmisiä — sitten, kun on luotu ja säädetty joukko suotuisia edellytyksiä, joita ei onnellisinkaan sattuma voisi nyt vieritellä yhteen. Näiden tulevaisten sielujen tavallinen tila olisi kenties juuri se, mikä on tähän mennessä silloin tällöin ilmennyt meidän sieluissamme pelottavalta tuntuvana poikkeuksena: lakkaamaton liike korkeuden ja syvyyden välillä sekä korkean ja syvän tunne, alinomainen »kuin portaita ylös» ja samalla »kuin lepo pilvien päällä».

289

Laivoihin! — Kun ajattelee, miten jokaiseen yksityiseen vaikuttaa hänen elämis- ja ajattelemistapansa filosofinen kokonaisoikeutus — nimittäin kuin lämmittävä, siunaava, hedelmöittävä, juuri hänelle paistava aurinko, kuinka se tekee riippumattomaksi kiitoksesta, itseensätyytyväksi, onnesta ja hyväntahtoisuudesta rikkaaksi ja anteliaaksi, kuinka se lakkaamatta tekee pahasta hyvää, saa kaikki voimat kukkimaan ja kypsymään eikä salli harmien ja ärtyisyyden pienen ja suuren rikkaruohon ensinkään versoa: — niin huudahtaa viimein kaivaten: Oi jospa vielä luotaisiin paljon sellaisia uusia aurinkoja! Myös pahan, myös onnettoman, myös poikkeus-ihmisen pitää saada oma filosofiansa, oma hyvä oikeutensa, oma päivänpaisteensa! Ei tarvitse sääliä heitä! — tämä kopeuden päähänpisto meidän täytyy unohtaa, niin kauan kuin ihmiskunta onkin tähän saakka juuri siitä oppinut ja siihen harjoittautunut, — meidän ei pidä asettaa heitä varten ripittäjiä, sielunmanaajia ja syntienanteeksiantajia! Vaan tarvitaan uutta *oikeamielisyyttä!* Ja uusi tunnussana! Ja uusia filosofeja! Moraalinenkin Maa on pyöreä! Moraalisenkin Maan päällä on omat antipodinsa! Antipodeillakin on olemisen oikeus! On vielä toinen maailma löydettävänä — ja useitakin! Laivoihin, te filosofit!

290

Yksi on tarpeellinen. — »Luoda tyyliä» luonteeseensa — suuri ja harvinainen taide! Sitä harjoittaa se, joka näkee kaikki oman luontonsa tarjoamat voimat ja heikkoudet ja sovittaa ne sitten taiteelliseen suunnitelmaan, kunnes jokainen kohta näkyy taiteena ja järkenä ja heikkouskin vielä viehättää silmää. Tähän on tuotu suuri määrä toista luontoa, tuosta on viety pois kappale ensimmäistä luontoa: kummallakin kerralla pitkän harjoituksen ja jokapäiväisen työn avulla. Tässä on piilotettu rumaa, jota ei ole voitu siirtää pois, tuossa se on tulkittu ylevään muotoon. Paljon epämääräistä, muotoamista vastustavaa on säästetty kaukonäköaloja varten ja käytetty niihin: — sen tulee viittoa laajalle ja rajattomiin. Viimein, kun teos on valmis, käy ilmi, että suurta ja pientä on vallinnut ja muovannut muotoon saman maun pakko: onko maku ollut hyvä vai huono, merkit-

see vähemmän kuin luullaan, — riittää, kun se on maku! Sellaisessa täytymyksessä, sellaisessa sidonnaisuudessa ja täydellisyydessä oman lakinsa alla nauttivat hienointa iloansa väkevät, vallanhimoiset ihmiset; heidän valtavan tahtomisensa intohimo keventyy aina, kun he katselevat tyyliteltyä luontoa, lannistettua ja palvelevaa luontoa; silloinkaan, kun heidän on rakennettava palatseja ja suunniteltava puutarhoja, he eivät mielellään jätä luontoa vapaaksi. — Tyylin sidonnaisuuden *vihollisia* taas ovat heikot, itsensä hallitsemiseen pystymättömät luonteet; he aavistavat, että jos heidät saatettaisiin tuon pahan pakon alaisiksi, heidän täytyisi siinä muuttua *alhaisiksi:* heistä tulee orjia heti, kun he palvelevat, he vihaavat palvelua. Sellaiset henget — he voivat olla ensimmäisen arvoluokan henkiä — pyrkivät aina hahmottamaan tai tulkitsemaan itseänsä ja ympäristöjään *vapaaksi* luonnoksi — villiksi, mielivaltaiseksi, haaveelliseksi, sekavaksi, yllättäväksi —: ja he tekevät siinä hyvin, koska he vain siten tekevät hyvää itselleen! Sillä yksi on tarpeellinen: että ihminen *saavuttaa* tilan, jossa hän on tyytyväinen itseensä — olkoon välineenä sitten mikä runous ja taide tahansa: vasta silloin ihminen on yleensä siedettävän näköinen! Joka on tyytymätön itseensä, se on alati valmis kostamaan sen: me toiset joudumme hänen uhreikseen, ellemme muuten, niin siten, että meidän täytyy aina sietää hänen rumaa näköänsä. Sillä ruman katseleminen tekee huonoksi ja synkäksi.

291

Genova. — Minä olen katsellut verrattain kauan tätä kaupunkia, sen maalaistaloja ja huvipuistoja; ja minun täytyy viimein sanoa: minä näen *näkyjä* menneistä sukupolvista — tämä seutu on täynnä rohkeiden ja itsevaltaisten ihmisten itsestään jättämiä kuvia. He ovat *eläneet* ja ovat tahtoneet jäädä elämään — sen he sanovat minulle taloillaan, jotka on rakennettu ja koristettu vuosisatoja eikä poishäipyvää hetkeä varten: he olivat hyviä elämälle, niin pahoja kuin he lienevätkin usein olleet itselleen. Minä näen aina rakentajan, miten hänen katseensa lepää kaiken kauas ja lähelle hänen ympärilleen rakennetun yllä ja tavoittaa samalla kaupungin, meren ja vuoriston viivat, miten hän tällä katseellaan hallitsee ja valloittaa: kaiken tuon hän tahtoo liittää *omaan* suunnitelmaansa ja tehdä lopulta sen osa-

na *omakseen.* Koko tässä seudussa rehottaa tämä omistus- ja saalistushalun kyltymätön itsekkyys; ja niinkuin nämä ihmiset eivät tunnustaneet mitään rajaa kaukaisuudessa, vaan toivat uutta janotessaan uuden maailman vanhan rinnalle, niin kapinoi kotonakin yhä jokainen jokaista vastaan ja keksi keinon osoittaa ylemmyyttään ja sijoittaa itsensä ja naapurinsa väliin persoonallisen äärettömyytensä. Jokainen valloitti kotipaikkansa vielä kerran omakseen valtaamalla sen rakennustaiteellisilla ajatuksillaan ja tekemällä siitä tavallaan oman talonsa silmänherkun. Pohjoisessa vaikuttaa kaupunkien rakennustavan tarkastelijaan valtavasti laki ja yleinen lakimääräisyyden ja kuuliaisuuden halu: siinä aavistaa tuon sisäisen yhdenvertaistumisen, yhteensopeutumisen, jonka on täytynyt vallita kaikkien rakentajien sielua. Mutta täältä sinä löydät jokaisen kadunkulman takaa erikoisen ihmisen, joka tuntee meren seikkailun ja itämaat, ihmisen, joka on karsas laille ja naapurilleen kuin eräänlaiselle ikävystymiselle ja joka mittailee kaikkea jo perustettua, vanhaa, kateellisilla katseilla: hänen ihmeon ovela mielikuvituksensa virittää häneen halua perustaa, rakentaa kaikki ainakin ajatuksissaan vielä kerran, uudestaan, laskea kätensä sen päälle ja sujuttaa mielensä sen sisään — vaikka vain aurinkoisen ehtoopäivän hetkeksi, jolloin hänen kyltymätön ja alakuloinen sielunsa tuntee kerrankin olevansa kylläinen ja hänen katseelleen saa tarjoutua vain omaa eikä enää mitään vierasta.

292

Moraalinsaarnaajille. — Minä en tahdo tehdä moraalia, mutta niille, jotka sitä työtä harjoittavat, annan tämän neuvon: jos tahdotte viimein riistää parhailta asioilta ja olotiloilta kaiken kunnian ja arvon, niin vatvokaa niitä suussanne samoin kuin tähän asti! Sijoittakaa ne moraalinne kärkeen ja puhukaa aamusta iltaan hyveen onnesta, sielun rauhasta, oikeamielisyydestä ja immanentista korvauksesta: teidän niin touhutessanne tulevat kaikki nämä hyvät asiat viimein kansanomaisiksi ja saavat puolelleen kadulla-huutajien äänet; mutta silloin niistä on myös kulunut pois kaikki kulta, ja vielä enemmän: kaikki *niissä* oleva kulta on silloin muuttunut lyijyksi! Totisesti, te osaatte taidon, joka on alkemian vastakohta, osaatte tehdä kaikkein arvokkaimman arvottomaksi! Turvautukaa kerran kokeek-

si toiseen reseptiin, jotta ette saavuta, kuten tähän asti, päinvastaista kuin tavoittelette: *kieltäkää* nuo hyvät asiat, riistäkää niiltä rahvaan-suosio ja liikkumisvapaus, tehkää ne taas yksityisten sielujen salaisiksi häveliäisyyksiksi, sanokaa: *Moraali on kiellettyä!* Kenties voitatte siten näiden asiain puolelle sen ihmislajin, joka yksin on jotenkin tärkeä, minä tarkoitan *sankarillisia.* Mutta silloin siinä täytyy olla jotakin pelättävää eikä, kuten tähän asti, inhottavaa! Eikö nykyisin tee mieli sanoa moraalista niin kuin sanoi mestari Eckardt: »minä rukoilen Jumalaa, että hän päästäisi minut kuitiksi Jumalasta»?

293

Meidän ilmamme. — Me tiedämme kyllä: joka vain joskus vilkaisee tieteisiin päin kuin kävelyllä ollessaan, naisten ja valitettavasti myös monien taiteilijain tavalla: siitä tuntuu tieteen ankara palvelu, tämä heltymättömyys pienessä samoin kuin suuressakin, tämä nopea punnitseminen päätteleminen hylkääminen jotenkin pyörryttävältä ja pelottavalta. Varsinkin hän säikähtää nähdessään, miten tässä vaaditaan kaikkein vaikeinta, tehdään kaikkein parasta saamatta siitä kiitosta ja kunnianosoituksia, koska täällä, kuten sotilaiden keskuudessa, päinvastoin *tulevat kuuluville* melkein yksinomaan moitteet ja ankarat nuhteet — hyvää suoritusta näet pidetään sääntönä, virheellistä poikkeuksena; mutta säännön suu on tässä kuten kaikkialla vaitelias. Tämän »tieteellisen ankaruuden» laita on nyt samoin kuin kaikkein parhaiden seurapiirien kohteliaisuuden: — se pelästyttää asiaan perehtymätöntä. Mutta joka on siihen tottunut ei halua elää missään muualla kuin tässä kirkkaassa läpikuultavassa voimakkaassa väkevästi sähköisessä ilmassa, tässä *miehekkäässä* ilmassa. Missään muualla ei hänestä tunnu kyllin puhtaalta ja ilmavalta: hän pelkää, ettei hänen paras tunteensa voisi *siellä* oikein hyödyttää ketään eikä tuottaa iloa hänelle itselleen, että puolet hänen elämästään virtaisi hänen sormiensa lomitse väärinkäsityksissä, että tarvittaisiin lakkaamatta suurta varovaisuutta, suurta salailua ja pidättyväisyyttä, — pelkkiä suuria ja hyödyttömiä voiman-menetyksiä! Tässä ankarassa ja kirkkaassa elementissä hän sitävastoin on täysissä voimissaan: täällä hän voi lentää! Miksi hänen pitäisikään mennä takaisin alas noihin sameisiin vesiin, joissa täytyy uida ja kahlata ja joissa

siivet tulevat rumanvärisiksi! — Ei! Siellä meidän on liian vaikea elää: mitä voimmekaan sille, että olemme syntyneet ilmaa, puhdasta ilmaa varten, me valonsäteen kilpaveikot, ja että ratsastaisimme mieluimmin eetterihiukkeilla, samoin kuin se, emmekä auringosta pois, vaan *aurinkoon päin!* — Mutta sitä me emme voi tehdä: — me siis tahdomme tehdä, mitä me yksin voimme: tuoda Maalle valoa, olla »Maan valkeus»! Ja sitä varten meillä on siipemme ja nopeutemme ja ankaruutemme, ja siitä syystä me olemme miehekkäitä ja pelottaviakin, kuin tuli. Pelätkööt meitä ne, jotka eivät osaa ottaa meistä itselleen lämpöä ja valoa!

294

Luonnon herjaajia vastaan. — Todella epämiellyttäviä ovat minusta ne ihmiset, joissa jokainen luonnollinen taipumus muuttuu heti sairaudeksi, rumentavaksi tai häpeälliseksikin asiaksi, — *nämä* ovat eksyttäneet meidät luulemaan, että ihmisen vietit ovat pahoja; *he* ovat syypäitä siihen, että olemme niin kovin väärämielisiä omaa luontoamme, kaikkea luontoa kohtaan! On kyllin paljon ihmisiä, jotka *saavat* antautua sulokkaasti ja huolettomasti viettiensä valtaan: mutta he eivät tee sitä, koska he pelkäävät tuota luuloteltua luonnon »pahaa olemusta»! *Siitä* johtuu, että ihmisten keskuudesta löytyy niin vähän ylhäisyyttä, jonka tuntomerkkinä on aina oleva, ettei se ensinkään pelkää itseänsä, ei odota itseltään mitään häpeällistä, että lennämme arvelematta, minne vietti meitä vie — meitä vapaasyntyisiä lintuja! Minne me sitten tulemmekin, aina on ympärillämme oleva vapaata ja aurinkoista.

295

Lyhyet tottumukset. — Minä rakastan lyhyitä tottumuksia ja pidän niitä verrattomana keinona oppia tuntemaan *paljon* asioita ja olotiloja ja syvälti niiden makeuksien ja karvauksien pohjaa myöten; minun luontoni on kokonaan järjestetty lyhyitä tottumuksia varten, myös ruumiillisen terveytensä tarpeiden puolesta ja ylimalkaan, *mikäli* vain voin nähdä: alimmasta korkeimpaan asti. Minä luulen aina, että *tämä* on nyt tuottava minulle jatkuvaa tyydytystä — lyhyessäkin tottumuksessa on tuo intohimon usko, usko ikuisuuteen — ja että minä olen kadeh-

dittava, koska olen sen löytänyt ja tuntenut; — ja sitten se ravitsee minua päivällä ja illalla levittäen syvää tyytyväisyyttä ympärilleen ja minuun itseeni, niin etten mieli saada mitään muuta, ilman että minun tarvitsisi vertailla tai halveksua tai vihata. Ja jonakin päivänä sillä on ollut aikansa: tämä asia lähtee luotani, ei niin, että minä sitä nyt inhoaisin, — vaan rauhallisesti ja minusta kyltyneenä, samoin kuin minä siitä, ja ikäänkuin meidän täytyisi olla toisillemme kiitollisia ja *niin* ojentaa kätemme jäähyväisiksi. Ja jo odottaa ovella uusi, ja samaten minun uskoni — se auttamaton houkka ja viisas! — että tämä uusi on oleva oikea, viimeinen oikea. Niin minun käy ruokien, ajatusten, ihmisten, kaupunkien, runojen, sävellysten, oppien, päiväjärjestysten, elämäntapojen suhteen. — Sitävastoin minä vihaan *kestäviä* tottumuksia, ja minusta tuntuu, että joku tyranni tulee luokseni ja että elämänilmani *sakenee*, kun tapaukset hahmoutuvat siten, että niistä näyttää välttämättä kehittyvän pysyviä tottumuksia: esimerkiksi viran vuoksi, siksi, että joutuu lakkaamatta olemaan samojen ihmisten seurassa, varman asuinpaikan, kertakaikkisen terveydentilan vaikutuksesta. Niin, minä olen syvimmässä sielussani kiitollinen kurjuudelleni ja sairaudelleni ja kaikelle, mitä minussa ikinä on epätäydellistä — koska sellaiset seikat tarjoavat minulle satoja takaportteja, joiden kautta voin päästä kestäviä tottumuksiani pakoon. — Kaikkein sietämättömin, todella kauhistuttava olisi minusta kuitenkin elämä aivan ilman tottumuksia, elämä, joka vaatii lakkaamatta improvisaatiota: — se olisi minun maanpakoni ja Siperiani.

296

Varma maine. — Varma maine oli ennen erinomaisen hyödyllinen; ja missä ikinä yhteiskuntaa vielä vallitsee laumavaisto, se on yhä tarkoituksenmukaisin jokaiselle, joka tahtoo saada toiset uskomaan, että hänen luonteensa ja toimintansa ovat muuttumattomat — vaikka ne eivät todella olisikaan sellaisia. »Häneen voi luottaa, hän pysyy kaltaisenaan»: tämä on kaikissa yhteiskunnan vaarallisissa tiloissa merkittävin kiitos. Yhteiskunta havaitsee tyydytyksekseen, että tämän henkilön hyve, tuon kunnianhimo, kolmannen harkinta ja intohimo tarjoutuvat sille luotettaviksi, aina valmiiksi *välineiksi,* — se kunnioittaa tätä *väline-luontoa,* tätä itselleen uskollisena pysy-

mistä, tätä mielipiteiden, pyrkimysten, vieläpä vikojenkin muuttumattomuutta korkeimmilla kunnianosoituksillaan. Sellainen arvostus, joka kaikkialla kukoistaa ja on kukoistanut tavanomaisen siveellisyyden ohella, kasvattaa »luonteita» ja saattaa *huonoon huutoon* kaiken vaihtumisen, uuden oppimisen, muuttumisen. Olkoon tämä ajatustapa muuten kuinka edullinen tahansa, *tiedolle* se joka tapauksessa on kaikista vahingollisin yleinen arvostelutapa: sillä juuri tietävän hyvä tahto *kumota* milloin tahansa aikaisempi mielipiteensä ja suhtautua yleensä epäluuloisesti kaikkeen, mikä meissä pyrkii *piintymään,* — on siinä tuomittu ja saatettu huonoon huutoon. Tietävän mielenlaatua, jos se on ristiriidassa »varman maineen» kanssa, pidetään *häpeällisenä,* kun taas mielipiteiden kivettyminen saa osakseen kaikkea kunnioitusta: — tällaisen arvioinnin kiroissa meidän täytyy vielä nyt elää! Kuinka vaikeaksi elämä käykään, kun tuntee vastassaan ja ympärillään monien vuosituhansien tuomion! On todennäköistä, että tietoa on vuosituhansien ajan vaivannut paha omatunto ja että suurimpien henkien historiaan on täytynyt sisältyä paljon itsensähalveksumista ja salaista kurjuutta.

297

Voida väittää vastaan. — Jokainen tietää nyt, että kyky sietää vastaväitteitä on korkea kulttuurin merkki. Jotkut tietävät senkin, että korkeampi ihminen toivoo itselleen vastustusta ja aiheuttaa sitä saadakseen vihjeen omasta, hänelle itselleen toistaiseksi tuntemattomasta väärämielisyydestään. Mutta *kyky* väittää vastaan, saavutettu hyvä omatunto totunnaiseen, perinnäiseen, pyhitettyyn kohdistuvan vihamielisyyden ohella — se on enemmän kuin äsken mainitut kaksi asiaa ja se on oikeastaan kulttuurimme varsinainen suuri, uusi, hämmästyttävä saavutus, vapautuneen hengen kaikkien askelten askel: kuka tietää tämän?

298

Huokaus. — Minä sieppasin tämän oivalluksen kulkiessani ja otin nopeasti lähimmät huonot sanat sitoakseni sen kiinni, ettei se enää lentäisi minulta pois. Ja nyt se on kuollut noihin kuiviin sanoihin ja riippuu niistä raukeana — ja minun on sitä katsellessani vaikea käsittää, miten minulla voi olla niin hyvä onni, että sain kiinni tämän linnun.

299

Mitä tulee oppia taiteilijoilta. — Mitä keinoja meillä on tehdä oliot kauniiksi, viehättäviksi, haluttaviksi, kun ne eivät ole sellaisia? — ja minä tarkoitan, etteivät ne sinänsä ole sellaisia milloinkaan! Tässä meidän on opittava jotakin lääkäreiltä, kun he esimerkiksi ohentavat kitkerää rohtoa tai lisäävät viiniä ja sokeria sekomaljaan; mutta vielä enemmän taiteilijoilta, jotka oikeastaan pyrkivät lakkaamatta tekemään sellaisia keksintöjä ja taitotemppuja. Etääntyä olioista, kunnes suuri osa niistä häipyy näkymättömiin ja suuri osa on nähtävä lisäksi, *jotta ne voisi vielä nähdä* — tai nähdä oliot salavihkaa ja kuin leikelmänä — tai asettaa ne niin, että ne osittain peittävät toisiaan ja tarjoavat vain perspektiivisiä näköaloja — tai katsella niitä värjätyn lasin läpi tai iltaruskon valossa — tai antaa niille pinta ja iho, joka ei ole täysin läpinäkyvä: tämä kaikki meidän pitää oppia taiteilijoilta ja olla muuten heitä viisaampia. Heistä näet tämä hieno taito yleensä loppuu siinä, missä taide loppuu ja elämä alkaa; mutta *me* tahdomme olla elämämme runoilijoita, ja ensiksi kaikkein pienimmässä ja arkipäiväisimmässä.

300

Tieteen esinäytökset. — Luuletteko siis että tieteet olisivat syntyneet ja varttuneet, elleivät niitä olisi edeltäneet velhot, alkemistit, astrologit ja noidat niinä, joiden on ensin täytynyt lupauksillaan ja uskotteluillaan saada ihmiset isoamaan ja janoamaan *salaisia ja kiellettyjä* mahteja sekä löytämään niistä nautintoa? Niin, eikö olekin täytynyt *luvata* äärettömän paljon enemmän kuin voidaan milloinkaan täyttää, jotta tiedon valtakunnassa yleensä jokin täyttyisi? — Samalla tavalla kuin *meille* tässä näkyvät tieteen esinäytökset ja esiharjoitukset, joita *ei* suinkaan ole aikanansa niin harjoitettu eikä sellaisiksi tunnettu, saattaa jollekin tulevalle aikakaudelle näkyä koko *uskonto* harjoituksena ja esinäytöksenä: se on kenties voinut olla merkillinen väline siihen tarkoitukseen, että yksityiset ihmiset voisivat kerran nauttia Jumalan koko itsekylläisyyttä ja täyttä itsensälunastuksen voimaa. Niin! — sopii kysyä — olisiko ihminen yleensä ilman tuota uskonnon koulua ja esihistoriaa oppinut isoamaan ja janoamaan *itseänsä* ja ottamaan *itsestään* kyllyy-

tensä ja täyteytensä? Täytyikö Prometheuksen ensin *luulotella* valon *varastaneensa* ja kärsiä siitä rangaistus — havaitakseen viimein, että hän oli luonut valon *himoitsemalla valoa,* ja ettei ainoastaan ihminen, vaan myös *Jumala* oli ollut *hänen* kättensä työtä ja savea hänen käsissään? Kaikkiko vain kuvantekijän teoksia? — samoin kuin harhaluulo, varkaus, Kaukasus, korppikotka ja kaikkien tietävien traagillinen prometheia kokonaisuudessaan?

301

Kontemplatiivisten harha. — Korkeat ihmiset eroavat alhaisista siinä, että he näkevät ja kuulevat sanomattomasti paljon enemmän sekä näkevät ja kuulevat *ajatellen* — ja juuri tämä erottaa ihmisen eläimestä ja ylemmät eläinlajit alemmista. Maailma tulee yhä täydemmäksi sille, joka kasvaa ihmisyyden korkeuteen; yhä enemmän mielenkiinnon ongenkoukkuja heitetään häntä kohti; hänen viehäkkeidensä määrä kasvaa yhä ja samoin hänen mielihyvänsä ja mielipahan laatujen määrä — korkeampi ihminen tulee aina sekä onnellisemmaksi että onnettomammaksi: Mutta samalla jää eräs *harha* hänen alinomaiseksi seuralaisekseen: hän luulee, että hänet on asetettu *katselemaan* ja *kuuntelemaan* elämän suurta näytelmää ja sävellystä: hän sanoo olevansa luonnostaan *kontemplatiivinen* eikä tällöin huomaa, että hän on myös elämän varsinainen runoilija ja edelleenrunoilija, — että hän tosin eroaa suuresti tämän draaman näyttelijästä, niinsanotusta toimivasta ihmisestä, mutta vielä enemmän näyttämön *edessä* istuvasta pelkästä katselijasta ja juhlavieraasta. Hänelle, runoilijalle, on tietysti ominainen vis contemplativa ja jälkikatsaus omaan teokseensa, mutta samalla ja sitä ennen vis creativa, joka toimivasta ihmisestä *puuttuu,* miltä muuten näyttäneekin ja mitä kaiken maailman ihmiset uskonevatkin. Me ajatellen-aistivat, me todella *teemme* ja teemme taukoamatta jotakin, mitä ei ole vielä olemassa: arviointien, värien, painojen, perspektiivien, asteikkojen, myöntöjen ja kieltojen koko ikuisesti kasvavan maailman. Tätä meidän sepittämäämme runoutta niinsanotut käytännön ihmiset (näyttelijämme, kuten sanottu) väsymättä oppivat, harjoittavat, muuttavat lihaksi ja todellisuudeksi, jopa jokapäiväisyydeksikin. Millä ikinä on *arvoa* nykyisessä maailmassa, sillä ei ole sitä sinänsä, luonnostaan — luonto on aina arvotonta —: vaan sille on arvo jos-

kus annettu, lahjoitettu, ja *me* olemme olleet näitä antajia ja lahjoittajia! Vasta me olemme luoneet maailman, *joka jollakin tavalla ihmistä liikuttaa!* — Mutta juuri tämä tieto meiltä puuttuu, ja jos me sieppaamme sen kiinni jonakin hetkenä, me unohdamme sen taas jo seuraavana: me emme tunne parasta voimaamme ja pidämme itseämme, meitä kontemplatiivisia, asteen verran liian vähäpätöisinä — emme ole *niin ylpeitä emmekä niin onnellisia* kuin voisimme olla.

302

Onnellisimman vaara. — Omistaa hienot aistit ja hieno maku; olla tottunut hengen valioimpiin ja parhaisiin tuotteisiin kuin oikeaan ja lähimpään ravintoon; olla väkevän, uskaliaan, uhkarohkean sielun nauttijana; kulkea elämän läpi katse tyynenä ja varmoin askelin, aina valmiina äärimmäiseen kuin juhlaan, ja täynnä löytämättömien maailmoiden ja merien, ihmisten ja jumalien kaipausta; kuunnella jokaista iloista soittoa, ikäänkuin sen vaiheilla tuokion levähtäisivät ja huvittelisivat urheat miehet, sotilaat, merenkävijät, ja joutua hetken syvimmässä nautinnossa kyynelten ja onnellisen koko purppuraisen raskasmielisyyden yllättämäksi: kukapa ei toivoisi tätä kaikkea juuri *omaksi* omaisuudekseen, *omaksi* olotilakseen! Se oli *Homeroksen onni!* Sen ihmisen tila, joka on keksinyt kreikkalaisille heidän jumalansa — ei, vaan itselleen *omat* jumalansa! Mutta älköön salattako sitä itseltään: tämä Homeroksen onni sielussaan ihminen on myös kaikkein kärsimiskykyisin olento auringon alla! Ja vain tästä hinnasta voidaan ostaa kallein simpukka, jonka olemassaolon aallot ovat toistaiseksi huuhdelleet rantaan! Sen omistajana ihminen tulee yhä aremmaksi kärsimyksessä ja lopulta liian araksi: pieni mielenapeus ja inho riitti lopulta tekemään Homeroksen elämän sietämättömäksi. Hän ei ollut osannut ratkaista typerää pientä arvoitusta, jonka nuoret kalastajat olivat hänelle antaneet! Niin, pienet arvoitukset ovat onnellisimpien vaara!

303

Kaksi onnellista. — Totisesti, tämä ihminen, vaikka hän on vielä nuori, osaa *improvisoida elämää* ja saa hienoimmankin huomioitsijan ihmettelemään: — näyttää näet siltä, ettei hän

tee koskaan erehdystä, vaikka hän pelaa lakkaamatta mitä uskaliainta peliä. Mieleen muistuvat nuo säveltaiteen improvisoivat mestarit, joiden kättä kuulija myös pitäisi mielellään jumalaisen *erehtymättömänä*, vaikka he silloin tällöin koskettavat väärää kieltä, kuten jokainen kuolevainen. Mutta he ovat harjaantuneita ja kekseliäitä ja joka hetki heti valmiina sijoittamaan satunnaisimmankin äänen, mistä sormi sen siepanneekin, mielenoikku noutaneekin, temaattiseen kokonaisuuteen sekä puhaltamaan siihen kaunista merkitystä ja sielua. — Tässä on aivan toisenlainen ihminen: hän epäonnistuu peräti kaikessa, mitä hän tahtoo ja suunnittelee. Se, mihin hän joskus sydämestään kiintyy, on vienyt hänet jo joitakin kertoja kuilun partaalle ja perikadon lähimpään läheisyyteen; ja kun hän on siitä vielä pelastunut, niin ei suinkaan vain »sinimarja silmän alla». Luuletteko, että hän on senvuoksi onneton? Hän on jo aikoja sitten päättänyt olla suhtautumatta niin vakavasti omiin toivomuksiinsa ja suunnitelmiinsa. »Ellei minun onnistu tehdä tätä», näin hän sanoo itselleen, »niin ehkä voin tehdä tuon; enkä minä oikeastaan tiedä, enkö ole epäonnistumiselleni suuremmassa kiitollisuudenvelassa kuin millekään onnistumiselle. Onko minut tehty olemaan itsepäinen ja kantamaan sonnin sarvia? Se, mikä on *minulle* elämän arvona ja tuloksena, sijaitsee jossakin muualla; ylpeyteni samoin kuin kurjuutenikin sijaitsee jossakin muualla. Minä tiedän elämästä enemmän, koska olen ollut niin usein sen menettämäisilläni: ja juuri siksi minä *saan* elämästä enemmän kuin te kaikki!»

304

Tehdessämme jätämme tekemättä. — Minulle ovat oikeastaan vastenmielisiä kaikki ne, jotka sanovat: »Älä tee tätä! Kieltäydy! Voita itsesi!» — kun taas minua miellyttävät ne moraalit, jotka kannustavat tekemään jotakin ja tekemään jälleen ja aamusta iltaan sekä yön aikana näkemään siitä unta ja olemaan ajattelematta mitään muuta kuin: *minä* yksin kykenen sen tekemään! Joka elää näin, siitä putoaa jatkuvasti pois yhtä ja toista, mikä ei kuulu sellaiseen elämään: vihaa ja vastenmielisyyttä tuntematta hän näkee lähtevän tänään tämän, huomenna tuon, kellastuneiden lehtien lailla, joita jokainen tuntuvampi henkäys karistaa puusta: tai hän ei ensinkään huomaa niiden lähtöä, niin

kiinteästi on hänen katseensa suunnattu päämäärään ja yleensä eteenpäin, ei sivulle, taakse, alas. »Tekemisemme pitää määrätä, mitä jätämme tekemättä; tehdessämme jätämme tekemättä» — se tapa miellyttää minua, niin kuuluu minun placitumini. Mutta minä en tahdo pyrkiä köyhtymään silmät avoimina, minä en pidä mistään negatiivisista hyveistä — hyveistä, joiden olemuksena on itse kielto ja kieltäymys.

305

Itsehillintä. — Ne moraalinopettajat, joiden ensimmäinen ja ylin neuvo on se, että ihmisen pitää päästä vallitsemaan itseänsä, istuttavat siten ihmiseen omituisen taudin: nimittäin alinomaisen ärtyisyyden kaikkien luonnollisten virikkeiden ja taipumusten yhteydessä ja ikäänkuin eräänlaisen syyhyn. Mikä tätä ärtyväistä sitten työntäneekin, vetäneekin, houkutelleekin, kannustaneekin, sisästä- tai ulkoapäin — hänestä näyttää aina siltä, kuin hänen itsehillintänsä joutuisi nyt vaaraan: hän ei saa enää uskoutua millekään vaistolle, ei millekään olemuksensa vapaalle siivenlyönnille, vaan seisoo aina alallaan torjuvan näköisenä, aseistautuneena itseänsä vastaan, silmä terävänä ja epäluuloisena, linnansa ikuisena vartijana, jonka hän on itsestään tehnyt. Niin, hän voi siten olla *suuri!* Mutta kuinka sietämättömäksi hän onkaan nyt tullut toisille, kuinka vaikeaksi itselleen, kuinka köyhtyneeksi ja sielun kauneimmista satunnaisuuksista eristetyksi! Ja myös kaikesta enemmästä *opista!* Sillä ihmisen täytyy ajoittain voida kadottaa itsensä voidakseen oppia jotakin olioista, jotka eivät ole me itse.

306

Stoalaiset ja epikurolaiset. — Epikurolainen etsii itselleen olotilan, henkilöt ja tapahtumatkin, jotka soveltuvat hänen ylen herkkään älylliseen laatuunsa, hän luopuu muusta — toisin sanoen kaikkein enimmästä —, koska se olisi hänelle liian voimakasta ja vaikeastisulavaa ravintoa. Stoalainen taas harjoittautuu nielemään kiviä ja matoja, lasisiruja ja skorpioneja ja olemaan mitään inhoamatta; hänen vatsalleen pitää viimein olla yhdentekevää kaikki, mitä olemassaolon sattuma siihen kaataa: — hän muistuttaa sitä arabialaista Assaua-lahkoa, johon voi

tutustua Algers'ssa; ja samoin kuin nämä tunteettomat kutsuu hänkin tunteettomuus-näytäntöjään katsomaan yleisöä, jota vaille epikurolainen mielellään jää: — onhan hänellä »puutarhansa»! Ihmisille, joilla kohtalo improvisoi, niille, jotka elävät väkivaltaisina aikoina ja äkkipikaisista ja vaihtelevista henkilöistä riippuvaisina, stoalaisuus saattaa olla hyvin suositeltavaa. Mutta se, joka jotenkin *arvaa*, että kohtalo sallii hänen kehrätä *pitkän langan*, tekee hyvin järjestäessään elämänsä epikurolaiseen tapaan; kaikki henkisen työn ihmiset ovat tähän saakka menetelleet siten! Heille näet olisi vahinkojen vahinko, jos he menettäisivät hienon herkkyytensä ja saisivat sijaan stoalaisen kovan pinnan ja sen siilinpiikit.

307

Kritiikin puolesta. — Nyt sinusta näyttää erehdykseltä jokin, mitä olet aikaisemmin rakastanut totena tai todennäköisenä: sinä hylkäät sen ja luulet järkesi siten saavuttaneen voiton. Mutta kenties tuo erehdys oli silloin, kun olit itse vielä toinen — sinä olet aina toinen —, sinulle yhtä välttämätön kuin kaikki nykyiset »totuutesi», kuin ihona, joka salasi ja peitti sinulta paljon sellaista, mitä et saanut vielä nähdä. Tuon käsityksen on sinulta surmannut uusi elämäsi eikä järkesi: *sinä et tarvitse sitä enää,* ja nyt se murtuu itsestään ja järjettömyys ryömii siitä esiin kuin joukko matoja. Kun harjoitamme kritiikkiä, se ei ole mitään mielivaltaista ja persoonatonta — se todistaa, ainakin sangen usein, että meissä on eläviä versovia voimia, jotka puhkeavat kuorestaan. Me kiellämme ja meidän täytyy kieltää, koska jokin meissä *tahtoo* elää ja tunnustaa itsensä, jokin, mitä ehkä emme vielä tunne, emme vielä näe! — Tämä kritiikin puolesta.

308

Jokaisen päivän historia. — Kuinka on sinun jokaisen päivän historiasi laita? Katso tottumuksiasi, jotka sen muodostavat: ovatko ne lukemattomien pienten pelkuruuksien ja laiskuuksien vai urhoollisuutesi ja kekseliään järkesi aikaansaannos? Miten erilaiset nämä tapaukset lienevätkin: mahdollista olisi, että ihmiset kiittäisivät sinua yhtäläisesti ja että sinä todella tuottaisit heille saman hyödyn niin tai näin. Mutta kiitos ja hyöty ja kun-

nioitettavuus saattavat riittää sille, joka tahtoo vain pitää hyvää omaatuntoa, — mutta ei sinulle munaskuiden tutkijalle, joka *tunnet omantunnon!*

309

Seitsemännestä yksinäisyydestä. — Eräänä päivänä vaeltaja paiskasi oven kiinni jäljessään, jäi seisomaan ja itki. Sitten hän sanoi: »Tämä into ja kiihko toden, todellisen, ei-näennäisen, varman tavoittamiseen! Kuinka vihainen olenkaan sille! Miksi pitää juuri tuon synkän ja intohimoisen kannustajan seurata *minua!* Tahtoisin levätä, mutta hän ei salli. Kuinka monet asiat houkuttelevatkaan minua viipymään! Kaikkialla on minua varten Armidan puutarhoja: ja siitä syystä aina uusia irtitempautumia ja sydämenkipuja! Minun täytyy siirtää jalkaani eteenpäin, tätä väsynyttä, haavoittunutta jalkaa: ja koska minun täytyy, minä katselen usein vihaisesti *taakseni* kohti kauneinta, joka ei voinut minua pidättää — *koska* se ei voinut minua pidättää!»

310

Tahto ja aalto. — Kuinka ahnaasti tuo aalto tuleekaan luo, aivan kuin olisi saavutettava jotakin! Kuinka pelottavan kiireesti se virtaa louhikon sisimpiin loukkoihin! Näyttää siltä, kuin se tahtoisi ennättää jonkun edelle; näyttää siltä, kuin tuonne olisi kätketty jotakin arvokasta, hyvin arvokasta. — Ja nyt se tulee takaisin, hiukan hitaammin, yhä vielä aivan valkoisena kiihtymyksestä — onko se pettynyt? Onko se löytänyt etsimänsä? Onko se olevinaan pettynyt? — Mutta jo lähestyy toinen aalto, vielä ahnaammin ja villimmin kuin ensimmäinen, ja senkin sielu näyttää olevan täynnä salaisuuksia ja aarteenkaivannan himoja. Niin elävät aallot — niin elämme me, tahtovat! — enempää en sano. — Niinkö? Epäilettekö minua? Oletteko vihoissanne minulle, te kauniit hirmut? Pelkäättekö, että annan ilmi koko salaisuutenne? Hyvä! Olkaa vain vihoissanne, kohottakaa vihreät vaaralliset ruumiinne niin korkealle kuin voitte, tehkää muuri minun ja auringon väliin — niinkuin nyt! Totisesti, maailmasta ei ole enää jäljellä muuta kuin vihreä hämärä ja vihreät salamat. Riehukaa, miten tahdotte, te ylimieliset, mylvikää ilosta ja ilkeydestä — tai työntykää jälleen alas, sirottakaa

smaragdinne syvyyteen, viskatkaa loputon valkea kuohu- ja vaahtovaippanne sen yli — minä tyydyn kaikkeen, sillä kaikki sopii teille hyvin, ja minä olen teille kaikesta kiitollinen: kuinka voisinkaan kavaltaa *teitä!* Sillä — kuunnelkaa tarkoin! — minä tunnen teidät ja teidän salaisuutenne, minä tunnen teidän sukunne! Te ja minä, mehän olemme samaa sukua! — Te ja minä — onhan meillä yhteinen salaisuus!

311

Taittunut valo. — Ihminen ei ole aina urhoollinen, ja väsyneenä voi meikäläinen joskus valittaa tällä tavalla: »On kovin vaikea tuottaa ihmisille kipua — oi, että se on tarpeen! Mitä hyötyä meillä onkaan siitä, että elämme salassa, ellemme tahdo pitää omanamme sitä, mikä tuottaa pahennusta? Eikö olisi parempi elää ihmisvilinässä ja hyvittää yksityiselle se paha, mikä pitää ja täytyy tehdä kaikille? Olla houkka houkkien, turhamainen turhamaisten, haaveellinen haavemielten kanssa? Eikö se olisi kohtuullista, kun ottaa huomioon, kuinka ylen suuri on poikkeavaisuus kokonaisuudessaan? Kun kuulen toisten itseeni kohdistamista ilkeyksistä — eikö ensimmäinen tunteeni ole tyydytys? Se on oikein! — minä olen kovin vähän sopusoinnussa teidän kanssanne, ja minulla on puolellani hyvin paljon totuutta: pitäkää nyt vain hauskaa minun kustannuksellani, niin usein kuin voitte! Tässä ovat minun vikani ja erehdykseni, tässä on harhani, mauttomuuteni, hämminkini, kyyneleni, omahyväisyyteni, huuhkajan-yksinäisyyteni, ristiriitani! Tässä teillä on nauramista! Naurakaa siis myös ja iloitkaa! Minä en ole karsas olioiden laille ja luonnolle, jotka tahtovat, että vikojen ja erehdysten pitää ilahduttaa! — Tosin oli ennen 'kauniimmat' ajat, jolloin voi jokaisen edes hiukan uudenlaisen ajatuksen löydettyään tuntea olevansa niin *välttämätön,* että vei sen kadulle ja huusi kaikille: 'Katsokaa! Taivaan valtakunta on tullut lähelle!' Minä en kaipaisi itseäni, ellei minua olisi. Toimeen tullaan ilman meitä kaikkia!» — Mutta, kuten sanottu, me emme ajattele näin, kun olemme urhoollisia; emme ajattele tätä *asiaa.*

312

Koirani. — Minä olen antanut tuskalleni nimen ja kutsun sitä »koiraksi» — se on yhtä uskollinen, yhtä tungetteleva ja hä-

vytön, yhtä hupainen, yhtä älykäs kuin mikä muu koira tahansa — ja minä voin ärjäistä sille ja purkaa siihen pahantuulisuuteni; niinkuin toiset tekevät koirilleen, palvelijoilleen ja vaimoilleen.

313

Ei ristiinnaulitun kuvaa. — Minä tahdon menetellä niinkuin Rafael: lakata maalaamasta ristiinnaulitun kuvia. Yleviä asioita on niin paljon, ettei ylevyyttä tarvitse etsiä sieltä, missä se elää julmuuden sisarena; ja sitäpaitsi ei minun kunnianhimoni saisi mitään tyydytystä, jos tahtoisin tehdä itsestäni subliimin kiduttajanrengin.

314

Uusia kotieläimiä. — Minä tahdon pitää luonani leijonani ja kotkani, jotta saisin aina vihjauksia ja enteitä tietääkseni, kuinka suuri tai pieni voimani on. Täytyykö minun nyt katsoa alas niihin ja pelätä niitä? Ja tuleeko jälleen se hetki, jolloin ne katselevat ylös minuun, ja peloissaan?

315

Viimeisestä hetkisestä. — Myrskyt ovat minun vaarani: joudunko kokemaan myrskyn, jossa tuhoudun, niinkuin Oliver Cromwell tuhoutui omaan myrskyynsä? Vai sammunko niinkuin kynttilä, jota ei puhalla sammuksiin tuuli, vaan joka on väsynyt ja kyllästynyt itseensä, — loppuun palanut kynttilä? Vai ehkä: puhallanko itse itseni sammuksiin, *etten palaisi loppuun?*

316

Profeetalliset ihmiset. — Teillä ei ole aavistustakaan siitä, että profeetalliset ihmiset ovat kovin kärsiviä ihmisiä: te vain arvelette, että he ovat saaneet kauniin »lahjan», ja ottaisitte sen kernaasti itsekin — mutta minä lausun ajatukseni vertausta käyttäen. Kuinka paljon kärsinevätkään eläimet ilman ja pilvien sähköisyydestä! Me näemme, että eräillä eläinlajeilla on profeetallista kykyä sään suhteen, esimerkiksi apinoilla (kuten voi todeta Euroopassakin, eikä vain eläintarhoissa: nimittäin Gibraltarissa). Mutta me emme tule ajatelleeksi, että heidän

kipunsa — ovat heidän profeettojansa! Kun voimakas positiivinen sähkö äkkiä muuttuu nousevan, mutta ei vielä läheskään näkyvissä olevan pilven vaikutuksesta negatiiviseksi, ja sää alkaa kääntyä toisenlaiseksi, eläimet käyttäytyvät, ikäänkuin olisi tulossa jokin vihollinen ja valmistautuvat vaaraa torjumaan tai pakenemaan; useimmiten ne ryömivät piiloon — ne eivät käsitä huonoa säätä sääksi, vaan viholliseksi, jonka käden kosketuksen ne jo *tuntevat!*

317

Katsaus taaksepäin. — Me tulemme harvoin tietoisiksi minkään elämänkauden varsinaisesta paatoksesta, niin kauan kuin elämme siinä, vaan luulemme aina, että se on ainoa meille nyt mahdollinen ja järjellinen tila sekä nimenomaan *eetos,* ei paatos — käyttääksemme kreikkalaisten sanonta- ja erottamistapaa. Pari säveltä palautti tänään muistiini erään talven ja talon sekä äärimmäisen erakkomaisen elämän ja samalla tunteen, jonka vallassa silloin elin: — minä luulin voivani elää siten ikuisesti. Mutta nyt minä käsitän, että se oli pelkkää paatosta ja intohimoa, jotakin tähän tuskaisenrohkeaan ja lohdutusta varmaan musiikkiin verrattavaa — sellaiseen ihminen ei saa antautua vuosiksi, ikuisuuksista puhumattakaan: jos hän niin tekisi, hän tulisi liian »ylimaalliseksi» tälle kiertotähdelle.

318

Viisautta tuskassa. — Tuskassa on yhtä paljon viisautta kuin ilossa: se kuuluu samoinkuin tämä ensiarvoisiin *lajiasäilyttäviin* voimiin. Ellei olisi näin laita, se olisi aikoja sitten hävinnyt; että se koskee, ei ole mikään argumentti sitä vastaan, se on sen olemus. Minä kuulen tuskassa laivankapteenin komentosanat: »kootkaa purjeet!» Ihmisen, rohkean merimiehen, täytyy olla harjaantunut järjestämään purjeitaan tuhansin tavoin, muuten hän olisi pian hukassa, ja valtameri nielaisisi hänet kohta. Meidän täytyy osata elää myös vähempää tarmoa käyttäen: niin pian kuin tuska antaa varoitusmerkkinsä, on aika sitä vähentää — on tulossa jokin suuri vaara, myrsky, ja me teemme viisaasti, jos »pöyhistelemme» niin vähän kuin suinkin mahdollista. — Tosin on ihmisiä, jotka suuren tuskan lähestyessä kuu-

levat juuri vastakkaisen komennushuudon ja joiden katse ei ole koskaan ylpeämpi, sotaisempi ja onnellisempi kuin myrskyn noustessa; niin, itse tuska tuo heille heidän suurimmat hetkensä! Nämä ovat sankarillisia ihmisiä, ihmiskunnan suuria *tuskantuojia:* niitä harvoja tai harvinaisia, jotka tarvitsevat samaa puolustusta kuin tuska yleensä, — ja totisesti! sitä ei saa heiltä kieltää! He ovat ensiarvoisia lajiasäilyttäviä, lajiahyödyttäviä voimia: elleivät muuten, niin ainakin siksi, että he vastustavat mukavuutta eivätkä salaa tähän onnenlajiin kohdistuvaa inhoansa.

319

Elämystemme tulkitsijoina. — Eräs rehellisyyden laji on ollut vieras kaikille uskonnonperustajille ja heidän kaltaisilleen: — he eivät ole milloinkaan tehneet elämyksistään tiedon omantunnonasiaa. »Mitä minä oikeastaan olen kokenut? Mitä silloin tapahtui minussa ja minun ympärilläni? Oliko järkeni kyllin kirkas? Oliko tahtoni kääntynyt kaikkia aistien petoksia vastaan ja urhoollisesti torjumaan kaikkea haaveellista?» — näin ei ole kukaan heistä kysynyt, näin eivät kysy hyvät uskonnolliset vielä nytkään: he janoavat päinvastoin asioita, jotka ovat *ristiriidassa järjen kanssa,* eivätkä halua nähdä kovin suurta vaivaa tämän janonsa sammuttamisessa, — niin he sitten kokevat »ihmeitä» ja »uudestisyntymisiä» ja kuulevat pienten enkelien ääniä! Mutta me, me toiset, järkeä janoavat, tahdomme tarkkailla kokemuksiamme yhtä ankarasti kuin jotakin tieteellistä koetta, tunti tunnilta, päivä päivältä! Me tahdomme itse olla kokeenamme ja koe-eläiminämme!

320

Jälleen kohdattaessa. — A: Ymmärränkö sinut vielä täysin? Sinä etsit? Missä on nyt todellisen maailman keskellä *sinun* loukkosi ja tähtesi? Missä *sinä* voit ojentautua päivänpaisteeseen niin, että saat sinäkin kokea ylipursuvaa hyvänolon tunnetta ja että olemassaolosi oikeuttaa itsensä? Tehköön kukin siten omalta osaltaan — näin olen kuulevinani sinun sanovan — ja lakatkoon puhumasta yleisesti, huolehtimasta toisesta ihmisestä ja yhteiskunnasta! — B: Minä tahdon enempää, en ole etsijä. Minä tahdon luoda itselleni oman auringon.

321

Uusi varovaisuus. — Älkäämme ajatelko enää niin paljon rankaisemista, moittimista ja korjaamista! Yksityisen me saamme harvoin muuttumaan; ja jos se onnistuisikin, on ehkä huomaamattamme eräs asia myös epäonnistunut: hän on muuttanut *meidät!* Huolehtikaamme ennemmin siitä, että oma vaikutuksemme *kaikkeen tulevaiseen* on hänen vaikutuksensa veroinen ja sitä voimakkaampi! Älkäämme käykö suoranaiseen taisteluun! — ja sitä ovat myös kaikki moitteet, rangaistukset ja parantamisyritykset. Vaan kohotkaamme itse sitä korkeammalle! Antakaamme esikuvallemme yhä loistavammat värit! Himmentäkäämme toinen valollamme! Ei! Me emme tahdo itse tulla hänen tähtensä *himmeämmiksi*, niinkuin kaikki rankaisijat ja tyytymättömät! Menkäämme mieluummin syrjään! Katsokaamme toisaalle!

322

Vertaus. — Ne ajattelijat, joissa kaikki tähdet liikkuvat kiertoratoja, eivät ole syvällisimpiä; joka katsoo itseensä kuin äärettömään maailmanavaruuteen ja sisällyttää itseensä linnunratoja, se tietää myös, kuinka epäsäännöllisiä kaikki linnunradat ovat; ne ulottuvat olemassaolon kaaokseen ja labyrinttiin saakka.

323

Kohtalon onni. — Kohtalo osoittaa meille suurinta kunnioitusta silloin, kun se on antanut meidän taistella joitakin aikoja vastustajiemme puolella. Siten me olemme *ennaltamäärätyt* suureen voittoon.

324

In media vita. — Ei! Elämä ei ole tuottanut minulle pettymystä! Se on minusta päinvastoin vuosi vuodelta yhä rikkaampi, houkuttelevampi ja salaperäisempi — siitä päivästä lähtien, jona luokseni saapui suuri vapauttaja, se ajatus, että elämä saa olla tietävän koe — eikä velvollisuus, ei sallima, ei petos! — Ja itse tieto: olkoon se muille jotakin muuta, esimerkiksi lepovuode tai lepovuoteeseen johtava tie, tai huvitusta tai joutilaisuutta — minulle se on vaarojen ja voittojen maailma, jossa

sankarillisillakin tunteilla on tanssi- ja temmellyskenttänsä. »*Elämä tiedon välineenä*» — tämä periaate sydämessä ihminen voi olla urhoollinen ja vielä *elää iloisesti ja nauraa iloisesti!* Ja kukapa osaisikaan hyvin nauraa ja elää, ellei hän ole sitä ennen hyvin perehtynyt sotaan ja voittamiseen?

325

Mitä suuruuteen kuuluu. — Kuka saavuttaakaan mitään suurta, ellei hän tunne itsessään olevan voimaa ja tahtoa suurten tuskien *aiheuttamiseen?* Se, että kykenee kärsimään, on vähintä: siinä ovat heikot naiset, vieläpä orjatkin usein mestareita. Mutta ettei ihminen tuhoudu sisäiseen hätään ja epävarmuuteen, kun hän tuottaa suurta kärsimystä ja kuulee tämän kärsimyksen huudon — se on suurta, se kuuluu suuruuteen.

326

Sielun-lääkärit ja tuska. — Kaikilla moraalinsaarnaajilla samoin kuin kaikilla teologeilla on yhteinen paha tapa: kaikki yrittävät uskotella ihmisille, että he voivat perin huonosti ja ovat kovan lopullisen radikaalisen parannuksen tarpeessa. Ja koska ihmiset ovat poikkeuksetta kallistaneet liian halukkaasti ja kokonaisten vuosisatojen kuluessa korvansa noille opeille, heihin on viimein todella tarttunut jotakin tuosta taikauskosta, että he voivat kovin huonosti: niin että he ovat toisinaan hyvinkin halukkaat huokailemaan ja havaitsemaan, ettei elämä tarjoa enää mitään, sekä näyttämään toisilleen alakuloisia ilmeitä, ikäänkuin olisi todella vaikea jaksaa yhä *kärsiä.* Todellisuudessa he ovat hillittömän varmoja elämästään ja siihen rakastuneita — ja täynnä lukemattomia viekkauksia ja hienouksia, kun on murrettava se, mikä on epämieluista, ja vedettävä pois tuskan ja onnettomuuden oas. Minusta tuntuu siltä, että tuskasta ja onnettomuudesta puhuttaessa aina *liioitellaan,* aivan kuin liioittelu tässä kohden olisi hyvään elämänlaatuun kuuluvaa: sitävastoin jätetään tahallisesti mainitsematta, että on lukemattomia tuskan lievityskeinoja, kuten huumaus, tai ajatusten kuumeenomainen kiito, tai rauhallinen olotila, tai hyvät ja pahat muistot, aikomukset, toiveet, sekä monet ylpeyden ja myötätunnon lajit, jotka vaikuttavat melkein kuin tunnottomaksi teke-

vät aineet: kun taas tuskan korkeimmilleen kohotessa seuraa jo itsestään tajuttomuus. Me osaamme sangen hyvin tiputtaa katkeriin maljoihimme, varsinkin sielun katkeriin kalkkeihin, hunajaa; meillä on apukeinoinamme unhoollisuutemme ja ylevyytemme, sekä alistumisen ja nöyryyden jalommat houreet. Menetys on tuskin tunninkaan aikaa menetys: jotenkin olemme sen ohessa saaneet myös taivaan lahjan — esimerkiksi uutta voimaa: ja vaikka vain uutta tilaisuutta voiman käyttöön! Mitä ovatkaan moraalinsaarnaajat haaveilleet pahojen ihmisten sisäisestä »kurjuudesta»! Mitä he ovatkaan meille *valehdelleet* varsinkin intohimoisten ihmisten onnettomuudesta! — niin, »valehdelleet» on tässä sana paikallaan: he ovat varsin hyvin tienneet, kuinka ylenmäärin onnellisia nämä ihmiset ovat, mutta eivät ole siitä hiiskahtaneetkaan, koska se olisi kumonnut heidän teoriansa, jonka mukaan onni aina syntyy siten, että intohimo tuhotaan ja tahto mykistetään! Ja mitä vihdoin tulee kaikkien näiden sielunlääkärien reseptiin ja heidän suosittelemaansa kovaan radikaaliseen parannuskeinoon, on lupa kysyä: onko tämä meidän elämämme todella niin tuskallinen ja vaikea, että kannattaa se vaihtaa stoalaiseen elämäntapaan ja kivettymiseen? Me emme voi *riittävän huonosti*, jotta meidän täytyisi voida huonosti stoalaiseen tapaan!

327

Ottaa vakavalta kannalta. — Äly on kaikkein useimmissa kömpelö synkkä ja nariseva kone, jota on vaikea saada käyntiin: he sanovat »ottavansa» asian *vakavalta kannalta*, kun he tahtovat käyttää tuota konetta ja ajatella hyvin — kuinka rasittavaa täytyykään hyvin-ajattelemisen heistä olla! Miellyttävä otus ihminen näyttää joutuvan hyvin ajatellessaan aina huonolle tuulelle: hän muuttuu »vakavaksi»! Ja: »missä on naurua ja iloa, siinä on ajattelu kelvotonta» — näin kuuluu tämän vakavan otuksen kaikkeen »iloiseen tieteeseen» kohdistama ennakkoluulo! — Hyvä! Osoittakaamme, että se on ennakkoluulo!

328

Tuottaa haittaa tyhmyydelle. — Ylen itsepintaisesti ja vakuuttuneesti saarnattu usko egoismin hylättävyyteen on varmaan tuottanut haittaa egoismille (*lauma-vaistojen hyödyksi*, kuten

aion sanoa sata kertaa) varsinkin siten, että se on riistänyt siltä hyvän omantunnon ja käskenyt etsiä siitä *kaiken onnettomuuden varsinaista lähdettä.* »Itsekkyytesi on elämäsi onnettomuus» — näin on saarnattu vuosituhansia: se on, kuten sanottu, tuottanut vahinkoa itsekkyydelle ja riistänyt siltä paljon henkeä, paljon iloisuutta, paljon kekseliäisyyttä, paljon kauneutta, se on tylhmentänyt ja rumentanut ja myrkyttänyt itsekkyyden! — Filosofinen muinaisaika taas opetti onnettomuuden päälähteen olevan toisaalla: Sokrateesta lähtien ajattelijat saarnasivat väsymättä: »teidän ajattelemattomuutenne ja tyhmyytenne, teidän elämänne yleisen säännön mukaisesti, teidän alistumisenne noudattamaan naapurin mielipidettä on syynä siihen, että niin harvoin saavutatte onnea — me ajattelijat olemme ajattelijoina onnellisimmat.» Ei ole syytä tässä ratkaista, onko tämä tyhmyyttä vastaan suunnattu saarna paremmin perusteltu kuin tuo itsekkyyteen kohdistuva; mutta varmaa on, että se riisti tyhmyydeltä hyvän omantunnon: — nämä filosofit ovat *tuottaneet haittaa* tyhmyydelle!

329

Joutoaika ja joutilaisuus. — Amerikkalaisten rahanahnehtimisessa on intiaanimaista, intiaani-verelle ominaista hurjuutta: ja heidän hengästyttävä työtahtinsa — uuden maailman varsinainen pahe — alkaa jo tartunnallaan villiinnyttää Eurooppaa ja levittää sen ylle aivan merkillistä hengettömyyttä. Lepo tuntuu nyt jo hävettävältä; pitkäaikainen harkinta aiheuttaa melkein tunnonvaivoja. Ajatellaan kello kädessä, niinkuin syödään päivällistä katse suunnattuna pörssilehteen, — eletään kuin ainakin se, joka lakkaamatta »voisi unohtaa tehdä jotakin». »On parempi tehdä jotakin kuin ei mitään» — myös tämä periaate on nuora, jolla kaikki sivistys ja kaikki korkeampi maku voidaan kuristaa kuoliaaksi. Ja kuten kaikki muodot ilmeisesti tuhoutuvat tässä työtätekevien kiireessä: niin tuhoutuu myös itse muodon tunne, liikkeiden melodiaa tavoittava korva ja silmä. Tätä todistaa nykyisin kaikkialla vaadittu *kömpelö selvyys;* kaikissa niissä tiloissa, joissa ihminen tahtoo kerrankin olla kunnolla ihmisten seurassa, ystävien naisten sukulaisten lasten opettajien oppilaiden johtajien ja ruhtinaiden välisessä kanssakäymisessä, — ei ole enää aikaa seremoniaan, välilliseen kohteliai-

suuteen, mihinkään henkevään keskusteluun eikä ylimalkaan mihinkään *otiumiin.* Voittoa takaa-ajava elämä näet pakottaa ihmisen lakkaamatta luovuttamaan henkensä uupumukseen saakka, alinomaisessa teeskentelyssä tai pettämisessä tai toisten edelle ehdättämisessä: varsinainen hyve on nyt siinä, että tehdään jotakin lyhyemmässä ajassa kuin joku muu. Siksi on vain harvoin *luvallisen* rehellisyyden tuokioita: mutta näiden kestäessä ihminen on väsynyt eikä halua ainoastaan »antaa itsensä mennä», vaan tahtoo myös *ojentautua* pitkänä leveänä ja kömpelönä. Tämän taipumuksen mukaisesti nykyisin kirjoitetaan *kirjeet,* joiden tyyli ja henki on aina varsinainen »ajan merkki». Jos seuraelämä ja taiteet vielä tuottavat huvia, niin huvi on sellaista, jonka työstä uupuneet orjat itselleen järjestävät. Oi kuinka vähään »iloon» sivistyneemme ja sivistymättömämme tyytyvätkään! Oi kuinka kaikkea iloa yhä enemmän epäilläänkään! *Työ* saa yhä täydellisemmin puolelleen kaiken hyvän omantunnon: taipumus iloon sanoo jo itseään »virkistyksen tarpeeksi» ja alkaa hävetä itseänsä. »Täytyy ajatella joskus terveyttänsä» — sanotaan, kun huviretkellä oltaessa tavataan äkkiarvaamatta joku tuttava. Saattaapa asia kehittyä pian niinkin pitkälle, ettei ihminen voi noudattaa taipumustaan vita contemplativaan (toisin sanoen halua lähteä kävelylle ajatustensa ja ystäviensä kanssa) itseään halveksimatta ja tunnonvaivoja tuntematta. — Niin! Muinoin oli laita päinvastoin: tunnonvaivat rasittivat sitä, joka teki työtä. Hyväsukuinen ihminen *salasi* työnsä, jos hätä pakotti hänet työtä tekemään. Orja työskenteli mielessään painostava tunne, että hän teki jotakin halveksuttavaa — itse »tekeminen» oli halveksuttavaa. »Ylhäistä ja kunniakasta ovat vain otium ja bellum»: näin kuului antiikin ennakkoluulon ääni!

330

Suosio. — Ajattelija ei tarvitse toisten suosiota ja kättentaputusta, jos hän on varma omasta kättentaputuksestaan: mutta ilman sitä hän ei tule toimeen. Onko ihmisiä, jotka eivät kaipaa sitäkään eivätkä yleensä minkäänlaista suosiota? Tuskin, ja viisaimmistakin sanoo Tacitus, joka ei ole mikään viisaiden herjaaja, quando etiam sapientibus gloriae cupido novissima exuitur — hän tarkoittaa: ei milloinkaan.

331

Mieluummin kuuro kuin huumattu. — Ennen tahdottiin tulla *maineeseen:* se ei nyt enää riitä, koska markkinat ovat kasvaneet liian suuriksi, — nyt tarvitaan *huutoa.* Seurauksena on, että hyvätkin kurkut tärveltyvät huutamisesta ja että parhaita tavaroita tarjoavat käheät äänet; nykyisin ei ole enää neroutta, johon ei liity markkinahuutoa ja käheyttä. — Tämä on todella huono aikakausi ajattelijalle: hänen täytyy oppia löytämään kahden melun välistä oma hiljaisuutensa ja teeskentelemään kuuroutta, kunnes hän tulee kuuroksi. Ennenkuin hän on sen oppinut, hän tosin on vaarassa menehtyä kärsimättömyyteen ja päänsärkyyn.

332

Huono hetki. — Jokainen filosofi on varmaan kokenut huonon hetken, jona hän on ajatellut: mikä on minussa vikana, kun ei uskota myös huonoja argumenttejani! — Ja sitten lensi jokin vahingoniloinen lintu hänen ohitsensa ja visersi: »Mitä sinusta! Mitä sinusta!»

333

Mitä tietäminen on? — Non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere! — sanoo Spinoza, koruttomaan ja ylevään tapaansa. Mutta mitä tämä intelligere onkaan pohjimmiltaan muuta kuin muoto, jossa nuo kolme tulevat yhtaikaa tunnettaviimme? Erilaisten ja keskenään ristiriitaisten viettien, nauramis-, valittamis- ja moittimishalun yhteistulos? Ennenkuin tietäminen käy mahdolliseksi, on jokaisen näistä vieteistä täytynyt esittää yksipuolinen käsityksensä asiasta tai tapahtumasta; sitten on alkanut näiden yksipuolisuuksien välinen taistelu ja siitä on toisinaan johtunut keskittyminen, rauhoittuminen, oikeudenjako kaikille kolmelle taholle, eräänlainen oikeamielisyys ja sopimus: sillä oikeamielisyyden ja sopimuksen varassa nämä eri vietit voivat säilyä ja säilyttää oikeutensa toistensa ohella. Me, jotka tulemme tietoisiksi vain tämän pitkän tapahtuman viimeisistä sovintokohtauksista ja lopputilityksistä, otaksumme niinmuodoin, että intelligere on jotakin sovinnollista oikeata

hyvää, jotakin vieteille olennaisesti vastakkaista; vaikka se on vain *viettien tietynlaista suhtautumista toisiinsa*. Ammoisista ajoista on tietoista ajattelua pidetty ajatteluna yleensä: vasta nyt meille alkaa häämöttää totuus, että kaikkein suurin osa henkistä toimintaamme tapahtuu meidän tietämättämme, tuntemattamme; mutta minä uskon, että nämä toisiaan vastaan taistelevat vietit osaavat varsin hyvin tehdä itsensä *toisilleen* tuntuviksi ja kipeästi tuntuviksi —: tuo valtava äkillinen uupumus, joka koettelee kaikkia ajattelijoita, voi johtua siitä (se on uupumusta taistelukentällä). Niin, meidän taistelevassa sisäisessä olemuksessamme voi olla paljonkin salattua *sankaruutta*, mutta ei varmaankaan mitään jumalallista, ikuisesti itsessään lepäävää, kuten Spinoza arveli. Tietoinen ajattelu, varsinkin filosofin, on voimattomin ja senvuoksi myös suhteellisesti leppoisin ja levollisin ajattelemisen laji: ja siksi voi juuri filosofi helpoimmin erehtyä yrittäessään selvittää tiedon olemusta.

334

Täytyy oppia rakastamaan. — Niin meidän käy suhteessa musiikkiin: ensin täytyy yleensä *oppia kuulemaan* jokin kuvio ja sävelmä, erottaa se muusta, eristää ja rajoittaa omaksi elämäkseen; sitten tarvitaan vaivaa ja hyvää tahtoa, jotta voitaisiin se *sietää* sen vieraudesta huolimatta, jotta voitaisiin kärsivällisesti kestää sen katse ja ilme, ottaa lempeästi vastaan sekin, mikä siinä on kummallista —: ja viimein tulee hetki, jolloin olemme siihen *tottuneet*, jolloin odotamme sitä, jolloin aavistamme, että kaipaisimme sitä, jos se puuttuisi; ja nyt se uhoaa jatkuvasti pakkoansa ja taikaansa eikä lakkaa, ennenkuin meistä on tullut sen nöyriä ja ihastuneita rakastajia, jotka eivät tahdo maailmasta mitään parempaa kuin sen ja taas sen. — Mutta näin ei meidän käy ainoastaan suhteessamme musiikkiin: juuri siten me olemme *oppineet rakastamaan* kaikkea, mitä nyt rakastamme. Me saamme viimein aina palkan kaikelle vieraalle osoittamastamme hyvästä tahdosta, kärsivällisyydestä, kohtuullisuudesta, lempeydestä, siten, että vieras vähitellen riisuu huntunsa ja näyttäytyy uutena sanomattomana kauneutena —: siinä sen *kiitos* meidän vieraanvaraisuudestamme. Senkin, joka rakastaa itseänsä, on täytynyt oppia se tällä tavalla: mitään muuta tapaa ei ole. Rakkauskin on opittava.

335

Eläköön fysiikka! – Kuinka moni ihminen osaakaan huomioida? Ja kuinka monet niistä harvoista, jotka osaavat, – huomioivat itseänsä? »Jokainen on itselleen kaukaisin» – tämän tietävät kaikki munaskuiden tutkijat, ikäväkseen; ja lause »tunne itsesi» on, jonkun jumalan suussa ja ihmisille tarkoitettuna, melkein ilkeyttä. Mutta *että* itsensähuomiointi on niin epätoivoinen tehtävä, tätä ei osoita mikään muu selvemmin kuin se, miten *melkein kuka tahansa* puhuu moraalisen teon olemuksesta, tuo nopea, kärkäs, vakuuttunut, kielas tapa sekä siihen kuuluvat katseet, hymyilyt ja palvelushaluisen innon ilmeet! Näyttää siltä, kuin sinulle tahdottaisiin sanoa: »Mutta sehän on juuri *minun* asiani, hyvä ystävä! Sinä osoitat kysymyksesi sille, joka *saa* kysyä: minä tunnen sattumalta juuri tämän paremmin kuin minkään muun asian. Siis: kun ihminen lausuu arvostelman *'niin on oikein'*, kun hän sitten päättelee *'siitä syystä sen täytyy tapahtua!'* ja nyt *tekee*, mitä hän on siten havainnut oikeaksi ja merkinnyt välttämättömäksi, – niin hänen tekonsa olemus on *moraalinen!*» Mutta, ystäväni, sinä puhut tässä kolmesta teosta etkä yhdestä: myös arvostelmasi 'niin on oikein' on jo teko – eikö voitaisikin lausua jo arvostelma moraalisesti tai epämoraalisesti? *Minkätähden* sinä pidät tätä ja juuri tätä oikeana? – »Sentähden, että omatuntoni sanoo sen minulle; omatunto ei puhu milloinkaan epämoraalisesti, sehän määrää, minkä tulee olla moraalista!» – Mutta miksi sinä kuuntelet omantuntosi puhetta? Ja onko sinulla oikeutta katsoa sellainen arvostelma todeksi ja pettämättömäksi? Eikö tällä *uskolla* ole enää omaatuntoa? Etkö tiedä mitään älyllisestä omastatunnosta? Omastatunnosta »omantuntosi» takana? Arvostelmallasi »niin on oikein» on esihistoriansa vieteissäsi, mieltymyksissäsi, vastenmielisyyksissäsi, kokemuksissasi ja ei-kokemuksissasi; »*kuinka* se on siellä syntynyt?» täytyy sinun kysyä, ja sitten vielä: »*mikä* minua oikeastaan ajaa sitä kuuntelemaan?» Sinä voit kuunnella sen käskyä niinkuin kelpo sotilas, joka kuulee upseerinsa käskyn. Tai kuin nainen, joka rakastaa sitä, joka käskee. Tai kuin imartelija ja pelkuri, joka pelkää käskijää. Tai kuin tyhmyri, joka tottelee, koska hän ei osaa mitenkään väittää vastaan. Lyhyesti sanoen: sinä voit kuunnella omaatuntoasi sadalla eri tavalla. Mutta se, *että* sinä kuulet toisen tai

toisen arvostelman omantunnon äänenä — siis se, *että sinä* tunnet jonkin olevan oikein, voi johtua siitä, ettet ole koskaan ajatellut itseäsi, vaan olet sokeasti hyväksynyt sen, mitä sinulle on lapsuudesta asti sanottu *oikeaksi:* tai siitä, että sinulle on tähän saakka tuottanut leipää ja kunniaa se, mitä sanot velvollisuudeksesi, — se on sinusta »oikein», koska se näyttää sinusta »olemassaolosi edellytykseltä» (ja että sinulla on *oikeus* olemassaoloon, se näyttää sinusta vastaansanomattomalta!). Moraalisen arvostelmasi *lujuus* voisi yhä vielä todistaa persoonallista vaivaisuutta, persoonattomuutta, »moraalisen voimasi» lähde voisi olla itsepäisyydessä — tai siinä, ettet kykene näkemään uusia ihanteita! Ja lyhyesti sanottuna: jos olisit ajatellut hienommin, huomioinut paremmin ja oppinut enemmän, et enää kutsuisi tätä »velvollisuuttasi» ja tätä »omaatuntoasi» joka tapauksessa velvollisuudeksi ja omaksitunnoksi: oivallus, *miten yleensä on milloinkaan syntynyt moraalisia arvostelmia,* tekisi nämä pateettiset sanat sinulle vastenmielisiksi — niinkuin eräät muut pateettiset sanat, esimerkiksi »synti» »sielun pelastus» »lunastus», ovat tulleet sinulle vastenmielisiksi. — Äläkä puhu minulle nyt kategorisesta imperatiivista, ystäväni! — tuo sana kutittaa korvaani, ja minun täytyy nauraa, vaikka sinä olet läsnä niin vakavana: minä muistan sen kuullessani vanhan Kantin, joka rangaistukseksi siitä, että hän oli *kähveltänyt* »olion sinänsä» — sekin hyvin naurettava asia — sai niskaansa »kategorisen imperatiivin» ja se sydämessään *eksyi takaisin* »Jumalaan», »sieluun», »vapauteen» ja »kuolemattomuuteen», aivan kuin kettu, joka eksyy takaisin häkkiin: — ja juuri *hänen* voimansa ja älykkyytensä oli tämän häkin särkenyt! — Mitä? Ihailetko itsessäsi havaitsemaasi kategorista imperatiivia? Tätä niinsanotun moraalisen arvostelmasi »lujuutta»? Tätä tunteen »ehdottomuutta»: »samoin kuin minun, täytyy kaikkien tässä arvostella»? Ihaile ennemmin siinä ilmenevää *itsekkyyttäsi!* Ja itsekkyytesi sokeutta, pikkumaisuutta ja vaatimattomuutta! On näet itsekkyyttä, jos tuntee *oman* arvostelmansa yleiseksi laiksi; sokeata, pikkumaista ja vaatimatonta itsekkyyttä taas, koska siitä näkyy, ettet ole vielä löytänyt itseäsi, et ole vielä luonut itsellesi mitään omaa, ominta ihannetta: — tämä näet ei voisi milloinkaan olla jonkun toisen, vielä vähemmän kaikkien, kaikkien ihanne! — — Joka ajattelee vielä: »niin täytyisi tässä tapauksessa jokaisen toimia», se ei ole päässyt etenemään viittä askelta itsensätuntemi-

sen tiellä: muuten hän tietäisi, ettei ole eikä voi olla yhtäläisiä tekoja — että jokainen tehty teko on tehty aivan ainoalaatuisella ja toistumattomalla tavalla, ja että niin on oleva jokaisen tulevaisen teon laita, että kaikki toiminnan ohjeet koskevat vain karkeata ulkopuolta (myös kaikkien tähänastisten moraalien kaikista sisäisimmät ja hienoimmat ohjeet), — että niillä voidaan kyllä saavuttaa näennäinen, *mutta nimenomaan vain näennäinen yhtäläisyys,* — että *jokainen* teko, sitä katseltaessa tai muisteltaessa, on läpinäkymätön asia ja pysyy sellaisena, — ettemme voi milloinkaan *todistaa* käsityksiämme »hyvästä», »jalosta», »suuresta» teoillamme, koska jokainen teko on tiedolla tavoittamaton, — että mielipiteemme, arvostuksemme ja hyväntaulumme epäilemättä kuuluvat tekojemme koneiston tärkeimpiin pontimiin, mutta ettei niiden mekaniikan lakia voida osoittaa ainoassakaan yksityisessä tapauksessa. *Rajoittukaamme* siis mielipiteidemme ja arvostustemme puhdistamiseen sekä *uusien omien hyvän-taulujen luomiseen:* — »tekojemme moraalista arvoa» älkäämme enää pohtiko! Niin, ystäväni! On aika alkaa inhota toisen moraalista jaarittelua toisesta! Tuntukoon moraalinen tuomitseminen meistä mauttomalta! Jättäkäämme tämä jaarittelu ja tämä huono maku niille, joilla ei ole muuta tekemistä kuin laahata menneisyyttä vähän matkaa ajassa eteenpäin ja jotka itse eivät ole koskaan nykyisyyttä, — siis monille, kaikkein useimmille! Mutta me *tahdomme tulla niiksi, joita olemme,* uusiksi, ainoalaatuisiksi, verrattomiksi, itselleen-lakialaativiksi, itseänsä-luoviksi! Ja sitä varten meidän täytyy tulla parhaiksi kaiken sen oppijoiksi ja löytäjiksi, mitä maailmassa on lainmukaista ja välttämätöntä: meidän täytyy olla *fyysikkoja* voidaksemme olla *luovia* mainitussa merkityksessä — kun taas kaikki tähänastiset arvostukset ja ihanteet ovat perustuneet siihen, ettei *ole tunnettu* fysiikkaa tai että on oltu *ristiriidassa* sen kanssa. Siitä syystä: eläköön fysiikka! Ja vielä enemmän eläköön se, mikä *pakottaa* meidät fysiikkaan, — meidän rehellisyytemme!

336

Luonnon saituus. — Minkätähden luonto on ollut ihmistä kohtaan niin saita, ettei se ole sallinut hänen loistaa, toisen enemmän, toisen vähemmän, aina oman sisäisen valovoimansa mukaan? Minkätähden ei suurilla ihmisillä ole niin kaunista

näkyväisyyttä noususaan ja laskussaan kuin auringolla? Kuinka paljon päivänselvempää olisikaan kaikki elämä ihmisten keskuudessa!

337

Tulevaisuuden »inhimillisyys». — Kun katselen etäisen tulevaisuuden silmillä nykyistä aikaa, en voi löytää tämän ajan ihmisestä mitään merkillisempää kuin sen hänen omituisen sairautensa, jota sanotaan »historialliseksi aistiksi». Se on *alkua* johonkin aivan uuteen ja outoon historiassa: jos tälle idulle annettaisiin muutamia vuosisatoja ja enemmän, siitä voisi lopulta tulla ihmeellinen ja yhtä ihmeellisesti tuoksuva kasvi, jonka vuoksi vanha Maamme olisi miellyttävämpi asuinsija kuin se on ollut tähän saakka. Me nykyiset alamme juuri nyt muodostaa tulevaisen hyvin voimakkaan *tunteen* ketjua, rengas renkaalta — me tuskin tiedämme, mitä teemme. Meistä näyttää melkein siltä, kuin ei olisi kysymyksessä uusi tunne, vaan kaikkien vanhojen tunteiden väheneminen, — historiallinen aisti on vielä jotakin niin köyhää ja kylmää, ja moniin se vaikuttaa kuin vilunpuistatus ja tekee heidät vielä köyhemmiksi ja kylmemmiksi. Toisista se näyttää luoksehiipivän vanhuuden merkiltä, ja nämä pitävät kiertotähteämme raskasmielisenä sairaana, joka panee paperille nuoruutensa historiaa unohtaakseen nykyisyytensä. Tämä onkin todella tämän uuden tunteen yksi väri: joka osaa tuntea kaikkien ihmisten historian *omana historianaan,* se kokee suunnattomassa yleistyksessä kaiken sen murheen, joka elää terveyttä ajattelevan sairaan tai nuoruudenunelmaansa muistelevan vanhuksen mielessä, rakastavassa, jolta riistetään hänen armaansa, marttyyrissä, jonka ihanne luhistuu, sankarissa sellaisen taistelun iltana, joka ei ole ratkaissut mitään, mutta on haavoittanut hänet ja vienyt häneltä ystävän —; mutta *voida* kantaa tämä suunnaton määrä kaikenlaista murhetta ja kyetä silti vielä olemaan sankari, joka toisen taistelupäivän aamuna tervehtii aamuruskoa ja onneansa, ihmisenä, jolla on vuosituhansien näköalat edessään ja takanaan, kaiken menneiden aikojen hengen kaiken ylhäisyyden perijänä ja velvoitettuna perillisenä, aatelisimpana kaikista vanhoista jalosukuisista ja samalla uuden aatelin esikoisena, jonka vertaista ei ole vielä mikään aika nähnyt eikä uneksinut: ottaa tämä kaikki sielulleen, ihmiskunnan kaikkein vanhin ja kaikkein uusin, sen menetykset, toi-

veet, valloitukset, voitot; sisällyttää, ahtaa kaikki viimein yhteen sieluun ja yhteen tunteeseen: — täytyisihän siitä syntyä onni, jollaista ihminen ei ole tätä ennen kokenut, — jumalan onni täynnä valtaa ja rakkautta, täynnä kyyneliä ja naurua, onni, joka, kuten ilta-aurinko, lakkaamatta lahjoittaa pois tyhjentämätöntä rikkauttansa kaataen sitä mereen, ja, niinkuin aurinko, tuntee olevansa rikkaimmillaan vasta silloin, kun köyhinkin kalastaja vielä soutaa kultaisella airolla! Tämä jumalainen tunne olisi silloin nimeltään — inhimillisyys!

338

Kärsimisen tahto ja myötäkärsivät. — Onko teille itsellenne otollista, että olette ennen kaikkea myötäkärsiviä ihmisiä? Ja onko kärsiville otollista, että olette sellaisia? Mutta jättäkäämme ensimmäinen kysymys hetkeksi vaille vastausta. — Se, mistä me kärsimme syvimmin ja persoonallisimmin, on melkein kaikille muille käsittämätöntä ja saavuttamatonta: siinä me olemme lähimmäiseltämme piilossa, vaikka hän söisi kanssamme samasta vadista. Mutta kaikkialla, missä meidät *havaitaan* kärsiviksi, kärsimyksemme tulkitaan latteasti; myötäkärsivän tunteelle on olennaista, että se *riisuu* vieraasta kärsimyksestä sen, mikä siinä on varsinaisesti persoonallista: — meidän »hyväntekijämme» ovat enemmän kuin vihollisemme meidän tahtomme ja arvomme halventajia. Useimmat hyvät työt, joita tehdään onnettomille, ovat tavallaan kuohuttavia siksi, että myötäkärsivä leikkii niissä kohtaloa niin älyllisen kevytmielisesti: hän ei tiedä mitään koko siitä sisäisestä asioiden sarjasta ja yhteenpunoutumasta, jota onnettomuus *minulle* tai *sinulle* merkitsee! Sieluni koko talous ja sen tasoittuminen »onnettomuudessa», uusien lähteiden ja tarpeiden avautuminen, vanhojen haavojen umpeenkasvaminen, kokonaisten menneisyyksien luotaan työntäminen — tämä kaikki, mikä voi liittyä onnettomuuteen, ei ensinkään liikuta hyvää myötäkärsivää: hän tahtoo auttaa eikä ajattele sitä, että on olemassa onnettomuuden persoonallista välttämättömyyttä, että minulle ja sinulle ovat kauhut, kieltäymykset, köyhtymiset, keskiyöt, seikkailut, uhkayritykset, hairahdukset yhtä tarpeellisia kuin niiden vastakohdat, vieläpä että, mystillistä sanontaa käyttääkseni, tie omaan taivaaseen johtaa aina oman helvetin hekuman kautta. Ei, siitä

hän ei tiedä mitään: »myötäkärsimisen uskonto» (eli »sydän») käskee auttamaan parhaiten, kun on autettu nopeimmin! Jos teillä tämän uskonnon kannattajilla on todella sama mielenlaatu itseänne kuin kanssaihmisiänne kohtaan, ellette halua pitää omaa kärsimystänne hetkeäkään vaivoinanne, ja jos te torjutte aina jo etäältä kaiken mahdollisen onnettomuuden, jos kärsimys ja mielenmurre yleensä tuntuu teistä pahalta, vihattavalta, tuhottavalta, olemassaolon tahralta: silloin teillä on myötäkärsimyksen uskonnon ohella sydämessänne toinenkin uskonto, joka kenties on edellisen äiti: — *mukavuuden uskonto!* Oi kuinka vähän te tiedättekään ihmisen *onnesta,* te mukavuutta rakastavat ja säyseät! — sillä onni ja onnettomuus ovat sisarukset ja kaksoset, jotka kasvavat yhdessä tai, kuten teissä, *jäävät yhdessä pieniksi!* Mutta palatkaamme nyt ensimmäiseen kysymykseen. — Kuinka olisikaan mahdollista jäädä *omalle* tielleen! Meitä kutsuu alinomaa jokin huuto syrjään; meidän katseemme kohtaa siellä harvoin sellaista, mikä ei tekisi tarpeelliseksi heti jättää oma asiamme ja kiiruhtaa luo. Minä tiedän: on satoja säädyllisiä ja kunniallisia tapoja eksyä pois *omalta tieltäni,* ja totisesti mitä »moraalisimpia» tapoja! Ajattelevatpa nykyiset myötäkärsimysmoraalin-saarnaajat niinkin, että juuri tämä ja vain tämä on moraalista: — eksyä siten *omalta* tieltään ja auttaa lähimmäistä. Minä tiedän yhtä varmasti: minun ei tarvitse tehdä muuta kuin antautua näkemään todellista hätää, niin *minäkin* olen hukassa! Ja jos joku kärsivä ystävä sanoisi minulle: »Katso, minä kuolen pian; lupaa sinä kuolla minun kanssani» — minä lupaisin, samoin kuin vapautensa puolesta taistelevan pienen vuorelaiskansan näkeminen saisi minut tarjoamaan käteni ja henkeni: — valitakseni kerran hyvällä syyllä huonoja esimerkkejä. Onpa kaikessa tuossa myötäkärsimykseen kutsuvassa ja apua huutavassa jotakin salaista viettelystäkin: juuri »oma tiemme» on liian ankara ja vaativa asia ja liian kaukana toisten rakkaudesta ja kiitollisuudesta, — me pakenemme sitä varsin mielellämme, sitä ja ominta omaatuntoamme sekä pakenemme toisten omantunnon suojaan ja »myötäkärsimyksen uskonnon» ihanaan temppeliin. Niin pian kuin syttyy jokin sota, syttyy samalla aina myös juuri kansan jaloimmissa tosin salassa pidetty ilo: he syöksyvät ihastuneina uuteen vaaraan, *kuoleman* vaaraan, koska he uskovat saavansa uhrautumisesta isänmaalle vihdoinkin tuon kauan etsimänsä luvan — luvan

väistää omaa päämääränsä: — sota on heille kiertotie itsemurhaan, mutta kiertotie, jota käydään hyvällä omallatunnolla. Ja jos jätänkin tässä sanomatta yhtä ja toista, en kuitenkaan tahdo salata moraaliani, joka sanoo minulle: Elä salassa, jotta *voit* elää itsellesi! Elä *tietämättä mitään* siitä, mikä aikakaudestasi tuntuu tärkeimmältä! Erota nykyisyys itsestäsi iholla, joka on vähintään kolmensadan vuoden vahvuinen! Ja olkoon tämän päivän huuto, sotien ja vallankumousten melu sinulle vain hiljaista muminaa! Sinä tahdot varmaan myös auttaa: mutta vain niitä, joiden hädän sinä täysin *ymmärrät,* koska heillä on sama kärsimys ja sama toivo kuin sinulla, — *ystäviäsi:* ja vain samalla tavalla kuin autat itseäsi: — minä tahdon tehdä heidät rohkeammiksi, kestävämmiksi, yksinkertaisemmiksi, iloisemmiksi! Minä tahdon opettaa heille sen, mitä nykyisin ymmärtävät ylen harvat ja nuo myötäkärsimyksen saarnaajat kaikista vähimmin: — *myötäilon!*

339

Vita femina. — Jonkin teoksen syvimpien kauneuksien näkeminen — siihen ei riitä suurinkaan tieto eikä paraskaan hyvä tahto; tarvitaan mitä harvinaisimpia onnellisia sattumia, jotta pilviverho kerran väistyisi näiltä huipuilta meidän niitä katsellessamme ja aurinko hehkuisi niiden yllä. Meidän täytyy seisoa oikeassa paikassa tämän nähdäksemme, ja vielä enemmän: juuri oman sielumme on täytynyt siirtää pois harso omilta huipuiltansa ja tarvita ulkonaista ilmennystä ja vertausta ikäänkuin saadakseen tukea ja kyetäkseen vallitsemaan itseänsä. Mutta tämä kaikki esiintyy niin harvoin samanaikaisesti yhdessä, että minun tekee mieli uskoa kaiken hyvän, teosten, tekojen, ihmisen, luonnon korkeimpien huippujen, olleen tähän saakka useimmilta ja kaikkein parhailtakin salattuja ja peitettyjä: — mutta mikä meille paljastuu, *se paljastuu meille vain kerran!* — Kreikkalaiset tosin rukoilivat: »kaksi ja kolme kertaa kaikki kaunis!» — niin, heillä oli täysi syy huutaa avukseen jumalia, sillä eijumalainen todellisuus ei anna meille kauneutta ensinkään tai antaa sen vain kerran! Minä tahdon sanoa, että maailma on tulvillaan kauneutta, mutta silti köyhä, ylen köyhä kauniista hetkistä ja tuon kauneuden ilmitulosta. Mutta kenties tämä onkin elämän väkevin taika: sen yllä lepää kauniiden mahdolli-

suuksien kultakuvioinen huntu, lupaavana, torjuvana, häveliäänä, ivallisena, säälivänä, viettelevänä. Niin, elämä on nainen!

340

Kuoleva Sokrates. — Minä ihailen Sokrateen urhoollisuutta ja viisautta kaikessa, mitä hän teki, sanoi — ja jätti sanomatta. Tämä Ateenan ivallinen ja rakastunut peikko ja rotanpyydystäjä, joka sai ylimielisimmätkin nuorukaiset vapisemaan ja nyyhkyttämään, ei ollut ainoastaan maailman viisain jaarittelija: hän oli yhtä suuri vaitiolija. Olisin nähnyt mielelläni, että hän olisi ollut vaitelias myös elämänsä viimeisellä hetkellä — kenties hän silloin kuuluisi vielä korkeampaan henkiseen arvoluokkaan. Tekikö sen sitten kuolema vai myrkky vai hurskaus vai pahuus — jokin kirvoitti tuona hetkenä hänen kielensä ja hän sanoi: »Oi Kriton, minä olen Asklepiokselle velkaa kukon.» Nämä naurettavat ja pelottavat »viimeiset sanat» merkitsevät sille, jolla on korvat: »Oi Kriton, *elämä on tauti!*» Onko se mahdollista! Hänenlaisensa mies, joka on elänyt iloisesti ja kaikkien nähden kuin sotilas — oli pessimisti! Hän oli vain näyttänyt hyvää ilmettä elämälle ja oli kaiken ikänsä salannut viimeisen arvostelunsa, sisimmän tunteensa! Sokrates, Sokrates on *kärsinyt elämästä!* Ja hän on vielä kostanut sen — noilla verhotuilla kaameilla hurskailla ja herjaavilla sanoilla! Täytyikö Sokrateenkin vielä kostaa? Puuttuiko hänen yltäkylläisestä hyveestään hitunen jalomielisyyttä? — Oi ystävät! Meidän täytyy voittaa kreikkalaisetkin!

341

Suurin paino. — Mitä, jos jonakin päivänä tai yönä joku demoni hiipisi jäljessäsi yksinäisimpään yksinäisyyteesi ja sanoisi sinulle: »Tämä elämä, sellaisena kuin sitä nyt elät ja olet elänyt, sinun täytyy elää vielä kerta ja vielä lukemattomia kertoja; eikä siinä ole oleva mitään uutta, vaan jokaisen tuskan ja jokaisen ilon ja jokaisen ajatuksen ja huokauksen ja sen sanomattoman pienen ja suuren, mitä elämääsi kuuluu, täytyy tulla sinulle takaisin, ja kaiken samassa järjestyksessä — niin myös tämän hämähäkin ja tuon puiden välistä kuumottavan kuunvalon, ja samaten tämän silmänräpäyksen ja minun itseni. Olemassaolon ikuinen hiekkakello kääntyy yhä uudestaan — ja si-

nä sen kanssa, sinä tomun hiukkanen!» — Etkö heittäytyisi maahan ja kiristäisi hampaitasi ja kiroaisi demonia, joka puhuu sillä tavalla? Vai oletko elänyt kerran valtavan silmänräpäyksen, jolloin vastasit hänelle: »sinä olet jumala, enkä minä ole koskaan kuullut mitään jumalallisempaa!» Jos tuo ajatus ottaisi sinut valtoihinsa, se muuttaisi sinut toisenlaiseksi ja voisi murskata sinut; aina kaikkialla eteesi nouseva kysymys »tahdotko tämän vielä kerran ja vielä lukemattomia kertoja?» lepäisi toimintasi yllä kaikkein suurimpana painona! Tai miten sinun täytyisikään suostua itseesi ja elämään, jotta et enää *kaipaisi mitään muuta* kuin tätä viimeistä ikuista vahvistusta ja sinetöimistä? —

342

Incipit tragoedia. — Kun Zarathustra oli kolmenkymmenen vuoden ikäinen, hän jätti kotiseutunsa ja Urmijärven ja meni vuoristoon. Täällä hän nautti hengestään ja yksinäisyydestään eikä väsynyt siihen kymmenenä vuotena. Mutta viimein hänen sydämensä muuttui — ja eräänä huomenena hän nousi aamuruskon myötä, astui auringon eteen ja puhui sille näin: »Sinä suuri tähti! Mitä olisi sinun onnesi, ellei sinulla olisi niitä, joille loistat! Kymmenenä vuotena sinä tulit tänne ylös minun luolalleni: sinä olisit kyllästynyt valoosi ja tähän tiehen ilman minua, minun kotkaani ja minun käärmettäni; mutta me odotimme sinua joka aamu, otimme sinulta liian runsautesi ja siunasimme sinua siitä! Katso! Minä olen kyllästynyt viisauteeni, niinkuin mehiläinen, joka on kerännyt liian paljon mettä, minä tarvitsen käsiä jotka ojentuvat, minä tahtoisin lahjoittaa ja jakaa, kunnes ihmisten viisaat ovat taas kerran alkaneet iloita hulluudestaan ja köyhät taas kerran rikkaudestaan. Sitä varten täytyy astua syvyyteen: niinkuin sinä teet iltaisin, kun menet meren taakse ja viet valoa vielä tuonelalle, sinä upporikas tähti! — minun täytyy, sinun laillasi, *mennä mailleni,* kuten sanovat ne ihmiset, joiden luokse tahdon laskeutua. Siunaa siis minua, sinä rauhallinen silmä, joka voit kadehtimatta nähdä liiankin suuren onnen! Siunaa malja, joka tahtoo vuotaa ylitse reunojensa, niin että vesi virtaisi siitä kultaisena ja kantaisi kaikkialle sinun riemusi heijastuksen! Katso! Tämä malja tahtoo jälleen tyhjentyä, ja Zarathustra tahtoo jälleen tulla ihmiseksi.» — Näin alkoi Zarathustran mailleenmeno.

VIIDES KIRJA

ME PELOTTOMAT

(1886)

> Carcasse, tu trembles? Tu tremblerais bien davantage, si tu savais, où je te mène.
>
> *Turenne*

343

Miten iloisuutemme laita on? — Suurin uudempi tapahtuma — että »Jumala on kuollut», että usko kristilliseen Jumalaan on menettänyt uskottavuutensa — alkaa jo luoda ensimmäistä varjoaan Euroopan ylle. Ainakin niille harvoille, joiden silmät, joiden silmien *epäluulo* on kyllin voimakas ja hieno tätä näytelmää varten, näyttää juuri jokin aurinko menneen mailleen, jokin vanha syvä luottamus vaihtuneen epäilykseksi: heistä täytyy vanhan maailmamme näyttää päivä päivältä iltaisemmalta, epäluuloisemmalta, vieraammalta, »vanhemmalta». Mutta pääasiasta sopii sanoa: itse tapahtuma on niin liian suuri, liian kaukainen, liian syrjässä monien käsityskyvyn rajoista, ettei voi sanoa edes tiedon siitä vielä *saapuneen perille;* saati että monet jo tietäisivät, *mitä* siinä oikeastaan on tapahtunut — ja minkä kaiken täytyy tuon uskon järkyttyä luhistua, koska se on ollut sen varaan rakennettua, siihen nojaavaa, siihen kiinni kasvanutta: esimerkiksi koko eurooppalaisen moraalimme. Tämä nyt tulossa oleva pitkä, täyteläinen sarja vieremiä, hävitystä, tuhoa, kumousta — kukapa aavistaisikaan siitä jo nyt riittävästi, jotta hänen olisi pakko olla tämän kauhujen suunnattoman logiikan opettajana ja ennustajana, profeettana, jon-

ka ilmoittaman synkentymisen ja auringonpimennyksen vertaista maan päällä on tuskin milloinkaan ollut? ... Mekin, me synnynnäiset arvoitusten selittäjät, jotka ikäänkuin odotamme vuorilla, tämän ja huomisen päivän ristiriitaan jännitettyinä, me tulevan vuosisadan esikoiset ja ennen aikojamme syntyneet, joiden näkyviin olisi jo *pitänyt* tulla niiden varjojen, joiden täytyy kohta peittää Eurooppa — mistä johtuu, että mekin, oikein välittämättä tästä synkistymisestä, ennen kaikkea olematta huolissamme ja peloissamme *omasta* puolestamme, odotamme sen tuloa? Olemmeko ehkä vielä liiaksi tämän tapahtuman *lähimpien seurausten* alaisina — ja nämä lähimmät seuraukset, sen seuraukset *meille*, eivät, päinvastoin kuin ehkä voisi odottaa, suinkaan ole murheellisia ja synkistäviä, vaan ennemmin kuin uudenlaista vaikeasti kuvailtavaa valoa, onnea, helpotusta, ilahdutusta, rohkaisua, aamuruskoa ... Kun kuulemme, että »vanha Jumala on kuollut», meistä filosofeista ja »vapaista hengistä» tuntuu todella siltä, kuin meille säteilisi uusi aamurusko; sydämemme on tulvillaan kiitollisuutta, ihmetystä, aavistusta, odotusta, näköpiirimme on vihdoin jälleen vapaa, olkoonpa niinkin, ettei se ole valoisa, laivamme saavat vihdoin taas lähteä matkaan, minkä hyvänsä vaaran uhalla, jokainen tietävän uhkayritys on jälleen sallittu, meri, *meidän* meremme on taas avoinna, ehkei ole ollut vielä milloinkaan niin »avointa merta».

344

Missä mielessä mekin olemme vielä hurskaita. — Vakaumuksilla ei ole tieteessä kansalaisoikeuksia, näin sanotaan hyvällä syyllä: vasta sitten, kun ne päättävät alentua vaatimattomaksi hypoteesiksi, tilapäiseksi koe-näkökannaksi, regulatiiviseksi fiktioksi, niille voidaan myöntää pääsy tiedon valtakuntaan, vieläpä jotakin arvoakin sen rajoissa, — se kuitenkin rajoituksena, että niiden täytyy jäädä poliisin silmälläpidon alaisiksi, epäluulon poliisin valvontaan. — Mutta eikö tämä merkitse, tarkemmin katsoen: vasta sitten, kun vakaumus *lakkaa* olemasta vakaumus, se voi päästä tieteeseen? Eikö tieteellisen hengen kasvatus alkaisi siitä, ettei ihminen enää suvaitse ominaan mitään vakaumuksia? ... Niin on todennäköisesti laita: on vain vielä jäljellä kysymys, eikö *tämän kasvatuksen aloittamista varten* jo tarvita välttämättä vakaumusta, vieläpä niin käskevää ja ehdotonta,

että se vaatii uhrikseen kaikki muut vakaumukset. Kuten näemme, tiedekin pohjautuu uskoon, ei ole mitään »edellytyksetöntä» tiedettä. Kysymys, tarvitaanko *totuutta,* täytyy olla jo ennakolta ratkaistu myönteisesti, vieläpä siinä määrässä, että siinä tulee ilmi tämä väite, usko, vakaumus: »mikään *ei ole tarpeellisempaa* kuin totuus, ja siihen verrattuna on kaikki muu vain toisarvoista». — Tämä ehdoton totuudentahto: mitä se on? Onko se tahtoa *olla sallimatta pettää itseään?* Onko se tahtoa *olla pettämättä?* Viimeksi mainitullakin tavalla näet totuudentahto voitaisiin tulkita: edellyttäen, että yleistykseen »minä en tahdo pettää» sisällytetään myös yksityistapaus »minä en tahdo pettää *itseäni*». Mutta miksi ei pettää? Mutta miksi ei antaa pettää? — Huomattakoon, että edellisen asian perusteet ovat aivan toisaalla kuin jälkimmäisen: ei tahdota antautua petettäväksi, koska otaksutaan, että on vahingollista, vaarallista, kohtalokasta joutua petetyksi, — tässä mielessä tiede olisi pitkää älykkyyttä, varovaisuutta, hyödyllisyyttä, jota vastaan kuitenkin voitaisiin kohtuudenmukaisesti väittää: mitä? onko se, ettei tahdo antautua petettäväksi, todella vähemmän vahingollista, vähemmän vaarallista, vähemmän kohtalokasta? Mitä tiedättekään ennakolta olemassaolon luonteesta voidaksenne ratkaista, onko suurempi etu ehdottomasti-epäluuloisten vai ehdottomasti-luottavaisten puolella? Mutta jos molemmat osoittautuisivat tarpeellisiksi, sekä suuri luottavaisuus että suuri epäluuloisuus: mistä saisikaan tiede silloin ottaa ehdottoman uskonsa, vakaumuksensa, jonka varassa se lepää: että totuus on kaikkea muuta, myös jokaista muuta vakaumusta tärkeämpi? Juuri tätä vakaumusta ei olisi voinut syntyä, jos totuus *ja* epätotuus osoittautuisivat molemmat alinomaa hyödyllisiksi: kuten on laita. Siis — usko tieteeseen, joka kieltämättä on olemassa, ei voi olla johtunut sellaisesta hyödyllisyys-laskelmasta, vaan ennemmin *siitä huolimatta,* että sille jatkuvasti todistetaan, kuinka hyödytön ja vaarallinen on »totuudentahto», »totuus hinnalla millä hyvänsä». »Hinnalla millä hyvänsä»: niin, me ymmärrämme tämän varsin hyvin, kun olemme tuoneet tälle alttarille ja siinä teurastaneet uskon toisensa jälkeen! — »Totuudentahto» *ei* siis merkitse »minä en tahdo antaa pettää itseäni», vaan — tässä ei ole muuta vaihtoehtoa — »minä en tahdo pettää, en itseänikään»! — *ja näin me olemme moraalin alueella.* Kysyttäköön näet vain itseltään perusteellisesti: »minkä tähden sinä et tahdo pettää?» var-

sinkin, jos näyttäisi siltä — ja siltä kieltämättä näyttää! —, kuin elämä olisi suunniteltu näennäisyyden, minä tarkoitan erehdyksen, petoksen, teeskentelyn, sokaisun, itsensäsokaisemisen varaan, ja jos toiselta puolen elämän suurta muotoa ovat aina edustaneet kaikista häikäilemättömimmät πολύτροποι. Sellainen aikomus voisi ehkä, lievästi tulkittuna, olla donquijoteriaa, pientä haaveellista mielettömyyttä; mutta se voisi myös olla jotakin pahempaa, nimittäin elämälle vihamielinen hävittävä prinsiippi ... »Totuudentahto» — se voisi olla salaista kuolemantahtoa. — Niin muodoin johtaa kysymys: miksi tiedettä? moraaliseen ongelmaan: *miksi yleensä moraalia,* kun elämä, luonto, historia ovat »epämoraalisia»? Totuudellinen ihminen, siinä uhkarohkeassa ja lopullisessa mielessä, jota usko tieteeseen edellyttää, *tunnustaa* siten epäilemättä *maailman,* joka *ei ole* elämän, luonnon ja historian maailma; ja sikäli kuin hän tunnustaa tämän »toisen maailman» — niin, kuinka onkaan? eikö hänen täydy samalla kieltää sen vastine, tämä maailma, *meidän* maailmamme? ... Mutta on varmaan jo ymmärretty, mitä minä tahdon osoittaa, nimittäin että usko tieteeseen pohjautuu yhä *metafyysiseen uskoon* — että myös me nykyiset tietävät, me jumalattomat ja antimetafyysikot saamme tulta siitä palosta, jonka on sytyttänyt vuosituhansien takainen usko, se kristittyjen usko, joka oli myös Platonin usko, että Jumala on totuus, että totuus on jumalallinen ... Mutta entäpä, jos juuri tämä tulee yhä epätodennäköisemmäksi, ellei jumalalliseksi osoittaudu enää mikään, erehdystä, sokeutta, valhetta ehkä lukuun ottamatta, — entäpä jos itse Jumala osoittautuu meidän pisimmäksi valheeksemme?

345

Moraali ongelmana. — Persoonan puute kostaa itsensä kaikkialla; heikontunut ohut sammunut itseänsä kieltävä ja pettävä persoonallisuus ei enää kelpaa mihinkään hyvään asiaan, — kaikkein vähimmin se kelpaa filosofiaan. »Epäitsekkyydellä» ei ole mitään arvoa taivaassa eikä maan päällä; kaikki suuret ongelmat vaativat *suurta rakkautta,* ja tähän kykenevät vain väkevät pyöreät varmat henget, joilla on luja pohja omassa itsessään. Merkitsee mitä huomattavinta eroa, suhtautuuko ajattelija ongelmiinsa persoonallisesti, niin että hänellä on niissä

oma kohtalonsa, oma hätänsä ja myös paras onnensa, vai »persoonattomasti»: nimittäin osaten niitä koskettaa ja niihin tarttua vain kylmän uteliaan ajatuksen tuntosarvilla. Jälkimmäisessä tapauksessa ei synny mitään tulosta, sen verran voi luvata: sillä suuret ongelmat, vaikka ne suvaitsisivatkin, että niihin käydään käsiksi, eivät milloinkaan suostu jäämään sammakkojen ja raihnaisten raukkojen *huostaan*, se on niiden maku ikuisista ajoista, — muuten maku, joka on niillä ja kaikilla kelpo naisilla yhteinen. — Mistä siis johtuukaan, etten ole vielä, en kirjoissakaan, kohdannut ketään, joka olisi tässä persoonallisessa suhteessa moraaliin, tuntisi moraalin probleemana ja tämän probleeman *omana* persoonallisena hätänään, tuskanaan, intohimonaan? Moraali ei nähtävästi ole tähän mennessä ollut mikään ongelma, vaan päin vastoin juuri se, mistä on kaiken epäluulon, eripuraisuuden, ristiriidan jälkeen oltu yksimielisiä, rauhan pyhitetty paikka, missä ajattelijat lepäsivät, hengähtivät, virkistyivät myös oman itsensä tuottamista rasituksista. Minä en näe ketään, joka olisi uskaltanut *yrittää* moraalisten arvoarvostelmien *kritiikkiä;* en huomaa sitä yrittävän edes tieteellisen uteliaisuuden, hemmotellun yritteliään psykologin- ja historioitsijan-mielikuvituksen, joka helposti sieppaa ongelman ennakolta ja lennosta, oikein tietämättä, mitä siinä on siepattu. Vaivoin olen löytänyt joitakin harvoja suunnitelmia näiden tunteiden ja arvostusten *syntyhistorian* selvittämiseksi (mikä on toista kuin niiden kritiikki ja taas toista kuin etiikan systeemien historia): eräässä yksityisessä tapauksessa olen tehnyt voitavani rohkaistakseni henkilöä, jolla oli taipumuksia ja lahjoja sellaisen historian tutkimiseen — turhaan, kuten minusta nyt alkaa näyttää. Nämä moraali-historioitsijat (varsinkin englantilaiset) ovat vähäpätöisiä: he ovat tavallisesti itsekin vielä mitään pahaa aavistamatta jonkin tietyn moraalin komennossa, tietämättään sen kilvenkantajina ja seuralaisina, edustavat ehkä sitä yhä vielä vilpittömästi tolkutettua kristillisen Euroopan kansanomais-taikauskoista käsitystä, jonka mukaan moraaliselle teolle on ominaista epäitsekkyys, itsensäkieltäminen, uhrautuminen tai myötätunto, myötäkärsimys. Heidän tavallinen edellytysvirheensä on siinä, että he väittävät kansojen, ainakin kesyttyneiden kansojen, olevan yksimielisiä eräistä moraalin lauselmista ja päättelevät tämän nojalla, että ne velvoittavat ehdottomasti myös sinua ja minua; tai että he, kun heille on selvin-

nyt totuus, että moraaliset arvioinnit ovat eri kansoissa *välttämättä* erilaiset, päättelevät päinvastoin *kaiken* moraalin olevan ketään velvoittamatonta: lapsellisuus on kummassakin tapauksessa yhtä suuri. Hienommat heistä tekevät virheen, kun he, jonkin kansan kenties järjettömiä käsityksiä omasta moraalistaan tai ihmisten käsityksiä moraalista yleensä, siis moraalin alkuperää, uskonnollista sanktiota, vapaan tahdon taikauskoa ja muuta semmoista selvitellessään ja arvostellessaan luulevat siten arvostelleensa tätä moraalia itseänsä. Mutta jonkin »sinun pitää»-ohjeen arvo on vielä aivan toinen ja riippumaton sellaisista sitä koskevista käsityksistä sekä sitä ehkä peittävästä erehdyksen rikkaruohosta: yhtä varmasti kuin jonkin rohdon arvo sairaalle on vielä täysin riippumaton siitä, ajatteleeko hän lääkettä tieteellisesti vai vanhan eukon tavalla. Jokin moraali olisi voinut kasvaa erehdyksestäkin: tämäkään oivallus ei vielä edes koskettaisi sen arvon ongelmaa. — Kukaan ei siis ole toistaiseksi tutkinut tuon kaikkein kuuluisimman lääkkeen, moraalin, *arvoa:* mikä edellyttää ennen kaikkea, että tämä arvo tehdään kerran — *kyseenalaiseksi.* Niin! Juuri se on meidän tehtävämme. —

346

Kysymysmerkkimme. — Mutta ettekö ymmärrä sitä? Varmaan onkin vaikeata ymmärtää meitä. Me etsimme sanoja, kenties etsimme myös korvia. Keitä me olemmekaan? Jos tahtoisimme nimittää itseämme vanhemmalla nimellä jumalattomiksi tai uskottomiksi tai myös immoralisteiksi, emme uskoisi silti vielä läheskään määritelleemme itseämme: me olemme kaikkea kolmea niin myöhäisessä vaiheessa, ettei voida, ettette *te,* hyvät herrat uteliaat, voi käsittää, millainen siinä on ihmisen mieli. Ei! ei enää katkera ja kiihkeä niinkuin irtitempautuneen, jonka täytyy vielä itse laatia itselleen epäuskostaan usko, tarkoitus, marttyyrius! Meidät on kiehautettu tässä oivalluksessa ja me olemme tulleet siinä kylmiksi ja koviksi: ettei se, mitä maailmassa tapahtuu, ole suinkaan jumalallista, eipä edes inhimillisten mittojen mukaan järjellistä, armeliasta tai oikeudenmukaista; me tiedämme, että maailma, jossa elämme, on jumalaton, epämoraalinen, »epäinhimillinen», — me olemme tulkinneet sen itsellemme liian kauan väärin ja valheellisesti, mutta

palvontamme halun ja tahdon mukaisesti, toisin sanoen *tarpeen* mukaisesti. Sillä ihminen on palvova eläin! Mutta hän on myös epäluuloinen eläin: ja ettei tämä maailma ole sen *arvoinen* kuin olemme luulleet, se on suunnilleen kaikkein varminta, mitä epäluuloisuutemme on viimein saanut selville. Minkä verran epäluuloa, sen verran filosofiaa. Me varomme tarkoin sanomasta, että maailma on *vähemmän* arvoinen: meistä näyttää nykyisin naurettavalta, jos ihminen tahtoisi väittää keksivänsä arvoja, jotka muka ovat todellisen maailman arvoja *korkeampia* — juuri siitä käsityksestä me olemme luopuneet, ikäänkuin palaten inhimillisen omahyväisyyden ja järjettömyyden suurelta harharetkeltä, jota ei ole pitkiin aikoihin sellaiseksi havaittu. Sen viimeisenä ilmauksena on ollut nykyaikainen pessimismi, vanhempana ja väkevämpänä Buddhan oppi; mutta se sisältyy myös kristinuskoon, tosin epäilevämpänä ja epämääräisempänä, mutta silti yhtä viekoittelevana. Koko tämä asenne »ihminen maailmaa *vastaan*», ihminen »maailman-kieltävänä» prinsiippinä, ihminen olioiden mittapuuna, maailmoiden-tuomarina, joka lopuksi laskee itse olemassaolon vaakakuppeihinsa ja havaitsee sen liian kevyeksi — tämän asenteen suunnattomasta mauttomuudesta me olemme tulleet tietoisiksi, ja se on käynyt meille vastenmieliseksi, — me nauramme jo, kun näemme »ihmisen *ja* maailman» vierekkäin asetettuina, subliimin vaateliaan pienen »ja» sanan toisistaan erottamina! Mutta kuinka onkaan? Emmekö ole juuri siten, nauravina, vain menneet askelta kauemmaksi ihmisen halveksumisessa? Ja siis myös pessimismissä, sen olemassaolon halveksumisessa, josta *meillä* voi olla tietoa? Emmekö ole juuri siten johtuneet pahoin pelkäämään erästä ristiriitaa, vastakohtaa, jonka muodostavat toisaalta se maailma, missä olemme tähän saakka olleet kotonamme ja missä meillä on ollut palvottavaa — sen vuoksi me ehkä *jaksoimme* elää — ja toisaalta toinen maailma, *joka me itse olemme:* eikö meihin ole tarttunut leppymätön, perusteellinen, pohjimmainen omaan itseemme kohdistuva epäily, joka ottaa meidät eurooppalaiset yhä enemmän, yhä pahemmin valtoihinsa ja voisi helposti asettaa tulevat sukupolvet tämän pelottavan vaihtoehdon eteen: »teidän on lopetettava joko palvontanne tai — *itsenne!*» Jälkimmäinen mahdollisuus merkitsee nihilismiä; mutta eikö edellinenkin olisi — nihilismiä? — Tämä on *meidän* kysymysmerkkimme.

347

Uskovaiset ja heidän uskontarpeensa. – Kuinka paljon *uskoa* ihminen tarvitsee menestyäkseen, kuinka paljon »lujaa», jota hän ei tahdo järkytettävän, koska hän *pitää siitä kiinni,* – se on hänen voimansa (tai, selvemmin sanoen, hänen heikkoutensa) astemittari. Kristinuskoa tarvitsevat, kuten minusta näyttää, vanhassa Euroopassa vielä useimmat: siitä syystä siihen yhä vielä luotetaankin. Sellainen näet on ihminen: vaikka hänelle olisi todistettu tuhat kertaa, että jokin uskonlause on pätemätön, hän pitäisi sitä yhä uudestaan totena, sikäli kuin hän sitä tarvitsisi, – sen kuuluisan »voiman todistuksen» mukaan, josta Raamattu puhuu. Metafysiikkaa tarvitsevat vielä muutamat; mutta myös se hillitön *varmuuden kaipuu,* joka nykyisin purkautuu syvissä riveissä tieteellis-positiivisessa muodossa, halu *tahtoa* välttämättä jotakin varmaa (kun taas tämän kaipuun kiihkeys aiheuttaa sen, että varmuuden perusteluun suhtaudutaan kevyemmin ja huolettomammin): sekin on vielä tuen ja turvan kaipuuta, sanalla sanoen se *heikkouden vaisto,* jota uskonnot, metafysiikat, kaikelaiset vakaumukset tosin eivät luo, mutta – säilyttävät. Kaikista näistä positivistisista järjestelmistä uhoaa todella eräänlainen pessimistinen synkistyminen, jonkinlainen väsymys, fatalismi, pettymys, uuden pettymyksen pelko – tai ilmaistu kiukku, huonotuulisuus, närkästys-anarkismi ja mitä kaikkia heikkoudentunteen oireita tai naamioitumia onkaan olemassa. Vielä se kiihkeyskin, jota älykkäimmät aikalaisemme osoittavat häipyessään vaivaisiin loukkoihin ja ahtauksiin, esimerkiksi kiihkoisänmaallisuuteen (niin nimitän sitä, mitä Ranskassa sanotaan chauvinismiksi, Saksassa »saksalaisuudeksi») tai sellaisiin esteettisiin nurkka-tunnustuksiin kuin Pariisin »naturalisme» (se vetää esille ja paljastaa luonnosta vain *sen* osan, joka inhottaa ja ihmetyttää samalla kertaa – tätä osaa mainitaan nykyisin mielellään nimellä la vérité vraie) tai pietarilaismalliseen nihilismiin (toisin sanoen *epäusko-uskoon,* jonka puolesta voidaan kärsiä marttyyrikuolema), osoittaa aina lähinnä uskon, tuen, turvan, selkänojan *tarvetta* ... Usko on aina halutuin, kipeimmin tarpeen siinä, missä puuttuu tahtoa: sillä tahto on, käskyn affektina, suvereenisuuden ja voiman ratkaiseva tunnusmerkki. Tämä merkitsee: mitä vähemmän joku osaa käskeä, sitä kipeämmin hän kaipaa toista, joka käskee ja

käskee ankarasti, jumalaa, ruhtinasta, säätyä, lääkäriä, rippi-isää, dogmia, puolue-omaatuntoa. Tästä voitaisiin kenties päätellä, että molempien maailmanuskontojen, buddhalaisuuden ja kristinuskon syntymisen ja varsinkin niiden äkillisen leviämisen syynä on voinut olla suunnaton *tahdon sairastuminen*. Ja niin on todella ollutkin laita: nämä molemmat uskonnot löysivät tullessaan tahdon-sairastumisen mielettömyyteen saakka kasvattaman, epätoivoisen kaipuun, jonka kohteena oli »sinun pitää», molemmat uskonnot olivat fanatismin opettajia tahdon-herpautumisen aikoina ja tarjosivat siten lukemattomille tukea, uuden tahtomisen mahdollisuuden, uuden tahtomisen nautinnon. Fanaattisuus näet on ainoa »tahdonvoima», johon heikot ja epävarmatkin voidaan kasvattaa, eräänlaisena koko aistillis-älyllisen järjestelmän hypnotisoitumisena nyt vallitsevan yhden ainoan näkö- ja tuntokohdan ylen runsaan ruokinnan (hypertrofian) hyväksi — kristitty sanoo sitä *uskokseen*. Missä ihminen tulee siihen perusvakaumukseen, että hänen *täytyy* olla käskettävänä, siinä hänestä tulee »uskovainen»; toisaalta voitaisiin ajatella itsemääräämisen ilo ja voima, tahdon *vapaus*, jonka vallitessa ihmisen henki hylkää kaiken uskon, kaiken varmuuden kaipuun, koska se on harjaantunut pysyttelemään ohuiden nuorain ja mahdollisuuksien varassa ja tanssimaan vielä kuilujenkin partailla. Sellainen henki olisi *vapaa henki* par excellence.

348

Oppineiden alkuperästä. — Oppinut kasvaa Euroopassa kaikenlaisista säädyistä ja yhteiskunnallisista olosuhteista, kasvina, joka ei tarvitse mitään erikoista maaperää: senvuoksi hän kuuluu, olennaisesti ja tahtomattaan, demokraattisen ajatuksen kannattajiin. Jos on hiukan harjoittanut katsettaan erottamaan ja yllättämään teossa oppineesta teoksesta, tieteellisestä tutkimuksesta, oppineen älyllisen *idiosynkrasian* — jokaisella oppineella on omansa — niin sen takaa tulee melkein aina näkyviin oppineen »esihistoria», hänen sukunsa, varsinkin sen toimialat ja ammatit. Kun tulee ilmi tunne »tämä on nyt todistettu, tämän minä olen nyt saanut valmiiksi», se merkitsee, että oppineen veressä ja vaistossa elää esi-isä, joka omasta näkökulmastaan hyväksyy »tehdyn työn», — usko todistukseen on vain oire siitä, mitä työteliäässä suvussa on vanhastaan pidetty »hyvänä työnä».

Eräs esimerkki: registraattorien ja kaikenmoisten konttorikirjurien pojat, joiden isien päätehtävänä on ollut järjestellä monenlaista materiaalia, jakaa se lokeroihin, yleensä kaavamaistaa, osoittavat, jos heistä tulee oppineita, taipumusta pitämään probleemaa melkein ratkaistuna, kun he ovat sen kaavamaistaneet. On filosofeja, jotka ovat oikeastaan vain kaavamaisia päitä, — heissä on isän ammatin muodollinen puoli muuttunut sisällykseksi. Kyky luokitella, laatia kategoriatauluja, ilmaisee jotakin; ihminen ei ole rangaistukseen joutumatta vanhempiensa lapsi. Asianajajan pojan täytyy tutkijanakin olla asianajaja: hän tahtoo asiallaan ensi sijassa osoittaa kykenevänsä pitämään puolensa, toisessa, kenties, olevansa oikeassa. Protestanttisten pappien ja koulunopettajien pojat tuntee siitä, että he oppineina katsovat naiivin varmasti asiansa jo todistetuksi, kun he ovat vain ennättäneet esittää sen rohkeasti ja lämpimästi: he näet ovat perinpohjaisesti tottuneet siihen, että heitä *uskotaan* — se kuului heidän isiensä ammattiin! Juutalainen taas, kansansa toimialan ja menneisyyden mukaisesti, ei ole ensinkään tottunut siihen, että häneen luotetaan: katsottakoon juutalaisia oppineita tältä näkökannalta, — he kaikki panevat suurta painoa logiikkaan, toisin sanoen siihen, että perusteiden avulla *pakotetaan* toisia yhtymään esitettyyn mielipiteeseen; he tietävät, että heidän täytyy siten voittaa, silloinkin kun on olemassa heihin kohdistuvaa rotu- ja luokka-karsautta, silloinkin kun heitä ei hevin uskota. Mitään näet ei ole demokraattisempaa kuin logiikka: se ei katso ihmisen persoonaa, ja se antaa käyräinkin nenien käydä suorista. (Huomautettakoon tässä ohimennen: Eurooppa on logisoimisen, *puhtaampien* pään-tottumusten suhteen melkoisessa kiitollisuudenvelassa juutalaisille; ennen muita saksalaiset, valitettavan vähän järkeen varautuva rotu, joka vielä nytkin täytyy aina ensin sättiä pahanpäiväiseksi. Kaikkialla, missä juutalaiset ovat päässeet vaikuttamaan, he ovat opettaneet erottamaan hienommin, päättelemään terävämmin, kirjoittamaan selvemmin ja puhtaammin: heidän tehtävänään on aina ollut saada kansa »tulemaan järkiinsä».)

349

Vielä kerran oppineiden alkuperästä. — Itsensä säilyttämisen tahto ilmaisee hätätilaa, rajoitusta varsinaisessa elämän-perus-

vietissä, joka tähtää *vallan avartamiseen* ja tätä tahtoessaan useinkin tekee kyseenalaiseksi ja uhraa itsesäilytyksen. On katsottava oireelliseksi, että eräät filosofit, kuten esimerkiksi keuhkotautinen Spinoza, ovat pitäneet ratkaisevana juuri niinsanottua itsesäilytysvaistoa, että heidän on täytynyt pitää sitä sellaisena: — he olivat juuri hätätilassa olevia ihmisiä. Että nykyaikaiset luonnontieteemme ovat siinä määrin kietoutuneet spinozalaiseen dogmiin (viimeksi vielä ja kaikkein karkeimmin darvinismissa, joka käsittämättömän yksipuolisesti opettaa »olemassaolon taistelua» —), se johtuu todennäköisesti useimpien luonnontutkijain syntyperästä: he kuuluvat tässä katsannossa »kansaan», heidän esivanhempansa ovat olleet köyhiä ja vähäpätöisiä ihmisiä, jotka ovat tienneet omasta kokemuksestaan liiankin hyvin, kuinka vaikeata on tulla toimeen. Koko englantilaisesta darvinismista huokuu eräänlainen englantilainen liikaväestön ummehtunut ilma, kuin hädässä ja ahtaudessa ahertavien pikkueläjien haju. Mutta ihmisen pitäisi luonnontutkijana tulla ulos inhimillisestä loukostaan: luonnossa ei *vallitse* hätätila, vaan yltäkylläisyys, aina mielettömyyteen saakka. Olemassaolon taistelu on vain *poikkeus,* se merkitsee elämäntahdon tilapäistä rajoittumista; suuri ja pieni taistelu koskee kaikkialla etevämmyyttä, kasvua ja laajentumista, valtaa vallantahdon mukaisesti, joka on juuri elämän tahto.

350

Kunnioitettavat homines religiosi. — Taistelu kirkkoa vastaan on aivan varmasti muun muassa — se näet merkitsee monenlaista — myös tavallisempien tyytyväisempien luottavaisempien pintapuolisempien ihmisten taistelua raskaampien syvempien mietteliäämpien, toisin sanoen pahempien ja epäluuloisempien ihmisten herruutta vastaan, ihmisten, jotka ovat kauan hautoneet mielessään olemassaolon arvoon ja myös omaan arvoonsa kohdistuvaa epäilystä: — kansan alhainen vaisto, sen aisti-ilo, sen »hyvä sydän» kapinoi heitä vastaan. Koko Rooman kirkko perustuu ihmisluontoon kohdistuvaan etelämaiseen epäluuloon, joka ymmärretään aina väärin pohjoisesta käsin: tämän epäluulon on Etelä-Eurooppa saanut perinnöksi syviltä itämailta, ikivanhalta salaperäiseltä Aasialta ja sen mietiskelyltä. Jo protestanttisuus on kansankapinaa suorasukaisten, vilpittömien, pin-

tapuolisten hyväksi (pohjoisten maiden ihmiset ovat aina olleet hyvälaatuisempia ja latteampia kuin eteläisten); mutta vasta Ranskan vallankumous antoi lopullisesti ja juhlallisesti valtikan »hyvälle ihmiselle» (lampaalle, aasille, hanhelle ja kaikelle, mikä on auttamattomasti latteata, kirkuvaa ja kypsää käymään sisään »nykyaikaisten aatteiden» hulluinhuoneeseen).

351

Papillisten ihmisten kunniaksi. — Juuri filosofit ovat minun nähdäkseni aina tunteneet olevansa kauimpana siitä, mitä kansa (ja kukapa ei nykyisin ole »kansaa»? —) sanoo viisaudeksi, siitä älykkäästä lehmämäisestä mielentyyneydestä, hurskaudesta ja maalaispapin-leppoisuudesta, joka makaa niityllä ja vakavasti ja märehtien *katselee* elämää, — luultavasti siitä syystä, etteivät he ole olleet sitä varten riittävästi »kansaa», riittävästi maalaispappeja. He luultavasti myös oppivat kaikkein myöhimmin uskomaan, että kansa *voisi* ymmärtää mitään siitä, mikä on sille vierainta, tietävän ihmisen suuresta *intohimosta,* hänen, joka aina elää ja jonka täytyy elää korkeimpien ongelmien ja vaikeimpien vastuunalaisuuksien ukkospilvessä (siis ei ensinkään katselevana, ulkopuolella, välinpitämättömänä, varmana, objektiivisena ...). Kun kansa puolestaan tekee itselleen »viisaan» ihanteen, se ihailee aivan toisenlaista ihmistä, ja sillä on tuhatkertainen oikeus palvoa juuri tällaista ihmistä kaikkein parhailla sanoilla ja kunnianosoituksilla: nimittäin leppoisia, vakavan-yksinkertaisia ja siveitä pappis-ihmisiä ja heidän sukuisiaan, — heihin kohdistuu kiitos tuossa kansan viisaudelle osoittamassa syvässä kunnioituksessa. Ja kenelle kansalla olisikaan syytä osoittaa suurempaa kiitollisuutta kuin näille miehille, jotka kuuluvat siihen ja ovat siitä peräisin, mutta kuin pyhitettyinä, valittuina, sen menestykselle *uhrattuina* — he itse uskovat olevansa Jumalalle uhrattuja —, joille se saa rangaistusta pelkäämättä purkaa sydämensä, joita puhutellessaan se voi *vapautua* salaisuuksistaan, huolistaan ja pahemmastakin (— sillä ihminen, joka »ilmoittaa asiansa», vapautuu itsestään, ja joka on »tunnustanut», se unohtaa). Tässä on määräävänä suuri tarve: sielullistakin lokaa varten näet tarvitaan viemäreitä ja niiden puhtaita puhdistavia vesiä, tarvitaan väkeviä rakkauden virtoja ja väkeviä nöyriä puhtaita sydämiä, jotka valmistautuvat ja uhrautuvat tällaisen salai-

sen terveydenhoidon palvelukseen — uhrautumista se näet *on*, pappi on ja pysyy ihmisuhrina ... Kansasta tuntuu siltä että sellaiset uhrautuneet hiljentyneet vakavat »uskon» ihmiset ovat *viisaita*, toisin sanoen tietäviksi-tulleita, »varmoja» sen omaan epävarmuuteen verraten: kukapa haluaisikaan riistää siltä tämän sanan ja tämän syvän kunnioituksen? — Mutta toisaalta on kohtuullista, että filosofit pitävät pappiakin yhä »kansana» *eikä* tietävänä, ennen kaikkea sentähden, etteivät he itse usko »tietäviin» ja että he juuri tuosta uskosta ja taikauskosta jo haistavat »kansan». Juuri *vaatimattomuus* keksi Kreikassa sanan »filosofi» ja antoi hengen näyttelijöiden kopeilevan ylimielisesti sanoa itseään viisaiksi, — sellaisten ylpeyden ja itsevaltaisuuden hirmujen kuin Pythagoraan ja Platonin vaatimattomuus —.

352

Missä mielessä tuskin voidaan tulla toimeen ilman moraalia. — Alaston ihminen on yleensä rietas nähtävyys — minä puhun meistä eurooppalaisista (enkä edes eurooppalaisista naisista!). Jos otaksutaan, että mitä iloisin pöytäseura havaitsisi joutuneensa jonkun häijyn velhon paljastamaksi ja riisumaksi, en luule, että vain iloisuus olisi tiessään ja paraskin ruokahalu masentunut, — näyttää siltä, kuin me eurooppalaiset emme voisi mitenkään tulla toimeen ilman sitä naamiointia, jota sanotaan vaatetukseksi. Mutta eikö »moraalisten ihmisten» valhepuvulla, heidän verhoutumisellaan moraalisiin kaavoihin ja säädyllisyyskäsityksiin, kaikella hyväätarkoittavalla tekojemme piiloutumisella velvollisuuden, hyveen, yhteismielen, kunniallisuuden, itsekieltäymyksen käsitteisiin ole yhtä hyviä perusteita? En tarkoita, että siten tahdottaisiin naamioida vain inhimillistä pahuutta ja ilkeyttä, sanalla sanoen meissä asuvaa kehnoa villiä eläintä; ajattelen päinvastoin, että me olemme juuri *kesyinä eläiminä* rietas nähtävyys ja tarvitsemme moraalin valhepukua, — ettei Euroopan »sisäinen ihminen» ole läheskään kyllin kehno voidakseen näyttäytyä siihen verhoutuneena (ollakseen siinä *kaunis*). Eurooppalainen käyttää *moraalin* valhepukua, koska hänestä on tullut sairas, sairaalloinen, rujo eläin, jolla on täysi syy olla »kesy», koska hän on melkein epäsikiö, jotakin puolinaista, heikkoa, kömpelöä ... Moraalin valhepukua ei havaitse tarpeelliseksi pelottava petoeläin, vaan syvästi keskinkertainen

laumaeläin, joka pelkää itseään ja on itseensä ikävystynyt. Moraali *koristaa eurooppalaisen* — tämä meidän on tunnustettava! — ylhäisemmäksi, merkittävämmäksi, melkoisemmaksi, »jumalalliseksi» —.

353

Uskontojen alkuperästä. — Uskonnonperustajien varsinainen keksintö on ensinnäkin siinä, että he säätävät tietynlaisen tavanomaisen elämän ja arjen, joka vaikuttaa tahdon kurissapitäjänä (disciplina voluntatis) ja samalla poistaa ikävystymisen; toiseksi siinä, että he tarjoavat tämän elämän *tulkinnan,* jonka vaikutuksesta se näkyy korkeimman arvon valossa, niin että siitä nyt tulee jotakin hyvää, jonka puolesta taistellaan ja, määrätyissä olosuhteissa, uhrataan henki. Todellisuudessa on jälkimmäinen näistä keksinnöistä olennaisempi: edellinen, elämänlaatu, on tavallisesti ollut jo ennakolta olemassa, mutta toisten elämänlaatujen ohella ja vailla tietoisuutta siitä, millainen arvo siihen sisältyy. Uskonnonperustajan merkitys, hänen omaperäisyytensä tulee tavallisesti ilmi siinä, että hän *näkee,* että hän *valikoi,* että hän ensiksi *arvaa,* mihin sitä voidaan käyttää, miten se voidaan tulkita. Esimerkiksi Jeesus (tai Paavali) löysi valmiina Rooman provinssin pikkueläjien elämän, vaatimattoman hyveellisen ahdistuksenalaisen elämän: hän tulkitsi sen, hän sijoitti siihen kaikkein korkeimman merkityksen ja arvon — ja samalla rohkeuden kaiken muunlaisen elämän halveksumiseen, hiljaisen herrnhutilaisfanatismin, salaisen maanalaisen itseluottamuksen, joka kasvaa kasvamistaan ja on viimein valmis »voittamaan maailman» (toisin sanoen Rooman ja korkeammat säädyt koko valtakunnassa). Buddha löysi samoten, ja oman kansansa kaikkiin luokkiin ja yhteiskunnallisiin kerrostumiin sirottuneina, siihen lajiin kuuluvat ihmiset, jotka ovat laiskuudesta hyviä ja säyseitä (ennen kaikkea vaarattomia), ne, jotka, samoin laiskuudesta, elävät pidättyvästi, melkein ilman mitään tarpeita: hän ymmärsi, että tällaisten ihmisten täytyi välttämättä, vis inertiaen koko voimalla, vieriä uskoon, joka lupaa *estää* maisen elämän vaivojen (toisin sanoen työn ja yleensä toiminnan) uusiutumisen, — tässä »ymmärtämisessä» oli hänen nerokkuutensa. Uskonnonperustajan olemukseen kuuluu, että tuntee psykologisen erehtymättömästi tietyn keskinkertais-lajin sieluja,

jotka eivät ole vielä *tulleet tuntemaan* yhteenkuuluvaisuuttaan. Hän tuo heidät yhteen; uskonnon perustamisesta tulee sikäli aina pitkä tutustumis-juhla.

354

»*Lajin geniuksesta*». — Tietoisuuden (oikeammin: itsestääntietoiseksi-tulemisen) ongelma astuu eteemme vasta sitten, kun alamme käsittää, missä määrin voimme tulla toimeen ilman sitä: ja tähän käsittämisen alkukohtaan meidät nyt sijoittaa fysiologia ja eläinten historia (joka siis on tarvinnut kaksi vuosisataa saavuttaakseen Leibnizin ennakoivan otaksuman). Me näet voisimme ajatella, tuntea, tahtoa, muistaa ja voisimme myös »toimia» tämän sanan kaikkien merkitysten mukaisesti tuon kaiken tarvitsematta silti »tulla tietoisuuteemme» (kuten kuvanomaisesti sanotaan). Koko elämä olisi mahdollinen sen tarvitsematta nähdä itseään kuin kuvastimessa: kaikkein suurin osa tätä elämää todella tapahtuukin meissä yhä vielä ilman tuota kuvastelua —, ja nimenomaan myös kaikkein suurin osa ajattelevaa, tuntevaa, tahtovaa elämäämme, miten loukkaavalta tämä kuulostaneekin jostakin vanhemmasta filosofista. *Mitä varten* ylimalkaan tietoisuutta, kun se on enimmäkseen *tarpeeton?* — Jos nyt tahdotaan kuunnella tähän kysymykseen antamaani vastausta ja siihen sisältyvää kenties ylen pitkälle menevää oletusta, lausun käsitykseni, että tietoisuuden hienous ja voima ovat aina suhteessa ihmisen (tai eläimen) *ilmaisu-kykyyn*, tämä taas suhteessa *ilmaisu-tarpeeseen:* viimeksimainittu ei kuitenkaan niin ymmärrettynä, kuin täytyisi nimenomaan yksityisen ihmisen itsensä, joka juuri on mestari ilmaisemaan ja tekemään ymmärrettäväksi tarpeitaan, samalla olla tarpeineen eniten riippuvainen toisista. Mutta kokonaisten rotujen ja suku-ketjujen suhteen minusta näyttää olevan niin laita: missä tarve, hätä on kauan pakottanut ihmisiä ilmaisemaan itseään, ymmärtämään toisiaan nopeasti ja hienosti, siinä on viimein tämän ilmaisuvoiman ja -taidon liikamäärää, ikäänkuin kyky, joka on vähitellen kertynyt ja nyt odottaa perillistä, joka tuhlaten luovuttaa sen pois — näitä perillisiä ovat niin sanotut taiteilijat, samaten puhujat, saarnaajat, kirjailijat: kaikki ihmisiä, jotka aina tulevat pitkän ketjun loppupäässä, joka kerta »myöhäsyntyisinä» sanan parhaassa merkityksessä ja, kuten sanottu, olemukseltaan *tuh-*

laajina. Edellyttäen, että tämä havainto on oikea, saan edelleen otaksua, että *tietoisuus yleensä on kehittynyt vain ilmaisutarpeen paineen alaisena,* — että se on ollut alunperin vain ihmisen ja ihmisen (erityisesti käskijän ja tottelijan) kesken tarpeellinen, hyödyllinen, ja että se on kehittynyt ainoastaan tämän hyödyllisyyden astemäärän mukaisesti. Tietoisuus on oikeastaan vain ihmistä ja ihmistä yhteen liittävä verkko, — vain sellaisena sen on täytynyt kehittyä: erakkomainen ja petoeläimenlainen ihminen ei olisi sitä tarvinnut. Että tekomme, ajatuksemme, tunteemme, liikkeemmekin tulevat tietoisuuteen — ainakin osa niistä —, se johtuu pelottavasta pitkästä ihmistä vallitsevasta »täytymisestä»: hän on tarvinnut, uhatuimpana eläimenä, apua, suojaa, hän on *tarvinnut* kaltaisiaan, hänen on täytynyt tuoda ilmi hätänsä, osata tehdä itsensä ymmärrettäväksi — ja kaikkeen tähän hän on tarvinnut ensiksi »tietoisuutta», hänen itsensä on siis ollut tarvis »tietää», mitä häneltä puuttuu, »tietää», millä mielellä hän on, »tietää», mitä hän ajattelee. Sillä vielä kerran sanottuna: ihminen, samoin kuin jokainen elävä olento, ajattelee alinomaa, mutta ei tiedä sitä; *tietoiseksi* tuleva ajattelu on vain kaikkein pienin osa siitä, sanokaamme: pinnallisin huonoin osa: — sillä vain tämä tietoinen ajattelu tapahtuu *sanojen, toisin sanoen ilmaisumerkkien muodossa,* mikä osoittaa itse tietoisuuden alkuperän. Lyhyesti sanoen: kielen ja tietoisuuden (*ei* järjen, vaan yksin järjen itsestään-tietoiseksitulemisen) kehitys tapahtuu yhtä rintaa. Huomattakoon vielä, ettei ihmisen ja ihmisen välisenä siltana ole vain kieli, vaan myös katse, kosketus, ele; aistivaikutelmiemme tietoisiksi tuleminen meissä itsessämme, kyky tarkata niitä ja ikäänkuin sijoittaa ne ulkopuolellemme, on kasvanut sitä mukaa kuin on tullut yhä välttämättömämmäksi ilmaista niitä *toisille* merkeillä. Merkkejä-keksivä ihminen on samalla itsestään yhä tarkemmin tietoinen ihminen; vasta sosiaalisena eläimenä ihminen on oppinut tulemaan tietoiseksi itsestään, — hän oppii tätä yhä ja oppii yhä enemmän. — Ajatukseni on, kuten näkyy: ettei tietoisuus oikeastaan kuulu ihmisen yksilö-olemassaoloon, vaan siihen, mikä hänessä on yhteisö- ja laumaluontoa, että se niinmuodoin on myös vain yhteisö- ja lauma-hyödyllisyyden puolesta hienosti kehittynyt ja että siis jokainen meistä, miten vakavasti hän tahtoneekin *ymmärtää* itseänsä niin yksilöllisesti kuin suinkin mahdollista, »tuntea itsensä», silti tulee aina tajuamaan vain juuri

sen, mikä hänessä on ei-yksilöllistä, »keskinkertaisensa», — että tietoisuuden luonne — siinä vallitseva »lajin genius» — lakkaamatta tavallaan *voittaa äänestyksessä* ajatuksemme ja kääntää sen takaisin lauma-perspektiiviin. Kaikki meidän tekomme ovat pohjaltaan verrattomalla tavalla persoonallisia, ainoalaatuisia, rajattomasti-yksilöllisiä, siitä ei ole epäilystäkään; mutta niin pian kuin me käännämme ne tietoisuuteen, *ne eivät enää näytä sellaisilta* ... Tämä on varsinainen fenomenalismi ja perspektivismi sellaisena kuin *minä* sen ymmärrän: *eläimellisen tietoisuuden* luonnosta johtuu, että maailma, josta me voimme tulla tietoiseksi, on vain pinta- ja merkkimaailma, yleistetty, yhteistetty maailma, — että kaikki, mikä tulee tietoiseksi, samalla *tulee* latteaksi, ohueksi, suhteellisen-typeräksi, yleisluontoiseksi, pelkäksi merkiksi, lauma-merkiksi, että tietoiseksi tulemiseen liittyy aina suuri perinpohjainen tärveltyminen, väärennys, pintapuolistus ja yleistys. Kasvava tietoisuus on lopulta vaara; ja se, joka elää tietoisimpien eurooppalaisten keskuudessa, tietää vielä, että se on sairaus. Minua ei askarruta tässä, kuten voi arvata, subjektin ja objektin vastakohta: tämän erotuksen jätän tietoteoreetikoille, jotka ovat kietoutuneet kieliopin (kansanmetafysiikan) pauloihin. Vielä vähemmän »olion sinänsä» ja ilmiön välinen vastakohta: me näet emme »tiedä» läheskään riittävästi, jotta meillä olisi edes lupa tehdä tämä *erotus*. Meillä ei kerta kaikkiaan ole mitään *tiedon*, »totuuden» elintä: me »tiedämme» (tai uskomme tai luulottelemme) juuri niin paljon kuin ihmis-lauman, lajin edun kannalta saatta olla *hyödyllistä:* ja sekin, mitä tässä sanotaan »hyödyllisyydeksi», on lopulta vain uskoa, luulottelua ja kenties juuri se kohtalokas tyhmyys, jonka vuoksi me kerran tuhoudumme.

355

»*Tiedon*» *käsitteemme alkuperä.* — Minä otan tämän selityksen kadulta; minä kuulin jonkun kansan ihmisen sanovan »hän tiesi kuka minä olen» —: ja kysyin samalla itseltäni: mitä kansa oikeastaan tarkoittaa tiedolla? mitä se tahtoo, kun se tahtoo »tietoa»? Ei mitään muuta kuin tätä: jokin vieras asia on palautettava johonkin *tuttuun*. Entä me filosofit — olemmeko me oikeastaan tarkoittaneet tiedolla jotakin *enempää?* Tuttua, toisin sanoen: sellaista, mihin olemme tottuneet, niin ettemme

sitä enää ihmettele, arkeamme, jotakin sääntöä, johon olemme piintyneet, kaikkea mahdollista, missä tiedämme olevamme kotona: — mitä? eikö tiedon tarpeemme ole juuri tämä tuttuuden tarve? tahto löytää kaiken vieraan, epätavallisen, epäilyttävän alta jotain, mikä ei enää tee meitä levottomiksi? Eikö meitä kenties käske tietämään *pelon vaisto*? Eikö tietävän ilo kenties ole juuri takaisin voitetun varmuudentunteen iloa? ... Tämä filosofi luuli maailman »tiedetyksi», kun hän oli palauttanut sen »ideaan»: ah, eikö se tapahtunut siksi, että »idea» oli hänelle niin tuttu, että hän oli siihen niin tottunut? siksi, ettei hän enää juuri ensinkään pelännyt »ideaa»? — Oi tätä tietävien vähääntyytyväisyyttä! katseltakoon sen valossa heidän periaatteitaan ja maailmanarvoituksen-ratkaisujaan! Kuinka onnellisia he ovatkaan heti, kun he ovat löytäneet olioista, näiden alta, näiden takaa jotakin, mikä valitettavasti on meille hyvin tuttua, esimerkiksi kertotaulumme tai logiikkamme tai tahtomisemme ja himoitsemisemme. Sillä mikä on tuttua, se on tiedettyä — tästä he ovat yksimielisiä. Varovaisimmatkin heistä otaksuvat, että se, mikä on tuttua, *voidaan tietää helpommin* kuin se, mikä on vierasta; heidän mielestään on esimerkiksi metodinen sääntö se, että lähdetään »tajunnan tosiasioista», koska nämä muka ovat *meille tutumpi maailma!* Valtava erehdys! Tuttu on totuttua ja tämä on vaikeimmin »tiedettävää», toisin sanoen probleemana nähtävää, siis vieraana, etäisenä, »ulkopuolellamme olevana» nähtävää ... Luonnontieteiden suuri varmuus psykologiaan ja tajunnan elementtien kritiikkiin — tekisi mieli sanoa *luonnottomiin* tieteisiin — verrattuna johtuu juuri siitä, että ne ottavat sen, mikä on vierasta, kohteeksi, kun taas on melkein ristiriitaista ja mieletöntä, että yleensä *tahdotaan* ottaa objektiksi se, mikä ei ole vierasta ...

356

Missä mielessä Euroopan elämä muuttuu yhä »taiteellisemmaksi». — Toimeentulosta-huolehtiminen pakottaa vielä nykyisinkin — ylimenoaikanamme, jolloin hyvin monet asiat lakkaavat pakottamasta — melkein kaikki miespuoliset eurooppalaiset tiettyyn *rooliin*, niin sanottuun ammattiin; muutamille jää tällöin vapaus, näennäinen vapaus, itse valita tämä rooli, useimmille se valitaan. Tulos on sangen merkillinen: tuskin kukaan

eurooppalainen erottaa myöhemmällä iällä itseään roolistaan, he itse ovat joutuneet oman »hyvän leikkinsä» uhreiksi, he itse ovat unohtaneet, kuinka ratkaisevasti sattuma, oikku, mielivalta vaikutti asiaan silloin, kun kysymys heidän »ammatistaan» ratkaistiin — ja kuinka paljon muita rooleja he kenties olisivat *voineet* esittää: nyt se näet on liian myöhäistä! Syvemmässä katsannossa rooli on todella *muuttunut* luonteeksi, taide luonnoksi. On ollut aikakausia, joina ihmiset ovat jäykän luottavaisesti, jopa hurskaastikin uskoneet olevansa ennaltamäärättyjä juuri tähän toimeen, juuri tähän leipäansioon eivätkä ole ensinkään tahtoneet tunnustaa siihen sisältyvää sattumaa, roolia, mielivaltaa: säädyt, ammattikunnat, periytyvät ammatilliset etuoikeudet ovat tämän uskon avulla kyenneet pystyttämään ne valtavan vahvat yhteiskunta-tornit, jotka ovat keskiajan erikoisuutena ja joiden kunniaksi on näin jälkeenpäin mainittava ainakin tämä: ne ovat olleet kestäviä (— ja kestävyys on maan päällä ensiluokkainen arvo!). Mutta toisaalta on aikakausia — varsinaiset demokraattiset ajat — jolloin tämä vakaumus yhä enemmän unohdetaan ja etualalle tulee tietynlainen reipas usko ja katsantokanta, se ateenalais-usko, joka havaitaan ensiksi Perikleen ajalla, se nykyinen amerikkalais-usko, joka tahtoo yhä selvemmin tulla myös eurooppalais-uskoksi: kun yksilö on vakuuttunut siitä, että hän pystyy miltei kaikkeen, *kykenee esittämään mitä roolia tahansa,* kun jokainen kokeilee itsellään, improvisoi, yrittää uudestaan kun koko luonto lakkaa olemasta luontoa ja muuttuu taiteeksi ... Omaksuttuaan tämän *rooli-uskon* — artistinuskon, jos niin haluamme sanoa — kreikkalaiset joutuivat, kuten tiedämme, vähitellen merkillisen eikä joka suhteessa jäljittelynarvoisen muuntumisen alaisiksi: *heistä tuli todella näyttelijöitä;* näyttelijöinä he lumosivat, voittivat maailman — lopulta myös itse »maailmanvoittajan» (sillä Rooman voitti graeculus histrio *eikä,* kuten viattomien tapana on sanoa, kreikkalainen kulttuuri ...). Mutta minä pelkään, ja nykyisin on jo kouraantuntuvaa, jos tekee mieli asiaa käsin koskettaa, että me nykyajan ihmiset olemme jo aivan samalla tiellä; ja joka kerta, kun ihminen alkaa huomioida, esittääkö hän jotakin roolia ja *voiko* hän olla näyttelijä, hänestä *tulee* näyttelijä ... Niin nousee sitten uusi ihmisflora ja -fauna, joita ei voisi kasvaa kiinteämpinä, ahtaampina aikakausina — tai jotka silloin jätetään »alas», epäluulon ja kunniattomuuden kiroihin —, niin tulevat joka kerta

historian kiinnostavimmat ja hulluimmat aikakaudet, joina »näyttelijät», *kaikenlaiset* näyttelijät ovat varsinaisina herroina. Juuri siten joutuu eräs toinen ihmislaji yhä epäedullisempaan asemaan ja tulee viimein mahdottomaksi, ennen kaikkea suuret »rakennusmestarit»; nyt lamaantuu rakentava voima; rohkea suunnittelu kauas pitkien aikojen päähän raukeaa; organisoivista neroista alkaa olla puute: — kuka uskaltaakaan vielä nyt ryhtyä tehtäviin, joiden loppuun suorittamiseen täytyisi *laskea* kuluvan vuosituhansia? Tällöin näet riutuu se perususko, jonka varassa yksilö voi siten laskea, luvata, ennakoida suunnitelmassaan tulevaisuuden, uhrata sen suunnitelmalleen: nimittäin, että ihmisellä on arvoa, merkitystä vain sikäli, kuin hän on *kivi suuressa rakennuksessa:* mikä tietysti edellyttää ennen kaikkea, että hänen täytyy olla *luja,* olla »kivi»... Ei missään nimessä — näyttelijä! Lyhyesti sanottuna — asia salataan valitettavasti vielä kyllin kauan! —: se, mitä tästä lähtien ei enää rakenneta, ei enää *voida* rakentaa, on — yhteiskunta sanan vanhassa merkityksessä; tämän rakennustyön suorittamiseksi puuttuu kaikki, ennen muuta rakennusaineet. *Me kaikki olemme jo kelpaamattomia yhteiskunnan rakennusaineiksi:* tämä on totuus, jonka aika on tullut. Minusta näyttää yhdentekevältä, että lyhytnäköisin, ehkä rehellisin, joka tapauksessa meluisin nykyisistä ihmislajeista, herrat sosialistimme, toistaiseksi vielä uskoo suunnilleen päinvastaista, toivoo, näkee unta ja ennen muuta huutaa ja kirjoittaa; lukeehan heidän tulevaisuudentunnuksensa »vapaa yhteiskunta» jo kaikista pöydänkansista ja seinistä. Vapaa yhteiskunta? Niin! Niin! Mutta tiedättehän, te herrat, mistä se rakennetaan! Puisesta raudasta! Kuuluisasta puisesta raudasta! Eikä edes puisestakaan ...

357

Vanhasta ongelmasta: »mikä on saksalaista?» — Arvioitakoon ne varsinaiset filosofisen ajatuksen saavutukset, joista saadaan kiittää saksalaisia päitä: ovatko ne jossakin luvallisessa mielessä vielä myös koko rodun hyväksi laskettavia? Onko meidän lupa sanoa: ne ovat samalla »saksalaisen sielun» työtä, ainakin sen oire, siinä mielessä, jossa olemme tottuneet pitämään esimerkiksi Platonin ideamaniaa, hänen melkein uskonnollista muotohulluuttansa samalla »kreikkalaisen sielun» tapahtumana ja to-

distuksena? Vai olisiko laita päinvastoin? ovatko ne ehkä yhtä yksilöllisiä, yhtä suuressa määrässä *poikkeuksia* rodun hengestä, kuin esimerkiksi Goethen hyvän omantunnon ohella viihtyvä pakanuus oli? Tai kuin Bismarckin hyvän omantunnon myötäilemä machiavellismi, hänen niin sanottu »reaalipolitiikkansa» on saksalaisten keskuudessa? Ovatko filosofimme ehkä ristiriidassa »saksalaisen sielun» *tarpeidenkin* kanssa? Sanalla sanoen: ovatko saksalaiset filosofit todella olleet — filosofisia *saksalaisia*? Viitataan tässä kolmeen tapaukseen. Ensiksi Leibnizin verrattomaan oivallukseen, jonka avulla hän todisti olevansa oikeassa, ei ainoastaan Descartesia, vaan kaikkia vastaan, jotka olivat ennen häntä filosofoineet, — että tietoisuus on vain mielteen aksidenssi *eikä* sen välttämätön ja olennainen attribuutti, siis että se, mitä sanomme tietoisuudeksi, on vain eräs henkisen ja sielullisen maailmamme tila (kenties sairaalloinen tila) *eikä suinkaan se itse:* — onko tässä ajatuksessa, jonka syvyyttä ei ole vielä nykyisinkään tyhjennetty, jotakin saksalaista? Onko syytä olettaa, ettei joku latinalainen olisi helposti voinut johtua siten kääntämään näennäistä asiantilaa toisin päin? — sillä sellaista kääntämistä se on. Muistakaamme toiseksi Kantin valtava kysymysmerkki, jonka hän kirjoitti »kausaliteetin» käsitteen viereen, — ei niin, että hän olisi Humen tavalla yleisesti epäillyt käsitteen oikeutusta: hän alkoi vain varovasti rajoittaa sitä valtakuntaa, jonka alueella tämä käsite yleensä merkitsee jotakin (tätä rajankäyntiä ei ole vielä nytkään suoritettu loppuun). Ajatelkaamme kolmanneksi sitä hämmästyttävää yritystä, johon ryhtyi Hegel, kun hän kaikkia loogisia tottumuksia ja hemmotteluja uhmaten uskalsi opettaa, että lajikäsitteet kehittyvät *toisistaan:* tämä väite preformoi Euroopan henget viimeiseen suureen tieteelliseen liikkeeseen — sillä ellei olisi ollut Hegeliä, ei olisi Darwiniakaan. Onko tässä Hegelin toimeenpanemassa uudistuksessa, joka vasta toi tieteeseen »kehityksen» ratkaisevan käsitteen, jotakin saksalaista? — On, epäilemättä: kaikissa kolmessa tapauksessa me tunnemme »paljastetun» ja arvatun jotakin meistä itsestämme ja olemme siitä kiitollisia sekä samalla yllättyneitä; jokainen näistä kolmesta väittämästä on mietteliäs kappale saksalaista itsensätuntemusta, itsensäkokemusta, itsensäkäsittämistä. »Sisäinen elämämme on paljon rikkaampi, avarampi, salatumpi», näin me tunnemme Leibnizin kanssa; saksalaisina me epäilemme Kantin kanssa luonnontieteellisten tiedollisten saavutusten

lopullista pätevyyttä ja ylipäänsä kaikkea, mistä on mahdollista saada tietoa syyperäisesti: se, mistä *voidaan* saada tietoa, näyttää meistä sellaisena jo *vähemmän* arvoiselta. Me saksalaiset kuulumme Hegelin koulukuntaan, vaikka Hegeliä ei olisi ollutkaan, sikäli kuin me (päinvastoin kuin kaikki latinalaiset) myönnämme sukeutumiselle, kehitykselle vaistomaisesti syvemmän merkityksen ja runsaamman arvon kuin sille, mikä »on» — me tuskin uskomme »olemisen» käsitteen oikeutukseen —; samaten sikäli kuin emme ole taipuvaisia tunnustamaan, että inhimillinen logiikkamme on logiikka sinänsä, ainoa logiikan laji (me tahtoisimme ennemmin vakuuttaa itsellemme, että se on vain erikoistapaus ja kenties kaikkein kummallisimpia ja tyhmimpiä —). Neljäs kysymys olisi, onko myös Schopenhauerin pessimismeineen, toisin sanoen *olemassaolon arvoa* koskevine ongelmineen, täytynyt olla juuri saksalainen. Sitä en usko. Tapahtuma jonka *jälkeen* tämä ongelma oli varmasti odotettavissa, niin että joku sielun astronomi olisi voinut laskea sen päivän ja hetken, kristillisen jumala-uskon taantumus, tieteellisen ateismin voitto, on yleis-eurooppalainen tapahtuma, josta kaikkien rotujen tulee saada ansio- ja kunniaosuutensa. Toisaalta olisi katsottava juuri saksalaisten — niiden saksalaisten, joiden aikalaisena Schopenhauer eli — kauimmin ja vaarallisimmin *hidastuttaneen* tätä ateismin voittoa; varsinkin Hegel oli sen hidastuttaja par excellence, tekemänsä suurisuuntaisen yrityksen mukaan, jonka tarkoituksena oli saada meidät vielä loppujen lopuksi vakuuttumaan olemassaolon jumalallisuudesta kuudennen aistimme, »historiallisen aistin» avulla. Schopenhauer oli filosofina *ensimmäinen* tunnustautunut ja taipumaton ateisti, joka meillä saksalaisilla on ollut: hänen Hegeliin kohdistuvan vihamielisyytensä tausta oli tässä. Olemassaolon ei-jumalallisuus oli hänestä jotakin selvää, käsinkosketettavaa, kaiken väittelyn ulkopuolella olevaa; hän menetti filosofin-tyyneytensä ja joutui närkästyksen valtaan aina, kun hän näki jonkun tässä kohden epäröivän ja vetävän verukkeita. Tässä kohden on hänen koko moitteettomuutensa: ehdoton rehellinen ateismi on juuri hänen ongelmanasettelunsa *edellytys*, viimein ja vaivoin saavutettuna eurooppalaisen omantunnon voittona, seurauksiltaan tärkeimpänä tekona siinä kaksituhatta vuotta kestäneessä kasvatuksessa totuuteen, joka lopuksi kieltää itseltään jumala-uskoon sisältyvän *valheen* ... Me näemme, *mikä* oikeastaan on saanut voiton kristillisestä Jumalasta:

kristillinen moraliteetti itse, yhä ankarammin otettu totuudellisuuden käsite, kristillisen omantunnon rippi-isä-hienous, käännettynä ja sublimoituna tieteelliseksi omaksitunnoksi, älylliseksi puhtaudeksi hinnalla millä hyvänsä. Luonnon käsittäminen todistukseksi jonkun jumalan hyvyydestä ja huolenpidosta; historian tulkinta jumalallisen järjen kunniaksi, siveellisen maailmanjärjestyksen ja siveellisten lopputarkoitusten alinomaiseksi osoitukseksi; omien elämysten selittäminen niin, kuin hurskaat ihmiset ovat niitä kyllin kauan selittäneet, ikäänkuin kaikki olisi sallimaa, kaikki vihjettä, kaikki sielun pelastuksen hyväksi suunniteltua ja lähetettyä: tämä on nyt *ollutta ja mennyttä*, tällä on omatunto *vastustajanaan*, tämän katsovat kaikki hienommat omattunnot sopimattomaksi, epärehelliseksi, valehteluksi, feminismiksi, heikkoudeksi, pelkuruudeksi — tämä ankaruus, jos mikään, tekee meistä juuri *hyviä* eurooppalaisia ja Euroopan pisimmän ja urhoollisimman itsensävoittamisen perillisiä. Kun näin torjumme kristillisen tulkinnan ja tuomitsemme sen »tarkoituksen» rahanväärennykseksi, nousee nyt heti pelottavalla tavalla eteemme Schopenhauerin kysymys: *onko sitten olemassaololla yleensä mitään tarkoitusta?* — tuo kysymys, joka tarvitsee pari vuosisataa, jotta se edes kuultaisiin täydellisesti ja kaikkia syvyyksiään myöten. Se, mitä Schopenhauer itse tähän kysymykseen vastasi, oli — suotakoon tämä minulle anteeksi — jotakin hätäistä, nuorekasta, vain sovinnon hieromista, seisahtumista ja takertumista juuri niihin kristillis-askeettisiin moraaliperspektiiveihin, joihin oli *lakattu uskomasta*, kun oli lakattu uskomasta Jumalaan ... Mutta hän on *esittänyt* tuon kysymyksen — hyvänä eurooppalaisena, kuten sanottu, *eikä* saksalaisena. — Vai olisivatko ehkä saksalaiset ainakin siinä, *miten* he ovat vallanneet omakseen Schopenhauerin kysymyksen, todistaneet sisäistä yhteenkuuluvaisuuttaan ja sukulaisuuttaan, valmistautumistaan hänen ongelmaansa, ovatko he osoittaneet *tarvitsevansa* sitä? Että Schopenhauerin jälkeen on Saksassakin — muuten varsin myöhään! — ajateltu ja kirjaan painettu hänen asettamaansa ongelmaa, ei tietenkään riitä ratkaisemaan kysymystä tästä läheisemmästä yhteenkuuluvaisuudesta; kielteiseltä kannalta voitaisiin huomauttaa jo siitä, kuinka omituisen *taitamatonta* tämä Schopenhauerin jälkeinen pessimismi on ollut — on ilmeistä, etteivät saksalaiset ole liikkuneet siinä kuin omassa elementissään. Minä en vihjaise tässä ensinkään Eduard von Hart-

manniin; päinvastoin, minä en ole vielä nytkään vapautunut vanhasta epäluulostani, että hän on meille *liian taitava*, tarkoitan, että hän ehkä on alun alkaen häijynä veijarina vain pitänyt pilanaan saksalaista pessimismiä — että hän kenties lopulta voisi kerrassaan »testamentata» saksalaisille kysymyksen, missä määrin heitä on, huijausyhtiöiden perustamisaikana, voitu vetää nenästä. Mutta minä kysyn: onko ehkä saksalaisten kunniaksi luettava tuo vanha hyrisevä hyrrä Bahnsen, joka on ikänsä kaiken hekumallisesti pyörinyt oman reaalidialektisen surkeutensa ja »persoonallisen huonon onnensa» ympärillä, — olisiko se ehkä juuri saksalaista? (samalla suosittelen hänen teoksiaan siihen tarkoitukseen, johon olen itse niitä käyttänyt, antipessimistiseksi ravinnoksi, varsinkin ottaen huomioon niissä ilmenevät elegantiae psychologicae, joilla minun nähdäkseni voidaan korjata pahintakin ruumiin ja mielen umpitautia). Vai olisiko lupa lukea oikeihin saksalaisiin kuuluvaksi sellaisia diletantteja ja ikäneitoja kuin imelä impeys-apostoli Mainländer? Hän lienee lopultakin ollut juutalainen (— kaikki juutalaiset muuttuvat moralisoidessaan imeliksi). Ei Bahnsen eikä Mainländer, Eduard von Hartmannista puhumattakaan, tarjoa mitään varmaa tukea ratkaistaessa kysymystä, eikö Schopenhauerin pessimismi, hänen kauhistunut katsahduksensa Jumalasta vieroitettuun, typeräksi, sokeaksi, mielettömäksi ja kyseenalaiseksi tulleeseen maailmaan, hänen *rehellinen* kauhistuksensa ... ollut saksalaisten keskuudessa vain poikkeus-tapaus, vaan todellinen *saksalainen* tapahtuma: kun taas kaikki, mitä muuten on etualalla, urhoollinen politiikkamme, iloinen isänmaallisuusintomme, joka sangen päättäväisesti katselee kaikkea heikosti filosofisen periaatteen valossa (»Deutschland, Deutschland über Alles»), siis sub specie speciei, nimittäin saksalaisen lajin näkökannalta, todistaa sangen selvästi päinvastaista. Ei! nykyiset saksalaiset *eivät* ole pessimistejä! Ja Schopenhauer oli pessimisti, sanottakoon tämä vielä kerran, hyvänä eurooppalaisena *eikä* saksalaisena.

358

Hengen talonpoikaiskapina. — Me eurooppalaiset näemme edessämme suunnattoman rauniomaailman, missä jotakin vielä kohoaa korkealle, paljon seisoo hauraana ja kaameana, mutta

enin osa makaa jo maassa, sangen maalauksellisena — missä onkaan koskaan ollut kauniimpia raunioita? — ja suuren sekä pienen rikkaruohon peittämänä. Kirkko on tämä perikadon kaupunki: me näemme kristikunnan uskonnollisen yhteisön pohjimmaisia perustuksiaan myöten järkkyneenä — usko Jumalaan on luhistunut, usko kristillis-askeettiseen ihanteeseen taistelee vielä parhaillaan viimeistä taisteluansa. Niin pitkän ajan kuluessa ja niin perusteellisesti rakennettu laitos kuin kristinusko — se oli viimeinen roomalaisrakennus! — tosin ei ole voinut tuhoutua yhdellä kertaa; kaikenlaisten maanjäristysten on täytynyt olla siinä järkyttämässä, kaikenlaisen hengen, joka poraa, kaivaa, nakertaa, kostuttaa, on täytynyt siinä auttaa. Mutta ihmeellisintä on tämä: niistä, jotka ovat eniten yrittäneet pitää kristinuskoa kohdallaan, säilyttää sitä, on tullut juuri sen parhaita hävittäjiä, — saksalaisista. Näyttää siltä, etteivät saksalaiset ymmärrä kirkon olemusta. Eivätkö he ole siihen kyllin henkisiä? kyllin epäluuloisia? Kirkon rakennus lepää joka tapauksessa *etelämaisen* hengen vapauden ja vapaamielisyyden ja samoin etelämaisen luontoon, ihmiseen ja henkeen kohdistuvan epäluuloisuuden pohjalla — se lepää aivan toisenlaisen ihmistuntemuksen, ihmisestä saadun kokemuksen pohjalla kuin pohjoisilla mailla on ollut. Lutherilainen reformaatio oli koko laajuudessaan johonkin »monenkertaiseen» kohdistuvaa yksinkertaisuuden närkästystä, varovasti sanoen, se oli karkea rehti väärinkäsitys, jossa on paljon anteeksiannettavaa, — ei ymmärretty, mitä merkitsee puhe *voitollisesta* kirkosta, ja nähtiin vain rappiota, ymmärrettiin väärin ylhäinen skepsis, se epäilyn ja suvaitsevaisuuden ylellisyys, jonka jokainen voitokas itsevarma mahti itselleen sallii ... Nykyisin jätetään varsin selvästi huomioon ottamatta, kuinka kohtalokkaan lyhytnäköinen, pintapuolinen, varomaton Luther pohjaltaan oli kaikissa tärkeimmissä valtakysymyksissä, ennen kaikkea kansan miehenä, jolta puuttui kaikki hallitsevan kastin perintö, kaikki vallan vaisto: niin että hänen työnsä, hänen pyrkimyksensä tuon roomalais-rakennuksen korjaamiseen muodostui, hänen tahtomattaan ja tietämättään, hävitystyön aloitukseksi. Hän mursi auki, hän repi rikki, rehellisen kiukkuisesti, siinä, missä vanha hämähäkki oli huolellisimmin ja kauimmin kutonut. Hän toimitti pyhät kirjat jokaisen luettaviksi, — niin ne viimein joutuivat filologien käsiin, toisin sanoen kaiken kirjoihin perustuvan uskon hävittä-

jien käsiteltäviksi. Hän hävitti »kirkon» käsitteen hylkäämällä uskon kirkolliskokousten inspiraatioon: sillä »kirkon» käsite pysyy voimassa vain sillä ehdolla, että se inspiroiva henki, joka on kirkon perustanut, siinä vielä elää, vielä rakentaa, yhä jatkaa talonsa rakentamista. Hän antoi papille jälleen luvan harjoittaa sukupuoliyhteyttä vaimon kanssa: mutta kolme neljäsosaa siitä syvästä kunnioituksesta, johon kansa, varsinkin kansan nainen, kykenee, perustuu uskoon, että henkilö, joka on poikkeus-ihminen tässä suhteessa, osoittautuu muissakin suhteissa poikkeukseksi, — juuri siinä on kansanuskolla johonkin ihmisessä olevaan yli-inhimilliseen, ihmeeseen, ihmisessä asuvaan vapahtavaan Jumalaan, hienoin ja paulovin asianajajansa. Kun Luther oli antanut papille vaimon, hänen täytyi *ottaa* häneltä pois korvarippi; se oli psykologisesti oikein: mutta siten oli oikeastaan hävitetty kristillinen pappi itse, jonka syvin hyödyllisyys on aina ollut siinä, että hän on pyhä korva, vaitelias kaivo, salaisuuksien hauta. »Jokainen oma pappinsa» — tällaisten kaavojen ja niiden moukkamaisen oveluuden taakse piiloutui Lutherissa »korkeampaan ihmiseen» ja kirkon luonnostelemaan »korkeamman ihmisen» herruuteen kohdistuva pohjaton viha: — hän särki ihanteen, jota hän ei kyennyt saavuttamaan, samalla kun hän näytti taistelevan tämän ihanteen rappeutumista vastaan ja inhoavan sitä. Hän, mahdoton munkki, todella torjui *herruuden,* jonka pitäjiä olivat homines religiosi, hän siis teki kirkollisen yhteiskunta-järjestyksen piirissä juuri sen, mitä vastaan hän yleisen yhteiskunnallisen järjestyksen suhteen niin suvaitsemattomasti taisteli, — »talonpoikaiskapinan». — Mitä kaikkea hänen reformaatiostaan onkaan jälkeenpäin kasvanut, hyvää ja pahaa, ja niin, että se nykyisin voidaan suunnilleen arvioida, — kuka olisikaan kyllin naiivi yksinkertaisesti kiittämään tai moittimaan Lutheria näistä seurauksista? Hän ei ole syypää mihinkään, hän ei tiennyt, mitä hän teki. Eurooppalaisen hengen latteutuminen, varsinkin pohjoisessa, sen *säyseytyminen,* jos halutaan mieluummin kuulla sitä ilmaistavan moraalisella sanalla, edistyi Lutherin reformaatiossa huomattavasti, siitä ei ole epäilystäkään; ja samoin siinä kasvoi hengen liikkuvaisuus ja levottomuus, sen riippumattomuudenjano, sen usko vapautensa oikeutukseen, sen »luonnollisuus». Jos sille tahdotaan viimeksimainitussa katsannossa myöntää se arvo, että se on valmistellut ja suosinut sitä, mitä me nyt kunnioitamme »nyky-

aikaisena tieteenä», on tosin lisättävä, että se on myös osaltaan syypää nykyaikaisen oppineen rappeutumiseen, siihen, että hänestä puuttuu kunnioituksen tunne, häveliäisyys ja syvyys, kaikkeen naiiviin vilpittömyyteen ja rehtiyteen tiedon asioissa, sanalla sanoen siihen *hengen plebeijismiin*, joka on ominainen molemmille viime vuosisadoille ja josta ei tähänastinen pessimismikään ole suinkaan meitä vielä pelastanut, — myös »nykyaikaiset aatteet» kuuluvat vielä tähän Pohjois-Euroopan talonpoikaiskapinaan etelän kylmempää, kaksimielisempää, epäluuloisempaa henkeä vastaan, joka on rakentanut kristillisen kirkon suurimmaksi muistomerkikseen. Muistakaamme lopuksi, mitä kirkko on ja nimenomaan jokaisen »valtion» vastakohtana: kirkko on ennen kaikkea herruus-muotoutuma, joka takaa *henkisemmälle* ihmiselle ylimmän sijan ja uskoo henkisyyden mahtiin sikäli, että kieltäytyy kaikista karkeammista väkivaltakeinoista, — jo tästä syystä kirkko on joka tapauksessa *ylhäisempi* instituutio kuin valtio.

359

Kosto hengelle ja muita moraalin taustoja. — Moraali — missä luulettekaan sillä olevan vaarallisimmat ja salakavalimmat asianajajansa? ... Tuossa on tärveltynyt ihminen, jolla ei ole kyllin henkeä voidakseen siitä iloita, mutta jolla on juuri riittävästi sivistystä tietääkseen sen; ikävystynyt, kyllästynyt, itseänsä halveksiva; pienen perimänsä omaisuuden vuoksi vielä menettänyt viimeisenkin lohtunsa, »työn siunauksen», itsensäunohduksen »päivän työssä»; sellainen, joka oikeastaan häpeää olemassaoloaan — hänessä ehkä on lisäksi pari pientä pahetta — ja joka ei voi olla itseään yhä enemmän hemmottelematta ja tekemättä omahyväisen-herkkätuntoiseksi kirjoilla, joihin hänellä ei ole mitään oikeutta, tai seuralla, joka on henkisempää kuin hän kykenee sulattamaan: sellainen läpikotaisin myrkyttynyt ihminen — sillä henki muuttuu myrkyksi, sivistys muuttuu myrkyksi, omaisuus muuttuu myrkyksi, yksinäisyys muuttuu myrkyksi sellaisissa tärveltyneissä — joutuu viimein totunnaiseen koston, kostamistahdon tilaan ... *mitä* ajattelettekaan hänen tarvitsevan, välttämättä tarvitsevan voidakseen luulotella itselleen olevansa henkisempiä ihmisiä etevämpi, voidakseen, ainakin kuvittelussaan nauttia *suoritetun koston* iloa? Aina

moraliteettia, siitä uskaltaa lyödä vetoa, aina suuria moraalisanoja, aina oikeamielisyyden, viisauden, pyhyyden, hyveen rummutusta, aina eleen stoalaisuutta (— kuinka hyvin stoalaisuus peittääkään sen, mitä ihmisellä *ei ole!* ...), aina älykkään vaitiolon, leppoisuuden, lempeyden vaippaa, ja minkänimisiä lienevätkään kaikki ne idealistin-vaipat, joihin verhoutuneina parantumattomat itsensähalveksijat, myös parantumattomat itserakkaat, liikkuvat. Älköön ymmärrettäkö minua väärin: sellaisista synnynnäisistä *hengen vihollisista* kuontuu toisinaan se harvinainen ihmislaatu, jota kansa kunnioittaa pyhän, viisaan nimellä; sellaisista ihmisistä tulee niitä moraalin hirmuja, jotka pitävät melua, tekevät historiaa, — pyhä Augustinus kuului heihin. Hengen pelko, hengelle kostaminen — oi kuinka usein näistä versovista paheista onkaan tullut hyveiden juuria! Vieläpä itse hyve! — Ja, näin meidän kesken kysyttynä, eikö myös se filosofien vaatimus, että he muka ovat *viisaita,* vaatimus, joka on siellä täällä maan päällä joskus esitetty, tämä kaikista vaatimuksista mielettömin ja julkein, — eikö sekin ole ollut aina tähän asti, Intiassa samoin kuin Kreikassakin, *ennen kaikkea lymypaikka?* Toisinaan ehkä kasvatuksen näkökannalta, joka pyhittää niin paljon valheita hellävaraisena huomaavaisuutena kehittyviä, kasvavia, opetuslapsia kohtaan, joita usein täytyy puolustaa itseään vastaan henkilöön kohdistuvan uskon (erehdyksen) avulla ... Mutta useammin filosofin lymypaikka, johon hän pelastautuu väsymyksen, korkean iän, kylmenemisen, kovettumisen vuoksi, läheisen lopun tunteena, sinä älykkäänä vaistona, joka on eläimissä ennen kuolemaa, — ne menevät syrjään, hiljentyvät, valitsevat yksinäisyyden, ryömivät luoliin, tulevat *viisaiksi* ... Mitä? Piiloutuvatko filosofit viisauteen — henkeä pakoon?

360

Kaksi syylajia, jotka sekoitetaan toisiinsa. — Tämä näyttää minusta eräältä olennaisimmalta askeleltani ja edistysaskeleltani: minä olen oppinut erottamaan toiminnan syyn niin- ja niin-toimimisen, tähän suuntaan, tähän päämäärään päin toimimisen syystä. Edellinen syylaji on patoutunut voimamäärä, joka odottaa, että sitä käytettäisiin jotenkin, johonkin; toinen laji taas on tähän voimaan verrattuna jotakin aivan mitätöntä, enimmälti pieni sattuma, jonka mukaan tuo voimamäärä nyt »pur-

kautuu» yhdellä ja määrätyllä tavalla: tulitikku verrattuna ruutitynnyriin. Näihin pieniin sattumiin ja tulitikkuihin kuuluviksi minä luen kaikki niinsanotut »tarkoitukset», samoin vielä niinsanotummat »elämäntehtävät»: ne ovat suhteellisen epämääräisiä, mielivaltaisia, melkein yhdentekeviä verrattuna tuohon suunnattomaan voimamäärään, joka, kuten sanottu, pyrkii jollakin tavalla käytettäväksi. Asia ymmärretään yleensä toisin: on totuttu pitämään juuri päämäärää (tarkoitusta, ammattia jne.) käyttövoimana, ikivanhan harhaluulon mukaisesti, — mutta se on vain *ohjaava* voima, tässä on sekoitettu toisiinsa perämies ja höyry. Eikä edes aina perämies, ohjaava voima ... Eikö »päämäärä», »tarkoitus» ole varsin usein vain kaunistelevaa verukètta, omahyväisyyden jälkeenpäin tapahtuvaa itsensäsokaisemista, kun se ei tahdo kuulla sanottavan, että laiva *noudattaa* virtausta, johon se on sattumalta joutunut? Että se »tahtoo» kulkea sinne, *koska* sen — *täytyy* niin kulkea? Että se tosin liikkuu johonkin suuntaan, mutta ettei siinä suinkaan ole — peränpitäjää? — Tarvitaan vielä »tarkoitus»-käsitteen kritiikkiä.

361

Näyttelijän ongelmasta. — Näyttelijän ongelma on häirinnyt mieltäni kauimmin; olen ollut (ja olen toisinaan vielä nytkin) epätietoinen siitä, eikö vasta siitä lähtemällä päästä käsiksi vaaralliseen »taiteilijan» käsitteeseen, jota on toistaiseksi pohdittu anteeksiantamattoman hyvänsuovasti. Vilpillisyys hyvällä omallatunnolla; valtavana purkautuva teeskentelyhalu, joka sysää syrjään, peittää tulvallaan, toisinaan hävittää niinsanotun »luonteen»; sisäinen rooliin ja naamioon, *näennäiseen* verhoutumisen kaipuu; ylen paljon kaikenlaisia sopeutumis-kykyjä, jotka eivät enää voi saada tyydytystä lähimmän ahtaimman hyödyn palveluksessa: eikö kaikki tämä ehkä ole *vain* näyttelijä sinänsä? ... Tällainen vaisto on varmaan kehittynyt helpoimmin alhaisen kansan perhekunnissa, joiden on ollut pakko tulla toimeen vaihtelevan painon alaisina, syvässä riippuvaisuudessa, joiden on täytynyt notkeasti kurottautua korjaamaan peittoansa, yhä uudestaan sopeutumaan uusiin olosuhteisiin, yhä uudestaan näyttäytymään ja käyttäytymään toisin kuin ennen, kyeten vähitellen kääntämään viittansa *jokaisen* tuulen mukaan ja muuttuen siten melkein pelkäksi viitaksi, sen lihaksi

ja vereksi muuttuneen lakkaamattoman lymy-leikin mestareissa, jota eläimistä puhuttaessa sanotaan mimicryksi: kunnes koko tämä sukupolvesta sukupolveen varastoitunut kyky lopulta tulee käskeväksi, järjettömäksi, hillittömäksi, oppii vaistona komentamaan muita vaistoja ja luo näyttelijän, »taiteilijan» (lähinnä kujeilijan, valheiden kertojan, ilvehtijän, narrin, klovnin, myös klassillisen palvelijan, Gil Blas'n: sellaisissa tyypeissä näet on taiteilijan ja varsin usein »neronkin» esihistoria). Myös korkeammissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa kasvaa samanlaisen paineen alla samanlainen ihmislaji: silloin vain näyttelijän-vaistoa pitää enimmälti vielä vaivoin kurissa jokin toinen vaisto, esimerkiksi »diplomaatissa», — luulisin muuten, että hyvällä diplomaatilla olisi aina tilaisuutta toimia myös hyvänä näyttelijänä, edellyttäen, että hänellä todella »olisi tilaisuutta» siihen. Mutta *juutalaisten,* tuon kansan, jonka sopeutumiskyky on vertojaan vailla, luulisi ilman muuta, tämän ajatusjuoksun mukaan, muodostavan ikään kuin maailmanhistoriallisen laitoksen näyttelijäin kasvattamista varten, oikean näyttelijäin-hautomislaitoksen; ja onkin jo todella aika kysyä: mikä hyvä näyttelijä *ei ole* nykyisin — juutalainen? Myös juutalainen synnynnäisenä kynänkäyttäjänä, Euroopan sanomalehdistön tosiasiallisena valtiaana, harjoittaa tätä valtaansa näyttelijä-kykynsä varassa: sillä kynänkäyttäjä on olennaisesti näyttelijä — hän näet näyttelee »asiantuntijaa», »ammattimiestä». — Vihdoin *naiset:* ajateltakoon naisten koko historiaa, — eikö heidän *täydy* olla lähinnä ja ylinnä näyttelijöitä? Kuultakoon lääkäreitä, jotka ovat hypnotisoineet naisia; ja lopuksi, rakastettakoon naisia, antaututtakoon heidän »hypnotisoitavakseen»! Mitä siinä käy aina ilmi? Että he »antautuvat» rooliinsa, vielä silloinkin, kun he — antautuvat ... Nainen on niin artistinen ...

362

Uskomme Euroopan miestymiseen. — Napoleonia (eikä suinkaan Ranskan vallankumousta, joka tavoitteli kansan ja kansan »veljeyttä» ja yleistä kukkeata sydänten-vaihtoa) saadaan kiittää siitä, että nyt voi tulla perätysten pari sotaista vuosisataa, joilla ei ole vertaistaan historiassa, sanalla sanoen, että olemme astuneet *sodan klassilliseen aikakauteen,* oppineen ja samalla kansanomaisen, mitä suurimmassa (välineiden, kykyjen, kurin)

mittakaavassa käytävän sodan, jota kaikki tulevat vuosisadat katselevat kadehtien ja kunnioittaen kuten ainakin jotakin täydellistä: — sillä se kansallinen liike, josta tämä sodan-sädekehä kasvaa esille, on vain Napoleoniin kohdistuva *vastahyökkäys,* jota ei olisi ilman Napoleonia. Hänen ansiokseen saadaan siis kerran lukea, että *mies* on tullut Euroopassa jälleen kauppiaan ja poroporvarin herraksi, ehkä »naisenkin», jota ovat hemmotelleet kristinusko ja kahdeksannentoista vuosisadan haaveellinen henki sekä vielä enemmän »nykyaikaiset aatteet». Napoleon, joka piti nykyaikaisia aatteita ja suorastaan sivilisaatiotakin melkein henkilökohtaisena vihollisenaan, on tämän vihollisuuden nojalla osoittautunut renessanssin suurimpien jatkajien joukkoon kuuluvaksi: hän on nostanut esiin kokonaisen kappaleen antiikin olemusta, ehkä kaikkein tärkeimmän, kappaleen graniittia. Ja kuka tietää, eikö tämä antiikin olemuksen kappale viimein taas tule kansallisen liikkeen herraksi ja eikö sen täydy *myönteisessä mielessä* tehdä itsestään Napoleonin perillinen ja jatkaja: — hänen, joka tahtoi yhtä Eurooppaa, kuten tiedämme, ja tätä *Maan valtiaana.*

363

Miten kummallakin sukupuolella on rakkautta koskevat ennakkoluulonsa. — Kuinka suuriin myönnytyksiin tahdonkin suostua yksiavioisuus-ennakkoluulon hyväksi, en silti koskaan myönny siihen, että puhutaan miehen ja naisen *yhtäläisistä* oikeuksista rakkaudessa: niitä ei ole. Tämä johtuu siitä, että mies ja nainen käsittävät rakkauden eri tavoin, — ja kummankin sukupuolen rakkauden ehtoihin kuuluu, *ettei* toinen sukupuoli edellytä toisella olevan samaa »rakkauden» tunnetta ja käsitettä. Miten nainen ymmärtää rakkauden, on sangen selvää: se on hänelle täydellistä antautumista (ei vain antautumista) sielulla ja ruumiilla, ilman mitään huomioon-ottoa, mitään ehtoa, häntä päinvastoin hävettää ja kauhistuttaa lisäpykälillä rajoitetun, ehtoihin sidotun antautumisen ajatus. Tässä ehdottomuudessaan hänen rakkautensa on selvästi *uskoa:* muuta uskoa naisella ei ole. — Kun mies rakastaa naista, hän *tahtoo* naiselta juuri tätä rakkautta eikä siis suinkaan edellytä itseltään tätä naisellista rakkautta; mutta jos otaksutaan ehkä olevan myös sellaisia miehiä, joille itselleen ei täyden antaumuksen

kaipuu ole vieras, niin he — eivät ole miehiä. Mies, joka rakastaa naisen tavalla, tulee siten orjaksi; mutta nainen, joka rakastaa naisen tavalla, tulee siten *täydellisemmäksi* naiseksi ... Ehdottomasti luopuessaan omista oikeuksistaan naisen intohimo edellyttää juuri sitä, ettei toisella puolella ole samaa paatosta, samaa oikeuksista luopumisen tahtoa: jos näet molemmat luopuisivat rakkauden tähden itsestään, siitä syntyisi — niin, en tiedä mitä, ehkä tyhjä tila? — Nainen tahtoo tulla otetuksi, omaisuudeksi omaksutuksi, hän tahtoo sulautua käsitteisiin »omaisuus», »omistettu»; hän siis tahtoo sellaista, joka *ottaa*, joka ei itse anna ja anna pois itseänsä, vaan joka on päinvastoin tehtävä rikkaammaksi »itsestään» — sen voiman, onnen, uskon lisän avulla, jona nainen itsensä antaa. Nainen antaa itsensä pois, mies ottaa lisää — minä ajattelen, etteivät tästä luonnon-vastakohdasta vapahda mitkään sosiaaliset sopimukset, ei edes paraskaan oikeudellisuuden tahto: miten toivottavaa lieneekin, ettei tämän antagonismin kovuutta, kauhistuttavuutta, arvoituksellisuutta, epämoraalisuutta aina pidetä silmien edessä. Sillä rakkaus, kokonaan, suuresti, täydesti ajateltuna, on luontoa ja luontona ikuisesti jotakin »epämoraalista». — *Uskollisuus* sisältyy niinmuodoin naisen rakkauteen, seuraa sen määritelmästä; mieheen se voi helposti syntyä hänen rakkautensa ohella, esimerkiksi kiitollisuutena tai maku-idiosynkrasiana ja niinsanottuna vaaliheimolaisuutena, mutta se ei kuulu hänen rakkautensa *olemukseen*, — se kuuluu siihen niin vähän, että olisi tavallaan melkein oikeus puhua rakkauden ja uskollisuuden luonnollisesta vastakkaisuudesta miehessä: hänen rakkautensa on omistamisen tahtoa *eikä* luopumista ja luovuttamista; mutta omistamisen tahto lakkaa aina, kun jotakin on *saatu omaksi* ... Miehen hienompi ja epäluuloisempi omistusjano todella tunnustaakin itselleen tämän »omistamisen» harvoin ja myöhään, mikä saa hänen rakkautensa säilymään; niin ollen on mahdollista sekin, että rakkaus kasvaa vielä antautumisen jälkeen, — mies ei ole halukas myöntämään, ettei naisella enää ole mitään hänelle »annettavaa».

364

Erakko puhuu. — Taito seurustella ihmisten kanssa perustuu olennaisesti siihen, että osaa (tämä taito edellyttää pitkää har-

joitusta) suostua syömään aterian, jonka keittiöön ei luota. Jos tulee pöytään nälkäisenä kuin susi, kaikki käy helposti (»huonoinkin seura antaa sinun *tuntea* —», kuten Mefistofeles sanoo); mutta tätä sudennälkää ei ole silloin, kun sitä tarvitsee! Oi kuinka vaikeasti sulatettavia ovatkaan kanssaihmiset! Ensimmäinen periaate: niinkuin onnettomuuden sattuessa kerätä rohkeutensa, käydä urheasti käsiksi, ihailla samalla itseään, ottaa vastenmielisyys hampaiden väliin, nielaista inho alas. Toinen periaate: »parantaa» kanssaihmistään, esimerkiksi kiittämällä häntä, niin että hän alkaa hikoilla onneansa yltä päältä; tai tarttua johonkin hänen hyvien tai »kiinnostavien» ominaisuuksiensa nipukkaan ja vetää siitä, kunnes saa koko hyveen ulos ja voi kääriä kansssaihmisen sen laskoksiin. Kolmas periaate: itsensä hypnotisoiminen. Tuijottaa seurustelu-objektiinsa kuin lasinappiin, kunnes ei enää tunne siitä mielihyvää eikä mielipahaa, vaan nukahtaa huomaamattaan, jäykistyy, saa ryhtiä: avioliitosta ja ystävyydestä tuttu kotilääke, runsaasti koeteltu, välttämättömän tarpeelliseksi ylistetty, mutta ei vielä tieteellisesti määritelty. Sen kansanomainen nimi on — kärsivällisyys.

365

Erakko puhuu jälleen. — Mekin seurustelemme »ihmisten» kanssa, mekin pukeudumme vaatimattomasti niihin vaatteisiin, joissa (*joina*) meidät tunnetaan ja kunnioitetaan ja joista meitä etsitään, ja lähdemme siten toisten seuraan, toisin sanoen valhepukuisten joukkoon, jotka eivät pidä tästä nimestä; mekin teemme niinkuin kaikki älykkäät naamiot ja asetamme kohteliaasti kaikelle uteliaisuudelle, joka ei koske »pukuamme», tuolin oven eteen. Mutta on muitakin tapoja ja temppuja »seurustella» ihmisten kanssa: esimerkiksi aaveena, — mikä on hyvin otollista, jos haluaa pian heistä vapautua ja saada heidät pelkäämään. Koe: meihin yritetään käydä käsiksi eikä saada meitä kiinni. Se pelästyttää. Tai: me tulemme lukitun oven läpi. Tai: kun kaikki valot on sammutettu. Tai: kun olemme jo kuolleet. Viimeksi mainittu on *postuumien* ihmisten taitotemppu par excellence. (»Mitä ajattelettekaan? sanoi eräs sellainen kerran kärsimättömästi, olisiko meillä halua sietää ympärillämme tätä vierautta, kylmyyttä, kalmanhiljaisuutta, koko tätä maanalaista salaista mykkää löytymätöntä yksinäisyyttä, jota sanomme elämäksi ja

jota voisi yhtä hyvin sanoa kuolemaksi, ellemme tietäisi, mitä meistä *tulee*, — ja että me vasta kuoleman jälkeen pääsemme *omaan* elämäämme ja tulemme eläviksi, niin! hyvin eläviksi! me postuumit ihmiset!» —)

366

Erästä oppinutta kirjaa katsellessa. — Me emme kuulu niihin, jotka saavat ajatuksia vasta kirjojen keskellä, kirjojen antamasta sysäyksestä — meidän tapanamme on ajatella ulkosalla, kävellen, hyppien, nousten, tanssien, mieluimmin autioilla vuorilla tai aivan meren partaalla, siinä, missä tietkin tulevat mietteliäiksi. Kirjaan, ihmiseen ja musiikkiin kohdistuvat ensimmäiset arvokysymyksemme kuuluvat: »osaako *hän* kävellä? vielä enemmän, osaako hän tanssia?» ... Me luemme harvoin, me emme lue senvuoksi huonommin — oi kuinka pian me arvaammekaan, miten joku on johtunut ajatuksiinsa, istuessaanko, mustepullon edessä, vatsa sisäänpuristuneena, pää kumartuneena paperin yli: oi kuinka pian selviydymme hänen kirjastaankin! Kokoon ahtautuneet sisälmykset tulevat ilmi, siitä voi lyödä vetoa, samoinkuin huoneilma, huoneenkatto, huoneenahtaus tulee ilmi. — Nämä olivat tunteeni, kun äsken suljin erään rehdin oppineen kirjan, kiitollisena, hyvin kiitollisena, mutta myös mieli keventyneenä ... Oppineen kirjoittamassa kirjassa on melkein aina myös jotakin painostavaa, painostunutta: jossakin kohden tulee näkyviin »spesialisti», hänen intonsa, hänen vakavuutensa, hänen kiukkunsa, miten hän yliarvioi loukon, jossa hän istuu kehräämässä, hänen kyttyränsä, — jokaisella spesialistilla on oma kyttyränsä. Oppineen-kirja kuvastaa aina myös kieroksi vääntynyttä sielua: jokainen ammatti vääntää kieroksi. Katsokaamme ystäviämme, joiden kanssa olemme olleet nuoria, sitten kun he ovat vallanneet tieteensä omakseen: kuinka onkaan aina käynyt myös päinvastoin! Kuinka he ovatkaan nyt joutuneet ikiajoiksi tieteensä valtaan ja sen omiksi! Loukkoonsa kiinni kasvaneita he ovat, tuntemattomiksi kutistuneita, epävapaita, tasapainostaan järkkyneitä, kaikin puolin laihtuneita ja kulmikkaita, vain yhdeltä kohdaltaan ylen pyöreitä, — katselija tuntee liikutusta ja on vaiti tavatessaan heidät nyt sellaisina. Jokaisella ammatilla, sellaisellakin, jonka pohja on kultaa, on yllään lyijykatto, joka painaa ja painaa sielua, kunnes se on kum-

mallinen ja käyräksi käpertynyt. Sille ei voi mitään. Älköön luultako, että tätä rujoutumista voitaisiin välttää minkäänlaisten kasvatustemppujen avulla. Kaikenlainen *mestaruus* ostetaan kalliisti maan päällä, missä ehkä kaikesta on maksettava liian suuri hinta; ihminen on ammattimies vain olemalla myös ammattinsa uhri. Mutta te tahdotte saada sen toisin — »huokeammalla», ennen kaikkea mukavammin — eikö totta, hyvät herrat aikalaiset? Olkoon menneeksi! Mutta silloin te myös saatte heti jotakin toista, nimittäin ammattilaisen ja mestarin asemesta kynäilijän, tottuneen »monipuolisen» kynäilijän, jolta tosin puuttuu kyttyrä — sitä lukuun ottamatta, jonka hän tekee edessänne, hengen kauppapalvelijana ja sivistyksen »kannattajana» —, kynäilijän, joka oikeastaan *ei ole* mitään, mutta »edustaa» melkein kaikkea, joka näyttelee asiantuntijaa, esiintyy hänen »sijaisenaan» ja suostuu aivan vaatimattomasti myös ottamaan hänen sijassaan vastaan palkan, kunnianosoitukset ja juhlinnan. — Ei, hyvät oppineet ystäväni! Minä siunaan teitä vielä kyttyrännekin tähden! Ja siksi, että te halveksutte kynäilijöitä ja sivistyksen-loisia samoin kuin minä! Ja ettette osaa käydä kauppaa hengellä! Ja että teillä on vain sellaisia mielipiteitä, joiden rahallista arvoa ei voida määrätä! Ja ettette edusta mitään, mitä ette *ole!* Että tahdotte vain tulla oman ammattinne mestareiksi, kunnioittaen kaikenlaista mestaruutta ja mitä jyrkimmin torjuen kaiken näennäisen, puoliaidon, koristellun, taiturimaisen, demagogisen, näyttelijämäisen in litteris et artibus — kaiken, mikä ei voi teille todistaa ehdotonta *nuhteettomuuttaan* kasvatuksen ja esikoulutuksen suhteen! Nerokaan ei voi korjata sellaista puutetta, miten hyvin se osaakin olla sen korjaavinaan: tämän käsittää, jos on joskus katsellut läheltä lahjakkaimpia maalaajiamme ja muusikkojamme, — jotka kaikki, melkein poikkeuksetta, osaavat ovelasti keksimillään maneereilla, hätäkeinoilla, jopa periaatteillakin keinotekoisesti ja jälkeenpäin hankkia itselleen *näennäistä* sellaista nuhteettomuutta, sellaista solidia koulutusta ja kulttuuria, tosin pettämättä siten itseäänkään, kykenemättä siten jatkuvasti vaientamaan omaa huonoa omaatuntoansa. Sillä, tiedättehän? kaikki nykyisen ajan suuret taiteilijat potevat huonoa omaatuntoa ...

367

Mitä taideteoksissa on ensiksi erotettavaa. — Kaikki, mitä ajatellaan, runoillaan, maalataan, sävelletään, rakennetaan ja veistetäänkin, kuuluu joko monologiseen tai todistajille esitettävään taiteeseen. Viimeksimainittuun on vielä luettava myös se näennäinen monologi-taide, joka sisällyttää itseensä uskon Jumalaan, rukouksen koko lyriikka; sillä hurskasta varten ei vielä ole yksinäisyyttä, — tämän keksinnön olemme tehneet vasta me, me jumalattomat. Minä en tunne taiteilijan koko optiikassa syvempää eroa kuin tämä: katseleeko hän sukeutuvaa taideteostansa (»itseänsä» —) todistajan silmällä vai onko hän »unohtanut maailman»: jälkimmäinen laatu on kaikelle monologiselle taiteelle olennainen, — tämä taide perustuu *unohtamiseen,* se on unohduksen musiikkia.

368

Kyynikko puhuu. — Wagnerin musiikkiin kohdistamani vastaväitteet ovat fysiologisia vastaväitteitä: miksi verhoaisinkaan ne vielä esteettisten kaavojen valhepukuun? Minun »tosiasiani» on, etten enää hengitä kevyesti, kun tämä musiikki alkaa minuun vaikuttaa; että *jalkani* heti suuttuu siihen ja kapinoi — jalkani tarvitsee tahtia, tanssia, marssia, se vaatii musiikilta ennen kaikkea sitä hurmiota, joka sisältyy *hyvään* kävelyyn, astuntaan, hyppäämiseen, tanssimiseen. — Mutta eikö vatsanikin esitä vastalausettaan? sydämeni? verenkiertoni? sisälmykseni? Enkö tule sitä kuunnellessani huomaamattani käheäksi? — Ja niin minä kysyn itseltäni: mitä minun koko ruumiini oikeastaan *vaatii* musiikilta? Luullakseni *kevennystä:* ikäänkuin kevyiden rohkeiden hillittömien itsevarmojen rytmien pitäisi jouduttaa kaikkia animaalisia toimintoja; ikäänkuin kultaisten hyvien hellien harmoniain pitäisi kullata vaskinen, lyijyinen elämä. Minun raskas mieleni tahtoo levätä *täydellisyyden* lymypaikoissa ja syvänteissä: siihen minä tarvitsen musiikkia. Mitä välitänkään draamasta! Mitä sen siveellisten ekstaasien kouristuksista, jotka tuottavat tyydytystä »kansalle»! Mitä näyttelijän kaikista eleilveistä! ... Kuten arvataan, minä olen laadultani olennaisesti antiteatraalinen, — Wagner taas oli päinvastoin olennaisesti teatteri-ihminen ja näyttelijä, intoutunein kaikista mimomaa-

neista, vielä muusikkonakin! ... Ja, sivumennen sanottuna: jos Wagnerin teoriana onkin ollut »draama on ollut tarkoitusperä, musiikki on aina vain sen väline», — hänen *käytäntönään* sitä vastoin oli, alusta loppuun, »asenne on tarkoitusperä, draama ja myös musiikki on aina vain *sen* väline». Musiikki draamallisen eleen ja näyttelijän-aistittavuuden selventämis-, tehostamis-, sisäistämisvälineenä; ja Wagnerin draama vain tilaisuutena moniin draamallisiin asenteisiin! Hänessä oli, kaikkien muiden vaistojen ohella, suuren näyttelijän komentavat vaistot, läpikotaisin: ja, kuten sanottu, myös muusikkona. — Tämän minä kerran selitin eräälle kelpo wagneriaanille, joltisellakin vaivalla; ja minulla oli syytä vielä lisätä »olkaa toki hiukan rehellisempi itsellenne: emmehän ole teatterissa! Teatterissa ihmiset ovat rehellisiä vain massana; yksilönä kukin valehtelee, valehtelee itselleen. Teatteriin mennessään ihminen jättää itsensä kotiin, luopuu oman kielen ja valinnan oikeudesta, maustaan, jopa urhoollisuudestaankin, jota kaikkea hänessä on ja jota hän käyttelee suhteessaan Jumalaan ja ihmisiin omien neljän seinänsä sisäpuolella. Teatteriin ei kukaan tuo mukanaan taiteensa hienoimpia aisteja, ei taiteilijakaan, joka tekee työtä teatteria varten: siellä ihminen on kansaa, yleisöä, laumaa, nainen, fariseus, äänestyseläin, demokraatti, lähimmäinen, kanssaihminen, siellä kaikkein persoonallisinkin omatunto joutuu »suurimman luvun» tasoittavan taian alaiseksi, siellä vaikuttaa tyhmyys himokkuutena ja tartuntana, siellä hallitsee »naapuri», siellä ihmisestä *tulee* naapuri ...» (Unohdin kertoa, mitä valistunut wagneriaanini vastasi noihin fysiologisiin vastaväitteisiin: »Oikeastaan siis vain ette ole kyllin terve kuuntelemaan meidän musiikkiamme?» —)

369

Mitä meissä on vierekkäin. — Eikö meidän täydy tunnustaa itsellemme, meidän taiteilijain, että meissä on kaameata erilaisuutta, että meidän makumme ja toisaalta meidän luova voimamme ovat oudosti erillään, pysyvät erillään ja kasvavat omaa kasvuansa, — tarkoitan, että niillä on aivan erilaiset vanhuuden, nuoruuden, kypsyyden, haurauden, mädännyyden asteet ja tempot? Niin että esimerkiksi muusikko voisi kaiken ikänsä luoda sellaista, mikä *on ristiriidassa* sen kanssa, mitä hänen hemmo-

teltu kuuntelijan-korvansa, kuuntelijan-sydämensä arvostaa, pitää aistikkaana ja muuta parempana: — eikä hänen tarvitsisi edes olla tietoinen tästä ristiriidasta! Ihmisen maku voi, kuten melkein kiusallisen-säännöllinen kokemus osoittaa, helposti kasvaa hänen voimansa makua korkeammalle viimeksimainitun silti lamaantumatta ja sen tuottokyvyn estymättä; mutta voi käydä myös päinvastoin, — ja juuri siihen tahtoisin suunnata taiteilijain tarkkaavaisuuden. Lakkaamatta-luova, ihminen »äitinä», sanan suuressa merkityksessä, sellainen, joka ei enää tiedä eikä kuule mitään henkensä kohtuisuudesta ja lapsivuoteista, jolla ei ole ensinkään aikaa ajatella teoksiansa, vertailla niitä, ja joka ei myöskään halua enää harjoittaa makuansa, vaan kerrassaan unohtaa sen, nimittäin jättää sen silleen, makaamaan tai kaatumaan, — sellainen kenties tuottaa viimein teoksia, *joille hänen arvostelunsa ei enää läheskään vedä vertoja:* niin että hän lausuu niistä ja itsestään tyhmyyksiä, — lausuu ja ajattelee. Tämä näyttää minusta olevan melkein normaalinen suhde hedelmällisissä taiteilijoissa — kukaan ei tunne lasta huonommin kuin hänen vanhempansa — ja tämä pätee, valtavan esimerkin ottaakseni, jopa Kreikan koko runoilija- ja taiteilijamaailmasta: se ei koskaan »tiennyt», mitä se teki ...

370

Mitä romantiikka on? — Muistettaneen, ainakin ystävieni keskuudessa, että minä kävin ensiaikoinani käsiksi tähän nykyiseen maailmaan mielessäni eräitä vahvoja erehdyksiä ja liioitteluja ja joka tapauksessa *toivovana.* Minä ymmärsin — kuka tietää, millaisten persoonallisten kokemusten mukaisesti? — yhdeksännentoista vuosisadan filosofien pessimismin, ikäänkuin siinä olisi oirehtinut suurempi ajatuksen voima, uhkarohkeampi urhoollisuus, voitokkaampi elämän *täyteläisyys,* kuin on ollut kahdeksannellatoista vuosisadalla, Humen, Kantin, Condillacin ja sensualistien aikakaudella omanaan: niin että traagillinen tietämys näytti minusta kulttuurimme varsinaiselta ylellisyydeltä, sen kallisarvoisimmalta, ylhäisimmältä, vaarallisimmalta tuhlaus-laadulta, mutta kuitenkin, sen yltäkylläisyyden vuoksi, *luvalliselta* ylellisyydeltä. Samoin minä tulkitsin itselleni saksalaisen musiikin saksalaisen sielun dionyysolaisen mahtavuuden ilmaukseksi: siitä olin kuulevinani maanjäristyksen, jossa ammoi-

sista ajoista patoutunut alkuvoima viimein purkautuu esiin — huolimatta siitä, järkkyykö samalla kaikki, mitä muuten sanotaan kulttuuriksi. Kuten näkyy, minä en silloin ymmärtänyt sitä, mikä muodostaa sekä filosofisen pessimismin että saksalaisen musiikin varsinaisen luonteen — niiden *romantiikkaa*. Mitä romantiikka on? Jokainen taide, jokainen filosofia voidaan katsoa kasvavaa, taistelevaa elämää palvelevaksi parannus- ja apukeinoksi: ne edellyttävät aina kärsimystä ja kärsiviä. Mutta on kahdenlaisia kärsiviä, toisaalta niitä, jotka kärsivät *elämän yltäkylläisyydestä*, jotka tahtovat dionysolaista taidetta ja samoin traagillista elämän-katsomusta ja -oivallusta, — ja toisaalta *elämän köyhtymisestä* kärsiviä, jotka etsivät rauhaa, hiljaisuutta, tyventä merta, vapahdusta itsestään taiteen ja tietämyksen avulla, tai sitten päihtymystä, kouristusta, huumausta, hulluutta. *Viimeksimainittujen* kaksinaistarvetta vastaa kaikki romantiikka taiteissa ja tietämyksissä; näitä vastasivat (ja vastaavat) sekä Schopenhauer että Richard Wagner, mainitakseni nuo kuuluisimmat ja nimenomaisimmat romantikot, jotka minä silloin *ymmärsin väärin* — muuten *en* heille epäedullisella tavalla, kuten minulle voidaan kaiken kohtuuden nimessä myöntää. Se, jolla on omanaan mitä runsain elämänkyllyys, dionysolainen jumala ja ihminen, voi sallia itselleen kaiken kaamean ja kyseenalaisen katselun lisäksi vielä kaamean teonkin ja kaiken hävityksen, hajotuksen, kiellon ylellisyyden; hänessä näyttää paha, mieletön ja ruma tavallaan luvalliselta siksi, että hänessä on yltäkyllin luovia, hedelmöittäviä voimia, jotka kykenevät muuttamaan jokaisen erämaankin rehottavaksi hedelmätarhaksi. Eniten kärsivä, elämästä köyhin taas tarvitsisi ennen kaikkea lempeyttä, rauhallisuutta, hyvyyttä, ajattelussa ja toiminnassa, mikäli mahdollista jonkun jumalan, joka olisi aivan olennaisesti sairaiden jumala, »vapahtaja»; samoin myös logiikkaa, olemassaolon käsitteellistä ymmärrettävyyttä — sillä logiikka viihdyttää, virittää luottamusta —, sanalla sanoen eräänlaista lämmintä, pelkoatorjuvaa ahtautta ja optimistisiin näköaloihin rajoittumista. Tällä tavalla minä opin vähitellen käsittämään Epikuroksen, dionysolaisen pessimistin vastakohdan, samaten »kristityn», joka on todellisuudessa vain eräänlainen epikurolainen ja, samoin kuin tämä, olennaisesti romantikko, — ja katseeni teroittui yhä enemmän näkemään sitä *johtelun* vaikeinta ja petteliäintä muotoa, jossa tehdään enimmät virheet, — teok-

sen johtelua sen luojasta, teon johtelua tekijästä, ihanteen johtelua siitä, joka sitä *tarvitsee,* jokaisen ajattelu- ja arvostamistavan johtelua sen takana komentavasta *tarpeesta.* — Kaikkien esteettisten arvojen suhteen minä käytän nyt tätä pääerotusta: kysyn kussakin yksityistapauksessa »onko tässä tullut luovaksi nälkä vai yltäkylläisyys?» Ennakolta saattaisi toisenlainen eroperuste näyttää suositeltavammalta — se on verrattomasti ilmeisempi — nimittäin huomion kiinnittäminen siihen, onko luovan työn syynä pyrkimys jäykistämään, ikuistamaan, *olemisen* kaipuu, vai hävityksen, vaihtelun, uuden, tulevaisuuden, *sukeutumisen* kaipuu. Mutta molemmat kaipuun lajit osoittautuvat, syvemmässä katsannossa, vielä kaksitulkintaisiksi, ne näet voidaan tulkita juuri tuon ensinmainitun ja, kuten minusta näyttää, hyvällä syyllä paremmaksi katsotun kaavan mukaan. *Hävityksen,* vaihtelun, sukeutumisen kaipuu voi olla ylenpalttisen, tulevaisuudestaraskaan voiman ilmaus (minä käytän, kuten tiedetään, sitä merkitsemään sanaa »dionysolainen»), mutta se voi myös olla sellaisen epäonnistuneen, jotakin vaille jääneen, huonosti suoriutuneen vihaa, joka hävittää, jonka *täytyy* hävittää, koska häntä vihastuttaa ja kuohuttaa olemassaoleva, niin, kaikki säilyminen, kaikki oleminen — jos haluaa ymmärtää tämän affektin, katseltakoon läheltä anarkistejamme. *Ikuistamisen* tahto kaipaa samoin kahtalaista tulkintaa. Se voi toisaalta johtua kiitollisuudesta ja rakkaudesta: — tästä alkuperästä juontuva taide tulee aina olemaan apoteoositaidetta, ehkä dityrambista, kuten Rubensin, autuaan-ivallista, kuten Hafizin, kirkasta ja hyvänsävyistä, kuten Goethen, ja homeerista valo- ja sädeloistoa kaikkiin olioihin levittävää (tässä tapauksessa puhun *apollonisesta* taiteesta). Mutta se voi myös olla sellaisen syvästi kärsivän, taistelevan, kidutetun tyrannimaista vihaa, joka haluaisi leimata kaikkein persoonallisimman, yksityisimmän, ahtaimmankin, kärsimyksensä varsinaisen idiosynkrasian velvoittavaksi laiksi ja pakoksi ja joka tavallaan kostaa kaikille olioille siten, että hän painaa, pakottaa, polttaa niihin *oman* kuvansa, *oman* kidutuksensa kuvan. Tämä on *romanttista pessimismiä* ilmeikkäimmässä muodossaan, olkoon se muuten Schopenhauerin tahto-filosofiaa tai Wagnerin musiikkia: — romanttista pessimismiä, joka on viimeinen *suuri* tapahtuma kulttuurimme kohtalossa. (Että *voi* olla vielä aivan toisenlaista pessimismiä, klassillista — tämä aavistus ja näky kuuluu minuun minusta erottamattomana, kos-

ka se on minulle proprium ja ipsissimum: se vain vaikeutena, että sana »klassillinen» ei miellytä minun korviani, se on tullut aivan liian kulunnaiseksi, liian pyöreäksi ja tuntemattomaksi. Minä sanon tätä tulevaisuuden pessimismiä — se näet tulee! minä näen sen tulevan! *dionysolaiseksi pessimismiksi.)*

371

Me käsittämättömät. — Olemmeko milloinkaan valittanut sitä, että meitä on ymmärretty väärin, arvosteltu väärin, luultu muuksi kuin olemme, paneteltu, kuultu väärin eikä ole oltu kuulevinaan? Se juuri on meidän osamme — oi kuinka kauan vielä! sanokaamme, ollaksemme vaatimaton, vuoteen 1901 — se on meille kunniaksi; me emme kunnioittaisi itseämme kyllin, jos toivoisimme olevan toisin. Meitä luullaan muuksi — se johtuu siitä, että me itse kasvamme, muutumme lakkaamatta, me karistamme itsestämme vanhan kuoren, vaihdamme kettä vielä joka kevät, tulemme yhä nuoremmaksi, tulevaisemmaksi, korkeammaksi, voimakkaammaksi, ajamme juuremme yhä mahtavammin syvyyteen — pakoon —, samalla kun syleilemme taivasta yhä armaammin, yhä avarammin ja imemme kaikilla oksillamme ja lehdillämme yhä janoisemmin itseemme sen valoa. Me kasvamme niinkuin puut — se on vaikeata ymmärtää, kuten kaikki elämä! — emme yhdessä paikassa, vaan kaikkialla, emme yhteen suuntaan, vaan yhtä hyvin ylös, ulos kuin sisään ja alas, — meidän voimamme työntää samalla kertaa runkoa, oksia ja juuria, meillä ei ole enää ensinkään vapautta tehdä jotakin yksitellen, *olla* enää mitään yksityistä ... Sellainen on osamme, kuten sanottu: me kasvamme *korkeuteen,* ja olkoon se sitten meille vaikka kohtalokastakin — me näet elämme yhä lähempänä salamoita! — mitä tuosta, me pidämme sitä silti yhä suurena kunniana, se jää siksi, mitä emme tahdo jakaa, jakaa toisille, korkeuden kohtalokkuudeksi, *omaksi* kohtaloksemme ...

372

Miksi emme ole idealisteja. — Ennen filosofit pelkäsivät aisteja: olemmeko me — ehkä liiaksi unohtaneet tämän pelon? Me olemme nykyisin kaikki tyynni sensualisteja, me filosofian nykyiset ja tulevaiset, *emme* teorian mukaan, vaan käytännössä,

todenteolla ... Nuo entiset sitävastoin luulivat, että aistit houkuttelivat heitä omasta maailmastaan, »ideain» kylmästä valtakunnasta, vaaralliseen eteläisempään saareen, missä, kuten he pelkäsivät, heidän filosofin-hyveensä sulaisivat kuin lumi auringonpaisteessa. »Vahaa korviin» oli silloin melkein filosofoimisen edellytys; aito filosofi ei enää kuullut elämää, sikäli kuin elämä on musiikkia, hän *kielsi* elämän musiikin, — on vanha filosofien-taikausko, että kaikki musiikki on seireenien-musiikkia. — Meidän tekisi nykyisin mieli päätellä aivan päinvastoin (mikä sinänsä saattaisi olla yhtä väärin): nimittäin että *ideat* ovat pahempia viettelijöitä kuin aistit, nuo kylmän verettömiltä näyttävät ideat, eikä edes siitä huolimatta, että ne näyttävät sellaisilta, — ne ovat aina eläneet filosofin »verestä», ovat aina jäytäneet hänen aistinsa, niin, jos tahdotaan meitä uskoa, myös hänen »sydämensä». Nuo vanhat filosofit olivat sydämettömiä: filosofointi on aina ollut eräänlaista vampyrismiä. Eivätkö sellaiset hahmot kuin vielä Spinozankin, tunnu teistä syvästi arvoituksellisilta ja kaameilta? Ettekö näe tässä esitettyä näytelmää, lakkaamatonta *kalpenemista* —, yhä ideaalisemmin tulkittua epäaistillisuutta? Ettekö aavista jotakin taustalla olevaa kauan piillyttä verenimijää, joka aloittaa aisteista ja jolle jää, joka jättää lopulta jäljelle luut ja niiden kalinan? — tarkoitan kategoriat, kaavat, *sanat* (sillä, sallittakoon minun sanoa, se, mitä Spinozasta *jäi jäljelle,* amor intellectualis dei, on kalinaa, ei mitään enempää! mitä on amor, mitä deus, jos niissä ei ole tippaakaan verta? ...). In summa: kaikki filosofinen idealismi on tähän saakka ollut jotakin sairauden kaltaista, milloin se ei, kuten Platonissa, ollut ylen runsaan ja vaarallisen terveyden varovaisuutta, *ylivoimaisten* aistien pelkoa, älykkään sokraatikon älykkyyttä. — Me nykyaikaiset emme ehkä vain ole kyllin terveitä *tarvitaksemme* Platonin idealismia? Emmekö me pelkää aisteja siksi, että — —

373

»Tiede» ennakkoluulona. — Arvojärjestyksen laeista johtuu, etteivät oppineet, mikäli he kuuluvat henkiseen keskisäätyyn, voi ensinkään saada näkyviinsä varsinaisia *suuria* ongelmia ja kysymysmerkkejä: sitäpaitsi ei heidän rohkeutensa enempää kuin katseensakaan riitä niin pitkälle — ja ennen kaikkea löytää

heidän tarpeensa, joka tekee heistä tutkijoita, heidän sisäinen ennakointinsa ja halunsa, että asian laita olisi *niin ja niin,* heidän pelkonsa ja toivonsa jo liian aikaisin levon ja tyydytyksen. Esimerkiksi se, mikä saa pedanttisen englantilaisen Herbert Spencerin omalla tavallaan haaveilemaan ja vetämään toivonviivan, toivottomuuden horisontti-linjan, se lopullinen »egoismin ja altruismin» välinen sovinto, josta hän jaarittelee, melkein inhottaa meikäläistä: — ihmiskunta, jonka viimeisinä perspektiiveinä olisivat sellaiset Spencerin perspektiivit, näyttäisi meistä halveksumisen, hävittämisen arvoiselta! Mutta jo se, *että* hänen täytyy tuntea korkeimmaksi toivoksi jotakin, mikä on ja saa olla toisten mielestä vain inhottava mahdollisuus, on kysymysmerkki, jota Spencer ei olisi kyennyt aavistamaan ... Samoin on laita sen uskon, johon nyt niin monet luonnontutkijat tyytyvät, uskon maailmaan, jolla muka on ekvivalenttinsa ja mittansa inhimillisessä ajattelussa, inhimillisissä arvokäsitteissä, uskon »totuuden maailmaan», johon voitaisiin päästä lopullisesti käsiksi nelisnurkkaisen pienen ihmisjärkemme avulla — mitä? sallimmeko todella siten halventaa olemassaolomme matemaatikkojen laskutikku-harjoitukseksi ja tupakarhuntyöksi? Varsinkaan ei saa tahtoa riistää siltä sen *monitulkintaista* luonnetta: tätä vaatii hyvä maku, hyvät herrat, maku, joka käskee kunnioittamaan kaikkea, mikä menee teidän horisonttinne yli! Että oikea on vain sellainen maailmantulkinta, joka osoittaa *teidän* olevan oikeassa, jonka omaksuminen tekee mahdolliseksi tutkia ja työskennellä edelleen *teidän* mielenne mukaan (— te tarkoitatte oikeastaan *mekanistisesti?*), sellainen, joka sallii laskea, punnita, nähdä ja koskettaa, mutta ei mitään muuta, se on kömpelyyttä ja naiivisuutta, ellei se ole mielisairautta, idiotismia. Eikö olisi päinvastoin hyvin todennäköistä, että juuri siihen, mikä olemassaolossa on pinnallisinta ja ulkonaisinta, — sen näkyvimpään puoleen, sen ihoon ja aistillistumaan — voitaisiin lähinnä päästä käsiksi? ja kenties vain siihen päästä käsiksi? »Tieteellinen» maailmantulkinta, niinkuin te sen ymmärrätte, voisi siis yhä vielä olla kaikkein *tyhmimpiä,* toisin sanoen kaikkein vähämielisimpiä kaikista mahdollisista maailmantulkinnoista: tämä sanottuna niiden herrojen mekaanikkojen korvaan ja omaantuntoon, jotka nykyisin mielellään juoksevat filosofien joukkoon ja otaksuvat ilmeisesti mekaniikan opettavan niitä ensimmäisiä ja viimeisiä lakeja, joiden varaan, kuin perusmuurille, kaiken olemas-

saolon täytyisi olla rakentunut. Mutta olennaisesti mekaaninen maailma olisi olennaisesti *mieletön* maailma! Jos jonkin musiikin *arvo* määriteltäisiin sen mukaan, kuinka paljon siitä voidaan laskea, koota kaavoihin, — kuinka järjetön olisikaan semmoinen »tieteellinen» musiikin arviointi! Mitä siitä olisi käsitetty! Ei mitään, ei kerrassaan mitään siitä, mikä siinä oikeastaan on »musiikkia»! ...

374

Uusi »äärettömämme». — Kuinka pitkälle olemassaolon perspektiivinen luonne ulottuu tai, vielä enemmän, onko sillä vielä jokin toinen luonne, eikö olemassaolo ilman tulkintaa, ilman »mieltä» juuri siten tule »mielettömyydeksi», eikö, toisaalta, kaikki olemassaolo ole olennaisesti *tulkitsevaa* olemassaoloa — sitä, kuten kohtuullista on, ei voi ratkaista älyn uutterinkaan ja tuikitunnollisinkaan analyysi ja itsensätutkistelu: koska inhimillinen äly ei tätä analyysia suorittaessaan voi olla näkemättä itseään perspektiivisten muistojensa joukossa ja näkemättä niissä *vain* itseään. Me emme voi nähdä oman kulmamme taakse: on toivotonta uteliaisuutta tahtoa tietää, mitä muita älyn ja perspektiivien lajeja vielä *voisi* olla: esimerkiksi, voivatko jotkut olennot kokea ajan taaksepäin tai vuorotellen eteen- ja taaksepäin (mistä johtuisi toisenlainen elämän suunta ja toisenlainen syyn ja vaikutuksen käsite). Mutta minä ajattelen olevamme nykyisin ainakin kaukana siitä naurettavasta vaateliaisuudesta, että tahtoisimme omasta loukostamme käsin määrätä, että perspektiivit ovat *luvallisia* ainoastaan tästä loukosta käsin. Maailma on päinvastoin tullut meille vielä kerran »äärettömäksi»: sikäli kuin emme voi torjua sitä mahdollisuutta, että *siihen sisältyy äärettömän paljon tulkintoja.* Meidät valtaa vielä kerran suuri väristys: — mutta kenellä olisikaan halua vanhaan tapaan taas heti jumalaistaa *tämä* suunnaton tuntematon maailma? Ja ehkä tästä lähtien palvoa tuntematonta tuntemattomana *persoonana?* Ei, tähän tuntemattomaan on laskettu mukaan liian paljon *ei-jumalaisia* tulkinnan mahdollisuuksia, liian paljon tulkinnan pirullisuutta, tyhmyyttä, narrimaisuutta, — myös oma inhimillinen, liian-inhimillinen, jonka tunnemme ...

375

Minkätähden me näytämme epikurolaisilta. — Me suhtaudumme varovaisesti, me nykyajan ihmiset, lopullisiin vakaumuksiin; epäluulomme vaanii kaikkeen lujaan uskoon, kaikkeen ehdottomaan myöntöön ja kieltoon sisältyviä lumouksia ja omantunnon-paulomisia: kuinka tämä on selitettävä? Ehkä niin, että sitä on lupa pitää suurelta osalta »tulella leikkineen lapsen», pettyneen idealistin varovaisuutena, mutta toiselta ja suuremmalta osalta myös riemullisena uteliaisuutena, jota saa kokea entinen loukossa-kököttäjä, jonka on oma loukko saattanut epätoivoon ja joka nyt hekumoi ja haaveilee rajattomassa, siinä, mikä on »vapaata sinänsä». Näin muodostuu melkein epikurolainen tiedollinen taipumus, joka ei tahdo hevin sallia olioiden kysymysmerkki-luonteen häviävän; samaten suuriin moraalisanoihin ja -eleisiin kohdistuva vastenmielisyys, maku, joka torjuu kaikki kömpelöt jyrkät vastakohdat ja on ylpeästi tietoinen harjoittautumisestaan varauksiin. Sillä juuri *se* on meidän ylpeytenämme, tämä kevyt ohjasten kiristäminen rientäessämme kiihkeästi eteenpäin, kohti varmuutta, tämä ratsastajan itsehillintä hänen hurjimmilla ratsastusretkillään: meillä näet on yhä vielä allamme hullut tuliset eläimet, ja kun epäröimme, meidät saa varmaan kaikkein vähimmin epäröimään vaara ...

376

Hitaat aikamme. — Tällainen on kaikkien taiteilijain ja »teoksia» tuottavien ihmisten, äidillisen ihmislajin tunto: he uskovat aina, jokaisessa elämänsä vaiheessa — jonka aina päättää jokin teos —, jo saavuttaneensa itse päämäärän, he ottaisivat aina kärsivällisesti vastaan kuoleman, mielessään tämä tunne: »siihen olemme kypsät». Tämä ei ilmaise väsymystä, — ennemmin eräänlaista aurinkoisuutta ja lempeyttä, jonka itse teos, teoksen kypsyminen, jättää tekijäänsä. Silloin elämän tahti hidastuu ja tulee sakeaksi ja hunajaisena virtaavaksi — pitkiin fermaatteihin saakka, kunnes syntyy usko yhteen ainoaan pitkään fermaattiin ...

377

Me kodittomat. — Nykyhetken eurooppalaisten joukosta ei puutu niitä, joilla on oikeus sanoa olevansa korostavassa ja kun-

nioittavassa mielessä kodittomia, — juuri heidän sydämelleen olkoon salainen viisauteni ja gaya scienzani nimenomaisesti laskettu! Sillä heidän osansa on kova, heidän toivonsa epävarma, lohdutuksen keksiminen heille kysyy suurta taitoa — mutta mitä se auttaa! Me tulevaisuuden lapset, kuinka me *voisimmekaan* olla kotonamme tässä nykyisyydessä! Me vieroksumme kaikkia ideaaleja, joiden varassa ihminen voisi tuntea olonsa kotoiseksi vielä tässä särkyvässä särjetyssä siirtymä-ajassa; mitä taas tulee sen »realiteetteihin», emme usko niitä *kestäviksi*. Jää, joka nyt vielä kantaa, on jo ohentunut: suojatuuli puhaltaa, me itse, me kodittomat, kuulumme siihen, mikä murtaa jäätä ja liian hauraita »realiteetteja»... Me emme pyri säilyttämään mitään »vanhoillaan», emme liioin tahdo palata mihinkään menneisyyteen, emme ole ensinkään »liberaaleja», emme työskentele »edistyksen» hyväksi, meidän ei tarvitse laisinkaan sulkea korviamme markkinain tulevaisuuden-seireeneiltä — mitä ne huutavat, »yhtäläiset oikeudet», »vapaa yhteiskunta», »ei enää herroja eikä renkejä», se ei houkuttele meitä! — me emme katso millään muotoa toivottavaksi, että maan päälle perustetaan oikeamielisyyden ja sovun valtakunta (koska se olisi joka tapauksessa mitä syvimmän keskinkertaistumisen ja kiinalaistumisen valtakunta), me iloitsemme kaikista, jotka meidän laillamme rakastavat vaaraa, sotaa, seikkailua, jotka eivät antaudu tinkimään, kiinni otettaviksi, lepytettäviksi ja kuohittaviksi, me luemme itsemme valloittajien joukkoon kuuluviksi, harkitsemme uusien järjestysten, myös uuden orjuuden välttämättömyyttä — sillä jokaiseen »ihmisen» tyypin vahvistukseen ja korotukseen kuuluu myös uudenlainen orjuutus — eikö totta? kaiken tämän täytyy tehdä meille hankalaksi olla kotonamme aikakaudessa, joka mielii vaatia itselleen kunniaa siitä, että sitä sanotaan inhimillisimmäksi, lempeimmäksi, oikeudellisimmaksi kaikista aikakausista, jotka aurinko on tähän mennessä nähnyt? Kyllin paha jo se, että juuri nämä kauniit sanat virittävät meihin sitä rumempia sala-ajatuksia! Että näemme niissä vain mitä syvimmän herpautumisen, uupumuksen, vanhuuden, vaipuvan voiman ilmauksen — ja myös valhepuvun! Mitä välitämmekään siitä, millaisilla hepeneillä sairas koristaa heikkouttaan! Näytelköön hän niitä *hyveenään* — eihän ole epäilystäkään siitä, että heikkous tekee lempeäksi, oi kuinka lempeäksi, kuinka oikeudelliseksi, kuinka säyseäksi, kuinka »inhimilliseksi»! —

»Myötäkärsimyksen uskonto», johon meitä yritetään taivuttaa, — oi me tunnemme hyvin ne hysteeriset pikkumiehet ja pikkunaiset, jotka juuri nyt tarvitsevat tätä uskontoa hunnuksi ja kaunisteeksi! Emme ole humanitaareja; emme uskaltautuisi koskaan puhumaan »rakkaudestamme ihmisyyteen» — siihen ei meikäläinen ole kylliksi näyttelijä! Tai ei kylliksi saint-simonisti, kylliksi ranskalainen! Ihmistä täytyy jo vaivata *gallialaisen* ylettömän eroottisen kiihottuvaisuuden ja rakastuneen kärsimättömyyden, jotta hän voisi kiimassaan rehellisesti lähestyä ihmisyyttäkin ... Ihmisyys? Onko milloinkaan ollut inhottavampaa vanhaa naista kaikkien vanhojen naisten joukossa? (— ellei tämä arvosija kenties kuulu »totuudelle»: siinä kysymys filosofeille). Ei, me emme rakasta ihmisyyttä: mutta toisaalta emme liioin ole läheskään kyllin »saksalaisia», niinkuin tämä sana nykyisin yleisesti ymmärretään, puhuaksemme nationalismin ja rotuvihan puolesta, iloitaksemme kansalliskiihkoisesta sydämensyyhystä ja verenmyrkytyksestä, joiden vuoksi Euroopassa nyt kansa erottautuu, eristäytyy kansasta aivan kuin itseään rutolta suojellen. Siihen me olemme liian ennakkoluulottomia, liian ilkeitä, liian hemmoteltuja, myös liian hyvin asioista selvillä, liian paljon »matkustaneita»: me pidämme verrattomasti parempana elää vuorilla, syrjässä, »epäajanmukaisesti», menneissä tai tulevissa vuosisadoissa, vain säästyäksemme siltä hiljaiselta raivolta, johon tietäisimme olevamme tuomittuja, jos meidän täytyisi olla näkemässä omin silmin politiikkaa, joka autioittaa saksalaisen hengen tekemällä sen omahyväiseksi ja joka sitäpaitsi on *pientä politiikkaa:* — eikö sen täydy, välttääkseen sitä, että sen luomus taas heti hajoaa, sijoittaa se kahden veriviholIisuuden väliin? eikö sen *ole pakko* tahtoa Euroopan pikkuvaltiopelin ikuistamista? ... Me kodittomat, me olemme rodultamme ja syntyperältämme liian monisyisiä ja sekoittuneita, »nykyajan ihmisinä», ja niinmuodoin liian haluttomia osallistumaan siihen valheelliseen rodun itsensäihailemiseen ja irstaisuuteen, joka nyt kopeilee Saksassa saksalaisen mielenlaadun merkkinä ja joka näyttää »historiallisen aistin» kansassa kaksin verroin väärältä ja säädyttömältä. Me olemme, sanalla sanoen — ja olkoon tämä meidän kunniasanamme! — *hyviä eurooppalaisia,* Euroopan perillisiä, vuosituhantisen eurooppalaisen hengen rikkaita, ylitäkylläisiä, mutta myös ylen runsaasti velvoitettuja perijöitä: sellaisina myös kristinuskosta poiskasvaneita ja sille karsaita, ja

juuri siksi, että olemme kasvaneet siitä *ulos,* siksi että esivanhempamme ovat olleet häikäilemättömän nuhteettomia kristittyjä, jotka halukkaasti uhrasivat uskolleen omaisuutensa ja verensä, säätynsä ja isänmaansa. Me — teemme samoin. Minkä hyväksi? Epäuskommeko? Kaikenlaisen epäuskon hyväksi? Ei, te tiedätte asian paremmin, ystäväni! Salainen myöntö on teissä väkevämpi kuin mikään »ei» ja »ehkä», joita te aikanne ohella podette; ja jos teidän on pakko lähteä merelle, te maastamuuttajat, niin teidät pakottaa siihenkin — teidän *uskonne!* ...

378

»Ja tulemme taas kirkkaiksi». — Me hengen anteliaat ja rikkaat, jotka olemme tien varrella kuin avonaiset kaivot emmekä tahtoisi estää ketään ammentamasta itsestämme: me emme valitettavasti osaa torjua siinä, missä mieli tekisi, emme voi mitenkään estää sitä, että meidät *samennetaan,* tehdään pimeiksi, — että aika, jossa elämme, sen »ajallisin», että sen likaiset linnut heittävät *meihin* lokansa, pojat romunsa ja uupuneet, luonamme levähtävät kulkijat pienen ja suuren viheliäisyytensä. Mutta me teemme, niin kuin olemme aina tehneet: otamme kaiken, mitä meihin viskataan, syvyyteemme — sillä me olemme syvät, me emme unohda — *ja tulemme taas kirkkaiksi* ...

379

Narrin välihuomautus. — Se, joka on kirjoittanut tämän kirjan, ei ole ihmisvihaaja: ihmisviha tulee nykyisin liian kalliiksi. Voidakseen vihata, niin kuin ennen vihattiin ihmistä sinänsä, Timonin tavalla, täydellisesti, tinkimättä, koko sydämestään, vihan koko *rakkaudella* — sitä varten täytyisi lakata halveksumasta: ja kuinka paljosta hienosta ilosta, kuinka paljosta kärsivällisyydestä, kuinka paljosta hyvänsuopaisuudestakin saammekaan kiittää juuri halveksumistamme! Sitäpaitsi olemme siten »Jumalan valittuja»: hieno halveksuminen on meidän makumme ja etuoikeutemme, taiteemme, kenties hyveemme, meidän, nykyaikaisista nykyaikaisimpien! ... Viha taas asettaa samaan tasoon, asettaa vastakkain, vihassa on kunnioitusta, ja vihdoin: vihassa on *pelkoa,* suuri hyvä osa pelkoa. Mutta me pelottomat, me tämän aikakauden henkisemmät ihmiset, me tunnemme

oman etumme riittävän hyvin voidaksemme elää pelottomasti. Meitä tuskin mestataan, teljetään tyrmään, ajetaan maanpakoon; ei edes kirjojamme kielletä eikä polteta. Aikakausi rakastaa henkeä, se rakastaa meitä ja tarvitsee meitä, vaikka meidän täytyisikin sille selittää, että olemme mestareita halveksumaan; että seurustelu ihmisten kanssa aina hiukan kammottaa meitä; että kaikesta lempeydestämme, kärsivällisyydestämme, ihmisystävällisyydestämme, kohteliaisuudestamme huolimatta emme saa nenäämme luopumaan siitä ennakkoluulosta, jota se tuntee ihmisen lähelläoloa kohtaan; että rakastamme luontoa, mitä vähemmän inhimillisiä sen tapahtumat ovat, ja taidetta, *jos* se on taiteilijan pakenemista pois ihmisten ilmoilta tai taiteilijan ihmisivaa tai taiteilijan itsensäivaamista ...

380

»*Vaeltaja*» *puhuu.* — Päästäkseen kerran näkemään eurooppalaista moraliteettiamme loitolta, mitatakseen sitä toisilla, aikaisemmilla tai tulevaisilla moraliteeteilla, täytyy menetellä niin kuin menettelee vaeltaja, joka tahtoo tietää, kuinka korkeita jonkin kaupungin tornit ovat: sitä varten hän *poistuu* kaupungista. »Ajatukset moraalisista ennakkoluuloista», ellei niiden tule olla vain ennakkoluuloja ennakkoluuloista, edellyttävät asemaa moraalin *ulkopuolella,* jonkinlaista oloa hyvän ja pahan tuolla puolen, jonne täytyy nousta, kiivetä, lentää, — ja, tietyssä tapauksessa, ainakin oloa *meidän* hyvämme ja pahamme tuolla puolen, vapautta kaikesta »Euroopasta», tämä ymmärrettynä sellaisten komentavien arvoarvostelmien summaksi, jotka ovat muuttuneet lihaksemme ja vereksemme. Että ihminen *tahtoo* juuri sinne, ulos ja ylös, on ehkä pieni hulluus, eriskummainen järjetön »sinun täytyy» — sillä meillä tietävilläkin on omat »epävapaan tahdon» idiosynkrasiamme —: kysymys on, *voiko* ihminen todella päästä sinne ylös. Tämä saattaa olla monien ehtojen alaista; pääasiallisesti siinä tulee esille kysymys, kuinka kevyitä tai painavia olemme, meidän »ominaispainomme» ongelma. Täytyy olla *hyvin kevyt* ajaakseen tietämisentahtonsa niin kauas ja tavallaan oman aikansa ulkopuolelle, hankkiakseen itselleen silmät, jotka näkevät vuosituhansien yli, ja lisäksi vielä puhtaan taivaan näihin silmiin! On täytynyt irrottaa itsensä paljosta sellaisesta, mikä painaa, ehkäisee, pitää alhaalla,

tekee painavaksi juuri meitä nykyisen ajan eurooppalaisia. Sellaisen tuon puolen ihmisen, joka tahtoo päästä itse näkemään oman aikansa ylimmät arvonmitat, on ensin »voitettava» tämä aika omassa itsessään — se on hänen voimansa koetus — eikä siis vain omaa aikaansa, vaan myös tähän aikaan kohdistuva tähänastinen vastenmielisyytensä ja ristiriitansa, tämän ajan hänelle tuottama kärsimys, epäajanmukaisuutensa, *romantiikkansa* ...

381

Ymmärrettävyys-kysymyksestä. — Kun kirjoittaa, ei tahdo ainoastaan tulla ymmärretyksi, vaan tahtoo myös yhtä varmasti varoa sellaista mahdollisuutta. Ei ole suinkaan mikään kirjaan kohdistuva vastaväite, jos joku havaitsee sen käsittämättömäksi: juuri tämä on voinut kuulua sen kirjoittajan tarkoitukseen, — hän ei ole *tahtonut,* että »joku» hänet ymmärtäisi. Tahtoessaan ilmaista itseään ylhäisempi henki ja maku valitsee aina myös kuulijansa; valitessaan heidät hän samalla panee rajansa »toisille». Kaikki persoonallisen tyylin hienommat lait johtuvat siitä: ne pitävät samalla loitolla, luovat distanssia, ne epäävät »sisäänpääsyn», ymmärtämyksen, kuten sanottu, — kun ne taas avaavat niiden korvat, jotka ovat korviltaan meille sukua. Ja sanoakseni sen näin meidän kesken ja omalta kohdaltani, — minä en tahdo sallia tietämättömyyteni enempää kuin temperamenttini reippaudenkaan estää itseäni olemasta ymmärrettävä teille, ystäväni: en reippauden, kuinka kovin se pakottaakin minua käymään asiaan käsiksi nopeasti, jotta yleensä pääsisin siihen käsiksi. Sillä minä otan syvät ongelmat niinkuin kylmän kylvyn — väleen veteen, väleen siitä pois. Ettei siten pääse syvyyteen, kyllin syvälle *alas,* on vettä kammoavien, kylmän veden vihollisten taikausko; he puhuvat kokemattomina. Oi! suuri kylmyys tekee sukkelaksi! — Ja ohimennen kysyttynä: jääkö asia todella käsittämättömäksi ja tuntemattomaksi jo yksin siitä syystä, että siihen kajotaan, katsahdetaan, isketään salama vain lennosta? Täytyykö välttämättä ensin istua lujasti sen päällä? olla hautonut sitä kuin munaa? Diu noctuque incubando, kuten Newton sanoi itsestään? Ainakin on erikoisen vauhkoja ja arkapintaisia totuuksia, joita ei saa kiinni muuten kuin äkkiä, — jotka täytyy *yllättää* tai jättää ... Lyhyydelläni on vielä toinen

arvo: sellaisissa kysymyksissä, jotka minua askarruttavat, minun täytyy sanoa moni asia lyhyesti, jotta se kuultaisiin vielä lyhyemmin. Immoralistina näet on varottava, ettei turmele viattomuutta, tarkoitan aaseja ja kummankin sukupuolen ikäneitoja, joilla ei ole elämästä muuta kuin viattomuutensa; vielä enemmän, teosteni tulee heitä innostaa, kohottaa, rohkaista hyveeseen. En tiedä maan päällä mitään hupaisempaa kuin nähdä innostuneita vanhoja aaseja ja neitsyitä, joita kiihottavat hyveen suloiset tunteet: ja »tämän minä olen nähnyt» — näin puhui Zarathustra. Sen verran lyhyydestä; pahempi juttu on tietämättömyyteni, jota en salaa edes itseltänikään. On hetkiä, joina sitä häpeän; tosin myös hetkiä, joina häpeän tätä häpeämistäni. Me filosofit olemme ehkä nykyisin kaikki tyynni tiedon suhteen pahassa pulassa: tiede kasvaa, oppineimmat meistä ovat huomaamaisillaan, että he tietävät liian vähän. Mutta vielä pahemmin olisi laita, jos olisi toisin, — jos tietäisimme *liian paljon;* ensimmäinen tehtävämme on nyt ja vasta, ettemme erehdy itsestämme. Me *olemme* jotakin muuta kuin oppineita: vaikka ei ole vältettävissä, että olemme, muun muassa, myös oppineita. Meillä on toiset tarpeet, toinen kasvu, toinen ruoansulatus: me tarvitsemme enemmän, me tarvitsemme myös vähemmän. Ei ole kaavaa, josta näkisi, kuinka paljon joku henki tarvitsee ravinnokseen; mutta jos hänen makunsa suuntautuu riippumattomuuteen, nopeaan tulemiseen ja menemiseen, vaeltamiseen, ehkä seikkailuihinkin, joihin vain kaikkein joutuisimmat pystyvät, hän elää mieluummin vähin eväin kuin epävapaana ja täyteen ahdettuna. Hyvä tanssija ei tahdo ravinnostaan ihraa, vaan mitä suurinta norjuutta ja voimaa, — ja minä en tosiaankaan tiedä, mikä filosofin henki haluaisi olla mieluummin kuin hyvä tanssija. Tanssi näet on hänen ihanteensa, myös hänen taiteensa, loppujen lopuksi myös hänen ainoa hurskautensa, hänen »jumalanpalveluksensa» ...

382

Suuri terveys. — Me uudet, nimettömät, huonosti ymmärrettävät, me vielä todistamattoman tulevaisuuden varhaissyntyiset — me tarvitsemme uuteen tarkoitukseen myös uutta välinettä, nimittäin uutta terveyttä, lujempaa älykkäämpää sitkeämpää uhkarohkeampaa hauskempaa kuin kaikki tähänastiset tervey-

det ovat olleet. Se, jonka sielun janona on olla elänyt tähänastiset arvot ja toivottomuudet koko laajuudessaan ja olla purjehtinut kaikki tämän ideaalisen »Välimeren» rannikot, se, joka tahtoo omimman kokemuksensa seikkailuista tietää, millä mielellä on ihanteen valloittaja ja löytäjä, samoin taiteilija, pyhimys, lainsäätäjä, viisas, oppinut, hurskas, ennustaja, vanhatyylinen jumalaisesti-syrjässäoleva: se tarvitsee siihen kaikkein ensiksi yhtä, *suurta terveyttä* — sellaista, joka ihmisellä ei vain ole, vaan jonka hän myös vielä lakkaamatta hankkii ja joka hänen täytyy hankkia, koska hän yhä uudestaan antaa sen alttiiksi, koska hänen täytyy antaa se alttiiksi! ... Ja nyt, kun me olemme olleet sillä muotoa kauan matkassa, me ihanteen argonautit, kenties rohkeampina kuin olisi ollut älykästä, ja sangen usein haaksirikkoisina ja vaurioituneina, mutta, kuten sanottu, terveempinä kuin meidän suotaisiin olevan, vaarallisen terveinä, yhä uudestaan terveinä —, meistä melkein näyttää siltä, kuin edessämme olisi, palkaksi siitä, toistaiseksi löytämätön maa, jonka rajoja ei kukaan ole vielä arvannut, kaikkien ihanteen tähänastisten maiden ja loukkojen tuolla puolen sijaitseva maa, maailma, jossa on kaunista, outoa, epäilyttävää, pelottavaa ja jumalallista niin yltäkylläisesti, että uteliaisuutemme samoin kuin omistusjanommekin on joutunut suunniltaan — niin, ettei meitä nyttemmin enää saa mikään kyltymään! Kuinka voisimmekaan, kun eteemme ovat avautuneet sellaiset näköalat ja kun tuntoamme kalvaa sellainen nälkä, enää tyytyä *nykyiseen ihmiseen?* Paha kylläkin: mutta on välttämätöntä, että meidän on hänen arvoisimpia päämääriään ja toivojaan katsellessamme vaikea pysyä vakavina ja ettemme ehkä niitä enää katselekaan. Meidän edellämme juoksee toinen ihanne, eriskummainen, viekoitteleva, vaarantäysi ihanne, johon emme haluaisi houkutella ketään, koska emme hevin tunnusta kenelläkään olevan *siihen oikeutta:* sellaisen hengen ihanne, joka leikkii naiivisti, toisin sanoen tahtomattaan ja ylitsevuotavasta kylläyydestä ja mahtavuudesta kaikella, mitä on tähän asti sanottu pyhäksi, hyväksi, koskemattomaksi, jumalalliseksi; jolle kaikkein korkein, mitä kansa kohtuudenmukaisesti pitää arvonmittanaan, merkitsisi jo samaa kuin vaara, rappeutuminen, nöyryytys, tai, vähintään, samaa kuin virkistys, sokeus, ajoittainen itsensäunohtaminen; inhimillis-yli-inhimillisen hyvänolon ja hyväntahtoisuuden ihanne, joka varsin usein varmaan näyt-

tää *epäinhimilliseltä,* esimerkiksi silloin, kun se asettuu kaiken tähänastisen maisen vakavuuden, kaikenlaisen eleen, sanan, soinnin, katseen, moraalin ja tehtävän rinnalle niiden ilmetyimpänä epätahallisena parodiana — ja joka, kaikesta huolimatta, kenties vasta paneee alulle *suuren vakavuuden,* vasta piirtää varsinaisen kysymysmerkin, saa sielun kohtalon kääntymään toiseksi, osoittimen siirtymään, aloittaa *tragedian* ...

383

Jälkilause. — Mutta kun minä lopuksi piirrän tämän synkän kysymysmerkin hitaasti, hyvin hitaasti ja minun juuri tekee mieli vielä muistuttaa lukijoitani oikean lukemisen hyveistä — oi kuinka unohtuneita ja tuntemattomia nämä hyveet ovatkaan! — sattuukin niin, että ympärilläni alkaa kaikua mitä pahanilkisin, raikkain, tonttumaisin nauru: kirjani henget itse hyökkäävät kimppuuni, vetävät minua korvista ja kutsuvat järjestykseen. »Me emme enää kestä sitä» — näin he minulle huutavat —; »pois, pois tämä sysimusta musiikki. Eikö ympärillämme ole kirkas aamupäivä? Ja vihreä pehmeä maa ja nurmi, tanssin kuningaskunta? Onko milloinkaan ollut parempaa hetkeä olla iloinen? Kuka laulaa meille laulun, aamupäivälaulun, niin aurinkoisen, niin kevyen, niin siivekkään, *ettei* se säikytä pois sirkkoja, — että se päinvastoin kutsuu sirkat mukaan laulamaan ja tanssimaan? Ja parempi on vaikka yksinkertainen maalainen säkkipillikin kuin sellaiset salaperäiset äänet, sellaiset korpisammakon kurnutukset, kalmanäänet ja murmelinvihellykset, joilla olette erämaassanne tähän asti meitä kestinneet, hyvä herra erakko ja tulevaisuudenmusikantti! Ei! Ei sellaisia ääniä! Vaan virittäkäämme toisia, miellyttävämpiä ja iloisempia!» — Sopiiko *tämä* teille, te kärsimättömät ystäväni? Olkoon menneeksi! Kukapa ei tekisi kernaasti teidän mieliksenne? Säkkipillini odottaa jo, samoin kurkkuni — se voi soida hiukan karheasti, pitäkää hyvänänne! olemmehan vuoristossa. Mutta se, mitä saatte kuulla, on ainakin uutta; ja ellette ymmärrä sitä, jos ymmärrätte *laulajan* väärin, mitä tuosta! Se on kerta kaikkiaan »laulajan kirous». Sitä selvemmin voitte kuulla hänen musiikkinsa ja sävelmänsä, sitä paremmin myös — tanssia hänen pillinsä mukaan. *Tahdotteko?* ...

Liite

PRINSSI HENKIPATON LAULUJA

Suomeksi tulkinnut

T o i v o L y y

Goethelle

Iäti-säilyvä
— vain »Faustis» vertausta!
Katoavaisten päilyvä
Jumala — petkutusta . . .

Kaikkeus — pyörivä
päämääräin hakija:
uhmaajan — Laki ja
narrin — hyrrä hyörivä . . .

Harhat Toteen ajaton
liittää Luomistyö:
narrius rajaton
m e i d ä t — sekaan lyö . . .!

Runoilijaksi kutsu

(Linnun päätelmä)

Kun puun alle, joka siimein
minut varjos, istahdin,
naputus kuin tahdein, riimein
kuului hiljaa jostakin.
Suutahdin ja suuta väänsin,
kunnes viimein miekkonen

itse runomittaan äänsin
kaiken — tahtiin puhuen.

Kun niin sanat siivittäytyi,
tavusarjat tahdin sai,
nauraa, nauraa minun täytyi —
nauroin neljänneksen kai.
Minä muka r u n o i l i j a?
Niinkö heikon pään siis sain?
— »Herra, olet runoilija»,
tirskui tikka naputtain.

Miksi pensaikossa piillä?
Mitä ryhdyn ryöväämään?
Sanan? Kuvan? — Pian niillä
riimini on pyrstönään!
Mikä ikään hyppii, sija
sillä runoon heti on.
— »Herra, olet runoilija»,
takoi tikka tauoton.

Riimiin tartun niin kuin nuoleen?
Sekin viuhuu: viu-viu-uu!
— kun se jaloon peräpuoleen
herjaajalle tunkeutuu!
Konna, juonten punoilija
silloin hoippuu, surman saa!
— »Herra, olet runoilija»,
tikka, tik-tak, naputtaa.

*

Väärää lausepartta riittää
päihtyneine sanoineen,
kunnes tik-tak-ketju liittää
kaiken: säkeen säkeeseen!
Raaka rahvas, »tulkitsija»,
runot kehnoiks toteaa.
— »Herra, olet runoilija»,
tikka, tik-tak, naputtaa.

Pilkkaatko? Käyt vihaksenil
Pahoin pääni laita lie,
pahemmin on sydämeni ...
Varo, tikka, piruvie!
Mutta riimit runoilija
sepittää myös vimmoissaan.
— »Herra, o l e t runoilija»,
takoi tikka tietonaan.

Etelässä

(Prinssi Henkipatto)

Puunhaaraan nostan keinu-maton,
pois uupumuksen tuuditan.
Minulle lintu pesän raton
lupasi luonaan, lehväkaton ...
Ah — kauas, kauas jouduinhan!

Levossa päilyy meren pinta,
ja nukkuu purje punainen,
satama, muuri, vuoren rinta —
yö idylliä ihaninta
ja määkäisyjä lampaiden ...

On raskas kuulla Saksan kieltä,
ei marssi ole elämää!
Siks tuulen siivin leijuin sieltä
kuin lintu liitää pilven pieltä
ja lensin kohti etelää.

Ah, äly! — aina kiusanani!
Se liian pian määrään vie!
Sain — lentäin — ilmi matkijani ...
Taas uhkuu uljuus suonissani,
on elämällä uusi tie!

Vain yksin miettii viisas, sanon,
vain tyhmä — laulaa yksinään!
Kun kunnianne julkipanon

nyt kuulutan, niin koolle anon
siis teitä, linnut pahan sään!

On kaikki, mitä tyrkytätte,
niin nuorta, väärää ... myrkytätte
minulta kaiken nautinnon!
On lemmittyni pohjoismainen
näöltä tuima vanha nainen:
T o t u u s sen naisen nimi on ...

Hurskas Beppa

(Pieni noita)

Kun kaunis olen, olla
myös hurskas kannattaa.
Kas — taivaan tuomiolla
naiskauneus arvon saa.
Jumala kyllä munkin
jokaisen armahtaa,
kun sydän itsekunkin
syliini himoaa.

Pois kirkkoisät harmaat!
Ei — nuoret, verevät
vain kelpaa, kollit armaat
ja mustankipeät.
Ei ukon lempi riitä,
ei mummoon tyydy mies:
oi miten viisaat siitä
lait Luoja tehdä ties!

Kas — kirkko taitaa, tietää:
se tutkii munaskut
ja muotos ja se sietää
myös syntis toistetut!
Kun ripin tirskuu suusi,
niin niiaa, riennä pois
ja tekonen tee uusi
kuin vanhoja ei ois ...

Oi kiitos, Herra taivaan,
kun sieväin tyttöjen
sydänten lemmenvaivaan
suot lohdun suloisen!
Kun kaunis olen, silloin
myös hurskaus kannattaa —
lien liian vanha milloin,
niin pirut kihlat saa!

Salaperäinen venhe

(Öinen salaisuus)

Viime yön, kun kuuntelin
tuulta, yksin vuoteessani
nukkuessa kaupungin,
uni vältti pielustani,
vaikka omatuntokin
oiva oli rohtonani.

Kyllyin unta kosimaan,
juoksin rantaan kuutamolla.
Kirkas kuu loi hohdettaan
mieheen, purteen hietikolla:
paimen torkkui, seuranaan
lammas, pää sen lantiolla.

Kului hetki, kaksikin
vaiko vuosi? — silloin laukes
jokin päässä, taju raukes,
kaiken tiedon kadotin:
ahnas kuilu alla aukes,
vajosin, vain vajosin ...

*

Aamu koitti: kuilu musta,
siellä venhe — molemmat
löydettiin, ja kauhistusta
sadat kurkut kukkuivat ...
Tarkistanko tapausta?
— Kaikki yön sen nukkuivat!

Lemmentunnustus

(jota esittäessään runoilija putosi kuoppaan)
(Albatros-linnulle)

Oi ihme! Vieläkin
se liitää — liikkumatta siipien!
Miten se ilmoihin
noin nousee leijuen — kuin hiipien?

(Niin nous se, että nyt
jo taivas nostaa sen päin voittoa:
nyt lepää liidellyt —
ja säälii kateutta loittoa ...)

Kuin tähdet, ikuisuus
se jättää alleen ajan kiitävän.
Oi nousun ihanuus —
sen koki, kun sen näki liitävän!

Oi uljas albatros!
Päin taivaita vie vietti minua:
tajuan kohtalos
ja rakastan — ja itken sinua!

Theokritoslaisen vuohipaimenen laulu

(Naapurilleni Theokritokselle Syrakusassa)

Mahavaivoissa maata saan —
ja lutikat syövät.
Yläkerrassa tanssitaan!
Ne leikkiä lyövät ...

Tytön lupaus olihan:
hän hiipisi luokse ...
Kuin koira, ah, odotan —
ei hiivi, ei juokse!

Minut niinkö sokaista
voi valhejuttu?

Hän suosiiko jokaista —
kuin kiimainen kuttu?

Voi häpeääni! — Oi
tytön silkkien määrää!
Kai metsässä teutaroi
toki monta jäärää?

Minut odotus myrkyttää,
kun lemmin, ken lienet!
Niin nostaa hellesää
öin myrkkysienet.

Kuin kuolemansynnit — niin
nyt rakkaus raastaa ...
Edes katso en eväisiin —
on sipuli saastaa!

*

Jo uupuu tähdet, kuu
pois mereen vaipuu,
ja kaikki harmaantuu —
on kuolla kaipuu!

»Nämä epäröivät sielut»

Nämä epäröivät sielut
minut vimmaan saa.
Jos ne kiittää, niiden nielut
niiden harmia vain kurnuttaa.

Kun en valjain talutella
itseäni suo,
toivotonten kateudella
myrkky-mesi-katseita ne luo.

Käykööt kimppuun kiro-ärjyin,
nenää vääntämään!
Mielistely katse värjyin
tehoa ei minuun vähääkään.

Epätoivoinen narri

Kun pöytään, seinään kirjoitin,
ah, narrin käsin, sydämin,
niin koristaa ko'in pöytää, seinää ...

Sanotte: »Saastaa, puuta-heinää —
pois moinen, että sitä ei nää,
avuksi ähkyläkkeetkin!»

*

Pois pyyhkiä myös itse voin,
jos suotte suosion sen pienen —
opinhan käyttöön luudan, sienen,
kun kannoin vettä: kritikoin.

Mut toivon teidän vuorollanne
jakavan liikaviisauttanne
ja sillä paikat pask — — vanne ...

Rimus remedium

Eli: Miten sairaat runoilijat lohduttautuvat

Sinun, Aika, suus,
sinä sylkijä kuolan sitkaan,
tiputtaa tuokioita
niin vitkaan, vitkaan,
vihattu noita ...
Ihan turhaan inhoni huus:
»Sinun kuilusi kiroan, Ikuisuus!»

On rautaa Maa:
tulenhehkuva härkä — ei kuulla se malta,
jos sille huudan tuskani alta,
joka luihini kirjoittaa
väkipuukoin, lentävin kaikkialta:
»Kun sydän puuttuu
maailmalta,
niin narri se on, joka siihen suuttuu!»

Unikko-uute
tuo kaikki, ei puute
lie siitä, ja minulle juota, kuume!
Vala aivoihini sen myrkyn huume!
Jo liian kauan pitelit kättäni,
hivelit otsaani pyytämättäni!
Mitä kyselet? Mitä? Mitenkö jaksan
vai »mitäkö — maksan»?
Haa! Huoruutta silkkaa
ja porton pilkkaa!

*

Ei! Luokseni palaa!
On ulkona kylmä, satavan kuulen —
minun sinua, luulen,
kai täytyy kohdella lempeämmin?
— Ota kultaa! Katso: sen hohde on lämmin! ..
Nimeltäs oletko o n n i muka?
Kuka sinua, kuume, siunaa — kuka?

Ovi aukeni salaa!
Sade suihkuna vuoteeni märäksi valaa —
valo, tuohus sammuu tuiskeessa tuulen:
kasapäinä kurjuutta kukkuroituu!
— Ellei nyt satoja r i i m e j ä riitä,
lyön vetoa, vetoa siitä,
niin lähtö koituu!

»Onneni!»

San Marcon kyyhkyt näen huoneestani:
on tori tyhjä, hellelevossaan.
Lähetän siimeestäni laulujani
kuin kyyhkysiä sineen leijumaan —
ja kutsun taas ne luo
ja sidon siipiin riimit riemuani
— vuo onnen niitä tuo!

Oi miten siinnät, taivas, silkkipielin
ja säikyt yllä kirjokaupungin,
jota, ah, lemmin, säikyn k a d e mielin ...

Sen sielun juoda silmin tahtoisin!
Ja sitä pois en sois —
en, vaikka kiehtoisitte ihmekielin!
— en onneani pois ...

*

Kuin leijona niin voiman keveydellä
päin taivaita suurtorni heittäytyy
ja helkkyy torin yllä sävelellä,
joka on ranskaksi accent aigu!
Jos tänne jäisin niin
kuin se — niin siteellä jään silkkisellä ...
— jään onnen kahleisiin!

Pois soitto, pois! Ei vielä väiky mailla
yön lauhan varjohunnut ruskeat!
On liian varhaista, ei ruusun lailla
rusoita huiput kullanhohtavat,
vaan päivää valoisaa
on runoiluun ja onneen huolta vailla
— kun onnen saa!

Uusille merille

Sinne tahdon — luottaa kyllä
omiin voimiin, kouriin saa!
Meri siintää, sinen yllä
haakseni ui ulappaa.

Uutta kaikki: hohtaa vastaan —
yhtyy Paikka, Ajan vuo:
Äärettömyys ainoastaan
jättisilmät minuun luo!

Sils-Maria

Vain istuin, varroin, varroin — vartomatta mitään,
hyvän ja pahan tuolla puolen katsoin itään

ja länteen, leikin valon, varjon vaihtuessa,
vain meren näin, vain päivät ajan haihtuessa.

Mut äkkiä y k s muuttui k a h d e k s, sisareni:
– kun Zarathustra hiljaa kulki ohitseni ...

Mistralille

Tanssilaulu

Mistral, taivaan huisku huima,
pilvenmetsästäjä tuima,
tuuli, jota rakastan:
saman sylin saamat liemme,
samoiks Sallima loi tiemme
aamussa jo maailman!

Liukkaat vuoripolut kiidän
vastaasi ja tanssin, liidän
tahtiin torves, laulantas,
vapaista kun vapaimpana,
haaksenas vain vaahtovana,
uurrat merta urallas.

Uneen kuulin huutos yöstä,
jyrkänteelle ehdin syöstä
rannan keltakaltaan luo.
Terve, ystävistä ylväin!
Vyöryit timantteja kylväin
vuorilta kuin virran vuo.

Kautta taivaanratojesi
kirmaavan näin orhiesi,
vaunuissasi itses näin,
kädessäs näin salamoivan
ruoskan ja sen kuulin soivan
orhit kiitoon kiihdyttäin –

näin kun syöksyit vaunuistasi
vahvistaakses vauhtiasi:
suinpäin kuiluun syvyyden
ampaisit kuin nuoli voiton —
niin kuin kultasäde koiton
ampuu läpi ruusujen.

*

Tanssi tuhat selkää alla,
aallonselkää ulapalla! —
terve, tanssitaito uus!
Tanssiis keksi tuhat tapaa,
taide — ole vapaa, v a p a a,
tiede — opi i l o i s u u s!

Joka kukan kukinnosta
yksi kukka rintaas nosta,
kaksi lehvää kulmilles!
Tanssi niin kuin trubaduurit
— myötä pyhimykset, huurit,
Jumala, maa — riemukses!

*

Ken ei tuulten tanssiin pysty,
ken on rujo, leinirysty,
kapaloissa olla sois
tai on Matti Mairesana,
arkkihölmö, kaino kana —
paratiisistamme pois!

Tupruttakaa tomu tiellä
sairaitten ja kurjain niellä,
sairaus patoks säätäkää!
Rannat puhtaiks nyt ja vasta
risarintain huounnasta,
arat sieltä häätäkää!

Häätö taivaan usvaajille,
maailmamme mustaajille,
luokaamme taas taivas sees!
Kuohukaamme ... k u o h u i n minä,
vapaan hengen Henki sinä,
yhdyn ylhään vapautees –

ja nyt siitä onnestani
ota muistolahjanani
lehväseppel taivaisiin!
Vie se ylös, ylös sinne,
nouse, riennä taivaan rinne,
nosta lehvät – tähteen niin!

Ranskankielisten
ja klassillisten lauseiden ja lauseparsien
Suomennoksia

21 *Seneca et hoc genus omne,* S. ja koko tämä suku.
primum scribere, deinde philosophari, ensin kirjoittaa, sitten filosofoida.

27 *Ecce homo,* katso ihmistä.

31 *rerum concordia discors,* asioiden ristiriitainen sopusointu.

48 *L'ordre du jour pour le roi,* päiväkäsky kuninkaalle.

56 *Historia abscondita,* salainen historia.

57 *Plaudite amici, comoedia finita est!* Taputtakaa käsiänne, ystävät, (huvi)näytelmä on päättynyt!
qualis artifex pereo, kuinka mainio taiteilija häviääkään minun kuollessani.
qualis spectator pereo, kuinka mainio katselija häviää minun kuollessani.

58 *hoc est ridiculum, hoc est absurdum,* tämä on naurettavaa, tämä on järjetöntä.

72 *actio in distans,* kaukovaikutus.

73 *erään pudendumin,* hävettävän asian.
Vivat comoedia! Eläköön huvinäytelmä!

75 *in eroticis,* lemmenasioissa.

81 *recitativo secco,* kuiva resitatiivi.

82 *Est res magna tacere,* on suuri asia (osata) olla vaiti.

84 *ferocia animi,* sielun raivonpuuskat.

92 *Ah! mon ami, je m'en vais enfin de ce monde, où il faut que le coeur se brise ou se bronze.* Ah, ystäväni, minä lähden viimein tästä maailmasta, jossa sydämen täytyy murtua tai kovettua.

99 *in usum Delphinorum,* prinssien käytettäväksi.

117 *Requiem aeternam deo,* ikuinen rauha jumalalle.

121 *crimen laesae majestatis divinae,* Jumalan majesteettiin kohdistuva rikos.

133 *les souverains ranges aux parvenus*, hallitsijat kuuluvat nousukkaisiin.

fit secundum regulam, tapahtuu säännön mukaisesti.

137 *Hic niger est*, tämä (mies) on musta (= häijy).

143 *Suum cuique*, kullekin omansa.

145 *sit venia verbo*, sallittakoon (minun) sanoa näin.

146 *Sub specie aeterni*, ikuisen näkökannalta.

148 *Amor fati*, kohtaloon kohdistuva rakkaus.

163 *vis contemplativa — vis creativa*, mietiskelykyky — luova kyky.

166 *placitumini*, se, mikä minua miellyttää.

173 *In media vita*, elämän keskitiessä.

177 *otium — bellum*, joutilaisuus — sota.

quando etiam sapientibus gloriae cupido novissima exuitur, milloin viisaistakin hälvenee uudenlainen kunnianhimo.

178 *Non ridere, non lugere, neque detestari, sed intellegere*, ei nauraa, ei surra eikä moittia vaan ymmärtää.

186 *Vita femina*, elämä on nainen.

188 *Incipit tragoedia*, murhenäytelmä alkaa.

189 *Carcasse, tu trembles? Tu tremblerais bien davantage, si tu savais, où je te mène.* Vapisetko, raato? Vapisisit paljon enemmän, jos tietäisit, minne sinut vien.

192 *πολυτροποι*, ovelat.

196 *la vérité vraie*, tosi totuus.

199 *homines religiosi*, uskonnolliset ihmiset.

207 *graeculus histrio*, pieni näyttelijäkreikkalainen.

211 *elegantiae psychologicae*, psykologiset hienoudet.

213 *in litteris et artibus*, kirjallisuudessa ja taiteissa.

228 *proprium — ipsissimum*, oma — omin.

238 *Diu noctuque incubando*, yötä päivää hautoen.